МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ім. К. Д. УШИНСЬКОГО

Лінгвістичні науки

Збірник наукових праць

№ 28

Видається з липня 2005 року

Виходить два рази на рік

Одеса
"Астропринт"
2019

https://doi.org/10.24195/2616-5317-2019-28

Засновник: ДЗ: “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”

Головний редактор збірника — ***Тетяна Корольова***, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики ДЗ “ПНПУ імені К. Д. Ушинського” (м. Одеса, Україна)

Редакційна колегія:
Наталя Бідюк, д-р пед. наук, проф., зав. кафедри практики іноземної мови та методики викладання Хмельницького національного університету (ХНУ);
Алла Богуш, академік НАПН України, д-р пед. наук, проф., зав. кафедри дошкільної педагогіки ДЗ “ПНПУ ім. К. Д. Ушинського”;
Віктор Бріцин, д-р філол. наук, проф. Інституту мовознавства імені О. О. Потебні НАН України;
Леонід Велитченко, д-р псих. наук, проф. кафедри теорії та методики практичної психології ДЗ “ПНПУ ім. К. Д. Ушинського”;
Володимір Глущенко, д-р філол. наук, проф. Слов’янського державного педагогічного університету, завідувач кафедри загального, германського та слов’янського мовознавства;
Микола Гуменний, академік АН ВШ України, д-р філол. наук, проф. зав. кафедри української та зарубіжної літератури ДЗ “ПНПУ ім. К. Д. Ушинського”;
Ян Ґжесяк, д-р гуманістичних наук, проф. Познанського університету ім. Адама Міцкевича;
Микола Зимомря, д-р філол. наук, проф., академік Академії наук вищої школи України, завідувач кафедри германських мов і перекладознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;
Олена Карпенко, д-р філол. наук, проф. зав. кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;
Раїса Мартинова, член-кореспондент НАПН України, д-р пед. наук, проф., зав. кафедри західних і східних мов та методики їх навчання ДЗ “ПНПУ імені К. Д. Ушинського”;
Анатолій Науменко, д-р філол. наук, проф., зав. кафедри теорії і практики перекладу і німецької філології Чорноморського національого університету імені Петра Могили;
Ніна Озерова, д-р філол. наук, проф. Інституту мовознавства імені О. О. Потебні НАН України;
Олександра Попова, д-р пед. наук, доц. кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, декан факультету іноземних мов ДЗ “ПНПУ імені К. Д. Ушинського”;
Дінь Сінь, кандидат психологічних наук, приват-професор ДЗ “ПНПУ імені К. Д. Ушинського”, доцент Гуманітарного інституту Харбінського інженерного університету, координатор Міжнародного проекту “Інститут Конфуція”;
Ришард Стефаняк, д-р гуманістичних наук, проф., віце-президент Ченстоховського університету ім. Яна Доглуша;
Валентин Таранець, д-р філол. наук, проф., кафедри германських та східних мов, Міжнародного гуманітарного університету;
Олег Тищенко, д-р філол. наук, проф., зав. кафедри технічного перекладу Львівського державного університету безпеки життєдіяльності;
Агнешка Чайковська, д-р філол. наук, проф., декан філологічного факультету Ченстоховського університету ім. Яна Доглуша;
Олена Шаблій, д-р філол. наук, проф. кафедри іноземних мов юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
Анастасія Юмрукуз, канд. філол. наук, доцент кафедри германської філології та методики викладання іноземних мов ДЗ “ПНПУ ім. К. Д. Ушинського”;
Тетяна Яблонська, д-р пед. наук, проф. кафедри західних і східних мов та методики їхнього навчання ДЗ “ПНПУ імені К. Д. Ушинського”

Заступник головного редактора: ***Світлана Юхимець***, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики ДЗ “ПНПУ імені К. Д. Ушинського” (м. Одеса, Україна)

© Державний заклад “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, 2019

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

SCIENTIFIC RESEARCH ISSUES

OF SOUTH UKRAINIAN NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY NAMED AFTER K. D. USHYNSKY

Linguistic Sciences

Collection of scientific works

№28

Issued since 2005

Frequency: beannual

Odesa
"Astroprint"
2019

https://doi.org/10.24195/2616-5317-2019-28

Founder: State Institution: "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky"

The editor-in-chief of the journal — ***Tetiana Korolova***, Doctor of Philology, Professor, Head of the department of Translation, Theoretical and Applied Linguistics, the State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky" (Odesa, Ukraine)

The Editorial Board members:
Natalya Bidyuk, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Chair of Foreign Language Teaching Methods and Practice, Khmelnytskyi National University;
Alla Bohush, Academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Chair of Preschool Pedagogy, the State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky" (Odesa, Ukraine);
Viktor Britsyn, Doctor of Philology, Professor, O. O. Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine);
Ahneshka Chaikovska, Doctor of Philology, Professor, Dean at the Faculty of Philology at Jan Dlugosz University in Czestochowa (Czestochowa, Poland);
Volodymir Glushchenko, Doctor of Philology, Professor, Head of the Chair of the General, Germanic and Slavic Linguistics, Slovyansk State Pedagogical University (Slovyansk, Ukraine);
Jan Grzesiak, Doctor of Humanities, Professor, Adam Mickiewisz University in Poznan (Poland);
Mykola Gumennyi, Academician of the National Academy of Sciences of Higher School of Ukraine, Doctor of Phylology, Professor, Head of the Chair of the Ukrainian and Foreign Literature, the State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky" (Odesa, Ukraine);
Olena Karpenko, Doctor of Philology, Professor, Head of the Chair of English Grammar, I. I. Mechnikov Odesa National University (Odesa, Ukraine);
Raisa Martynova, Corresponding Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Doctor of Pedagogy, Professor, Head of the Chair of the Western and Eastern languages and Methodology of Language Teaching, the State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky" (Odesa, Ukraine);
Anatolii Naumenko, Doctor of Philology, Professor, Head of the Chair of Theory and Practice of Translation and German Philology, Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolaiv, Ukraine);
Nina Ozerova, Doctor of Philology, Professor, Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine);
Oleksandra Popova, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Chair of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, Dean at the State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky" (Odesa, Ukraine);
Olena Shablii, Doctor of Philology, Professor at the Chair of the Foreign Languages at the Faculty of Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine);
Din Sin, PhD candidate of Psychological Sciences, Assistant Professor at the State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", Associate Professor at the Harbin Humanitarian Engineering University, Coordinator of the International Project "Confucius Institute" (Odesa, Ukraine);
Ryshard Stefaniak, Doctor of Philology, Professor, Vice-President at the Jan Dlugosz University in Czestochowa (Czestochowa, Poland);
Valentyn Taranets, Doctor of Philology, Professor at the Chair of the Germanic and Eastern Languages at the International Humanitarian University (Odesa, Ukraine);
Oleh Tyshchenko, Doctor of Philology, Professor at the Chair of Technical Translation at Lviv State University of Life Safety (Lviv, Ukraine);
Leonid Velytchenko, Doctor of Psychology, Professor at the Chair of Theory and Methodology of Practical Psychology, the State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky" (Odesa, Ukraine);
Tetiana Yablonska, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Chair of the Western and Eastern languages and Methodology of Language Teaching, the State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky" (Odesa, Ukraine);
Anastasiia Yumrukuz, PhD candidate in Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Chair of the Germanic Languages and Methodology of Language Teaching (Odesa, Ukraine);
Mykola Zymomria, Academician of the National Academy of Sciences of Higher School of Ukraine, Doctor of Philology, Professor, Head of the Chair of the Germanic Languages and Translation Studies, Drohobych State Pedagogical University of Ivan Franko (Drohobych, Ukraine)

The deputy editor-in-chief: ***Svitlana Yukhymets***, PhD candidate in Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Chair of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, the State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky" (Odesa, Ukraine)

© State Institution "Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", 2019

УДК 81:159.962 https://doi.org/10.24195/2616-5317-2019-28-1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ СУГЕСТИВНОСТІ В ЛІНГВІСТИЦІ

Аккурт Владислава Євгенівна[1]

Державний заклад "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського", Одеса, Україна
E-mail: ladyboss2105@gmail.com
ORCID ID https://orcid.org/0000–0003–3542–3428

У промові завжди міститься більше інформації, ніж те, що в ній безпосередньо сказано. Крім буквального сенсу, кожне висловлювання має комунікативну інтенцію, одним з видів якої є навіювання.

В статті розглядаються основні точки зору на сугестію як лінгвістичне явище, а також базові поняття, пов'язані з даною сферою дослідження.

Кожне висловлювання виконує комунікативну функцію, одним з видів якої є навіювання. Вивчення сугестивної функції дискурсу входить в область дослідження мовного впливу, яке як наука сформувалася завдяки динамічному розвитку психолінгвістики, прагматичної лінгвістики, теорії комунікації, риторики, логіки, психології мови, соціальної психології та інших наукових напрямків.

Мовний вплив можна розуміти в широкому і вузькому сенсах. У даній роботі він розглядається у вузькому сенсі: під мовним впливом мається на увазі вплив на свідомість і поведінку особистості за допомогою мови, що відрізняється особливими предметними цілями мовця. Для досягнення вербального управління людською поведінкою застосовуються різні способи впливу, в класифікації яких вчені розходяться. Ми виділяємо 3 види мовного впливу: переконання, навіювання (сугестія) і спонукання (волевиявлення).

Сугестія, або неприме навіювання, передбачає вплив на підсвідомість, емоції та почуття адресата і характеризується неусвідомленістю засвоєння інформації, що повідомляється. Мета сугестії — ввести об'єкт впливу в транс і вселити що-небудь, спонукати до певних дій.

Навійним або сугестивним може бути мовний акт будь-якої іллокутивної сили, якщо його метою є вплив на психіку, почуття, волю і розум

[1] Викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського"

© Аккурт В. Є., 2019

людини та зниження ступеня свідомості, аналітичності та критичності при сприйнятті навіюваної інформації.

Ключові слова: *сугестія, мовленнєвий вплив, навіювання, спонукання, нейролінгвістичне програмування.*

У XX столітті мовленнєвий вплив як дослідницький напрямок традиційно розглядався в руслі психології, соціології, теорії комунікації, педагогіки і пропаганди. Важливий внесок у лінгвістичне вивчення мовленнєвого впливу внесли дослідники: Л. А. Кисельова, Е. Ф. Тарасов, Н. А. Безменова, А. Н. Баранов, П. Б. Паршин та ін.

Велика кількість робіт в західній науці, що мають відношення до розробки проблеми мовної дії, належать до сфери сугестивних методик, що мають практичну спрямованість.

У сучасних дослідженнях феномен сугестії, або навіювання, недостатньо вивчений, а сугестивна лінгвістика є наймолодшим з лінгвістичних напрямків, в чому і полягає **актуальність** роботи.

Об'єктом дослідження є теоретичний аспект сугестії.

Метою дослідження є здійснення аналізу сугестивного поняття. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань:** 1) на основі аналізу робіт вітчизняних і зарубіжних лінгвістів визначити сутність понять "мовленнєвий вплив" і "сугестія"; 2) визначити основні особливості сугестивної лінгвістики як найбільш молодого напрямку сучасного мовознавства.

Питання про зміст і обсяги поняття "мовленнєвий вплив" в даний час не можна визнати до кінця вирішеним. У загальному вигляді мовленнєвий вплив (МВ) являє собою вплив на свідомість і поведінку особистості за допомогою мови. Таке розуміння МВ відбивається в роботах Є. Ф. Тарасова, який пропонує визначати мовний вплив як "вплив на індивідуальну або колективну свідомість і поведінку за допомогою мови й спрямований на їх зміну і регуляцію" [17]. Можна навести кілька десятків трактувань визначення мовного впливу, проте для кращого розуміння цього феномена буде ефективніше розглянути два основних курса, в межах яких дослідники розглядають поняття "мовленнєвий вплив". Даний термін традиційно трактується в широкому і вузькому значенняхх.

У широкому значенні мовленнєвий вплив — це будь-яке повідомлення природною мовою в усній та/або письмовій формах, взяте в аспекті його цілеспрямованості. П. Б. Паршин пише, що таке ви-

словлювання визначається свідомими та несвідомими інтенціями адресанта і цілями комунікації, й здійснюється за допомогою лінгвістичних, паралінгвістичних і нелінгвістичних символічних засобів [11]. В такому розумінні мовленнєвий вплив має і зворотну сторону: це той комунікативний ефект, який те чи інше повідомлення справляє на адресата, інакше кажучи, являє собою перлокутивний акт. В кінцевому підсумку, будь-який мовний акт тим самим виявляється особливою формою здійснення впливу на його реципієнта, — впливу, здійснюваного шляхом передачі останньому деякої інформації.

У вузькому сенсі, який найчастіше цікавить дослідників, під мовним впливом розуміють "використання особливостей пристрою і функціонування знакових систем, і перш за все природної мови, з метою побудови повідомлень, що володіють підвищеною здатністю впливу на свідомість і поведінку адресата або одержувачів повідомлення" [22]. Отже, передача мовних повідомлень є не кінцевою метою комунікації, як у випадку мовного впливу в широкому сенсі, а засобом досягнення інших цілей, заздалегідь визначених адресантом. У такому вигляді мовленнєвий вплив трактується саме з практичної точки зору, являє собою об'єкт дослідження масової комунікації, політичної й судової лінгвістики. Всі дослідники вважають, що даний вид впливу відрізняється особливими предметними цілями мовця, в які входить зміна особистісного сенсу того чи іншого об'єкта для адресата, перебудова категоріальних структур його свідомості, оцінок, зміна поведінки, психічного стану або психофізіологічних процесів. Досягнення цих цілей передбачає вирішення адресантом ряду завдань, що і вивчається теорією мовного впливу: подолання захисного бар'єра об'єкта впливу, "нав'язування" тих чи інших образів, емоцій і установок.

Для досягнення зазначених цілей застосовуються різні способи впливу, серед яких традиційно виділяють переконання і навіювання (сугестія). З приводу інших способів мовного впливу вчені розходяться в класифікації.

Так, І. А. Стернин виділяє шість способів мовного впливу [15].

1. Доведення. Доводити — це наводити аргументи, що підтверджують правильність будь-якої тези. Доведення апелює до логічного мислення адресата, воно позбавлене емоцій, оцінювання.

2. Переконання. Переконувати — значить вселяти в реципієнта впевненість, що істину доведено. Переконання будується не тільки на логіці, а й на емоціях, тому що, переконуючи, ми намагаємося фактично нав'язати комуніканту свою точку зору.

3. Умовляння. Чи означає емоційне спонукання співрозмовника відмовитися від своєї точки зору і прийняти точку зору мовця. Найчастіше засноване на багаторазовому повторенні повідомлення, що супроводжується інтенсивним емоційним натиском з боку адресанта.

4. Канючення. Це спроба домогтися від співрозмовника результату шляхом багаторазового емоційного повторення прохання. Канючення характеризується повною відсутністю аргументації й представляє суто інтереси адресанта. Найчастіше використовується дітьми.

5. Навіювання. Вселяти — це спонукати співрозмовника просто прийняти за істину без обдумування і без будь-якого критичного осмислення слова адресанта. Навіювання засноване на сильному психологічному та емоційному тиску, нерідко і на авторитеті впливає.

6. Примус. Примусити — означає змусити людину зробити щонебудь проти його волі. Примус зазвичай ґрунтується на грубому натиску, агресії та загрозі. Такий спосіб мовного впливу не є цивілізованим.

У своїх більш пізніх роботах І. А. Стернин крім перерахованих вище видів мовного впливу виділив ще два: прохання і наказ [14].

Дещо інша типологія запропонована Л. І. Рюмшиною[11], яка, як і Є. Ф. Тарасов, В. Н. Панкратов і М. Р. Желтухіна, до методів мовної дії відносить зараження і наслідування [13; 16; 10; 6]. Зараження є "процесом передачі емоційного стану від одного індивіда до іншого на психофізіологічному рівні контакту" [4], крім власне смислового впливу або додатково до нього. Психічне наслідування — це усвідомлений або неусвідомлений приклад наслідування, зразкам дій, манери поведінки. У закордонній психології до них відносять також нейропсихологічне програмування [7].

Однак в нашій роботі зараження розглядається як підвид навіювання шляхом фігурування оцінювального й емоційного впливу, а наслідування — як наслідок навіювання, а не як окремий спосіб мовного впливу. Таким чином, наша класифікація засобів мовленнєвого впливу представлена переконанням, навіюванням (сугестією) і як третій спосіб ми вважаємо за доцільно виділити спонукання (волеви-

явлення). Під терміном “спонукання” в даному контексті маємо на увазі зовнішнє стимулювання реципієнта прямим впливом на його волю. До спонукання ми відносимо заклик, наказ і примус. Умовляння ж варто розглядати як підвид переконання.

Різниця перших двох перерахованих способів мовленнєвого впливу — навіювання і переконання — сходить до аристотелівської концепції риторики, згідно з якою ритор володіє двома важелями впливу на аудиторію — логічними й емоційними аргументами [1]. У разі сучасного мовного впливу переконання здійснюється з опорою на свідомість, розум реципієнта, а навіювання — з опорою на емоції. Переконання будується за допомогою доказів, обґрунтування та аргументації — логічних процедур, які використовуються для вибудовування зв’язної структури дедуктивних, індуктивних міркувань та міркувань за аналогією, що складаються з тез, аргументів і висновків [21].

Навіювання — це вплив на підсвідомість, емоції й почуття людини, що здійснюється шляхом ослаблення контрольно-регулятивної функції свідомості, зниження свідомості та критичності при сприйнятті та реалізації навіюваного змісту. Навіювання досягається і вербальними (словами, інтонацією), і невербальними засобами (мімікою, жестами, діями, зовнішньою обставиною). Само по собі навіювання є широким поняттям і містить як відкрите пряме або імперативне навіювання (наприклад, під час сеансу гіпнозу, психотерапії, аутотренінгу), так і приховане, замасковане або непряме навіювання (сугестію).

Згідно з класичним визначенням В. М. Бехтерєва, сугестія — це “пожвавлення у випробуваного або прищеплення йому шляхом слова відповідного зовнішнього або внутрішнього роздратування” [3]. У “Новому словнику методичних термінів і понять” сугестію пояснюють як “особливий вид психічного впливу (передусім словесного) на психіку людини з метою створення у неї певного стану, спонукання до будь-якої дії” [9]. Сугестія полягає в повідомленні інформації в прихованому, замаскованому вигляді та характеризується неусвідомленістю, непомітністю, не випадковістю її засвоєння. Навіяним або сугестивним може бути мовленнєвий акт будь-якої іллокутивної сили, якщо він супроводжується конкретною інтенцією, що полягає у впливі на психіку, почуття, волю і розум людини й знижує ступінь свідомості, аналітичності та критичності при сприйнятті інформації,

що навіюється; введенні об'єкта в стан трансу і навіювання чого-небудь, спонуканні до певних дій. Сам термін "сугестія" використовується багатьма авторами (наприклад, С. Ю. Головіним, І. Ю. Черепановою) як синонім терміна "навіювання". У своїй монографії дослідник Є. В. Шелестюк пропонує виділити три рівні сугестивного навіювання: афективне (емоційне) навіювання, навіювання несвідомих образів і думок (ейдетико-когнітивне) і навіювання несвідомих установок. Емоційне навіювання властиве соціальному мовленнєвому впливу, аргументації, умовлянню, спонуканню, моральним оцінкам; ейдетико-когнітивне навіювання — аргументації, художній розповіді, зображенню; установче навіювання ґрунтується на відборі й розкладі фактів, тез і аргументів [21].

Найбільший інтерес, на наш погляд, становить непряме навіювання, засноване на сугестії, оскільки воно важче піддається виявленню та аналізу, ніж інші типи мовленнєвого впливу. Більше того, на практиці предметом теорії мовного впливу є здебільшого ті комунікативні ситуації, в яких об'єкт впливу не усвідомлює, що знаходиться під навіюванням, що й обумовлює популярність мовленнєвої сугестії.

Термін "сугестія" (від лат. Suggestio — *натяк, навіювання*) був введений в 1866 р. французьким лікарем Августом Амвросієм Льєбо, який першим включив навіювання в перелік психотерапевтичних методів. Довгий час сугестивна техніка використовувалася в психотерапевтичних цілях як складова частина гіпнотичного сеансу. Фізіологічну основу сугестії та гіпнозу відкрили російські вчені І. П. Павлов і В. М. Бехтерєв, встановивши, що сугестія є проявом найпростішого умовного рефлексу [12]. Таким чином, феномен сугестії набув нового значення як метод мовного управління психічним і соматичним станом, який базується на сприйнятті слова як реального подразника. Однак лінгвістична основа непрямого навіювання на той момент залишалась неглибоко виявленою.

На початку XX століття американський психіатр Мілтон Еріксон розробив свій підхід до змінених станів свідомості, створивши новий напрямок клінічного гіпнозу. Характерною рисою еріксонівського гіпнозу є особлива гіпнотична мова, що відрізняється яскравістю та образністю. Саме ця модель навіювання лягла в основу нейролінгвістичного програмування (НЛП), в рамках якого закордонні психоте-

рапевти Дж. Гріндер і Р. Бендлер розробили власні сугестивні методики [5].

З теоретичної точки зору феномен сугестії отримав більший розвиток завдяки вітчизняним дослідникам. Радянський психолог Д. М. Унадзе пов'язав навіювання з поняттям "установки особистості" — неусвідомлюваної схильності психіки людини до певного типу сприйняття або дії [19]. Отже, метою сугестії є зміна установок сугерента, іншими словами, об'єкта навіювання, шляхом використання сукупності вербальних засобів і психологічних прийомів. Необхідність мовленнєвих інструментів довела наявність сугестивної функції слова, таким чином зв'язавши лінгвістику з вивченням проблеми сугестії.

Сугестивна лінгвістика була визнана новим напрямком в мовознавстві після захисту в 1996 р. докторської дисертації І. Ю. Черепановою, яка роком раніше опублікувала монографію "Начала сугестивної лінгвістики" [20]. За словами Черепанової, унікальність сугестивної лінгвістики полягає в тому, що за предметом свого дослідження вона багаторівнева (від фонетики до синтаксису), а за методами — міждисциплінарна. Даний напрямок розглядає мову як явище сугестивне, тобто виконує комунікативно-маніпулятивну функцію. З цього випливає висновок, що мовленнєвий сугестивний вплив є невідокремленим компонентом акту комунікації.

Оскільки сугестивний вплив полягає в зміні індивідуальних ментальних установок під впливом певного тексту або висловлювання, можна розділити цей процес на такі етапи: 1) зміна стану адресата, що відбувається з використанням звукових, синтаксичних і просодичних засобів; 2) подальше формування певної установки, що ґрунтується на основі словесного опису, який включає змістовні лінгвістичні засоби (слова, пропозиції, тексти). Тому в реалізації сугестивної функції мови беруть участь всі рівні й засоби мовної системи, хоча, як показує практика, їх рольовий розподіл у звичайних текстах комунікативного призначення та в сугестивних текстах значно відрізняється. Це пов'язано перш за все з тим, що сугеренту не властиво свідомо аналізувати при сприйнятті тексту його звукові характеристики та особливості синтаксичної побудови, що повністю задовольняє мету мовної сугестії — коригувати установку особистості шляхом подачі інформації таким чином, щоб її сприйняття здійснювалося несвідомо, без критичної оцінки.

З огляду на той факт, що непряме навіювання апелює не до свідомості сугерента, а до психічних структур, які лежать за його межами, можна стверджувати, що мовна сугестія характеризується "логікою трансу" [18], тобто толерантністю щодо логічних суперечностей під впливом емоційних та ірраціональних елементів психіки слухача. Відсутність в адресата адекватного розуміння повідомлення зазвичай пов'язане з міжособистісним компонентом сугестії — довірою авторитету і влади сугестора як суб'єкта, керівника процесом навіювання. Для структури сугестивного висловлювання є характерним непряме кодування, яке полягає в уникненні чітких і прямих формулювань, що демонструють мету адресанта. Засобом досягнення цієї мети часто служить вживання певних фігур, тропів і синтаксичних конструкцій, які в прихованій формі передають значення слів або висловлювань, які має на увазі сугестор.

Соціопсихологічні характеристики комунікантів також відіграють чималу роль в процесі сугестії. Щодо проблеми непрямого впливу необхідно враховувати сугестабільність адресата, тобто його сприйнятливість до сугестії. Легко піддаються впливу діти, молодь, люди з низьким рівнем розвитку інтелекту, люди, які страждають на розумові розлади або знаходяться в зміненому стані свідомості, а також маси. На сьогодні навіювання широко застосовується в психології та психотерапії як метод немедикаментозного лікування і корекції психічного та соматичного стану хворого. Такий спосіб робить можливим лікування різних видів депресій, неврозів і фобій в обхід свідомого контролю пацієнта і його захисних реакцій [2]. В експериментальній і популярній психології сугестія є способом для зміни емоційного стану, мотивації й установок особистості, а також як педагогічний процес, спрямований на виявлення прихованих схильностей і здібностей індивідуума [8].

Таким чином, кожне висловлювання виконує комунікативну функцію, одним з видів якої є навіювання. Сугестія, або непряме навіювання, передбачає вплив на підсвідомість, емоції і почуття адресата та характеризується неусвідомленістю засвоєння інформації, що повідомляється. Мета сугестії — ввести об'єкт впливу в трансовий стан і навіяти що-небудь, спонукати до певних дій. На сьогоднішній день сугестивна лінгвістика дозволяє маніпулювати аудиторією.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Аристотель. Риторика / пер. с древнегреческого и прим. О. П. Цыбенко. М.: Лабиринт, 2000. С. 147.
2. Артемчук А. Ф. Целительные возможности лечения средствами души, внушения, психотерапии. *Психиатрия и религия на стыке тысячелетий*. Харьков, 2006. Т. 4. С. 10–12.
3. Бехтерев В. М. Объективная психология. М.: Наука, 1991. С. 336.
4. Головин С. Ю. Словарь психолога-практика. 2-е изд. Минск: Харвест, 2003. С. 223.
5. Гриндер Дж., Бендлер Р. Формирование транса: техника формирования и использования гипнотических состояний: пер. с англ. М.: КААС, 1994; Бендлер Р. Используйте свой мозг для изменения. Нейролингвистическое программирование: пер. с англ. Новосибирск: Изд-во Новосиб. ун-та, 1992.
6. Желтухина М. Р. Тропологическая суггестивность масс-медиального дискурса: о проблеме речевого воздействия тропов в языке СМИ: монография. М.: Ин-т языкознания РАН; Волгоград: Изд-во ВФ МУПК, 2003.
7. Кабаченко Т. С. Методы психологического воздействия: учеб. пособие. М.: Пед. о-во России, 2000.
8. Лозанов Г. К. Суггестопедия при обучении иностранным языкам. *Методы интенсивного обучения иностранным языкам*. Вып. 1. 1973. С. 9–17.
9. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) [Электронный ресурс]. Печатное издание М.: Издательство ИКАР, 2009. URL: http://www.gramota.ru/slovari/info/az/ (дата обращения: 02.02.2019).
10. Панкратов В. Н. Манипуляции в общении и их нейтрализация. М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2000.
11. Паршин П. Б. Речевое воздействие: основные формы и разновидности. *Рекламный текст: семиотика и лингвистика*. М.: ИД Гребенникова, 2000. С. 53–55.
12. Поршнев Б. Ф. Социальная психология и история [Электронный ресурс]. М.: Наука, 1979. URL:http://aleksandr-kommari.narod.ru/Porshnev_Sotsialnaya_psihologiya_i_istoriya.htm (дата обращения: 01.03.2019).
13. Рюмшина Л. И. Манипулятивные приемы в рекламе: учеб. пособие. М., 2004.
14. Стернин И. А. Основы речевого воздействия: учебное издание. Воронеж: Истоки, 2012. С. 50.
15. Стернин И. А. Речевое воздействие как теоретическая и прикладная наука. *Теоретические и прикладные проблемы языкознания*. Воронеж: Истоки, 2008. С. 244–245.
16. Тарасов Е. Ф. Методологические и теоретические проблемы речевого воздействия. *Оптимизация речевого воздействия* / под ред. Р. Г. Котова. М.: Наука, 1990. С. 5–18.
17. Тарасов Е. Ф. Речевое воздействие как проблема речевого общения. *Речевое воздействие в сфере массовой коммуникации* / под ред. Ф. М. Березина, Е. Ф. Тарасова. М: Наука, 1990. С. 7.
18. Термин взят из статьи: Петренко В. Ф., Кучеренко В. В. Искусство суггестивного воздействия, или некоторые мысли впрок. *Журнал практикующего психолога* / под ред. А. Ф. Бондаренко. 2009. Вып. 6 2000. С. 73–84.
19. Унадзе Д. Н. Общее учение об установке. *Психологические исследования*. М.: Наука, 1966. С. 140–152, 164–169, 180–183.
20. Черепанова И. Ю. Дом колдуньи. Начала суггестивной лингвистики. Пермь: Изд-во Перм. ун-та, 1995.

21. Шелестюк Е. В. Речевое воздействие: онтология и методология исследования. М.: ФЛИНТА: Наука, 2014. С. 43–45.
22. Ягодкина М. В., Иванова А. П., Сластушинская М. М. Реклама в коммуникационном процессе. СПб.: Питер, 2014. С. 124.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОНЯТИЯ СУГГЕСТИВНОСТИ В ЛИНГВИСТИКЕ

Аккурт Владислава Евгеньевна[1]

Государственное учреждение "Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского", Одесса, Украина

Выступление всегда содержит больше информации, чем то, о чем в нём говорится. Кроме буквального смысла, каждое утверждение имеет коммуникативное намерение, одним из видов которого является внушение.

В статье рассматриваются основные взгляды на внушение как языковое явление, а также основные понятия, связанные с данной отраслью.

Каждое утверждение выполняет коммуникативную функцию, одним из видов которой является внушение. Изучение суггестивной функции дискурса является частью изучения лингвистического воздействия, которое как наука сформировалось благодаря динамическому развитию психолингвистики, прагматической лингвистики, теории коммуникации, риторики, логики, языковой психологии, социальной психологии и других научных направлений.

Речевое воздействие можно понимать в широком и узком значении. В данной статье оно рассматривается в узком значении: под языковым влиянием понимается воздействие на сознание и поведение личности с помощью языка, который характеризуется конкретными объективными целями оратора. Для достижения вербального контроля за поведением человека используются различные методы влияния, в которых классификации расходятся. Мы рассматриваем 3 типа лингвистического воздействия: убеждение, внушение и волеизъявление.

Внушение или косвенное внушение предполагает воздействие на подсознание, эмоции и чувства адресата и характеризуется бессознательностью восприятия информации, которая сообщается. Целью внушения является введение объекта воздействия в транс и что-то навеять, вызвать определенные действия.

Внушаемый или суггестивный речевой акт любой иллокутивной силы считается состоявшимся, если его цель заключается в воздействии на

[1] Преподаватель кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения "Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского".

психику, чувства, волю и разум человека, а также на уменьшение степени сознания, аналитичности и критичности в восприятии получаемой информации.

Ключевые слова: *суггестия, речевое воздействие, внушение, побуждение, нейролингвистическое программирование.*

THEORETICAL ASPECTS OF THE CONCEPT OF SUGGESTION IN LINGUISTICS

Akkurt Vladyslava[1]

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

The speech always contains more information than what it says directly. In addition to the literal sense, each statement has a communicative intention, one of the types of which is suggestion.

The article considers the main points of view on the suggestion as a linguistic phenomenon, as well as the basic concepts related to this field of study.

Each statement performs a communicative function, one of the types of which is suggestion. The study of the suggestive function of discourse is part of the field of study of linguistic influence, which as a science was formed due to the dynamic development of psycholinguistics, pragmatic linguistics, communication theory, rhetoric, logic, language psychology, social psychology and other scientific fields.

Linguistic influence can be understood in broad and narrow sense. In this article, it is considered in the narrow sense: under the linguistic influence implies the influence on the consciousness and behavior of the individual with the help of a language characterized by specific objective goals of the speaker. To achieve verbal control of human behavior, different methods of influence are used, in which the classifications are divergent. We distinguish 3 types of linguistic influence: belief, suggestion and induction (will).

Suggestion, or indirect suggestion, implies influence on subconsciousness, emotion and sense of the addressee and is characterized by unconsciousness of assimilation of the reported information. The purpose of a suggestion is to introduce an object of influence into a trance and to instill something, to induce certain actions.

An intentional or suggestive language act of any illocutionary force may be if its purpose is to influence the psyche, the senses, the will and the mind of person and to decrease the degree of consciousness, analyticity and criticality in the perception of the information to be invoked.

[1] Assistant lecturer at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky".

REFERENCES AND NOTES

1. Aristotel'. Ritorika / per. s drevnegrecheskogo i prim. O. P. Tsybenko. M.: Labirint, 2000. S. 147.
2. Artemchuk A. F. Tselitel'nyye vozmozhnosti lecheniya sredstvami dushi, vnusheniya, psikhoterapii. Psikhiatriya i religiya na styke tysyacheletiy. Khar'kov, 2006. T. 4. S. 10–12.
3. Bekhterev V. M. Ob"yektivnaya psikhologiya. M.: Nauka, 1991. S. 336.
4. Golovin S. YU. Slovar' psikhologa-praktika: 2-ye izd. Minsk: Kharvest, 2003. C. 223.
5. Grinder Dzh., Bendler R. Formirovaniye transa: tekhnika formirovaniya i ispol'zovaniya gipnoticheskikh sostoyaniy: per. s angl. M.: KAAS, 1994; Bendler R. Ispol'zuyte svoy mozg dlya izmeneniya. Neyrolingvisticheskoye programmirovaniye: per. s angl. Novosibirsk: Izd-vo Novosib. un-ta, 1992.
6. Zheltukhina M. R. Tropologicheskaya suggestivnost' mass-medial'nogo diskursa: o probleme rechevogo vozdeystviya tropov v yazyke SMI: monografiya. M.: In-t yazykoznaniya RAN; Volgograd: Izd-vo VF MUPK, 2003.
7. Kabachenko T. S. Metody psikhologicheskogo vozdeystviya: Ucheb. Posobiye. M.: Ped. o-vo Rossii, 2000.
8. Lozanov G. K. Suggestopediya pri obuchenii inostrannym yazykam. Metody intensivnogo obucheniya inostrannym yazykam. Vyp. 1. 1973. S. 9–17.
9. Novyy slovar' metodicheskikh terminov i ponyatiy (teoriya i praktika obucheniya yazykam). Pechatnoye izdaniye M.: Izdatel'stvo IKAR, 2009. [Elektronnyy resurs] "GRAMOTA. RU". URL: http://www.gramota.ru/slovari/info/az/ (data obrashcheniya: 02.02.2019).
10. Pankratov V. N. Manipulyatsii v obshchenii i ikh neytralizatsiya. M.: Izd-vo In-ta psikhoterapii, 2000.
11. Parshin P. B. Rechevoye vozdeystviye: osnovnyye formy i raznovidnosti // Reklamnyy tekst: semiotika i lingvistika. M.: ID Grebennikova, 2000. S. 53–55.
12. Porshnev B. F. Sotsial'naya psikhologiya i istoriya. M.: Nauka, 1979. [Elektronnyy resurs] // URL: http://aleksandr-kommari.narod.ru/Porshnev_Sotsialnaya_psihologiya_i_istoriya.htm (data obrashcheniya: 01.03.2019).
13. Ryumshina L. I. Manipulyativnyye priyemy v reklame: ucheb. posobiye. M., 2004.
14. Sternin I. A. Osnovy rechevogo vozdeystviya. Uchebnoye izdaniye. Voronezh: Istoki, 2012. S. 50.
15. Sternin I. A. Rechevoye vozdeystviye kak teoreticheskaya i prikladnaya nauka // Teoreticheskiye i prikladnyye problemy yazykoznaniya. Voronezh: Istoki, 2008. S. 244–245.
16. Tarasov Ye.F. Metodologicheskiye i teoreticheskiye problemy rechevogo vozdeystviya // Optimizatsiya rechevogo vozdeystviya / Pod red. R. G. Kotova. M.: Nauka, 1990. S. 5–18.
17. Tarasov Ye.F. Rechevoye vozdeystviye kak problema rechevogo obshcheniya // Rechevoye vozdeystviye v sfere massovoy kommunikatsii / Pod red. F. M. Berezina, Ye.F. Tarasova. M: Nauka, 1990. S. 7.
18. Termin vzyat iz stat'i Petrenko V. F., Kucherenko V. V. Iskusstvo suggestivnogo vozdeystviya, ili nekotoryye mysli vprok // Zhurnal praktikuyushchego psikhologa / Pod red. A. F. Bondarenko. Vyp. 6 2000. 2009. S. 73–84.
19. Unadze D. N. Obshcheye ucheniye ob ustanovke // Psikhologicheskiye issledovaniya. M.: Nauka, 1966. S. 140–152, 164–169, 180–183.

20. Cherepanova I. YU. Dom koldun'i. Nachala suggestivnoy lingvistiki. Perm': Izd-vo Perm. un-ta, 1995.
21. Shelestyuk Ye.V. Rechevoye vozdeystviye: ontologiya i metodologiya issledovaniya. M.: FLINTA: Nauka, 2014. S. 43–45.
22. Yagodkina M. V., Ivanova A. P., Slastushinskaya M. M. Reklama v kommunikatsionnom protsesse. SPb: Piter, 2014. S. 124.

Стаття надійшла до редакції 14.02.2019

УДК 81’255:81’276.12 https://doi.org/10.24195/2616-5317-2019-28-2

ЛЕКСИЧНЕ ПРОСТОРІЧЧЯ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Жмаєва Наталя Сергіївна[1]

Державний заклад “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, Одеса, Україна
E-mail: zhmaeva@gmail.com
ORCID ID https://orcid.org/0000-0003-3382-0155

Блідар Олена Олександрівна[2]

Державний заклад “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, Одеса, Україна
E-mail: hopusoctopus@gmail.com
ORCID ID https://orcid.org/0000-0001-8338-4588

Статтю присвячено аналізу прийомів перекладу англійського лексичного просторіччя українською мовою. Лексичне просторіччя широко представлено у сучасній світовій літературі внаслідок тенденції до максимального натуралізму. Художня значущість лексичного просторіччя у художньому тексті (імітація і стилізація розмовного мовлення, характеристика героя, його відношення до дійсності) потребує адекватного відтворення у тексті перекладу.

Критерієм виділення категорій лексичного просторіччя є глибина етико-стилістичної зниженості: найменшу глибину демонструють колоквіалізми, найбільшу — вульгаризми і, відповідно, середню, перехідну, — сленгізми.

Прийомами перекладу є такі: пошук стилістичного відповідника, описовий переклад, компенсація, опущення, заміна причино-наслідкового зв’язку, генералізація, антонімічний переклад, додавання. Констатована нейтралізація стилістично зниженої лексики оригіналу в українському

[1] Кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”.

[2] Магістрантка першого року навчання спеціальності 035 “Філологія (Переклад з англійської української)” Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”.

 © Жмаєва Н. С., Блідар О. О., 2019

перекладі. Суттєва кількість перекладних відповідників в стилістичному відношенні виявляються вищими за рівнем етичної зниженості, ніж одиниці оригінального тексту.

Особливо чітко зниження експресії (підвищення глибини зниженості) вихідної просторічної лексичної одиниці прослідковується на прикладі перекладу вульгаризмів: евфемізація вульгаризмів застосовується автором перекладу в 3 рази частіше за дисфемизацію. Загальна кількість одиниць лексичного просторіччя англійського оригіналу, перекладених зі збереженням глибини етичної зниженості складає 52,6 %, зі зниженням глибини етичної зниженості оригіналу — 8 %, а із її підвищенням — 39,4 %. 19,5 % елементів англійського лексичного просторіччя взагалі ніяк не відтворені. Констатовані факти свідчать про спотворення мовлення головного герою роману у перекладі внаслідок його штучного ушляхетнення.

***Ключові слова**: лексичне просторіччя, сленгізми, колоквіалізми, вульгаризми, глибина етичної зниженості, нейтралізація.*

У будь-які часи важко переоцінити роль перекладача художньої літератури як сполучної ланки у міжкультурній комунікації. Мистецтво “донести автора” до читача полягає не лише в умінні передати текст без порушень узуальних норм, а й з максимальним відображенням соціокультурних особливостей мови оригіналу.

Одним з “проблемних” шарів лексики будь-якої мови при цьому залишається шар стилістично зниженої лексики, лексичне просторіччя, що яскраво відображає менталітет носіїв мови.

У сучасній світовій літературі існує тенденція до максимального натуралізму, у зв’язку з чим просторічна лексика представлена в ній дуже широко. І, хоча ставлення до неї залишається неоднозначним, незважаючи на стійку тенденцію до демократизації норми в цілому, ця лексика становить досить вагому, невід’ємну частину лексикону, в тому числі художніх творів. У художньому тексті усі елементи лексичного просторіччя є художньо значущими та виконують складне стилістичне завдання: імітацію і стилізацію розмовного мовлення, характеристику героя, його ставлення до дійсності.

Переклад лексичного просторіччя завжди був і залишається для перекладача художньої літератури складним завданням. Усвідомлюючи навмисне вживання нестандартної лексики автором художнього твору та важливість її адекватного відтворення у перекладі, перекладач знаходиться у пошуку прийомів її відтворення. Відтворення елементів лексичного просторіччя у художньому перекладі необхідне для розуміння підтексту, гостроти, асоціативного плану висловлювань.

Проблема відтворення лексичного просторіччя частково розкрита у працях зарубіжних та українських перекладознавців: В. Комісаров, І. Лєвий, В. Сдобніков, М. Венгренівська та А. Гнатюк, Р. Зорівчак [1–5], проте й досі залишається недостатньо вивченою й дискусійною.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю всебічного вивчення проблеми відтворення українською мовою англійського лексичного просторіччя у зв'язку з підвищенням сучасних вимог до якості перекладу та розбіжності думок лінгвістів щодо прийомів перекладу лексичного просторіччя.

Об'єктом дослідження є лексичне просторіччя англійської мови та його відтворення в українському художньому перекладі.

Предмет дослідження – прийоми відтворення англійського лексичного просторіччя в українському художньому перекладі.

Мета роботи — встановити адекватність відтворення елементів англомовного лексичного просторіччя в художньому перекладі українською мовою.

Матеріалом дослідження слугували 195 одиниць лексичного просторіччя, виділені з роману Дж. Д. Селінджера "The Catcher in the Rye" та їх відтворення в українському перекладі О. П. Логвиненка.

Під лексичним просторіччям, слідом за В. П. Коровушкіним, розглядаємо сукупність неавтономних екзистенціальних мовних форм, що є історично сформованою ієрархічно структурованою лексичною підсистемою національної мови та містить стилістично знижені та соціально марковані лексичні елементи (лексичні соціолектизми) з експресією різної якості — від жартівливо-іронічної та фамільярно-глузливої до зневажливої і вульгарної [6].

Існують досить детальні класифікації лексичного просторіччя, засновані на аналізі загального англійського експресивного просторіччя та на аналізі англійського та російського військового соціолектів [7: 3–4] і В. П. Коровушкіним [8: 48], проте з оглядом на специфіку досліджуваного матеріалу, у межах даного дослідження користуємось спрощеною класифікацією та виділяємо такі категорії лексичного просторіччя: колоквіалізми, сленгізми та вульгаризми. Критерієм виділення категорій лексичного просторіччя є глибина етико-стилістичної зниженості: найменшу глибину демонструють колоквіалізми,

найбільшу — вульгаризми і, відповідно, середню, перехідну, — сленгізми [9: 12].

Труднощі перекладу лексичного просторіччя можуть бути пов'язані зі ступенем їхньої поширеності й частотності вживання в мові оригіналу та мові перекладу. Неоднорідність складу лексичного просторіччя у вихідній та цільовій мовах змушує перекладача здійснювати пошук стилістичного відповідника у межах відповідного стилістично маркованого шару з урахуванням асоціативних конотативних зв'язків [10: 173–177], соціокультурних параметрів та функції в тексті. При цьому денотативний рівень відходить на другий план.

У разі ідентичності основного понятійного ядра при розбіжностях у сфері застосування, оцінці, у ступені ознаки конотативних сем деякі лінгвісти допускають нейтралізацію стилістично маркованої одиниці [3].

Добір матеріалу дослідження зумовлений метою розвідки: мовлення головного героя твору, Голдена Колфілда, насичено одиницями лексичного просторіччя та є прикладом аутентичного відтворення розмовного мовлення американського підлітка. Розмовність стилю персонажа досягається різноманітними прийомами, вагомий внесок робить вживання колоквіалізмів, сленгізмів та вульгаризмів.

Структурно-семантичний аналіз лексичного просторіччя, використаного у творі, дозволяє дійти таких висновків. Найбільш розповсюдженими є сленгізми, які складають 44 % від загальної кількості елементів лексичного просторіччя: *to flunk out, to hit the ceiling, up somebody's alley, to hit the road, to give(get) the ax, to shoot the bull, to chew the rag, to chew the fat, to shoot the breeze*.

Друге місце за розповсюдженістю займають колоквіалізми — 37 % від загальної кількості матеріалу дослідження: *how my parents were occupied and all; he's my brother and all; war books and mysteries and all, ... and stuff*, *... and crap*, *or something, or anything.*

Найменш розповсюдженими є вульгаризми — 19 % від загальної кількості досліджуваного шару лексики. Найчастіше зустрічаються такі вульгаризми, як: *damn it*, *goddam*, *hell* (*old as hell*, *clear the hell out*, *the hell he did*, *when the hell*), *ass*, *bastard, moron, crap* та ін.

Проаналізувавши оригінальний текст роману та текст перекладу у перекладознавчо-зіставному аспекті, можна дійти висновку, що при

перекладі стилістично зниженої лексики перекладач найчастіше, приблизно у третині усіх зафіксованих випадків, вдається до залучення стилістичного відповідника (одиниці лексичного просторіччя цільової мови). Серед залучених перекладацьких трансформацій у порядку зменшення йдуть описовий переклад, компенсація, опущення, заміна причино-наслідкового зв'язку, генералізація, антонімічний переклад, додавання. Найменш залученими, згідно з результатами лінгвістичного аналізу, виявились антонімічний переклад та додавання (5,2 % від загальної кількості зафіксованих трансформацій кожна).

Проте під час зіставного аналізу перекладу та оригіналу твору було констатовано значне зниження експресії (підвищення глибини зниженості) вихідних просторічних лексичних одиниць.

Зі збереженням глибини етичної зниженості оригіналу було перекладено 56,1 % сленгізмів, 49 % колоквіалізмів і 52,3 % вульгаризмів. Зі зниженням глибини етичної зниженості оригіналу було перекладено 12,3 % сленгізмів, 10,2 % колоквіалізмів і 20,8 % вульгаризмів. Із підвищенням глибини етичної зниженості оригіналу було перекладено 31,6 % сленгізмів, 40,8 % колоквіалізмів і 47,7 % вульгаризмів.

Сленгізми, відтворені зі збереженням глибини етичної зниженості оригіналу:

• *"So I shot the bull for a while". — "І я вирішив трохи спекульнути";*

• *"Sitting here with you and just chewing the fat and horsing". — "Просто сидіти з тобою, баляндрасити, корчити придуреники..."*

Сленгізми, відтворені із підвищенням глибини етичної зниженості оригіналу:

• *"Be a buddy. Be a buddyroo. Okay?" — "Ну будь ласка, будь ласочка! Напишеш?";*

• *"And when she turned around, her pretty little butt twitched so nice and all". — "А коли крутилася, попеня в неї так мило тряслося — просто чудо";*

• *"I asked her, on the way, if Mr. Cudahy — that was the booze hound's name — had ever tried to get wise with her". "Дорогою я запитав її, чи не чіпляється до неї містер Кюдехі — так звали того випиваку".*

Сленгізми, відтворені із зниженням глибини етичної зниженості оригіналу:

• *“I might say something very cutting and snotty, to rile him up — instead of socking him in the jaw”. — “Все, що я міг би зробити, це зневажливо, спогорда кинути йому кілька образливих слів замість того, щоб затопити в пику”;*

• *“What a dope I was”. — “От придурок!”*

Колоквіалізми, відтворені зі збереженням глибини етичної зниженості оригіналу:

• *“Absolutely marvelous”. — “Абсолютно геніально!”;*

• *“Swell” — “Прекрасно”;*

• *“Grand” — “Грандіозно”.*

Колоквіалізми, відтворені із підвищенням глибини етичної зниженості оригіналу:

• *“My sex life is lousy”. — “Не виходить тут у мене з жінками”;*

• *“If you really want to hear about it, the first thing you’ll probably want to know is where I was born, and what my lousy childhood was like... and all that David Copperfield kind of crap”. — “Якщо ви справді надумали читати цю історію, то насамперед вам, мабуть, захочеться довідатись, де я з’явився на світ божий, як минало моє безголове дитинство ... всю оту муру в дусі Девіда Копперфілда”;*

• *“...I was trying to feel some kind of a good-by. ...I don’t care if it’s a sad good-by or a bad good-by, but when I leave a place I like to know I’m leaving it. If you don’t, you feel even worse”. — “...щоб перейнятись, як то кажуть, прощальним настроєм. ...Мені байдуже — сумно від’їздити чи прикро, та коли я їду, то повинен принаймні [б] відчувати, що таки їду, а то на душі буде ще гидотніше”.*

Колоквіалізми, відтворені зі зниженням глибини етичної зниженості оригіналу:

• *“phony party” — “ідіотська вечірка”;*

• *“God, could that dopey girl dance”. — “Боже, але ж як та дурепа танцювала!”.*

Вульгаризми, відтворені зі збереженням глибини етичної зниженості оригіналу:

• *“He was trying to act very goddam casual and cool and all”. — “Він намагався розмовляти, каналія, спокійно, навіть байдуже”.*

Вульгаризми, відтворені із підвищенням глибини етичної зниженості оригіналу:

• *“I felt so damn lonesome”. — “Тоскно, самотньо, хоч головою в стіну бийся”;*

• *“Somebody’d written “Fuck you” on the wall”. — “Якийсь кретин написав на стіні матюка!”;*

• *“He started handling my exam paper like it was a turd or something”. — “Спенсер узяв мою екзаменаційну так, ніби то був не аркуш паперу, а коров’ячий корж чи бозна-що”.*

Вульгаризми, відтворені зі зниженням глибини етичної зниженості оригіналу:

• *“What the heck did you tell that crazy Maurice you wanted a girl for, then?” — “То на якого ж чорта ти сказав отому прицюцькуватому Морісові, що тобі потрібна дівчинка, га?”*

Особливо чітко зниження експресії (підвищення глибини зниженості) вихідної просторічної лексичної одиниці прослідковується на прикладі перекладу вульгаризмів. Аналіз матеріалу показує, що евфемізація вульгаризмів застосовується автором перекладу в 3 рази частіше за дисфемизацію, що вказує на значну нейтралізацію цього шару стилістично зниженої лексики оригіналу роману в українському перекладі:

• *“They’re nice and all — I’m not saying that — but they’re also touchy as hell”. — “Загалом вони добрі, що й казати, тільки ж вразливі — страх”;*

• *“Ass” — “попеня”;*

• *“sitting around on our ass” – “сидіти крячкою”;*

• *“in a half-assed way” – “по-чудернацькому”.*

Загальна кількість одиниць лексичного просторіччя англійського оригіналу, перекладених зі збереженням глибини етичної зниженості склала 52,6 %, зі зниженням глибини етичної зниженості оригіналу — 8 %, а із її підвищенням — 39,4 %.

У той же час необхідно відзначити, що 19,5 % елементів англійського лексичного просторіччя взагалі ніяк не відтворені, тобто перекладач використовує нульовий переклад. Кількісні дані щодо цього прийому не були враховані в аналізі відтворення стилістично зниженої лексики оригіналу в перекладі щодо глибини етичної зниженості. Цей факт вказує на суттєву втрату стилістичної маркованості окремих лексичних одиниць та усього вихідного тексту при перекладі.

Таким чином, можна стверджувати значну нейтралізацію О. П. Логвиненком елементів лексичного просторіччя в перекладі роману Дж. Селінджера “The Catcher in the Rye”. Суттєва кількість перекладних відповідників в стилістичному відношенні виявляються

вищими за рівнем етичної знженості, ніж одиниці оригінального тексту. Це призводить до спотворення характеру головного героя роману, його мовлення стає знеособленим та штучно ушляхетненим.

Евфемізація одиниць лексичного просторіччя під час перекладу пояснюється часом перекладу роману українською мовою — а саме радянськими часами, у які гостро стояла проблема цензури та ідеологізації суспільства.

У якості перспектив подальших розвідок вбачаємо аналіз перекладів лексичного просторіччя на матеріалі новітнього перекладного матеріалу.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода: лингвистические аспекты / В. Н. Комиссаров. — М.: Высшая школа. 1990. — 250 с.
2. Левый И. Искусство перевода / Иржи Левый. — М., 1974. — 152 с.
3. Сдобников В. В. Основные средства перевода стилистически сниженой лексики / В. В. Сдобников // Теорія і практика перекладу: респ. міжвідом. наук. зб. — К., 1993. — Вип. 19. — С. 141–147.
4. Венгренівська М. А. Ще раз про мовну культуру перекладу / М. А. Венгренівська, А. Д. Гнатюк. Творча майстерня перекладу: навч. посібник. — К.: РВЦ "Київський університет", 1998. — С. 3–6.
5. Зорівчак Р. Словесний образ у художньому перекладі / Роксоляна Зорівчак // "Хай слово мовлено інакше...": [статті з теорії, критики та історії художнього перекладу]. — К.: Дніпро, 1982. — С. 51–65.
6. Коровушкин В. П. Нестандартная лексика в английском и русском военных подъязыках (понятийный аппарат социолексикологического описания) / В. П. Коровушкин // Вестник Оренбургского государственного университета. — 2003. — № 4. — С. 53–59.
7. Хомяков В. А. Некоторые типологические особенности нестандартной лексики английского, французского и русского языков / В. А. Хомяков // Вопросы языкознания. — 1992. — № 3. — С. 94–101.
8. Коровушкин В. П. Английский лексический субстандарт versus русское лексическое просторечие (опыт контрастивно–социолектологического анализа) : [монография] / В. П. Коровушкин. — Череповец: Череповецкий государственный университет, 2008. — 167 с.
9. Меркулова Э. Н. Прагматический аспект субколлоквиальных оценочных номинаций (американский вариант английского языка): монография / Э. Н. Меркулова. — Нижний Новгород, 2013. — 145 с.
10. Ткаченко Т. В. Засоби стилізації розмовності в прозі Михайла Стельмаха: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Т. В. Ткаченко ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. — К., 2006. — 20 с.

ЛЕКСИЧЕСКОЕ ПРОСТОРЕЧИЕ КАК ПРОБЛЕМА ПЕРЕВОДА ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ

Жмаева Наталья Сергеевна[1]

Государственное учреждение "Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского", Одесса, Украина

Блидар Елена Александровна[2]

Государственное учреждение "Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского", Одесса, Украина

Статья посвящена анализу приемов перевода английского лексического просторечия на украинский язык. Лексическое просторечие широко представлено в современной мировой литературе вследствие тенденции к максимальному натурализму. Художественная значимость лексического просторечия в художественном тексте (имитация и стилизация разговорной речи, характеристика героя, его отношение к действительности) вызывает необходимость его адекватного воспроизведения в тексте перевода.

Критерием выделения категорий лексического просторечия является глубина этико-стилистической сниженности: наименьшую глубину демонстрируют коллоквиализмы, наибольшую — вульгаризмы и, соответственно, среднюю, переходную, — сленгизмы.

В качестве приемов перевода лексического просторечия выделены следующие: стилистическое соответствие, описательный перевод, компенсация, опущение, замена причинно-следственной связи, генерализация, антонимический перевод, добавление. Констатирована нейтрализация стилистически сниженной лексики оригинала в украинском переводе. Существенное количество переводных соответствий в стилистическом отношении оказываются выше по уровню этической сниженности, чем единицы оригинального текста.

Особенно четко снижение экспрессии (повышение глубины сниженности) исходной просторечной лексической единицы прослеживается на примере перевода вульгаризмов: эвфемизация вульгаризмов применяется автором перевода в 3 раза чаще дисфемизации. Общее количество единиц лексического просторечия английского оригинала, переведенных с сохранением глубины этической сниженности составляет 52,6 %, со снижением глубины этической сниженности оригинала — 8 %, а с ее повышением —

[1] Кандидат филологических наук, доцент кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения "Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского".

[2] Магистрантка первого года обучения специальности 035 "Филология (Перевод с английского на украинский)".

39,4 %. 19,5 % элементов английского лексического просторечия остаются не воспроизведенными. Констатированные факты свидетельствуют об искажении речи главного героя романа в переводе вследствие ее искусственного облагораживания.

Ключевые слова: *лексическое просторечие, сленгизмы, коллоквиализмы, вульгаризмы, глубина этической сниженности, нейтрализация.*

LEXICAL COLLOQUIALISMS AS AN ISSUE OF LITERARY TRANSLATION

Zhmayeva Natalya

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky"[1]

Blidar Olena

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky"[2]

The article is devoted to the analysis of translation techniques of English lexical colloquialisms into Ukrainian. Lexical colloquialisms are widely represented in the modern fiction that is caused by the tendency to maximal naturalness. Artistic relevance of lexical colloquialisms in a literary text (imitation and stylization of colloquial speech, characteristics of a hero, his / her attitude to the reality) proves the importance of their adequate rendering in the target text.

The degree of ethical depth serves as a criterion for singling out the categories of lexical colloquialisms. The lowest degree is attributed to general colloquialisms, the highest one to vulgarisms and the medium degree to slangisms.

Stylistic equivalent, descriptive translation, compensation, omission, cause and effect substitution, generalization, antonymic translation, addition are proved to be the main techniques of translating lexical colloquialisms. Significant neutralization of stylistically reduced words in the Ukrainian translation is revealed. The degree of ethical depth of a considerable number of lexical correspondences is proved to be higher than the one of the units of the original text.

Decrease of expressiveness (increase of the degree of ethical depth) is extremely evident when translating vulgarisms. Euphemisation of vulgarisms is applied by the translator three times more than disphemisation. The general number of the units of the lexical colloquialisms translated with the preservation of the

[1] Candidate of Science in Philology, associate professor at the Chair of Translation, Theoretical and Applied Linguistics, State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky".

[2] Master's degree student in translation from English into Ukrainian, State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky".

degree of ethical depth makes 52,6 %, while decrease of the degree of the original ethical depth amounts to 8 % and increase of the related parameter makes 39,4 %. 19,5 % of the units of the English lexical colloquialisms are not rendered into Ukrainian at all. These facts prove distortion of the speech of the main hero caused by its artificial ennoblement.

Key words: *lexical colloquialisms, general colloquialisms, slangisms, vulgarisms, degree of ethical depth, neutralization.*

REFERENCES

1. Komissarov V. N. Obschaya teoriya perevoda: lingvisticheskie aspektyi (General Theory of Translation: Linguistic Aspects) // V. N. Komissarov. — M.: Vyisshaya shkola. 1990. — 250 s.
2. Levyiy I. Iskusstvo perevoda (The Art of Translating) / Irzhi Levyiy. — M., 1974. — 152 s.
3. Sdobnikov V. V. Osnovnyie sredstva perevoda stilisticheski snizhenoy leksiki (Means of Translating Stylistically Reduced Vocabulary) / V. V. Sdobnikov // TeorIya I praktika perekladu: Resp. mizhvidom. nauk. zb. — K., 1993. — Vip. 19. — S. 141–147.
4. Venhrenivska M. A. Shche raz pro movnu kulturu perekladu (On the Issue of the Language Culture of Translation) // M. A. Venhrenivska, A. D. Hnatiuk. Tvorcha maisternia perekladu: Navch. posibnyk. — K.: RVTs "Kyivskyi universytet", 1998. — S. 3–6.
5. Zorivchak R. Slovesnyi obraz u khudozhnomu perekladi (Literary Image in Translation) / Roksoliana Zorivchak // "Khai slovo movleno inakshe...": [statti z teorii, krytyky ta istorii khudozhnoho perekladu]. — K.: Dnipro, 1982. — S. 51–65.
6. Korovushkin V. P. Nestandartnaya leksika v angliyskom i russkom voennyih pod'yazyikah (ponyatiynyiy apparat sotsioleksikologicheskogo opisaniya) (Nonstandard Vocabulary in the English and Russian Military Sublanguages) / V. P. Korovushkin // Vestnik Orenburgskogo gosudarstvennogo universiteta. — 2003. — # 4, S. 53–59.
7. Homyakov V. A. Nekotoryie tipologicheskie osobennosti nestandartnoy leksiki angliyskogo, frantsuzskogo i russkogo yazyikov (Some Typological Peculiarities of Nonstandard Vocabulary in English, French and Russian) / V. A. Homyakov // Voprosyi yazyikoznaniya. 1992. — # 3. — S. 94–101.
8. Korovushkin V. P. Angliyskiy leksicheskiy substandart versus russkoe leksicheskoe prostorechie (opyit kontrastivno–sotsiolektologicheskogo analiza) (English Lexical Substandard versus Russian Lexical Colloquialisms): [Monografiya] / V. P. Korovushkin. — Cherepovets : Cherepovetskiy gosudarstvennyiy universitet, 2008. — 167 s.
9. Merkulova E. N. Pragmaticheskiy aspekt subkollokvialnyih otsenochnyih nominatsiy (amerikanskiy variant angliyskogo yazyika) (Pragmatic Aspect of Subcolloquial Evaluative Nominations) : Monografiya / E. N. Merkulova. — Nizhniy Novgorod : 2013. — 145 s.
10. Tkachenko T. V. Zasoby stylizatsii rozmovnosti v prozi Mykhaila Stelmakha (Means of Stylization of the Spoken Language in M. Stelmakh's Prose): Avtoref. dys... kand. filol. nauk: 10.02.01 / T. V. Tkachenko ; Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova. — K., 2006. — 20 s.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2019

УДК 808.3+808.2:801 https://doi.org/10.24195/2616-5317-2019-28-3

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕТОДОЛОГІЮ ДОСЛІДЖЕНЬ О. О. ПОТЕБНІ

Глущенко Володимир Андрійович[1]

Державний вищий навчальний заклад
"Донбаський державний педагогічний університет"
E-mail: sdpunauka@ukr.net
ORCID ID https://orcid.org/0000–0001–5545–7452

Головною метою представленої статті є аналіз методологічних висновків М. М. Соколова щодо наукової спадщини О. О. Потебні з точки зору їх об'єктивності та справедливості, а саме якою мірою у них відбито реальні досягнення й вади історико-фонетичних студій О. О. Потебні. У завдання дослідження входило розкрити зміст тверджень М. М. Соколова, пов'язаних з інтерпретацією поглядів О. О. Потебні на генетичні зв'язки мов, фонетичні закони й аналогію. Також було зроблено спробу дати оцінку трактуванням М. М. Соколова з позицій сучасної методології, лінгвістичної історіографії та компаративістики.

На нашу думку, подана М. М. Соколовим оцінка поглядів О. О. Потебні на генетичні зв'язки мов, фонетичні закони і аналогію є однобічною та спрощеною. За результатами дослідження було встановлено, що взаємозв'язки східнослов'янських і старослов'янської мови висвітлено в працях О. О. Потебні з позицій порівняльно-історичного методу. О. О. Потебня розглядав взаємопов'язані фонетичні закони, що в його трактуванні постають як точні, поширюються не тільки на окремі звуки, а й на їхні ознаки (концепція "кількісних змін приголосних"). Однобічно критичний характер оцінок М. М. Соколова зумовлений тим, що до історико-фонетичної спадщини О. О. Потебні він підходив не як історіограф мовознавства, а з погляду "асиміляції минулого". Висунуті М. М. Соколовим тези не відбивали позиції інших представників Московської лінгвістичної школи.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в поглибленому вивченні наукової спадщини Потебні та інших представників Харківської

[1] Доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германської та слов'янської філології Державного вищого навчального закладу "Донбаський державний педагогічний університет".

© Глущенко В. А., 2019

лінгвістичної школи в контексті мовознавства XIX ст. — початку XXI ст.

Ключові слова: *історико-фонетичні дослідження, генетичні зв'язки мов, фонетичний закон, аналогія.*

Постановка проблеми. Методології лінгвогенетичних досліджень О. О. Потебні присвячено значну кількість праць, однак не всі питання висвітлено з належною повнотою й глибиною. Зокрема аналіз з методологічних позицій історико-фонетичних досліджень Потебні міститься лише в студіях окремих дослідників [8; 5: 40–101; 6].

Слід відзначити, що й у минулому історико-фонетичні праці Потебні не завжди знаходили належну оцінку. Ми маємо на увазі рецензію представника Московської лінгвістичної школи М. М. Соколова на книжку І. М. Бєлоруссова "Синтаксис русского языка в исследованиях А. А. Потебни" [1]. Рецензія містить багато цікавих, хоча й не завжди зважених і справедливих (через полемічну загостреність) думок щодо лінгвістичних праць Потебні в цілому та його історико-фонетичних досліджень зокрема. Звернення до цієї рецензії, її характеристики з позицій сучасного мовознавства видаються надзвичайно важливими.

Аналіз останніх досліджень. Стисла характеристика рецензії Соколова міститься в монографії Ф. М. Березіна [2: 68–69]. Більш докладно цю рецензію досліджено в наших працях [5: 40–41, 57–58, 75–78, 100–101; 4]. Наведений в них матеріал потребує певної конкретизації.

У пропонованій статті результати дослідження викладено в доповненому вигляді. Її актуальність зумовлена 1) важливістю висвітлення особливостей методології історико-фонетичних студій Потебні в лінгвоісторіографічному аспекті, 2) полемічністю низки тверджень Соколова, пов'язаних з оцінкою поглядів Потебні на генетичні зв'язки мов, фонетичні закони й аналогію.

Формулювання мети й завдань статті. Ми ставимо за мету виявити, чи об'єктивними й справедливими є методологічні висновки Соколова, якою мірою вони відбивають реальні досягнення й вади історико-фонетичних студій Потебні.

Ця мета конкретизується в таких завданнях: 1) розкрити зміст тверджень Соколова, пов'язаних з інтерпретацією поглядів Потебні на генетичні зв'язки мов, фонетичні закони й аналогію; 2) дати оцінку трактуванням Соколова з позицій сучасної методології, лінгвістичної історіографії та компаративістики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соколов характеризує Потебню як "ученого епохи перехідної", у чиїх працях "можна зустріти... суміш старого і нового, того, що віджило, і того, що не народилося ще, рутини і творчості" [13: 350]. Це виявилося, зокрема, у тому, що Потебня, на думку Соколова, не взяв на озброєння нових прийомів дослідження, вироблених його сучасниками: Потебня "визнавав за краще "проникати в сиву давнину нутром", як каже п. Бєлоруссов, а не за допомогою тих способів, якими вже володіла сучасна йому наука" [13: 350]. Серед її представників Соколов називає "школу Бругмана — Лескіна та відповідних до неї за часом російських лінгвістів (кінця 70-х і 80-х років)", тобто молодограматиків (учених Лейпцизької лінгвістичної школи) і, очевидно, серед російських мовознавців насамперед П. Ф. Фортунатова та І. О. Бодуена де Куртене.

Рецензент особливо наголошує на тому, що загальні теоретичні настанови та прийоми дослідження Потебні були застарілими й не відповідали вимогам часу: "Його погляди та прийоми дослідження, перш ніж знаходили собі гідних послідовників і продовжувачів, перш ніж навіть удостоювалися серйозної критичної оцінки, виявлялися вже застарілими й через те непотрібними" [13: 349]. Праці Потебні "швидко старіли й не удостоювалися належної оцінки" у зв'язку з низкою істотних недоліків [13: 355]; тезу про "швидке старіння" Соколов поширював на "загальні думки про мову" та "фонетичні праці" Потебні [13: 355].

Чи є висновки Соколова об'єктивними? Якою мірою вони відбивають досягнення й недоліки історико-фонетичних студій фундатора Харківської лінгвістичної школи?

Фіксуючи увагу на етапах еволюції фонетичної системи, учені Харківської школи (Потебня, М. О. Колосов і П. Г. Житецький) реконструювали певні синхронні зрізи. Для Колосова та Житецького хронологічно граничними є явища прасхіднослов'янської мови ("спільноруської прамови") в період, який безпосередньо передував виникненню писемності на Русі [9: VIII, 14; 7: 31]. Праслов'янські архетипи розглянуто в працях Колосова та Житецького лише спорадично.

Інша картина спостерігається в студіях Потебні. У зв'язку з реконструкцією прасхіднослов'янської мови Потебня звертається до праслов'янської; його цікавить пізня епоха історії праслов'янської

мови — епоха її розпаду. З вивченням лише одного синхронного зрізу праслов'янської мови пов'язані такі особливості її реконструкції, як статичність і порівняно невелика глибина. Значно більшою в Потебні є глибина реконструкції прасхіднослов'янської мови: від моменту виділення її з "південно-східної групи" до часу виникнення окремих "руських наріч" (східнослов'янських мов). Наявність у працях ученого двох синхронних зрізів прасхіднослов'янської мови дозволяє зробити висновок про динамічний характер її реконструкції [5: 56–57].

Тут доречно буде повернутися до рецензії Соколова. Він пише: "Дивною взагалі видається в працях Потебні спорідненість мов, фактами яких йому доводиться оперувати. Порівнюючи факти споріднених мов, він шукає тільки певних аналогій для підтвердження можливості своєї думки і подальших висновків про історію того або іншого явища в цих мовах не робить. Справжні співвідношення цих мов за походженням для нього ніби не існують зовсім" [13: 353–354]. Розкриваючи далі цю тезу, Соколов відзначає, що східнослов'янські мови мають у Потебні "якийсь незрозумілий історичний зв'язок зі старослов'янською, яку він називає просто слов'янською мовою" [13: 354]. До того ж термін *слов'янський* Потебня вживає "і для характеристики деяких рис, спільних для всіх слов'янських мов", проте "епохи спільнослов'янської, так само як і спільноіндоєвропейської, у нього немає зовсім" [13: 354]. Звідси висновок Соколова про "невиразність історичної перспективи" в Потебні [13: 354].

Розглянемо ці твердження Соколова. Звернення до праць Потебні [5: 54–57] спростовує тезу про те, що в студіях Потебні "епохи спільнослов'янської" немає: розглядаючи історію фонетичних явищ східнослов'янських мов, Потебня в ряді випадків послідовно реконструює архетипи та фонетичні закони праслов'янської мови, періоду "спільного життя" південних і східних слов'ян, "спільноруської мови" (прасхіднослов'янської мови), "спільновеликоруського" і "малоруського" *наріч* давньої епохи.

Інша річ, що Потебня, Колосов і Житецький не прагнули реконструкції явищ праіндоєвропейської мови (у чому щодо студій Потебні Соколов мав рацію) і не ставили за мету реконструювати всі давні фонетичні зміни в праслов'янській і прасхіднослов'янській мовах. Цю особливість можна пояснити тим, що Потебня, Колосов і Житецький, якщо брати до уваги поданий у їхніх працях історико-

фонетичний матеріал, не вважали реконструкцію прамов одним з найважливіших завдань історико-лінгвістичного дослідження. Таку вимогу пізніше висунули вчені Московської школи, які надавали реконструкції прамов (з установленням максимально можливої кількості архетипів і фонетичних законів) значно більшої ваги. Саме це, безсумнівно, і викликало зазначену оцінку Соколова [6: 57].

Він, безумовно, мав рацію, коли писав про нечіткість уживання терміна *слов'янський* у студіях Потебні. Цю нечіткість Потебня успадкував від мовознавців 20-х — 60-х рр. XIX ст. Щодо тези Соколова про "незрозумілий історичний зв'язок" східнослов'янських мов зі старослов'янською, то її, очевидно, побудовано на непорозумінні: звернення до праць Потебні показує, що взаємозв'язки східнослов'янських мов і старослов'янської представлено в них з належною чіткістю. Це відбивало рівень розвитку тогочасного порівняльно-історичного мовознавства [5: 58].

Позиція Соколова щодо "спорідненості мов" у Потебні стане зрозумілою, якщо взяти до уваги, що в працях учених Харківської школи факти неблизькоспоріднених мов порівнюються безпосередньо, а в студіях учених Московської школи — лише за допомогою реконструйованих прамов [5: 58, 129].

Проте необхідно підкреслити, що праці вчених Московської школи є пізнішими за часом: історико-фонетичні студії мовознавців Харківської школи передували їм. Очевидно, вимогу порівнювати факти неблизькоспоріднених мов не безпосередньо, а за допомогою реконструйованих прамов слід розглядати як подальше (у порівнянні з ученими Харківської школи) удосконалення процедури лінгвістичної реконструкції в студіях мовознавців Московської школи [5: 58].

Отже, факти не підтверджують висновок Соколова про те, що працям Потебні притаманна "невиразність історичної перспективи".

На думку Соколова, в Потебні "не можна шукати того точного ставлення до фонетичного закону, яке є одним з головних надбань нової лінгвістичної школи" [13: 353] (очевидно, Соколов мав на увазі учених Лейпцизької лінгвістичної школи, а серед російських мовознавців — учених Московської та Казанської лінгвістичних шкіл на чолі з Фортунатовим і Бодуеном де Куртене). Більше того: "Судячи з його (Потебні. — *В. Г.*) праць, кожна форма в мові живе самостійно" [13: 353].

Чи мав Соколов підстави для такого висновку? Звернемося до рецензії Фортунатова на статтю Потебні "Этимологические заметки. Начальные сочетания ***лы-***, ***ры-***, ***лу-***, ***ру-*** = основным ****ал***, ****ар***" [1]. (рецензію згадує В. Ю. Франчук [17: 83]).

Фортунатов уважав, що Потебні не вдалося показати закономірність виникнення початкових ***лы-***, ***ры-*** в слов'янських мовах з ****al***, ****ar***: стаття Потебні "перш за все викликає запитання, які автор залишає без відповіді: як пояснює п. Потебня поступовий процес утворення початкових слов'янських ***лы-***, ***ры-*** з ***al***, ***ar***, як дивиться він на появу ***у*** (тобто спільнослов[']янського дифтонга ***оu***) у цих ***лу-***, ***ру-*** з ***al***, ***ar***?" [15: 33–34]. Отже, на думку Фортунатова, у зображенні Потебні слов'янський перехід ***а*** > ***и***, ***у*** в цілому виступає як невмотивований.

Далі Фортунатов відзначає, що в розглядуваній статті Потебні "читач знаходить тільки окремі слова, у яких п. Потебня вважає за можливе пояснювати початкові ***лы-***, ***ры-***, ***лу-***, ***ру-*** з ***al***, ***ar***" [15: 34]. Ті пояснення, які Потебня дає фонетичним переходам, що, на його думку, відбулися в окремих словах [12: 8], Фортунатов вважає непереконливими: переходи виступають як фонетично незакономірні, довільні, причому Потебня віддає перевагу складним поясненням. Так, за Фортунатовим, "зовсім загадковим" у трактуванні Потебні виступає "утворення ****луна***, ***лунка*** з гаданої основи ****arna***, яка до того ж невідома з інших мов" [15: 34]. Відзначивши цю "загадковість", Фортунатов запитує: "Які *проміжні форми* (виділено нами. — *В. Г.*) допускає тут п. Потебня і на якій підставі?" [15: 34]. Фортунатов переконаний, що необхідно визнати за краще більш просте та фонетично закономірне пояснення: "Ми не розуміємо й того, чому цьому сміливому поясненню необхідно віддати перевагу *над правильним у фонетичному відношенні* (виділено нами. — *В. Г.*) і ясним за значенням зіставленням слова ***лунка*** з відомим коренем ***lu***, ***lы*** "різати, рвати" [15: 34]. Непереконливим видається Фортунатову й по-

[1] Статтю було вміщено в першому номері журналу "Русский филологический вестник", що вийшов у 1879 р. (с. 75–91). Згодом вона побачила світ як початок 2-ї частини праці Потебні "К истории звуков русского языка" [12: 1–11]. Далі ми посилаємося на це видання. Рецензію Фортунатова було опубліковано того ж 1879 р. У цей час Фортунатов, якому минув 31 рік, був уже досвідченим ученим, що висунув ряд сміливих і оригінальних ідей, які згодом склали основу мовознавчих поглядів його учнів, лінгвістів Московської школи. Ці ідеї були висловлені Фортунатовим у його лекційних курсах (учений читав їх з січня 1876 р.) і в магістерській дисертації (1875). Рецензію Фортунатова згадує В. Ю. Франчук [17: 83].

силання Потебні на слово ***воронка***: “П. Потебня посилається на “подібне за значенням” (?) ***воронка***, але якщо б навіть його міркування щодо останнього слова були правильні (а первісна тотожність цього ****varna*** зі слов[’янським] ***рана*** є сумнівною), вони не доводили б усе-таки походження ***лунка*** з ****arna***” [15: 34] [1].

Отже, звернення до рецензії Фортунатова показує, що він бачив істотну ваду дослідження Потебні у відсутності точного застосування фонетичних законів до фактів історії мови.

Дійсно, аналіз етимологічних розвідок Потебні, здійснених на матеріалі індоєвропейських мов, підтверджує це. У чому ж причина? З погляду Потебні, “звуки зазнають зміни, руйнування лише тоді, коли пов’язане з ними значення втрачає свою важливість для думки” [11: 20]. У цьому, очевидно, полягає ключ до розуміння позиції Потебні. У його трактуванні фонетика тісно пов’язана з семантикою (на відміну від поглядів учених Московської школи; про це свідчить здійснене нами фронтальне вивчення їхніх праць).

Проте в дослідженнях з історичної фонетики східнослов’янських мов Потебня розглядає взаємопов’язані фонетичні закони, які в його інтерпретації постають як точні, поширюються не тільки на окремі звуки, а й на їхні ознаки.

Ми маємо на увазі такі ознаки приголосних, як сила і слабкість, глухість і дзвінкість, проривність і фрикативність, твердість і м’якість. Ці ознаки проаналізовано в межах потебнянської концепції “кількісних змін приголосних” в історії східнослов’янських мов. Докладно концепцію “кількісних змін приголосних” висвітлено в нашій монографії [5: 78–82, 87–91, 95]. Стисло охарактеризуємо її.

До “кількісних змін приголосних” Потебня відносив “ослаблення” приголосних і “підсилення” їх.

Включивши в явище “ослаблення” приголосних занепад приголосних, спірантизацію проривних та африкат і африкатизацію проривних, одзвінчення глухих, учений запропонував широке трактування консонантного еліпсиса, яке виявилося перспективним у лінгвістиці ХХ ст. До “ослаблень” Потебня відносив, зокрема, пере-

[1] Потебнянську етимологію слова ***лунка*** не було прийнято в подальших дослідженнях. Характерно, що, зокрема, М. Фасмер її взагалі не згадує. Щоправда, зближення з давньоіндійськими формами ***lunāti, lunōti*** “ріже, відрізає” (а саме їх, очевидно, мав на увазі Фортунатов) Фасмер заперечує [14: 534].

хідне пом'якшення приголосних унаслідок праслов'янських йотацій і палаталізацій, а також пом'якшення й подовження приголосних у сполученнях з ***j***. Як "ослаблення" Потебня розглядав і перехід ***в*** (на губно-губний або губно-зубний характер цього приголосного вчений не вказував) та ***л*** в ***ў*** (***у*** нескладове).

Різновидами "підсилення" приголосних Потебня вважав перехід фрикативних в африкати й проривні та оглушення дзвінких.

Оригінальна потебнянська концепція дозволила об'єднати такі мовні факти (узяті в їхній історії), які до виходу праць Потебні розглядалися як розрізнені. Концепція "кількісних змін приголосних" дозволила охопити практично всі фонетичні закони в історії консонантних систем східнослов'янських мов. Хоча розглянуті ним фонетичні закони Потебня об'єднував на фізіологічній основі як такі, що мають подібний механізм, об'єктивно вони пов'язані між собою на фонологічному рівні, що було показано в дослідженнях XX ст.

Отже, твердження Соколова про те, що в студіях Потебні "кожна форма в мові живе самостійно", не відповідає реальним фактам.

Пояснення через аналогію (у випадках, коли встановити фонетичну причину певної зміни видавалося неможливим) можна знайти в працях Колосова. Так, він відзначав, що дією аналогії викликана поява в російській мові таких форм, як ***о волке*** (пор. ***волк***), ***пекешь*** (пор. ***пеку***); з останньою формою Колосов зіставляв ***толчу*** (пор. ***толчешь***) [10: 140–141]. За аналогією з'являється й ***о*** на місці етимологічного ***ѣ*** у російських формах типу ***гнёзда*** [10: 75].

Проте в Потебні звернень до чинника аналогії немає. Це відзначав Соколов: хоча Потебня був послідовником Й. Гербарта (його асоціативна психологія стала основою вчення про аналогію), посилань на аналогію Потебня не дає [13: 352–353]. З погляду Соколова, це є істотним недоліком і свідчить про те, що Потебня не повною мірою враховував досягнення сучасної йому науки [13: 353].

Однак з таким поясненням погодитися важко. На думку Л. А. Булаховського, Потебня не звертався до чинника аналогії тому, що він не приймав "механічних або механізуючих живий процес схем", тобто вважав пояснення за аналогією механістичними [3: 43].

Отже, подана Соколовим оцінка поглядів Потебні на генетичні зв'язки мов, фонетичні закони й аналогію є однобічною та спрощеною.

Історико-фонетичні дослідження Потебні дійсно, за словами Соколова, “не удостоювалися належної оцінки” сучасників; але з наведених фактів випливає, що це було наслідком не “швидкого старіння” загальних настанов і прийомів Потебні, а, навпаки, сміливого, по-справжньому новаторського розв’язання ним проблем історичної фонетики східнослов’янських мов (концепція “кількісних змін приголосних”). У самому судженні Соколова про брак “належної оцінки” історико-фонетичних студій Потебні в сучасній йому лінгвістиці внаслідок “швидкого старіння” є протиріччя. Соколов стверджує: їх оцінювали нижче, ніж вони на те заслуговували; а це зовсім не узгоджується з його ж тезою про “швидке старіння”.

Не можна не прийняти твердження Соколова про поєднання в студіях Потебні старого і нового (без наступності неможливий розвиток будь-якої науки), проте вживання Соколовим таких слів, як *суміш* і *рутина*, свідчить, безсумнівно, про упередженість рецензента.

Отже, загальна оцінка Соколова, його спроба протиставити методологічні позиції Потебні та вчених Московської школи є неправомірними.

З нашого погляду, однобічно критичний характер оцінок Соколова зумовлений тим, що до історико-фонетичної спадщини Потебні він підходив не як історіограф мовознавства, а з погляду так званої “асиміляції минулого”; такий підхід неповною мірою враховує принцип історизму у висвітленні наукових надбань лінгвістів минулого й не забезпечує об’єктивності й експланаторності пояснень.

Важливо відзначити, що в примітці редакції “Известий Отделения русского языка и словесности” до рецензії Соколова підкреслено, що редакція “не може погодитися з даною ним тут оцінкою і не вважає справедливим *суворий вирок* (виділено нами. — *В. Г.*) Соколова” [13: 347].

Висловимо припущення: примітку написав О. О. Шахматов, який у цей час редагував “Известия Отделения русского языка и словесности”. Відомо, що Шахматов добре опрацював студії Потебні ще під час навчання в гімназії. Він глибоко — на все своє творче життя — засвоїв низку думок Потебні, зокрема твердження про різний час занепаду редукованих на східнослов’янському терені [16: 36]. Високу оцінку історико-фонетичної спадщини фундатора Харківської школи можна знайти в ряді праць Шахматова. Ці та інші факти ставлення

Шахматова до наукової творчості Потебні [16: 36–44] необхідно враховувати в розв'язанні проблеми наступності розвитку українського і російського порівняльно-історичного мовознавства.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки: 1. Подана Соколовим оцінка поглядів Потебні на генетичні зв'язки мов, фонетичний закон і аналогію є однобічною та спрощеною. 2. Взаємозв'язки слов'янських мов висвітлено в працях Потебні з позицій порівняльно-історичного методу. 3. Потебня розглядав взаємопов'язані фонетичні закони, що в його трактуванні постають як точні, поширюються не тільки на окремі звуки, а й на їхні ознаки. 4. Однобічно критичний характер оцінок Соколова зумовлений тим, що до історико-фонетичної спадщини Потебні він підходив не як історіограф мовознавства, а з погляду "асиміляції минулого". 5. Висунуті Соколовим тези не відбивали позиції інших представників Московської лінгвістичної школи.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в поглибленому вивченні наукової спадщини Потебні та інших представників Харківської лінгвістичної школи в контексті мовознавства XIX — початку XXI ст.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Белоруссов И. М. Синтаксис русского языка в исследованиях А. А. Потебни. Орел, 1902. 258, XII с.
2. Березин Ф. М. Русское языкознание конца XIX — начала XX в. / отв. ред. Ф. П. Филин. М. : Наука, 1976. 366 с.
3. Булаховский Л. А. Потебня-лингвист. *Уч. зап. Моск. ун-та*. 1946. Вып. 107, т. 3, кн. 2. С. 36–62.
4. Глущенко В. А. Методологія досліджень О. О. Потебні в інтерпретації М. М. Соколова. *Наукові праці* : науково-методичний журнал. Т. 221, вип. 209. Філологія. Мовознавство. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. С. 16–19.
5. Глущенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-ті рр. XIX ст. — 20-ті рр. XX ст.) / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; відп. ред. О. Б. Ткаченко. Донецьк, 1998. 222 с.
6. Глущенко В. А. Систематизація історико-фонетичного матеріалу в студіях О. О. Потебні. *О. О. Потебня й актуальні питання мови та культури* : зб. наук. праць / відп. ред. В. Ю. Франчук. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2004. С. 173–180.
7. Житецкий П. И. Очерк звуковой истории малорусского наречия. К., 1876. IV, 376 с.
8. Колесов В. В. Сравнительно-исторический метод в трудах А. А. Потебни. *Наукова спадщина О. О. Потебні і сучасна філологія. До 150-річчя з дня народження О. О. Потебні* : зб. наук. праць / відп. ред. В. Ю. Франчук. К. : Наук. думка, 1985. С. 25–39.

9. Колосов М. А. Обзор звуковых и формальных особенностей народного русского языка. Варшава, 1878. X, 270 с.
10. Колосов М. А. Очерк истории звуков и форм русского языка с XI по XVI столетие. Варшава, 1872. 192 с.
11. Потебня А. А. Два исследования о звуках русского языка: I. О полногласии; II. О звуковых особенностях русских наречий. — Воронеж, 1866. — 156, III с.
12. Потебня А. А. К истории звуков русского языка : этимологические и другие заметки. Варшава, 1880. Ч. 2. II, 31, 70, 25 с.
13. Соколов Н. Н. [Рец. :] Синтаксис русского языка в исследованиях Потебни : изложил И. Белоруссов. Орел, 1902. *Изв. Отд-ния рус. яз. и словесности*. 1903. Т. 8, кн. 2. С. 347–366.
14. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. Изд. 2-е. М. : Прогресс, 1986. Т. 2. 672 с.
15. Фортунатов Ф. Ф. Русский филологический вестник. 1879 г. № 1-й ([Рец. :] Потебня А. А. Этимологические заметки. Начальные сочетания ***лы-, ры-, лу-, ру-*** = основным ****ал, *ар***. *Критическое обозрение*. 1879. № 7. С. 33–35.
16. Франчук В. Ю. О. О. Шахматов і наукова спадщина О. О. Потебні. *Мовознавство*. 1974. № 3. С. 36–44.
17. Франчук В. Ю. Олександр Опанасович Потебня. К. : Наук. думка, 1975. 92 с.

К ВОПРОСУ О МЕТОДОЛОГИИ ИССЛЕДОВАНИЙ А. А. ПОТЕБНИ

Глущенко Владимир Андреевич[1]

Государственное высшее учебное заведение
“Донбасский государственный педагогический университет”

Главной целью представленной статьи является анализ методологических выводов Н. Н. Соколова о научном наследии А. А. Потебни с точки зрения их объективности и справедливости, а именно в какой степени в них отображены реальные достижения и недостатки историко-фонетических работ А. А. Потебни. В задачи исследования входило раскрыть содержание утверждений Н. Н. Соколова, связанных с интерпретацией взглядов А. А. Потебни на генетические связи языков, фонетические законы и аналогию. Также была предпринята попытка дать оценку трактовкам Н. Н. Соколова с позиций современной методологии, лингвистической историографии и компаративистики.

На наш взгляд, представленная Н. Н. Соколовым оценка взглядов А. А. Потебни на генетические связи языков, фонетические законы и

[1] Доктор филологических наук, профессор, заведующий кафедрой германской и славянской филологии Государственного высшего учебного заведения “Донбасский государственный педагогический университет”.

аналогию является односторонней и упрощенной. По результатам исследования было установлено, что взаимосвязи восточнославянских и старославянского языка освещены в работах А. А. Потебни с позиций исторически-сравнительного метода. А. А. Потебня рассматривал взаимосвязанные фонетические законы, которые в его трактовке выступают как точные, распространяются не только на отдельные звуки, а и на их признаки (концепция "количественных изменений согласных"). Односторонне критический характер оценок Н. Н. Соколова обусловлен тем, что к исторически-фонетическому наследию А. А. Потебни он подходил не как историограф языкознания, а с точки зрения "ассимиляции прошлого". Выдвинутые Н. Н. Соколовым тезисы не отображали позиции других представитедей Московской лингвистической школы.

Перспективы дальнейших исследований представляются в углубленном изучении научного наследия А. А. Потебни и других представителей Харьковской лингвистической школы в контексте языкознания XIX ст. — начала XXI ст.

Ключові слова: *историко-фонетические исследования, генетические связи языков, фонетический закон, аналогия.*

ON THE ISSUE OF THE METHODOLOGY OF O. O. POTEBNIA'S RESEARCHES

Volodymyr Glushchenko [1]

State Institution "Donbass State Pedagogical University"

The main goal of the presented article is the analysis of M. M. Sokolov's methodological conclusions about O. O. Potebnia's scientific legacy from the point of view of their objectivity and faithfulness, particularly, to what extent the true achievements and drawbacks of O. O. Potebnia's historic and phonetic works have been rendered. The tasks of the research included the following: to explain the meaning of M. M. Sokolov's statements concerning the interpretation of O. O. Potebnia's views on the genetic ties between languages, the phonetic laws and analogy. There has been also made an attempt to assess M. M. Sokolov's definitions from the point of view of modern methodology, linguistic historiography and comparative linguistics.

In our opinion, the suggested by M. M. Sokolov critical review of O. O. Potebnia's views on the genetic ties between the languages, the phonetic laws and analogy is one-sided and simplified. The findings of the research have proved that the interconnection between the East-Slavic and Old Slavonic languages was described in O. O. Potebnia's works from the point of view of the comparative

[1] Doctor of philological sciences, professor, Head of the Department of Germanic and Slavic Philology at the State Institution "Donbass State Pedagogical University".

historic method. O. O. Potebnia studied the interconnected phonetic laws which in his interpretation were postulated as exact, true not only for separate sounds but also their features (the conception of the "qualitative consonant shifts"). The critical review of M. M. Sokolov 's judgments was predetermined by the fact that the scholar treated O. O. Potebnia's historic and phonetic legacy not from the point of view of historical linguistics but according to "the assimilation of the past". The theses postulated by M. M. Sokolov didn't reflect the views of other representatives of Moscow linguistic school.

The perspective of the further research is seen in the more detailed study of O. O. Potebnia's scientific legacy as well as views of other representatives of Kharkiv linguistic school in the context of the linguistics of XIX cent. — early XXI cent.

Keywords: *historic and phonetic works, genetic ties between languages, phonetic law, analogy.*

REFERENCES

1. Belorussov I. M. Sintaksis russkogo yazyka v issledovaniyah A. A. Potebni. Orel, 1902. 258, HII s.
2. Berezin F. M. Russkoe yazykoznanie konca XIX — nachala XX v. / otv. red. F. P. Filin. M. : Nauka, 1976. 366 c.
3. Bulahovskij L. A. Potebnya-lingvist. Uch. zap. Mosk. un-ta. 1946. Vyp. 107. T. 3. Kn. 2. S. 36–62.
4. Glushchenko V. A. Metodologiya doslidzhen' O. O. Potebni v interpretaciï M. M. Sokolova. Naukovi praci : naukovo-metodichnij zhurnal. T. 221. Vip. 209. Filologiya. Movoznavstvo. Mikolaïv : Vid-vo CHDU im. Petra Mogili, 2014. S. 16–19.
5. Glushchenko V. A. Principi porivnyal'no-istorichnogo doslidzhennya v ukraïns'komu i rosijs'komu movoznavstvi (70-i rr. HIH st. — 20-i rr. HKH st.) / NAN Ukraïni, In-t movoznavstva im. O. O. Potebni ; vidp. red. O. B. Tkachenko. Donec'k, 1998. 222 s.
6. Glushchenko V. A. Sistematizaciya istoriko-fonetichnogo materialu v studiyah O. O. Potebni. O. O. Potebnya j aktual'ni pitannya movi ta kul'turi : zb. nauk. prac' / vidp. red. V. YU. Franchuk. K. : Vidavnichij dim Dmitra Burago, 2004. S. 173–180.
7. ZHiteckij P. I. Ocherk zvukovoj istorii malorusskogo narechiya. K., 1876. IV, 376 s.
8. Kolesov V. V. Sravnitel'no-istoricheskij metod v trudah A. A. Potebni. Naukova spadshchina O. O. Potebni i suchasna filologiya. Do 150-richchya z dnya narodzhennya O. O. Potebni : zb. nauk. prac' / vidp. red. V. YU. Franchuk. K. : Nauk. dumka, 1985. S. 25–39.
9. Kolosov M. A. Obzor zvukovyh i formal'nyh osobennostej narodnogo russkogo yazyka / M. A. Kolosov. Varshava, 1878. X, 270 s.
10. Kolosov M. A. Ocherk istorii zvukov i form russkogo yazyka s XI po HVI stoletie / M. A. Kolosov. Varshava, 1872. 192 s.
11. Potebnya A. A. Dva issledovaniya o zvukah russkogo yazyka: I. O polnoglasii, II. O zvukovyh osobennostyah russkih narechij. — Voronezh, 1866. — 156, III s.
12. Potebnya A. A. K istorii zvukov russkogo yazyka : etimologicheskie i drugie zametki. Varshava, 1880. CH. 2. II, 31, 70, 25 s.

13. Sokolov N. N. [Rec. :] Sintaksis russkogo yazyka v issledovaniyah Potebni : izlozhil I. Belorussov. Orel, 1902. Izv. Otd-niya rus. yaz. i slovesnosti. 1903. T. 8. Kn. 2. S. 347–366.
14. Fasmer M. Etimologicheskij slovar' russkogo yazyka : v 4-h t. Izd. 2-e. M. : Progress, 1986. T. 2. 672 s.
15. Fortunatov F. F. Russkij filologicheskij vestnik. 1879 g. № 1-j ([Rec. :] Potebnya A. A. Etimologicheskie zametki. Nachal'nye sochetaniya ly-, ry-, lu-, ru- = osnovnym *al, *ar). Kriticheskoe obozrenie. 1879. № 7. S. 33–35.
16. Franchuk V. YU. O. O. SHahmatov i naukova spadshchina O. O. Potebni. Movoznavstvo. 1974. № 3. S. 36–44.
17. Franchuk V. YU. Oleksandr Opanasovich Potebnya. K. : Nauk. dumka, 1975. 92 s.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2019

UDK 81’253 https://doi.org/10.24195/2616-5317-2019-28-4

ÜBERSETZUNG ALS MENTALE INTERPRETATIONSAKTIVITÄT IN LINGUISTIK UND LITERATURWISSENSCHAFT

Svitlana Gruschko[1]

Südukrainische Nationale Pädagogische
Uschinskij-Universität Odessa, Ukraine
E-mail: svetagrushko64@gmail.com
ORCID ID https://orcid.org/0000–0001–9940–7780

In dem Artikel wird das Phänomen der Übersetzung nicht nur in der Linguistik, sondern auch in der Literaturwissenschaft als mentale Interpretationsaktivität betrachtet. Das literarische Werk und seine Übersetzung ist der beste Vermittler der mentalen und kulturellen Merkmale der Völker, ein Beispiel interkultureller Kommunikation. Eine angemessene Wahrnehmung der fremden Kultur hängt von der allgemeinen Wissensbasis der Kommunikanten ab. Der Kern eines solchen Wissensfonds ist immer die Landessprache, und Übersetzung als eine Art Vermittlung ist ein Mittel der interlingualen und interkulturellen Kommunikation. Wenn man eine Fremdsprache durch die Vermittlung von Literatur beherrscht, lernt man auch eine neue Welt und ihre Kultur kennen. Die Übersetzungsaktivität ist das Ergebnis der schöpferischen Arbeit des Übersetzers und eine Art der Sprachaktivität: Die Spracheinheiten werden vom Übersetzer in Abhängigkeit von den im Originaltext verwendeten Spracheinheiten ausgewählt. Ein solcher Ansatz führte zur Aktualisierung in der Sprachwissenschaft tatsächlicher Übersetzungsprobleme: des Verhältnisses der in der Übersetzung festgelegten Einheiten des Sprachsystems und Rede (z. B. die Übersetzung der vom Schriftsteller erfundenen Wörter oder die Wiedergabe der sprachlichen Merkmale der Charaktere). Der Prozess der literarischen Übersetzung muss auf der Ebene des Dialogs der Kulturen betrachtet werden. Dieser Dialog findet im Rahmen verschiedener nationaler Denk- und Kommunikationsstereotypen statt und beeinflusst das Verständnis zwischen den Kommunikationspartnern durch Vermittlung eines literarischen Werkes.

Somit bringt die moderne Linguistik auf den neuesten Stand das Studium der sprachlichen Kreativität in einem literarischen Werk. Diese Frage bedarf weiterer

[1] Dr. phil., Dozentin. Südukrainische Nationale Pädagogische Uschinskij-Universität Odessa, Ukraine.

© Gruschko S., 2019

Untersuchung, es kann als ein zentrales Problem für das Studium der kulturellen Gerichtetheit des Übersetzungsprozesses angesehen werden, auch bei der Lösung der Problemstellungen der interkulturellen Kommunikation.

Schlagwörter: *Übersetzung, mentale Aktivität, Interpretation, literarisches Werk, Literaturübersetzung.*

Problemstellung. Kontakte zwischen verschiedenen Kulturen, die mittels der Sprache zustande kommen, tragen zur Entwicklung von Verbindungen und zur Stärkung der Beziehungen zwischen verschiedenen Nationen bei. Der Dialog der Kulturen bedingt die Notwendigkeit, die interkulturellen Kontakte auf der Grundlage einer angemessenen Wahrnehmung kultureller Unterschiede und Gemeinsamkeiten zu aktualisieren. Unter diesem Gesichtspunkt ist das aktive Interesse der Linguistik und der Literaturkritik an Fragen einer adäquaten Übersetzung aus einer Sprache in eine andere offensichtlich. Die Übersetzung von literarischen Werken unterscheidet sich sehr von anderen Übersetzungstypen und erfordert nicht nur die Verwendung des ein für alle Male auswendig Gelernten, sondern setzt auch sprachliche Kreativität voraus. Dies ist ein Prozess des Dialogs zwischen den Kulturen, der im Rahmen verschiedener nationaler Stereotypen des Denkens und des kommunikativen Verhaltens durchgeführt wird, was das gegenseitige Verständnis zwischen den Gesprächspartnern beeinflusst, die mittels eines literarischen Werkes "kommunizieren".

Relevanz der Forschung liegt in der Notwendigkeit, die Probleme der linguistischen Forschung der sprachlichen Kreativität in einem literarischen Werk zu studieren. Die oben genannten Fragen bedürfen weiterer Forschung, deren zentrale Aufgaben eine klare Definition der kulturellen Ausrichtung des Übersetzungsprozesses und die Lösung der Probleme der interkulturellen Kommunikation wären.

Das Ziel des vorhandenen Artikels ist es, Übersetzung als Phänomen der mentalen Interpretationsaktivität in der Linguistik und Literaturwissenschaft zu untersuchen.

Analyse der jüngsten Forschung. In den letzten Jahren hat sich das Interesse an Übersetzungsfragen und Übersetzungstätigkeit zunehmend bemerkbar gemacht. Theoretische Grundprinzipien auf dem Gebiet der Übersetzungstheorie werden in den Arbeiten von S. Hontscharenko, W. Komissarow, W. Krupnow, D. Levin, J. K. Catford, J. Maruzo, L. Popowitsch betrachtet. Die Literaturrichtung ist in den Studien von J. Wannikow,

O. Kads, I. Kaschkin, L. Latyschew, N. Garbowsky, M. Gasparow, E. Etkind u. a. vertreten. Wissenschaftler betonen, dass Übersetzung eine mentale Interpretationsaktivität ist, eine Art Kommunikation, die in zwei oder mehreren Sprachen ausgeführt wird. Für eine effektive Umsetzung muss der Übersetzer die mentalen und kulturellen Merkmale von Vertretern anderer Nationen berücksichtigen, wenn er den Originaltext aus einer Sprache in eine andere übersetzt.

Hauptteil. Die angemessene Wahrnehmung einer fremdsprachlichen Kultur hängt vom allgemeinen Wissenshintergrund der Kommunikanten ab. Der Kern eines solchen Wissensbestandes ist immer die Nationalsprache, und die Übersetzung als eine Art Vermittlung ist ein Mittel der interlingualen und interkulturellen Kommunikation. Wenn man eine Fremdsprache beherrscht, in erster Linie durch literarische Werke, lernt man eine neue Welt und ihre Kultur kennen.

Die Definitionen von "Übersetzung" und "Übersetzungsaktivität" hängen von den Forschungszielen und Ansichten des Wissenschaftlers ab, seiner Zugehörigkeit zu einer bestimmten wissenschaftlichen Schule. Trotz der Tatsache, dass sich die wichtigsten methodologischen Ansätze für das Studium der Übersetzung im Rahmen der Linguistik entwickelt haben, verlagert sich der Schlüsselvektor der Übersetzungsstudien heute auf andere Bereiche der menschlichen Tätigkeit. In diesem Zusammenhang verdienen Übersetzungsprobleme auf dem Gebiet der Literaturwissenschaft besondere Aufmerksamkeit, da Literatur der hervorragendste Vermittler der geistigen, kulturellen Merkmale der Vertreter eines Volkes ist und das übersetzte literarische Werk das beste Beispiel für interkulturelle Kommunikation ist.

Die Praxis der literarischen Übersetzung zeigt, dass die dabei entwickelten Methoden — Paraphrase, Übersetzung durch Anpassung, Nachahmung — eine sorgfältige Auswahl und "korrekte" Anwendung erfordern, damit ein adäquates Ergebnis erhalten werden kann. Eine solche Wahl wird nicht nur durch die kollidierenden Sprachsysteme bestimmt, sondern vor allem durch die Besonderheiten der interagierenden Kulturen sowie durch die Mentalität des Übersetzers.

Die Zweifel an der Möglichkeit, Übersetzungen mit sprachwissenschaftlichen Methoden zu studieren, verschwanden, als Linguisten anfingen, dieses Phänomen nicht nur aufgrund der individuellen Kreativität des Übersetzers zu betrachten, sondern auch als besondere Art von Sprachaktivität,

bei der die Einheiten der Übersetzungssprache in Abhängigkeit von den im Original verwendeten Spracheinheiten ausgewählt werden. Daher begannen Übersetzer wie in jeder linguistischen Analyse nicht mit der Formulierung der vom Übersetzer zu befolgenden Regeln, sondern mit der Untersuchung der im Übersetzungsprozess festgelegten Beziehung zwischen den sprachlichen Einheiten und den Spracheinheiten der beiden Sprachen. Somit ist das Verständnis der Übersetzung in ihrer Gesamtheit vor allem die Beschreibung der realen Übersetzungstatsachen, d. h. es ist deskriptiver Natur.

Die Hauptaufgaben der Übersetzungstheorie (Aufschluss über die Auswirkungen pragmatischer und soziolinguistischer Faktoren auf den Übersetzungsprozess, Definition des Begriffs "Übersetzungsnorm" usw.), die auf den allgemeinen linguistischen Grundlagen beruhen und die Lösung der eigentlichen Übersetzungsprobleme bestimmen, wurden von W. Komissarow formuliert [1, S. 34–35.]. Die Entwicklung der linguistischen Theorie der Übersetzung offenbarte die Ungenauigkeit der Theorie der Unübersetzbarkeit von W. Humboldt. Laut W. Komissarow bedeutet der Verlust einiger Elemente des zu übersetzenden Textes während der Übersetzung nicht, dass dieser Text "nicht übersetzbar" ist. Der Mangel an Identität hindert die Übersetzung nicht daran, dieselben kommunikativen Funktionen auszuführen, für die der Originaltext erstellt wurde. Viele Linguisten (P. Kopanew, W. Koptilow, I. Lewyj, W. Najda und andere) betrachten die Übersetzung nicht nur als Ergebnis des individuellen Schaffens des Übersetzers, sondern auch als eine besondere Art der Sprachaktivität, in der die Einheiten der Übersetzungssprache ausgewählt werden abhängig von den im Original verwendeten Spracheinheiten.

Eine der wichtigsten Fragen, von deren Lösung die Entwicklung der linguistischen Theorie der Übersetzung abhing, war die Präzisierung des Untersuchungsobjekts, die von W. Komissarow durchgeführt wurde. Er weist auf den Unterschied der Übersetzung von anderen Arten der Sprachvermittlung hin und definiert ihn als Hauptobjekt der Forschung. Die linguistische Übersetzungstheorie, die die Übersetzung in einem breiten Rahmen der interlingualen Kommunikation betrachtet, analysiert alle ihre Aspekte und Bestimmungsfaktoren, sowohl eigentlich sprachliche, als auch außersprachliche, die aber direkt oder indirekt die Wahl der sprachlichen Einheiten im Übersetzungsprozess beeinflussen.

Neben theoretischen Fragen umfasst die Übersetzungslinguistik auch die Entwicklung einer Reihe von angewandten Aspekten, die sich auf die

Methodik des Übersetzungsunterrichts, das Erstellen und Verwenden aller Arten von Nachschlagewerken und Wörterbüchern, Methoden zur Bewertung und Bearbeitung von Übersetzungen sowie verschiedene praktische Fragen beziehen. Es ist wichtig, dass die linguistische Theorie der Übersetzung die Daten und Forschungsmethoden der anderen Bereiche der Linguistik ausgiebig einsetzt: Grammatik, Lexikologie, Semasiologie, Stilistik, Soziolinguistik, Psycholinguistik usw.

Neben sprachlichen gibt es auch literarische Übersetzungsschulen. In der wissenschaftlichen Literatur macht sich das Streben einiger Forscher bemerkbar, die literarische Übersetzung von den anderen Übersetzungsarten abzusondern (J. Denisenko, I. Kaschkin, W. Krupnow, A. Popowitsch, B. Raffel u. a.). Der slowakische Forscher A. Popowitsch ist daher überzeugt, dass die Aufgabe des Übersetzers nicht nur darin besteht, sich mit dem Original zu "assoziieren", was ihn nur zu einer "transparenten Übersetzung" führt. "Der Übersetzer hat das Recht, sich organisch vom Verfasser zu unterscheiden, unabhängig zu sein, jedoch nur insoweit, als es erforderlich ist, das Original zu übertragen, d. h. die Methode der Wiederherstellung des Originals als eines lebendigen Werkes zu verwenden" [5, p. 80]. Die literarische Übersetzung erfordert die Manifestation eines besonderen Talents, da der Übersetzungsprozess eine Art Sprachaktivität ist, die auf die vollständigste Neugestaltung des Inhalts und der Form eines fremdsprachigen Textes in einer anderen Sprache abzielt.

Die Übertragung der nationalen Identität des Originals, seiner besonderen Färbung, die mit dem ethnischen Umfeld verbunden ist, in dem es entstand, ist eines der Hauptprobleme der Übersetzungsaktivität, von dem auch die Antwort auf die Frage der Übersetzbarkeit abhängt. Dieses Problem kann nicht nur durch Übersetzung gelöst werden. In der Übersetzungstheorie wurde eine ganze Reihe ähnlicher Verfahren entwickelt: Assoziation, Transliteration, Assimilation usw. Es ist jedoch manchmal erforderlich, ein neues Wort zu erstellen, um die kulturelle Essenz des ursprünglichen fremdsprachlichen Konzepts genauer zu vermitteln. Beim Vergleich von nationalen Kulturen in der Übersetzung manifestiert sich die kulturelle Komponente der Bedeutung eines Wortes am deutlichsten. Dieser in soziolinguistische Fragestellungen einbezogene Prozess ist nicht nur für die Theorie und Praxis der Übersetzung von Bedeutung, sondern auch für die Linguokulturologie und die Kulturwissenschaften im Allgemeinen.

Die am häufigsten verwendeten Methoden der Übersetzung literarischer Texte sind Transliteration, Paraphrase, Übersetzung durch Anpassung und nachbildende Übersetzungen. Die Varianten der literarischen Übersetzung zeigen besonders deutlich die von verschiedenen Übersetzern angefertigten Übersetzungen eines literarischen Werkes. Betrachten wir diesen Aspekt am Beispiel der Übersetzungen der beliebten J. Rowling-Serie über Harry Potter — "Harry Potter und der Stein der Weisen" und "Harry Potter und die Kammer der Geheimnisse", die von dem Kolumnisten der "Express-Zeitung" I. Oranskyj [2], der berühmten Shakespeare-Forscherin M. Litwinowa [3] und M. Spiwak (veröffentlicht auf der Website des Harry-Potter-Forschungsinstituts [4]) angefertigt wurden.

Alle Übersetzer achteten auf die Übersetzung der von Autorin erfundenen Wörter und die Wiedergabe der sprachlichen Merkmale der Charaktere. Während Litwinowa beispielsweise das Wort *muggle* übersetzt, indem sie Transliteration verwendet (eine Person, die nichts mit der magischen Welt zu tun hat), dann ist Spiwak überzeugt, dass das russische *магл* nicht die richtigen assoziativen Verbindungen hat und als vom *Zauberkünstler* (russ. *маг*) abgeleitet wahrgenommen wird. Sie betont, dass das im Original verwendete *muggle* einen deutlichen Hinweis auf *mug* (deutsch *Einfaltspinsel*) hat, und verleiht ihm die abwertende Färbung, indem sie es als *мугл* übersetzt. *Privet Drive*, der Name der Straße, in der Harrys Onkel und Tante leben, übersetzt Oranskyj als *Taxus StraЯe* und Spiwak als *Hartriegel Allee*. Er erklärt, dass *Privet* (deutsch *Hartriegel*, russ. *бирючина*) ein langweiliger Busch ist, der in England für Hecken verwendet wird, und das russische Wort *бирюк* eine nicht gesellige, unfreundliche Person bedeutet. *Severus Snape*, der Name des Lehrers, der Harry auf den ersten Blick hasste, ändert Oranskyj nicht. Litwinowa übersetzt ihn als *Северус Снегг* (deutsch etwa *Nordischer Schnee*) und betont damit sein kaltes, grausames Temperament, und Spiwak ihrerseits macht ihn zu *Злодеус Змей* (*Bцser Schlange*). Um ihren Standpunkt zu verteidigen, argumentiert sie, dass *Злодеус Змей* für den russischen Leser dasselbe ist, was der Engländer in *Severus Snape* hört, weil *Severus* von *severe* abgeleitet wurde (deutsch *hart, ätzend, sarkastisch*). Somit wird *Severus* zu *Злодеус* (deutsch *Bцsewicht*), und *Snape* kommt von *snake* (deutsch *Schlange*, russ. *змея*) + *snap* (deutsch *schnappen*), d. h. eine *Bцse Schlange — Злодеус Змей*.

So repräsentiert jede Sprache eine ganze Welt, die die Kultur und Traditionen eines bestimmten Volkes widerspiegelt, das kulturelle Umfeld, in

das jeder professionelle Übersetzer von Fiktion stürzt, was die Gültigkeit der Definition von Übersetzung als Phänomen interkultureller Kommunikation beweist.

Zusammenfassung. Der Übersetzungsprozess ist der Wunsch, eine andere Kultur zu verstehen, und da die semantische und kulturelle Breite der Konzepte in verschiedenen Sprachen unterschiedlich ist, ist die Übersetzung eine subjektive Interpretation des Textes, die davon abhängig ist, inwieweit die kognitive Basis der Muttersprache und die der Übersetzungssprache in der sprachlichen Persönlichkeit des Übersetzers kombiniert werden. Ein professioneller Übersetzer muss neben der Kenntnis der Landessprache für einen guten Geschmack, ein hoch entwickeltes Gehör und die Kunst des Wortes verfügen.

Eine wichtige Rolle spielen die Kenntnisse der Muttersprache und das kulturelle Niveau des Fachübersetzers, der an einem fremdsprachigen Text arbeitet. Nur wenn all diese Bedingungen erfüllt sind, kann der Übersetzer die interkulturelle Kommunikation optimieren.

ANMERKUNGEN

1. Комиссаров В. П. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В. Н. Комиссаров. — М.: Высшая школа, 1990. — 253 с.
2. Роулинг Дж. К. Гарри Поттер и философский камень : роман / Дж. К. Роулинг ; пер. с англ. И. В. Оранского. — М. : Росмэн-Пресс, 2002. — 399 с.
3. Роулинг Дж. К. Гарри Поттер и Тайная комната : роман / Дж. К. Роулинг ; пер. с англ. М. Д. Литвиновой. — М.: Росмэн-Пресс, 2002. — 473 с.
4. НИИ "Гарри Поттер" [Эл. ресурс]. — Режим доступа: hntp://www.harrvpottcr.p\v/.
5. Popovic L. The Concept "Shift of Expression" in Translation Analysis / A. Popovic // The Nature of Translation. Essays on the Theory and Practice of Literary Translation. — Bratislava, 1970.

ПЕРЕКЛАД ЯК МЕНТАЛЬНА ІНТЕРПРЕТАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЛІНГВІСТИЦІ ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

Світлана Грушко[1]

Державний заклад "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського", Одеса, Україна

У статті феномен перекладу розглядається як ментальна інтерпретаційна діяльність не тільки у площені лінгвістики, але й у літературознавстві. Літературний твір і його переклад — найбільш яскравий провідник ментальних і культурних особливостей народу, приклад міжкультурної комунікації.

Адекватне сприйняття іншомовної культури залежить від загального фонду знань комунікантів. Ядром такого фонду знань завжди є національна мова, а переклад, як вид посередництва, виступає засобом міжмовної і міжкультурної комунікації. При засвоєнні чужої мови, людина через посередництво літературного тексту знайомиться з новим для неї світом і культурою.

Переклад художніх творів передбачає мовленнєву творчість перекладача, який виступає як своєрідний "соавтор" літературного твору. Перекладацька діяльність — це результат творчості перекладача і вид мовленнєвої діяльності: одиниці мови обираються перекладачем у залежності від мовних одиниць, які використовуються в оригіналі тексту. Такій підхід актуалізував дослідження у лінгвістиці реальних перекладацьких фактів: співвідношення мовних і мовленнєвих одиниць, установлених у перекладі (наприклад, переклад-переказ придуманих письменником слів або відтворення мовних особливостях персонажів).

Сам процес художнього перекладу необхідно розглядати у площені діалогу культур. Цей діалог відбувається в рамках неспівпадаючих національних стереотипів мислення і комунікативної поведінки, що впливає на взаєморозуміння між сторонами спілкування за допомогою посередництва літературного твору. Отже, сучасна лінгвістика актуалізує дослідження мовленнєвої творчості в літературному творі. Ця проблематика заслуговує на подальше дослідження, може розглядатися як центральна для визначення культурологічної направленості процесу перекладу, в тому числі й у вирішенні проблем міжкультурної комунікації.

Ключові слова: *переклад, ментальна діяльність, інтерпретація, літературний твір, художній переклад.*

[1] Кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського".

ПЕРЕВОД КАК МЕНТАЛЬНАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ЛИНГВИСТИКЕ И ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИИ

Светлана Грушко[1]

Государственное учреждение "Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского", Одесса, Украина

В статье феномен перевода рассматривается как ментальная интерпретационная деятельность не только в плоскости лингвистики, но и в литературоведении. Литературное произведение и его перевод — наиболее яркий проводник ментальных и культурных особенностей народа, пример межкультурной коммуникации.

Адекватное восприятие иноязычной культуры зависит от общего фонда знаний коммуникантов. Ядром такого фонда знаний всегда является национальный язык, а перевод, как вид посредничества, выступает средством межъязыковой и межкультурной коммуникации. Осваивая чужой язык через посредничество литературы, человек усваивает новый мир и его культуру.

Перевод художественных текстов предполагает языковое творчество переводчика, который становится своеобразным "соавтором" литературного произведения. Переводческая деятельность — это результат творчества переводчика и вид языковой деятельности: единицы языка отбираются переводчиком в зависимости от языковых единиц оригинального текста. Такой подход актуализует исследования в лингвистике реальных переводческих фактов: соотношение языковых и речевых единиц, установленных в переводе (например, перевод-пересказ, придуманные писателем слова или воссозданные языковые особенности персонажей).

Сам процесс художественного перевода необходимо рассматривать в плоскости диалога культур. Это диалог осуществляется в рамках несовпадающих национальных стереотипов мышления и коммуникативного поведения, что влияет на взаимопонимание между сторонами коммуникации при помощи посредничества литературного произведения.

Таким образом, современная лингвистика актуализует исследования языкового творчества в литературном произведении. Эта проблема заслуживает дальнейшего изучения, может рассматриваться как центральная для изучения культурологической направленности процесса перевода, в том числе и в решении проблем межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: *перевод, ментальная деятельность, интерпретация, литературное произведение, художественный перевод.*

[1] Кандидат филологических наук, доцент кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения "Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского".

TRANSLATION AS MENTAL INTERPRETATION ACTIVITY IN LINGUISTICS AND LITERATURE

Svitlana Gruschko[1]

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky

In the article the phenomenon of translation is regarded as mental interpretation activity not only in linguistics, but also in literary criticism. The literary work and its translation are most vivid guides to mental and cultural life of people, an example of intercultural communication.

An adequate perception of non-native culture depends on communicators' general fund of knowledge. The essential part of such fund of knowledge is native language, and translation, being a mediator, is a means of cross-language and cross-cultural communication. Mastering another language through literature, a person is mastering new world and its culture.

The process of literary texts' translation requires language creativity of the translator, who becomes so-called "co-author" of the work. Translation activity is a result of the interpreter's creativity and a sort of language activity: language units are being selected according to language units of the original text. This kind of approach actualizes linguistic researching of real translation facts: balance between language and speech units of the translated work (i.e. translation-interpretation, author's made-up words, or revised language peculiarities of the characters).

The process of literary translation by itself should be considered within the dimension of a dialogue between cultures. Such a dialogue takes place in the frame of different national stereotypes of thinking and communicational behavior, which influences mutual understanding between the communicators with the help of literary work being a mediator.

So, modern linguistics actualizes the research of language activities during the process of literary work's creating. This problem has to be studied furthermore, it can be considered as one of the central ones to be under consideration while dealing with cultural dimension of the translation process, including the process of solving the problems of cross-cultural communication.

Key words: *translation, mental activity, interpretation, literary work, artistic presentation.*

[1] Candidate of Science in Philology, associate professor at the Chair of Translation, Theoretical and Applied Linguistics, State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky".

REFERENCES

1. Komissarov, V. P. Teoriya perevoda (lingvisticheskie aspekty) / V. N. Komissarov. — M.: Vysshaya shkola, 1990. — 253 s.
2. Rouling, Dzh. K. Garri Potter i filosofskij kamen : roman / Dzh. K. Rouling ; per. s angl. I. V. Oranskogo. — M. : Rosmen-Press, 2002. — 399 s.
3. Rouling, Dzh. K. Garri Potter i Tajnaya komnata : roman / Dzh. K. Rouling ; per. s angl. M. D. Litvinovoj. — M.: Rosmen-Press, 2002. — 473 s.
4. NII "Garri Potter" [El. resurs]. — Rezhim dostupa hntp://www.harrvpottcr.p\v/.
5. Popovic, L. The Concept "Shift of Expression" in Translation Analysis / A. Popovic // The Nature of Translation. Essays on the Theory and Practice of Literary Translation. — Bratislava, 1970.

Стаття надійшла до редакції 23.01.2019

UDC 81'1:[811.111+811.161.2] :316.774: 004.738.5
https://doi.org/10.24195/2616-5317-2019-28-5

ON TRANSLATING SACRED TEXTS

Derik Ilona[1]

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky"
E-mail: ilonaderik@gmail.com
ORCID ID https://orcid.org/0000–0003–1476–2391

The presented article is aimed at elaborating the problem of translating sacred texts in the contemporary linguistic paradigm. The main objective of the paper consists in investigating sacred texts as the object of translation studied in accordance with the communicative and translational aspects. The results of the carried-out research have proved that there exist common strategies and techniques of interpreting and rendering religious texts. The practical value of the research lies in the fact that the conclusions may be applied in the translation activity.

The urgency of this paper arises from the need for global synergetic all-sided review of sacred texts as a mental phenomenon in general and in contemporary translation studies. The object of the work is a sacred text viewed in the aspect of its translatability. The subject is the unique nature of sacred texts with their immanent features (coherence, cohesion and intertextuality). The immediate tasks of the article have been predetermined by the above-mentioned objective and include respectively: the disclosure of the specifics of sacred text; the outline of the typologically common strategies and tactics of translating sacred texts.

The methodology of this research involved the inductive and deductive methods, the method of contrastive analysis and ethnic methodological conversation analysis. In the course of the research it has been concluded and experimentally and statistically proved that there exist common strategies and tactics of translating sacred texts into different languages. It has also been postulated that the pragmatic and the expressive potential of sacred texts is preserved and rendered in translation.

The perspective is seen in reviewing this issue in different Germanic and Slavic languages. The further research in the matter of possible cooperation of philosophers and translators in the study of the sacred texts also seems promising.

Key words: *sacred texts, linguistic paradigm, strategies and techniques, contrastive analysis.*

[1] Candidate of philological sciences, associate professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics at the State Institution "South Ukrainian Pedagogical University named after K. D. Ushynsky".

© Derik I., 2019

Problem-setting and recent papers survey. The objective of the following research is the systematization and unification of the existing approaches to the sacred texts translation. The theoretical grounding for the ideas supplied was formed on the basis of the fundamental scientific works by E. Benvenist, P. Serio, M. Foucault, G. Lyons, Ch. Fillmore, Teun van Dijk, J. Fisk, A. K. Zholkovskyi, G. Lakoff, N. Chomsky, I. B. Kashkin, Y. Lotman, M. Ilyin, R. Barthes, V. I. Karasik, Yu.S. Stepanov, V. H. Borbot'ko, F. S. Batsevich, Y. Andruhovich, T. Nekriach, E. Nida, M. Foucault.

Translation lies at the heart of speech. Every semiotic exchange, every communication and reception of meaning entails the model of translation. The receiver of any act of signification must, as best he can, decipher the message. Such decipherment demands the transfer of the signals which he has received into what he judges to be the context, the equivalences, the frames of reference most faithful to them. At the same time, dynamic equivalence should be preserved as well as formal equivalence. But translation in this sense presupposes implementation of the pattern, the preservation of the initial message which in its turn predetermines the audience's response.

Necessarily, the translator performs all the operations by means of both formal and mental constituting simultaneously his own personal speech-world, the part of idiolect in every human being's language, and the wider semantic field which he shares with the other speaker (or writer, or painter or composer). The resulting decoding will be more or less homologous with the emitted message. It will never correspond to it totally. The intentions of a speaker, in even rudimentary discourse, are never tautologically transparent even to himself.

The connotative context of even a 'simple' proposition always comports a hidden narrative, this is to say, an ambience of memory, association, phonetic choices, subconscious impulses or repressions, rigorously singular to 'an individual. The receiver 'reads' this vital sub-structure and surrounding as far as he is able. But the quotient of partial understanding or misprision can never be eliminated in any natural language-act. Only mathematical symbolism and the meta-algebraic algorithms of formal logic are transferable, that is, translatable in their totality.

Translation within the same tongue is indeed carried out more or less spontaneously. But its process and the obstacles encountered are paradigmatic and typologically common for the translation into all the languages. To attempt understanding is to attempt translation. The centrality of translator's

ego and the twist in both the language and translation theory to the personality marked the new era of anthropologically centered translation, now being of prime concern to philosophers, logicians, psychologists and to linguists. The debate over the untranslatability of certain notions grounds the ontological transcendence of the source and being of language, its alpha and omega.

The gift of speech and the interwoven with it gift of sensibility form the basis of the human dominance over the animals. To speak, to convey and apprehend the meaning of meaning, is to partake of existence in its non-organic essence. The sacred texts have always attracted much attention in translation field starting with the texts by Parmenides, St John Gospel, followed by English translated versions of the Koran and the Tora.

Traditionally lots of myths and taboos have been attached to the translation of religious texts. It need not have its assurance of life as it gradually becomes textuality subject to amendment and circumstantial revision. It is the unwritten which is sacred. Whenever any sacred notion is inscribed it inevitably ceases to be sacred, according to Sophocles' Antigone. In the English tradition, retranslations of Scripture after the Authorized Version have provoked incessant debate. As in the case of great poetry, but with graver implications, is it not the primary life of meaning which is left behind by the most skilful of translations? Very few have squarely addressed the dilemma, among them: Emanuel Levinas, Michelle Foucault, Karl Buber, Benjamin, Maritan. Since Benjamin and Maritain all have relinquished the idiom in which to formulate the challenge of revealed textuality.

Today, translators don't get perplexed by difficulties, as they get on with their task knowing that difficulties of a philological, stylistic, historical sort are inevitable but still not fatal. One of the recent tendencies is to demythologize Bible retranslating it to meet the expectations of the contemporary target audience. In this concern the problem arises. How is the 'word of God', the Logos, to be translated into Newspeak? Should it be? Nothing is more enigmatic in that book of secrets we call the New Testament than the moment in which Jesus writes in the dust at the feet of the woman taken in adultery. Does it really matter in what language he wrote it and what the original message was. This, it may be, is the other side of necessary unknowing at the heart of translation.

What's the best way to translate a prayer or a sacred document. What should we look for? On Nov. 27, the Roman Catholic Church introduced a new English translation of the Catholic Mass. This is the third English ver-

sion. The church describes the new translation as more literal than the last English translation, closer to the Latin Mass word for word. This may seem surprising as many contemporary translations strive for common language and more poetic style. According to Cardinal Donald Wuerl, archbishop of Washington, D. C., "the reason why they had this new translation was precisely to see in the original language, the Latin language from which the translation comes, the very mystery, the depth of spirituality that is transmitted or at least touched on by specific words. And so the idea was to go back and capture again with a more exact translation the very mystery that the Mass and the text of the Mass are trying to communicate. Because it is precisely that spiritual encounter that is at the heart of what is happening.... Some words have a meaning all of their own. And it is not so much the translation of it, of the word, but the understanding. And I think for example the most preeminent word right now is 'kingdom.' Kingdom has a meaning all of its own, scripturally." By saying this the Cardinal meant that the original words, like the word "kingdom," have special meanings and it is important to use the same English words.

In accordance with all the above mentioned the following tactics of faithfully translating the sacred texts have been formulated.

Tactics I. To retain the special words.

Tactics II. To achieve the catharsis.

Tactics III. To preserve special language in translated sacred texts.

All these goals are masterfully achieved in the hermeneutic approach to translation which has integrated the translator's subjectivity with the ethnic and cultural background. Recent results in cognitive research and applied linguistics have proved the faithfulness of this approach. For instance, the neurophilosopher Hans Lenk has shown that, when we perceive an object, our brain decomposes it before it synthesizes it in order to bring it to our understanding. Some areas of our brain register the size of the object, others the color etc. If I see a golden delicious, which is a very common apple in Europe, I register its form, its colur, eventually its smell, its weight, in different areas of my brain, and my brain associates it with the category *apple*, and saves it in this category. This is a process of categorization. According to John Lakoff, understanding presupposes categorizing. Understanding goes hand in hand with interpreting and involuntarily we all act as interpreters.

All these problems had been elaborated long before the fundamentals of the theory of translation were first formulated. These ideas had been ini-

tiated by H.-G. Gadamer, J. Lakoff, H. Lenk, G. Lyons, Heidegger, Ch. Fillmore, Derrida, Bachelard.

The perception is performed in the hermeneutical circle in such a way: in order to understand, we must already have an idea of the new object we are seeing or the new information we are getting, in order to categorize it, categorization being the basis of the understanding process, otherwise, if we have not the slightest clue, we will not be able to understand. For translators, this means that, when they try to understand the text, they unavoidably project already some fore-understanding on the text. Translators unavoidably approach the text with such a fore-understanding in their minds. This pre-understanding is, of course, unavoidably liable to change in the course of reading. The more the translators progress in the text, the more this preconceived meaning becomes complete, that means in harmony with what the text really means to them.

Another aspect of the translator's everyday life, which is often left aside by translation theorists is creativity. The hermeneutic approach to translation proves that creativity is nothing mysterious, but a problem-solving activity to overcome cultural barriers, fill in ethnic and cultural gaps or lacunas in translation and cross-cultural communication.

With an aim of encouraging creativity, hermeneutics also employs the so-called epistemological value of metaphors. Sometimes, the meaning that is "between the lines", as Schleiermacher says, can better be communicated by using metaphors. Hermeneutics legitimizes the use of metaphors. As categorizing is the basis of each understanding process and categorization takes place on the basis of recurrent experience, which respectively leads to the formation of metaphors. These metaphors are interlinked. Conceptual metaphors in the mentality of each nation are grounded in correlations within its cultural and national experience and background knowledge. That means that the metaphor network which structures our understanding of the world is different from culture to culture, because of the different ecosystems. The conceptual systems of different cultures depend on the physical environment they have developed in. All these cognitive metaphors build the basis for the comprehensibility of associative-creative problem-solving strategies in translation. Connectionism and metaphor theory confirm and reinforce each other.

On the linguistic level, these recurrent experiences are reflected as phraseological metaphors. However, our experiences are not stored in isolation, but are interwoven within the conceptual network by means of which we understand the world. If after Paul Valéry's conception we perceive a work of

art as being left over to the understanding of the recipient when it has left the artist's hands, then every creative translation — like every new metaphor — is a "highlighting" in the sense of aspects of the original which have hitherto been hidden and which can lead to a new understanding of this original from the target-cultural perspective.

The methodology of this research involved the inductive and deductive methods, the method of contrastive analysis and ethnic methodological conversation analysis. The latter is the most recent technique initially used in the domain of ethnic linguistics. It consisted of studying the naive representations that the common language user visualized behind the words s/he used, especially when talking about things of everyday life which triggered her/his imagination. This methodology provides not only a possibility for studying the process of translating but also exposes the naive representations the implicated translators have in their minds regarding the process of translation, language and the relationship between culture and language.

Conclusions and perspectives for the future. The perspective is seen in the better cooperation between philosophers and translators for the benefit of both disciplines. Schleiermacher drew philosophical hermeneutics from his discussion with Schlegel about his translation of Plato. Contemporary translatologists — as for instance, Paepcke — have been feeding on philosophers like Gadamer, but the interest of hermeneutic philosophers in translation is very limited. On the other hand, an interdisciplinary contact with cognitive sciences would be helpful, since cognitive sciences are confirming the heuristic function of hermeneutics.

REFERENCES AND NOTES

1. Aitchinson, J. (2003). Words in the Mind. An Introduction to the Mental Lexicon. Oxford: Blackwell. Retrieved February 10, 2019, from https://www.scirp.org/(S(351jmbntvnsjt1aadkposzje)) /reference/ References Papers. aspx ? Reference ID=1583352.
2. Gaus, A. (1991). The Unvarnished New Testament: A New Translation From The Original Greek. Retrieved March 23,2019, from https://www.amazon.com/Unvarnished-New-Testament-Translation-Original/dp/0933999992.
3. Lakoff, G. (2016) Language and Emotion. Retrieved March 23, 2019, from https://www.researchgate.net/publication/302072517_Language_and_Emotion.
4. Stolze, R. (2011). The Translator's Approach — Introduction to Translational Hermeneutics. Berlin: Frank & Timme. Retrieved February 10, 2019, from https://www.researchgate.net/publication/291059009_The_Legal_Translator's_Approach_to_Texts.

О ПЕРЕВОДЕ САКРАЛЬНЫХ ТЕКСТОВ

Дерик Илона Морисовна[1]
Государственное учреждение "Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского"
E-mail: ilonaderik@gmail.com
ORCID ID https://orcid.org/0000–0003–1476–2391

Представленная статья посвящена проблеме перевода сакральных текстов в современной лингвистической парадигме. Цель статьи в изучении священных текстов как объекта перевода в неразрывной связи с коммуникативным и переводческим аспектами. В результате проведенного исследования выявлены общие стратегии и тактики перевода и интерпретации религиозных текстов. Практическая ценность полученных результатов в том, что выводы могут быть использованы в переводческой деятельности.

Актуальность статьи подтверждается необходимостью в синергетическом всестороннем обзоре сакральных текстов как ментального феномена в общем и в частности в современном переводоведении. Объектом исследования является сакральный текст в аспекте переводимости. Предметом исследования является уникальная природа сакральных текстов с их имманентными характеристиками (когерентность, когезия и интертекстуальность). Непосредственные задачи данной статьи были обусловлены вышеуказанной целью и включают следующее: раскрытие особенностей сакрального текста; обзор типологически общих стратегий и тактик перевода сакральных текстов.

Методология данного исследования включала индуктивный и дедуктивный методы, а также метод контрастивного анализа. В ходе исследования были сделаны и экспериментально и статистически подтверждены выводы о наличии общих стратегий и тактик перевода сакральных текстов на разные языки. Также было сделано заключение, что прагматический и экспрессивный потенциал сакральных текстов сохраняется и воспроизводится при переводе.

Перспектива в исследовании данной проблемы в различных германских и славянских языках. Дальнейшая разработка вопросов возможного сотрудничества философов и переводчиков в изучении сакральных текстов также представляется перспективной.

Ключевые слова: *священные тексты, лингвистическая парадигма, стратегии и тактики, контрастивный анализ.*

[1] Кандидат филологических наук, доцент кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения "Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского".

ПРО ПЕРЕКЛАД САКРАЛЬНИХ ТЕКСТІВ

Дерік Ілона Морисівна[1]
Державний заклад "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського"
E-mail: ilonaderik@gmail.com
ORCID ID https://orcid.org/0000–0003–1476–2391

Представлену статтю присвячено проблемі перекладу сакральних текстів у сучасній лінгвістичній парадигмі. Мета статті у вивченні сакральних текстів як об'єкту перекладу у нерозривному зв'язку з комунікативним і перекладацьким аспектами. У результаті здійсненого дослідження виявлено спільні стратегії та тактики перекладу й інтерпретації релігійних текстів. Практична цінність одержаних результатів у тому, що висновки може бути використано в перекладацькій діяльності.

Актуальність статті підтверджується необхідністю у синергетичному всебічному огляді сакральних текстів як ментального феномену в цілому та зокрема у сучасному перекладознавстві. Об'єктом дослідження є сакральний текст в аспекті перекладності. Предметом дослідження є унікальна природа сакральних текстів з їх іманентними характеристиками (когерентність, когезія та інтертекстуальність). Безпосередні завдання цієї статті, обумовлені вищезазначеною метою, є такими: розкриття особливостей сакрального тексту; огляд типологічно спільних стратегій і тактик перекладу сакральних текстів.

Методологія цього дослідження включала індуктивний та дедуктивний методи, а також метод контрастивного аналізу. У процесі дослідження було одержано і експериментально й статистично підтверджено висновки про наявність спільних стратегій і тактик перекладу сакральних текстів на різні мови. Також було констатовано, що прагматичний і експресивний потенціал сакральних текстів зберігається та відтворюється у перекладі.

Перспектива у дослідженні цієї проблеми в різних германських та слов'янських мовах. Подальша розробка питань можливого співробітництва філософів та перекладачів у вивченні сакральних текстів також убачається перспективною.

Ключові слова: *сакральні тексти, лінгвістична парадигма, стратегії та тактики, контрастивний аналіз.*

Стаття надійшла до редакції 04.02.2019

[1] Кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського".

УДК 81’42:811.581 https://doi.org/10.24195/2616-5317-2019-28-6

歧义的类型研究

赵琳[1]

乌克兰南方师范大学孔子学院，敖德萨，乌克兰
E-mail: zhaolin-17@pdpu.edu.ua
ORCID ID https://orcid.org/0000–0002–0230–832X

丁昕[2]

乌克兰南方师范大学孔子学院，敖德萨，乌克兰
E-mail: codirector-cn@pdpu.edu.ua
ORCID ID https://orcid.org/0000–0002–8502–0363

尤利娅•斯塔娅诺瓦[3]

乌克兰南方师范大学孔子学院，敖德萨，乌克兰
E-mail: stoyanova97@icloud.com
ORCID ID https://orcid.org/0000–0001–8534–7617

歧义是语言中普遍存在的现象。本论文主要研究探讨歧义的类型。从语言系统内部组成的角度把歧义分为语音歧义，词义歧义，语法歧义和语用歧义四大类，通过探究歧义的类型深化我们对语言形式和语言内容种种复杂的关系的认识，同时对于揭示汉语语法规律是很有意义的。

在文章中考虑了汉语歧义现象。歧义是指“语言交流单词，短语，句子，甚至在一段有时含有两个或两个以上的意思，可通过两种或多种方式进行解释。”本文专门论述了现代汉语演讲中不同类型的歧义。

研究了歧义类型的分类。通过研究各类歧义可以看到模糊性和语音，内容，语法和语用学之间的关系。引起词的发音和含义的模糊性，这是因为在中国古代用来确定一个广泛的书写中国字，这就不可避免地造成重复和意义含糊的有限的物质含量。

文章分析了语言形式与内容之间的关系，语义关系和语法研究的状态调查其他一些语言问题，将进一步语法理论和研究方法的研究。

由于语言的不断变化，在汉语中，有许多相似的词，以及同音词。也就是说，同一个语音表达表达不同的含义。这种模糊性通常发生在对话中，一旦文本出现，模糊性就会消失。

[1] 乌克兰南方师范大学孔子学院教师
[2] 乌克兰南方师范大学孔子学院中方院长
[3] 乌克兰南方师范大学孔子学院学生

© 赵琳, 丁昕, 尤利娅•斯塔娅诺瓦, 2019

本文介绍的例子经常被外国人学习汉语所混淆。执行所有上述模糊度示例的刷新分析。

关键词：*语言歧义，类型的歧义，谐音，理论和语法研究语音歧义性，语法歧义，语用歧义的方法，语义含糊的分类*

歧义是指“在语言交际过程中，一个词、词组或句子，甚至一个语段，有时会含有两个或两个以上的意义，可以作两种或两种以上的理解。”[1]歧义是语言中普遍存在的现象，任何一种语言中，语言的形式都是有限的，而人类所要表达的内容则是无穷的。以有限的语言形式来表达无尽的内容，必然出现“一形多义”的现象。这种多义现象受到语境的制约，有的可以排除，变成了单义，有的依然存在，成为“歧义”。由于汉语自身的特点，汉语缺乏严格意义的形态变化，语法形式和语法意义之间的对应关系错综复杂，歧义现象比形态发达的语言更具普遍性。

研究歧义可以考察同一语言形式表达多种语义内容的可能性，考察表面相同的形式实质上的差异性，朱德熙先生曾说：“一种语言语法系统里的错综复杂和精细微妙之处往往在歧义现象里得到反映。因此分析歧义现象会给我们许多有益的启示，使我们对于语法现象的观察和分析更深入”。[2]以歧义研究为突破口，能揭示许多掩盖在同形的表层结构精细微妙的语法规律，从而深化对语言形式与内容的种种复杂对应关系的认识，推动研究方法的改进，增强汉语语法理论的可论证性和解释力。因此可以说，汉语的歧义研究在语法研究中占有极其重要的地位。本文就现代汉语的歧义现象具体地来论述歧义的各种类型。

关于歧义的类型，由于各家的研究目的、占有的材料、划分的标准不同，可以将歧义划出不同分类体系。石安石先生在《说歧义》一文中作了细致、具体的分析，他从语体的角度把歧义分为口语歧义和书面语歧义，从歧义产生的语言系统内部的根源角度把歧义分为词汇歧义和组合歧义。石先生强调说：“最重要的分类是从歧义所由产生的语言系统内的根源来分类。”[3]我们基本同意石先生的观点，主张从分析歧义的根源出发，从语言系统内部组成的角度把歧义分为语音歧义，词义歧义，语法歧义和语用歧义四大类。这样划分歧义类型，有利于从宏观上把握它。

一、语音歧义

语音歧义指的是由于语音的原因所产生的歧义。可分为异形同音歧义、同形异音歧义、轻重读歧义。

（一）异形同音歧义

由于语音的变化，汉语的一个音节可以和许多字相对应，因此汉语中存在大量的同音词，相同的语音形式表达不同的意义。如果在口头交

际时，这些同音词在相同的上下文中都有意义，那么就会造成歧义。这种歧义一般产生在口语中，一旦形诸于书面，歧义便消失。例如：

（1）期zhōng考试快到了。(期中/期终)

（2）她有点儿jiāo qì。(娇气/骄气)

（3）你有yyu piao吗？(邮票/油票)

（4）这是新的dian yuán。(电源/店员)

（二）同形异音歧义

多音字由于读音的不同，意义和功能也不同。当一个多音字有同样的上下文时就会引起歧义，这种情况仅限于书面歧义。例如：

（1）这个人好说话。(好：读hao，爱好、喜欢；读hǎo，易于、便于)

（2）头发长得怪。(长：读cháng，长度；读zhǎng，长相)

（三）轻重读歧义

轻重读现象也可以造成歧义，这类歧义一般产生在书面语中，一旦到口语中，歧义就可以消失。例如：

（1）受伤者在病房里躺了三天，终于想起来了。

（2）师傅拿了十块钱出来交给我。

例（1）“起来”若轻读，是结果补语，指想起来某件事；若重读，是“想”的宾语，指从床上起来。

例（2）“出来”若轻读，是补语，指把钱拿出来；若重读，则和“拿”是连续的两个动作，指师傅走出来。

二、词义歧义

词义歧义指由词义的原因造成的歧义，是指由于对句子中某一词语的意义有不同的理解而产生的歧义。这类歧义不牵涉句子的结构，是词义范围内的事，与语法无关。造成词义歧义的因素主要有三个：一是因词的多义性而形成的歧义；二是因词的功能不同而形成的歧义；三是因词和短语同形而形成的歧义。

（一）多义词歧义

由于句中的词是多义词，从而造成了歧义。例如：

（1）她去买红花。(红花：红色的花；中药)

（2）山上有许多杜鹃。(杜鹃：杜鹃花；杜鹃鸟)

（3）这里卖肉菜。(肉菜：肉和蔬菜；肉炒菜)

（4）三团长今天下午又放炮了。(放炮：发射炮弹；发表看法，提意见)

（二）兼类词歧义

汉语当中，存在着大量的兼类词，有些兼类词在某些结构中由于其语法功能不同产生了歧义。例如：

（1）锤坏了。(锤：名词，锤子；动词，锤的动作)
（2）车子没锁。(锁：名词，锁具；动词，上锁)
（3）那篇文章你给我看看。(给：动词，拿给；介词，为)
（4）晚饭不热了。(热：动词，加热。形容词，温度高)
（三）同形异义

有的语言结构既可把它当作词来理解，又可把它当作短语来理解，在一定的语言单位中就会产生歧义。例如：

（1）我要煎鸡蛋。(煎鸡蛋：名词；述宾词组)
（2）她在等弟妹。(弟妹：名词；联合词组)

三、语法歧义

语法歧义指的是由于语法的因素所产生的歧义。从语法角度表现出来的歧义，情况更加复杂。具体的说来，主要是句法平面因素引起的歧义和语义平面因素引起的歧义。

（一）句法平面的歧义

句法平面是指对一个句子进行句法分析，主要包括结构层次和结构关系两个方面。句中词语与词语之间有一定的关系，即主谓、述宾、述补、并列、偏正等，这就是结构关系；词语与词语组合，有一定的层次，这就是结构层次。句法平面的歧义是指因句子成分之间的句法关系和语句切分的句法层次的不同而产生的歧义。例如：

因句子成分之间结构层次相同，但结构关系不同而产生的歧义。

例如：学生家长座谈会。(联合；偏正)

因句子成分之间结构关系相同，但语句切分的层次不同而产生的歧义。

例如：我们三个一组，你们两个一组。(主谓关系)

因句子成分之间结构关系和语句切分的层次都不同而产生的歧义。

例如：小张和小王的上级。(联合；偏正)。

（二）语义平面的歧义

范晓先生指出：“语义平面是讲隐层结构(或深层结构)的，着重研究谓核结构中谓词的语义特征及其所支配的语义成分(施事、受事、系事、与事、工具、处所、时间)词语或成分所表现出的语义指向和语义管约、歧义以及语模(短语的语义结构模式)句模(句子的语义结构模式)等。”[4]语义平面的歧义主要是指因语义关系不同而导致的歧义和因语义指向不明而导致的歧义。

1.因语义关系不同而导致的歧义

所谓语义关系，主要是指名词和动词之间的施事、受事、与事、工具等关系，其次是指名词和名词之间的领属、性质等关系。朱德熙先生称之为“隐性语法关系”。例如：

（1）援助的是中国。

“中国”，既可以是施事，也可以是受事。

（2）小张的毛衣织得好。

“小张的毛衣”，到底是小张自己织的毛衣，还是小张穿的毛衣。

2.因语义指向不明而导致的歧义

语义指向，是指处在句子的同样句法位置上的具有同样语法性质的词语可以同句子的不同成分发生语义联系的现象。在一个句子中，如果某些词语有不同的语义指向，则会产生歧义。例如：

（1）这些苹果孩子们都吃了。

“都”的语义既可以指向“苹果”，也可以指向“孩子们”。

（2）他在火车上写字。

“在火车上”既可以指向“他”，又可以指向“字”，还可同时指向“他”和“字”。指向“他”时，意思是“他坐在火车上写字”；指向“字”时，意思是“他站在地上往火车上写字”；同时指向“他”和“字”时，指的是“他在火车上往火车上写字”。

四、语用歧义

范晓先生指出：“语用平面是讲句子中静态句法结构之外的动态因素及句法结构在表达中的应用与变化的，着重研究主题、述题、焦点、语气、口气、增添、例装、省略、句类以及句型或句式的语用价值等。”[5]一般来说，学者们认为语用平面主要是研究说话人和听话人双方的种种主客观因素、语言环境因素、非语言环境因素和社会文化背景因素对言语交际的作用和规律。根据语用平面的研究，我们把语用歧义分为以下几种情况加以说明。

（一）因语境因素而引起的歧义

语境歧义现象是在言语交际活动中产生的。言语活动包括了说写者的表达和听读者的理解两个方面。在正常的交际中，说写者表达思想、组织话语都有明确的语义内容，听读者也能比较明确地理解他的意思。这时候，二者是统一的，共同完成交际的活动，无所谓歧义。但有的时候，二者不完全一致，于是就出现了种种的语境歧义现象。

根据语境因素和交际双方的关系，语境可以分为外显性的和内隐性的两种。外显性语境指在交际过程中对话语有影响的，可以把握的具体因素。这包括时间、地点、目的、对象以及具体的上下文等等。内隐性语境指对交际有影响的隐含因素。这包括说写者和听读者的预设、双方共同具有的背景知识以及交际所处的社会、时代环境等等。两种不同语境对语境歧义的影响也不完全相同。例如：

（1）路上两人打招呼“你去上课啊？”

没有明确的上下文，不能对句中的多义成分产生语义制约，旁人听到可以有两种理解，一种为去讲课，一种为去听课。

（2）一则笑话：丈夫在商店偷了东西回家，妻子愤恨地责问丈夫：“你干这种事时，为什么不为我和孩子想一想?”丈夫回答说：“我当时想到了，只是店里没有女人和孩子的衣服。”

这一笑话的幽默讽刺效果是利用歧义形成的。这里歧义的原因是妻子和丈夫双方对话语的预设不同：妻子的预设是丈夫的这种行为会连累老婆孩子，而丈夫由其贼性出发所用的预设是妻子埋怨自己没有为她和孩子偷点东西。

（二）语气和口气表达不清而引起的歧义

理解句子必须了解它的语气，在口语里不同的语气(陈述、疑问、祈使、感叹)主要用不同的语调来表示。同样语气的句子，还可以有种种口气，例如肯定、否定、强调、委婉等等，口语里表达的口气主要依靠声音的种种变化。而在书面语中，虽然使用了标点符号，但标点的作用是有限的。如果在某些句子中，其语气和口气让人捉摸不定，也容易产生误解。例如：

（1）他一个早晨就写了三封信。

这句话可以有两种理解：一是批评他写信写得少(如果句中的“就”重读)；一是称赞他写信写得多(如果句中的“就”轻读)。

（2）她，抚养过我的母亲。

这句话由于口气的原因可以有两种理解：一是“她曾经扶养过我的母亲”(如果口气是平缓的)；一是“她是我的母亲”(如果口气是上升的)。

（三）因简省而引起的歧义

语言的经济性原则要求用有限的语言材料传达无限的意义和关系，所以我们在运用语言的时候都要追求言简意赅的表达效果，但如果传达的信息不完整，有时会产生歧义。例如：

（1）“今年游行，女同志一律不准穿裤子！”[6]

这句话的歧义不在说出来的部分，而在没说出来的部分，因为说话人把一句不应该省略的话给省略了：只能穿裙子。

（2）在我们楼前有一点空地，并不宽，只不过十二米。

如果“米”指长度，“十二米”修饰“宽”；如果“米”指面积，“十二米”修饰空地。这种歧义就是由简省造成的。

五、总结

通过对歧义的类型的研究探讨，我们可以看出，歧义的产生与语音、词义、语法、语用的关系。语音和词义所引起的歧义，是由于古人在创造汉字和规定读音、词义时用有限的材料来约定俗成表达广泛的内

容，这样必然造成了重复，引起歧义。句法的多层次性、多结构性，语义上的多义性，为多种搭配关系提供了可能，语言环境为语义的多种解释提供了条件，这些都为歧义的产生奠定了基础。对歧义问题的进一步探讨，能使我们更加深入地观察和分析歧义的方方面面，如深入了解语言形式和内容的关系，了解语义关系在整个语法研究中的地位，进而深入考察与其有关的其它语言问题，这些将有助于进一步探讨语法研究的理论和方法。

探索歧义的奥秘，这个过程是漫长而充满趣味的。由于本人知识水平有限，论述只限于很小的范围，其中难免会有疏漏。这个探索对于我来说，仅仅是一个开始，在今后的研究中，我愿继续关注语言中的歧义现象。

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. 吴英采. 现代汉语的歧义 — 银川: 宁夏人民出版社, 2006. — 1 页.
2. 朱德熙. 汉语句法里的歧义现象. — 北京: 北京上午艺术馆, 1999. — 259 页.
3. 师安石. 语义研究. — 北京: 北京语文出版社, 1994. — 26 页.
4. 元慧，呆静. 三个平面：汉语语法研究的多维视野. — 北京: 北京语文出版社, 1998. — 80 页.

ДО ПИТАННЯ НЕОДНОЗНАЧНОСТІ В КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

Чжао Лінь[1]

Державний заклад "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського", Одеса, Україна

Дін Сінь[2]

Державний заклад "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського", Одеса, Україна

Стоянова Юлія Юріївна[3]

Державний заклад "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського", Одеса, Україна

В статті розглянуто феномен неоднозначності китайської мови. Доведено, що в процесі мовного спілкування слово, фраза, речення, або сегмент, іноді містить два або більше значень, і їх можна інтерпретувати двома чи більше способами. У статті детально розглянуто різні типи неоднозначності в мовленні сучасних китайців.

Досліджено класифікації типів неоднозначності. Завдяки вивченню типів неоднозначності встановлено взаємозв'язок між неоднозначністю і фонетикою, змістом, граматикою і прагматикою. Неоднозначність, що викликана вимовою і значенням слова, пояснюється тим, що в давнину китайці використовували обмежений матеріал для визначення широкого кола змісту у написанні китайських ієрогліфів, що неминуче викликало дублювання і неоднозначність смислу.

У статті проаналізовано взаємозв'язок між мовними формами та змістом, стан семантичних відносин у граматичних дослідженнях; досліджено деякі інші мовні питання, які сприятимуть подальшому вивченню теорій і методів граматичних досліджень.

У зв'язку з постійною зміною мови у складі китайської мови існує багато схожих між собою слів, а також гомофонів (однакова фонетична актуалізація, що виражає різні значення). Встановлено умови виник-

[1] Викладач Освітньо-культурного центру "Інститут Конфуція" Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського".

[2] Приват-професор Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського", доцент Гуманітарного інституту Харбінського інженерного університету, координатор Міжнародного проекту "Інститут Конфуція".

[3] Студентка 4 року навчання факультету іноземних мов Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського".

нення неоднозначності в розмові: текст з'являється — неоднозначність зникає.

У статті наведено приклади, що нерідко вводять іноземців в оману, які вивчають китайську мову; проаналізовано зазначені приклади в контексті неоднозначності.

Ключові слова: *мовна неоднозначність, класифікація типів неоднозначності, гомофонія, теорії і методи граматичних досліджень, фонетична неоднозначність, граматична неоднозначність, прагматична неоднозначність, семантична неоднозначність.*

TYPES OF LINGUISTIC AMBIGUITY

Zhao Lin[1]

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

Ding Xin[2]

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

Stoianova Yuliia[3]

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

The phenomenon of ambiguity of the Chinese language is analyzed in the article. It has been proved that in the course of speech communication a word, a phrase, a sentence or even a segment sometimes contains two or more meanings which can be interpreted in two or more ways. The article deals with different types of ambiguity in the speech of the modern Chinese.

The classification of ambiguity types has been studied. By studying the types of one can see the relationship between ambiguity and phonetics, content, grammar as well as pragmatism. The ambiguity caused by the pronunciation and the meaning of the word can be explained by the fact that in ancient times the Chinese used limited

[1] PhD candidate of Psychological Sciences, Assistant Professor at the State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", Associate Professor at the Harbin Humanitarian Engineering University, Coordinator of the International Project "Confucius Institute".

[2] Assistant lecturer of the International Project "Confucius Institute", State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky".

[3] student of Faculty of Foreign Languages, State institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky".

material to determine the broad content range in the writing of Chinese characters, which inevitably caused duplication and ambiguity of their meaning.

The relationship between linguistic forms and the content alongside with the state of semantic relations in grammatical research have been analyzed in the article; some other linguistic issues that will contribute to the further study of theories and methods of grammatical research have been examined.

Due to the constant changes happening within the Chinese language, there are many similar words as well as homophones (the same phonetic expression which expresses different meanings). The conditions causing ambiguity in communication: as soon as the text appears, the ambiguity disappears.

Some examples that often confuse foreigners who study the Chinese language have been presented in the article; the designated examples revealing ambiguity have been analysed.

Key words: *linguistic ambiguity, classification of ambiguity types, homophony (consonance), theories and methods of grammatical research, phonetic ambiguity, grammatical ambiguity, pragmatic ambiguity, semantic ambiguity.*

REFERENCES

1. Wu Yingcai and Li Yude. Xiandai Hanyu de Qiyi. — YinChuan: Ningxia Renmin Chubanshe, 2006. — 1 y. [In Chinese]
2. Zhu Dexi. Hanyu Jufa Li de Qiyi Xianxiang. — BeiJing: Beijing Shangwu Yinshuguan, 1999. — 259 y. [In Chinese]
3. Shi Anshi. Yuyi Yanjiu. — BeiJing: Beijing Yuwen Chubanshe, 1994. — 26 y. [In Chinese]
4. Yuan Hui and Daijing. Sange Pingmian: Hanyu Yufa Yanjiu de Duowei Shiye. — BeiJing: Beijing Yuwen Chubanshe, 1998. — 80 y. [In Chinese]

Стаття надійшла до редакції 2.03.2019

УДК 81’38:82–311.9:1 https://doi.org/10.24195/2616-5317-2019-28-7

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ ТРАНСГУМАНИЗМА В ТРИЛОГИИ УИЛЬЯМА ГИБСОНА “КИБЕРПРОСТРАНСТВО”

Донец Поль Николаевич[1]

Государственное учреждение “Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского”,
Одесса, Украина
E-mail: dp85@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000–0001–6759–0920

В статье рассматриваются стилистические средства выражения трансгуманизма в творчестве американо-канадского писателя Уильяма Гибсона, одного из пионеров и ярчайших представителей субжанра научной фантастики, известного как киберпанк. Материалом для исследования служит его дебютная трилогия “Киберпространство”, затрагивающая социальные и морально-этические проблемы высоких технологий. Выясняется, что транслируемый автором месседж носит весьма противоречивый характер: при наличии ряда явных трансгуманистических признаков, в нём также прослеживаются алармистские черты, которые обнаруживают себя на лексико-стилистическом уровне. Это проявляется, в частности, в характерном использовании эпитетов, метафор, сравнений, гипербол и других стилистических средств. В некоторых случаях цикл скорее оппонирует трансгуманизму, нежели воспроизводит его техно-оптимистический дискурс. Опираясь на классические дихотомии “естественный / искусственный”, “человек / нечеловек”, он следует предупредительным трендам современной англоязычной фантастики. Задействованный автором арсенал тропов и стилистических фигур в основном несёт в себе экспрессивно-эмоциональную окраску, то есть содержит элемент оценки (как позитивной, так и негативной).

Ключевые слова: *иммортализм, киберпанк, киберпространство, научная фантастика, постчеловек, трансгуманизм.*

[1] Преподаватель кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения “Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского”.

© Донец П. Н., 2019

Те, кто следят за трендами в гик-культуре, наверняка могли заметить, что в последние годы наблюдается тенденция возрождения интереса к сеттингу классического киберпанка. Это проявляется главным образом в кинематографе, видеоиграх, музыке и — в меньшей степени — в литературе (учитывая, что посткиберпанк эволюционировал в несколько ином направлении). Параллельно возрастает интерес к доктрине трансгуманизма, с которой киберпанк, как принято считать, находился в имманентной взаимосвязи с момента своего возникновения как субжанра. Вышесказанное позволяет нам говорить об **актуальности** научных исследований в рассматриваемой области.

В обозначенном контексте представляется логичным обратиться к ключевой фигуре данного литературного направления — У. Гибсону, который не только носит титул одного из наиболее ярких и новаторских прозаиков наших дней, но и безоговорочно считается хедлайнером киберпанков, а его трилогия "Киберпространство" — "священным знаменем" этого движения [5: 167]. Таким образом, основной **целью** текущей статьи станет поиск стилистических средств выражения трансгуманизма в вышеназванном произведении.

Творческое наследие Гибсона по-прежнему вызывает горячие дискуссии в околонаучных кругах, а сам писатель числится одним из лучших стилистов современной англоязычной прозы. Его произведениям посвящались научные работы П. Алкона, Л. Олсена, Д. Кавалларо, Т. Хенторна, К. Спонслер, Дж. Томберг, Т. Майерса и ряда других исследователей. Т. Лири так охарактеризовал его вклад в историю литературы: "Гибсон сформулировал основной миф, легенду о следующем шаге человеческой эволюции. В философском смысле он сыграл ту же роль, что Данте для феодализма, а Манн, Толстой и Мелвилл — для промышленной эпохи" [13: 298].

По не вполне ясным причинам языковедческая наука до сих пор обходила произведения данного писателя стороной. При том, что язык автора — неиссякаемое поле для исследования, полное неологизмов (cyberspace, matrix, microsoft, biosoft), окказионализмов (icebreaker, simstim, freeside, lo teks), японизмов (samurai, ninja, yakuza, zaibatsu) и прочих стилистических изысков. Гибсоновское футуровидение кардинально отличается от всего, что мы привыкли наблюдать в фантастике. Классическую схему с непременным присутствием космоса, роботов и звездолётов он заменил такими элементами, как

биотехнологии, виртуальная реальность и искусственный интеллект. “С его лёгкой руки лексикон жанра пополнился аугметикой и нейрохакингом, а образ киборга стал полноправной культурной иконой конца прошлого века”, — говорит Э. Кларк, профессор философии Эдинбургского университета [10: 5].

В контексте нашего разговора важно подчеркнуть, что следы трансгуманизма обнаруживаются в работах Гибсона практически повсюду. Уже в первых абзацах “Нейроманта” автор описывает многофункциональный бионический протез руки, носимый барменом придорожной забегаловки. Наёмница Молли, один из ключевых персонажей серии, щеголяет сращёнными с глазницами зеркальными очками-линзами, являющимися, по сути, искусственными глазами со встроенными полезными функциями, как то: электронные часы, оптическое приближение, ночное видение и полноспектральное зрение. Вставив в черепной разъём нужный чип, человек может в совершенстве овладеть иностранным языком или приобрести широчайшие познания в области искусства и торговли оным.

Вышеперечисленные примеры есть не что иное, как расширение возможностей человека за счёт технологий, то есть трансгуманизм в натуральном виде. Утрата конечности или органа больше не ассоциируется с лишениями и ущербностью: бионические устройства превратились в стильные аксессуары, наделяющие обладателя почти супергеройскими возможностями, для описания которых автор прибегает к ярким метафорам (pink claw, bright magenta splinter, a rainbow forest of microsofts, smooth quicksilver drowning the eyes). Да и само название романа наводит на определённые мысли: С. Янг подозревает, что оно может быть связано с “техно- или нейроромантизмом — глубокой верой в преодоление ограничений человека, но не с помощью религии или политики, а через науку” [16: 20].

Однако общая картина гибсоновской техногенной антиутопии при этом разительно контрастирует с утопическими проектами технопрогрессивистов. Мир, в котором живут герои, стоит на грани экологической катастрофы, а его словесный портрет пестрит описаниями антисанитарии, разрухи и смерти, которая, похоже, коснулась даже искусственных объектов. Последнее проявляется в целом ряде олицетворений и метафор: bodies of dead vehicles, neon arcs are dead,

coffin, neon shudder, shantytowns, toy village for rats, drifting shoals of waste, fungus of twisted metal and plastic, a single metascrawl of rage and frustration, deranged experiment in social Darwinism, rot and randomness rooting towers, whole blocks in ruin, unglazed windows gaping above sidewalks heaped with trash.

В описаниях многих героев акцент делается на их неживом облике, фабричности, утилитарности, человек здесь — лишь винтик большой машины, придаток бездушной поп-культуры, едва ли способный на неё влиять. Как правило, этот эффект достигается посредством соответствующих эпитетов, метафор и сравнений (factory custom, resource, tool, blandly handsome blend of pop faces, their youth was counterfeit, eyes blank as buttons, the most recent tip for a very old machine), реже — лексических повторов (company housing, company hymn, company funeral), зевгмы (she was both actress and camera) и развёрнутых метафор (The handsome, inexpressive features offered the routine beauty of the cosmetic boutiques, a conservative amalgam of the past decade's leading media faces. The pale glitter of his eyes heightened the effect of a mask).

Киборгизация животных также не встречает у Гибсона одобрения: так, описывая в "Джонни-мнемонике" аугментированного дельфина, автор указывает, что это было открытой издёвкой над его сущностью, играя на антитезе между несовершенством техники и совершенством природы: He was more than a dolphin, but from another dolphin's point of view he might have seemed like something less <...>. His grace nearly lost under articulated armor, clumsy and prehistoric. Twin deformities on either side of his skull had been engineered to house sensor units. Silver lesions gleamed on exposed sections of his gray-white hide.

У Гибсона хайтек-аксессуары несут в основном зло и разрушения: электронные глаза вживляются наёмным убийцам для ориентирования в темноте, "умные" протезы снабжаются арсеналом смертоносного оружия, успехи в области трансплантологии приводят к всплеску нелегальной торговли органами, а визуальные медиа — к наплыву конфабуляций, стирающих грань между действительным и фантомными мирами.

На последней категории стоит остановиться подробнее. Предложенная Гибсоном концепция киберпространства является, без сомнения, наиболее значимым открытием в метафизике со времён Хай-

деггера. Гибсон в этом смысле примечателен отнюдь не тем, что он изобрёл виртуальную реальность (за год до него это сделал В. Виндж в "Истинных именах", а ещё раньше — Д. Галуи в "Симулакроне-3", не говоря уже о том, что все они в той или иной мере наследуют идею интерзоны У. Берроуза и внутреннего пространства Дж. Балларда), а тем, что ему удалось воссоздать практически альтернативную действительность с возможностями стать равным Богу, поставить точку в торжестве над природой. "Мир чистой информации, воплотившийся в киберпространстве, воспроизводит тысячелетнюю мечту о параллельном мире, древнейший архетип, дозволяющий превозмочь законы бытия, будучи при этом живым и в сознании; раствориться в Ином и затем вернуться обратно", — считает М. Бенедикт [7: 131].

И хотя английский писатель А. Робертс призывает воздержаться от иной трактовки киберреальности, кроме как о явлении сугубо технической природы, у Гибсона и его последователей она предстаёт в образе заколдованного мира, населённого чудовищами, богоподобными созданиями и волшебниками [14: 168]. Тем самым, по выражению Э. Брайанс, возникает техногностический миф киберпространства, весьма близкий в плане поэтики к жанру фэнтези [8: 122]. Эффект сказочного антуража усиливается пёстрым многообразием метафор и олицетворений: dance of biz, information interacting; data made flesh in the mazes of the black market; clusters and constellations of data; magic chemistry in that impending darkness; fluid neon origami trick, the unfolding of his distanceless home, his country, transparent 3D chessboard extending to infinity; virus had bored a window through the library's command ice.

Как отмечает Р. Альварадо, виртуальная реальность по Гибсону представляет собой мир духов, метафизическое пространство чистой формы, населённое бесплотными одушевлёнными матрицами, выступающими в роли ангелов и демонов [6: 209]. В описаниях искусственных интеллектов превалируют лексемы, связанные либо инфернальными силами (pacts with demons, Faust, lord of hell, lord of graveyards, evil ghosts, soul-catcher), либо, наоборот, с божественными (Lazarus of cyberspace, burning bush, cybernetic godhead, light on the waters), иногда — с привлечением гиперболы, усиленной лексическим повтором (the sense of the big thing, the really big thing, reaching for him across cyberspace). Не менее часты сравнения со стихией холода и

тьмы (darkness, night, cold, like a cold dark rain, Wintermute, black hole), мистикой и колдовством (entirely occult, pure gothic, necromancer, hoodoos), а также с насекомыми (phobic vision of the hatching wasps; like a water spider crossing the face of some stagnant pool; a cybernetic spider slowly spinning webs while Ashpool slept. Spinning his death). О киберпространстве говорится как о чём-то сакральном, полном тайн и мистики; звучат частые сравнения с водной стихией, а у хакеров даже возникает фольклор, подобный морскому: Oceans had mermaids, all that shit, and we had a sea of silicon.

Важно отметить, что ирреальный мир, олицетворяемый киберпространством, в понимании Гибсона является также ключом к сверхвозможностям. Посредством технологии, обеспечивающей доступ в эту потустороннюю вселенную, персонажи обретают невообразимую власть, сверхчеловеческие способности и даже бессмертие, что автоматически наводит нас на мысль о трансгуманизме, причём уже не только трансцендентальном или психоделическом, а самом что ни на есть научном.

“Быть может, возникновение киберпространства — основная стадия обряда перехода от плотской человеческой формы существования к киберспиритуальной цифровой, преображённой программными средствами”, — допускает канадский антрополог Д. Томас [15: 33]. “Человек, — соглашается В. Г. Воронкова, — в динамике виртуально-коммуникационного пространства может модифицировать свою экзистенцию и своё бытие” [2: 174]. “Сфера электронной культуры, — подхватывает Л. В. Баева, — своего рода “вторая жизнь”, аналог и продолжение реальности, живой культуры, в которой “человек доинформационный” искал решение своих экзистенциальных проблем: бытия к смерти, абсурдности, несвободы, одиночества” [1: 88].

При анализе постчеловеческих состояний в дискурсе киберпанка принято опираться на труды постмодернистов Ж. Делёза и Ф. Гваттари. Их термины “детерриториализация” и “тело без органов” — ключевые для понимания основной идеи жанра вообще и работ Гибсона в частности. Если предельно упростить их смысл, то речь идёт о “размыкании” разума, его освобождении от социально запрограммированных функций и создании “виртуального тела”, которое, по их собственным словам, “не проекция; ничего общего с собственным телом или образом тела” [3: 22]. С той лишь разницей, что способом

изготовления последнего философы полагали эксперименты с галлюциногенами, а киберпанк добавил к этому возможность подключать мозг к виртуальной реальности.

По крайней мере, у Гибсона именно так и происходит: избавление от уз плоти — одна из центральных тем, волнующих писателя. Только взломав защиту, естественный брандмауэр, установленный эволюцией, можно подключиться к киберспейсу, что сулит абсолютную, ничем не ограниченную свободу, но чтобы вдохнуть её полной грудью, нужно перестать быть человеком. Уже в первом опубликованном рассказе, "Фрагментах голограммной розы", автор размышляет о презрении к "машине тела", а реплики хакера Кейса, главного героя "Нейроманта", пропитаны отвращением к "тюрьме плоти", "клетке из мяса" (Case fell into the prison of his own flesh; meatball chockfull of implants; field of flesh shot through with sudden eddies of need and gratification; the meat, the flesh the cowboys mocked). Да и само его имя является говорящим: кейс — это, как известно, чемоданчик, ёмкость для переноса ценностей (в данном случае — души).

Тем самым автор намекает нам: человеческому телу чего-то не хватает, и только технологии смогут сделать его единым гармоничным целым. "Возможно, Гибсон таким образом пытается донести до читателя, что мы уже давно является постлюдьми, что наше бытие и субъективность всегда определялось античным "технэ", — предполагает Дж. Карр [9: 29].

Эрозия различий между антропологическим и неантропологическим измерениями пространства может либо угрожать онтологической гигиене человеческого, либо намекать на неточность определения, что такое человек. "Киберпанк, — заключает Э. Грэхем, — не был первым течением в научной фантастике, обращавшимся к вопросам трансгуманизма, но он стал первым, кто провозгласил, что мир постчеловека уже здесь. "Мы и есть технологии", — как бы манифестирует Гибсон" [11: 196].

К. Хейлз полагает, что постчеловеческое состояние значит нечто большее, чем просто обладание устройствами, имплантированными в тело [12: 246]. Постчеловек, по её утверждению, считает основой своей идентичности сознание, в то время как биологический субстрат воспринимается им как изначальный протез, которым мы учимся управлять, поэтому расширение или замена тела другим про-

тезом является продолжением процесса, начатого с момента рождения. У Гибсона мы наблюдаем именно такой случай.

Лишившись доступа к Матрице, киберковбой стремится вернуться в неё любыми способами. Обещание снова обрести возможность посещать этот бестелесный мир движет им в ходе всего повествования. В момент финальной конфронтации между ним и защитной программой базы данных, для проникновения в которую он был нанят, Кейс испытывает подлинно буддистское просветление, дарованное ему интерфейсом "тело — мозг". Стремление к вечному имматериальному существованию в Матрице совпадает с гностическим, трансцендентным мотивом киберпанка — трансгрессией, эволюцией через саморазрушение, эскапистским желанием к выходу из этого мира любой ценой.

Сюжеты Гибсона разворачиваются на фоне "пробуждения" и развития Матрицы — общемирового киберпространства, которое к концу первой книги обзаводится самосознанием. В числе её возможностей особо значится умение "загружать" в себя умы людей, наделяя их своего рода бессмертием. В финале трилогии этой участи удостаивается влюблённая пара главных героев: будучи убитыми, они обрели новую жизнь при помощи устройства под названием "алеф", которое позволило им "ожить" в цифровом облике.

По-видимому, в этой точке наблюдается максимальное пересечение творчества Гибсона с доктриной иммортализма. Устами своих героев автор полемизирует на тему способов достижения бессмертия, всё большее число которых открывается по мере достижения субъектом определённого уровня богатства и власти. Долголетие здесь покупается и продаётся: благодаря соответствующим технологиям обеспеченные люди располагают ощутимыми прибавками к отпущенному природой жизненному сроку. Так, Жюлиусу Диану, одному из персонажей "Нейроманта", было сто тридцать пять лет, и метаболизм его тела корректировался еженедельными сеансами гормональной и радиотерапии. Закреплению результата способствовало ежегодное паломничество в антиэйджинговый центр, где генная хирургия подправляла его ДНК.

Несмотря на наличие иммортологической рефлексии, Гибсон, похоже, весьма скептически настроен в отношении подобного рода затей. Продление жизни посредством крионики преподносится им, в

частности, как тоскливое и безрадостное существование, ведущее к истощению разума и разрушению личности (the sham immortality of cryogenics, a series of warm blinks strung along a chain of winter). Орбитальное семейство мультимиллионеров Тессье-Эшпулов, прибегнув к этому средству, в конечном итоге выродилось, деградировало, обратилось в уродливую стагнирующую структуру, медленно сходящую с ума.

Неоднозначно и положение тех, кому выпало посмертное существование в виде конструкта — голографического "слепка" умершей личности, у которой нет сознания, а на заданный вопрос она отвечает приблизительно так же, как реагировала бы, будь она живым человеком. Мышление этих "призраков", понятно, ограничено программными скриптами, поэтому они не способны развиваться, постигать и творить, что в представлении Гибсона является не более чем призрачностью, пародией на жизнь (the dead, ghosts, unreal, a projection, a special effect). Трансгуманисты смотрят на это под другим углом: возникновение подобных конструктов — одна из приоритетных задач, на которые нацелена сеттлеретика.

Наиболее поучительной в контексте иммортализма является история мультимиллиардера Йозефа Вирека — главного антагониста романа "Граф Ноль". Его умирающее, подключенное к многочисленным системам жизнеобеспечения старческое тело, в течение десяти лет пребывает в специальном резервуаре в Стокгольме, в то время как его виртуальная проекция функционирует в одном из парков Барселоны. Гибсон не устаёт намекать, что персонаж этот — уже, в общем-то, не вполне человек (it ain't no way human, were no longer even remotely human, he wasn't quite human, already far from human). И даже баснословное богатство и непререкаемый авторитет в среде подчинённых не добавляет ему права считаться полноценным индивидуумом.

Как свидетельствует дальнейшее развитие сюжета, виртуальная жизнь столь же хрупка и недолговечна, как и физическая, а описанный способ существования — тягостное бремя для её хозяина. Как и Кейс в своё время, персонаж всеми силами стремится освободиться от оков бренного тела. Достичь своей цели он надеется, вступив в контакт с искусственным интеллектом, чтобы затем, внедрив себя в ткань его матрицы, слиться с ним, заполучив способность населять любое число реальных оболочек. Если раньше могущество постче-

ловеческой телесности проистекало из синтеза человеческого и машинного начал, то теперь, по наблюдению В. В. Чеклецова, человек выносит границы своего тела и сознания наружу, вследствие чего уже “среда становится субъектом, и далее — телом” [4: 6]. Гибсон напрямую характеризует данную трансформацию как эволюционный скачок: Virek would be forced, by evolutionary pressures, to make some sort of “jump”.

Но даже несмотря на непомерное богатство, власть и могущество, которым могли бы позавидовать многие смертные, Вирек, подобно привидению из загробного мира, чёрной завистью завидует живым и здоровым людям, мечтая о “возвращении в страну живых” (return to the land of the living). Возможность ежечасно жить в собственной упорядоченной плоти для него — непозволительная роскошь. Призрак скорой кончины постоянно витает где-то по соседству, а накопленное за долгие годы состояние готово вот-вот раствориться в активах какой-нибудь безликой корпорации.

Закономерно, что замыслам олигарха (заметим, иммортализта по взглядам, хоть и весьма эгоистичного) не суждено было сбыться. В финале произведения система Вирека испытывает перегрузку из-за проникновения в его виртуальное пространство хакера Бобби Ньюмарка, а его помощнику Пако не удаётся этому помешать: смерть настигает антигероя как в виртуальной, так и в реальной жизни. Всё, что остаётся от некогда могущественной персоны — лишь коротенькая строчка в сводке новостей о его кончине в результате сбоя катастрофического характера в системе жизнеобеспечения.

Из всего вышесказанного напрашивается следующий **вывод**: творчество Гибсона действительно затрагивает ряд аспектов доктрины трансгуманизма, однако сам автор, очевидно, не разделяет позиции данной системы взглядов. Подтверждением этого является задействованный им арсенал изобразительно-выразительных средств языка (тропов и стилистических фигур), в основном несущих в себе экспрессивно-эмоциональную окраску, то есть содержащих элемент оценки (преимущественно негативной). К вечной жизни стремятся лишь отрицательные персонажи его книг, и даже заполучив её, они всё равно проигрывают. Следовательно, степень взаимосвязи его произведений с трансгуманистическим дискурсом можно определить как условную или фрагментарную.

ССЫЛКИ И ПРИМЕЧАНИЯ

1. Баева Л. В. E-Homo sapiens: виртуальный микрокосм и глобальная среда обитания / Л. В. Баева, И. Ю. Алексеева // Философские проблемы информационных технологий и киберпространства. — Пятигорск: ПГЛУ, 2014. — № 1. — С. 86–97.
2. Воронкова В. Г. Концепции взаимосвязи человека, сознания, разума в контексте виртуально-информационного пространства / В. Г. Воронкова // Философия и космология. — Полтава: Полтавський літератор, 2013. — С. 170–182.
3. Делёз Ж. Анти-Эдип. Капитализм и шизофрения / Ж. Делёз, Ф. Гваттари. — Екатеринбург: У-Фактория, 2008. — 672 с.
4. Чеклецов В. В. Чувство планеты. Интернет Вещей и следующая технологическая революция / В. В. Чеклецов. — М.: Российский исследовательский центр по Интернету Вещей, 2013. — 130 с.
5. Энциклопедия фантастики. Кто есть кто / сост. Вл. Гаков. — Мн.: Галаксиас, 1995. — 694 с.
6. Alvarado R. C. Science Fiction as Myth: Cultural Logic in Gibson's Neuromancer / R. C. Alvarado // Science Fiction and Computing: Essays on Interlinked Domains. — Jefferson: McFarland, 2011. — P. 205–213.
7. Benedikt M. Cyberspace: Some Proposals / M. Benedikt // Cyberspace: First Steps. — Cambridge: MIT Press, 1992. — P. 119–224.
8. Brians E. The 'Virtual' Body and the Strange Persistence of the Flesh: Deleuze, Cyberspace and the Posthuman / E. Brians // Deleuze and the Body. — Edinburgh: Edinburgh University Press, 2011. — P. 117–143.
9. Carr J. The Dirty Joke of Cyberpunk or the Humanism of Posthumanism in the Cyberpunk Tradition: Epigenetic Memory and Technology in Gibson's Neuromancer and Stephenson's Snow Crash / J. Carr. — Tempe: Arizona State University, 2013. — 60 p.
10. Clark A. Natural-Born Cyborgs: Minds, Technologies, and the Future of Human Intelligence / A. Clark. — Oxford: Oxford University Press, 2003. — 229 p.
11. Graham E. L. Representations of the Post/human: Monsters, Aliens and Others in Popular Culture / E. L. Graham. — Manchester: Manchester University Press, 2002. — 259 p.
12. Hayles N. K. How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics / N. K. Hayles. — Chicago: University of Chicago Press, 1999. — 350 p.
13. Kellner D. Media Culture: Cultural Studies, Identity, and Politics between the Modern and the Postmodern / D. Kellner. — London: Routledge, 1994. — 368 p.
14. Roberts A. Science Fiction / A. Roberts. — London: Routledge, 2006. — 159 p.
15. Thomas D. Old Rituals for New Space: Rites de Passage and William Gibson's Cultural Model of Cyberspace / D. Thomas // Cyberspace: First Steps. — Cambridge: MIT Press, 1991. — P. 30–48.
16. Young S. Designer Evolution: A Transhumanist Manifesto / S. Young. — Amherst: Prometheus Books, 2006. — 417 p.

СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ТРАНСГУМАНІЗМУ У ТРИЛОГІЇ ВІЛЬЯМА ГІБСОНА “КІБЕРПРОСТІР”

Донець Поль Миколайович[1]

Державний заклад “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, Одеса, Україна

У статті розглядаються стилістичні засоби вираження трансгуманізму у творчості американо-канадського письменника Вільяма Гібсона, одного з піонерів і яскравих представників піджанру наукової фантастики, відомого як кіберпанк. Матеріалом для дослідження служить його дебютна трилогія “Кіберпростір”, що зачіпає соціальні і морально-етичні проблеми високих технологій. З’ясовується, що трансльований автором меседж носить вельми суперечливий характер: за наявності ряду явних трансгуманістичних ознак, в ньому також прослідкуються алармістські риси, які з’являються на лексико-стилістичному рівні. Це виявляється, зокрема, в характерному використанні епітетів, метафор, порівнянь, гіпербол та інших стилістичних засобів. В деяких випадках цикл швидше опонує гуманізму, ніж відтворює його техно-оптимістичній дискурс. Спираючись на класичні дихотомії “природний / штучний”, “людина / нелюдина”, він слідує попереджувальним трендам сучасної англомовної фантастики. Задіяний автором арсенал тропів і стилістичних фігур в цілому несе в собі експресивно-емоційне забарвлення, тобто містить елемент оцінки (як позитивною, так і негативною).

Ключові слова: *імморталізм, кіберпанк, кіберпростір, наукова фантастика, постлюдина, трансгуманізм.*

[1] Викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”.

STYLISTIC MEANS OF EXPRESSING TRANSHUMANISM IN "SPRAWL" TRILOGY BY WILLIAM GIBSON

Donets Paul[1]

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", Odessa, Ukraine

The article examines stylistic devices in which American-Canadian writer William Gibson expresses transhumanist ideas. The author is famous for being one of the pioneers and brightest representatives of science fiction subgenre, known as cyberpunk. His debut trilogy "Sprawl", which touches upon social, moral and ethical issues of using advanced technologies, has been chosen as an object to be studied. It is found out that the message translated by the author is controversial: while having some obvious transhumanist indications, it also has various alarmist traits, which can be observed at stylistic and lexical level. In its simplest form, this is manifested in the special use of epithets, metaphors, similes, hyperbolas and other stylistic means. In some cases the series rather opposes transhumanism than reproduces its techno-optimistic discourse. It follows the warning trends of modern English-language science fiction, relying on such classic dichotomies as "natural / artificial" and "human / non-human". The tropes and figures of speech used by the author are in most cases emotionally expressive, that is, they contain elements of value (both positive and negative).

Key words: *immortalism, cyberpunk, cyberspace, posthuman, science fiction, transhumanism.*

REFERENCES

1. Baeva, L. V. E-Homo sapiens: virtual'nyj mikrokosm i global'naya sreda obitaniya / L. V. Baeva, I. YU. Alekseeva // Filosofskie problemy informacionnyh tekhnologij i kiberprostranstva. — Pyatigorsk: PGLU, 2014. — № 1. — S. 86–97.
2. Voronkova, V. G. Koncepcii vzaimosvyazi cheloveka, soznaniya, razuma v kontekste virtual'no-informacionnogo prostranstva / V. G. Voronkova // Filosofiya i kosmologiya. — Poltava: Poltavs'ky'j literator, 2013. — S. 170–182.
3. Delyoz, Zh. Anti-Edip. Kapitalizm i shizofreniya / Zh. Delyoz, F. Gvattari. — Ekaterinburg: U-Faktoriya, 2008. — 672 s.
4. Cheklecov, V. V. Chuvstvo planety. Internet Veshchej i sleduyushchaya tekhnologicheskaya revolyuciya / V. V. CHeklecov. — M.: Rossijskij issledovatel'skij centr po Internetu Veshchej, 2013. — 130 s.

---

[1] Assistant lecturer at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky".

5. Enciklopediya fantastiki. Kto est' kto / Sost. Vl. Gakov. — Mn.: Galaksias, 1995. — 694 s.
6. Alvarado, R. C. Science Fiction as Myth: Cultural Logic in Gibson's Neuromancer / R. C. Alvarado // Science Fiction and Computing: Essays on Interlinked Domains. — Jefferson: McFarland, 2011. — pp. 205–213.
7. Benedikt, M. Cyberspace: Some Proposals / M. Benedikt // Cyberspace: First Steps. — Cambridge: MIT Press, 1992. — pp. 119–224.
8. Brians, E. The 'Virtual' Body and the Strange Persistence of the Flesh: Deleuze, Cyberspace and the Posthuman / E. Brians // Deleuze and the Body. — Edinburgh: Edinburgh University Press, 2011. — pp. 117–143.
9. Carr, J. The Dirty Joke of Cyberpunk or the Humanism of Posthumanism in the Cyberpunk Tradition: Epigenetic Memory and Technology in Gibson's Neuromancer and Stephenson's Snow Crash / J. Carr. — Tempe: Arizona State University, 2013. — 60 p.
10. Clark, A. Natural-Born Cyborgs: Minds, Technologies, and the Future of Human Intelligence / A. Clark. — Oxford: Oxford University Press, 2003. — 229 p.
11. Graham, E. L. Representations of the Post/human: Monsters, Aliens and Others in Popular Culture / E. L. Graham. — Manchester: Manchester University Press, 2002. — 259 p.
12. Hayles, N. K. How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics / N. K. Hayles. — Chicago: University of Chicago Press, 1999. — 350 p.
13. Kellner, D. Media Culture: Cultural Studies, Identity, and Politics between the Modern and the Postmodern / D. Kellner. — London: Routledge, 1994. — 368 p.
14. Roberts, A. Science Fiction / A. Roberts. — London: Routledge, 2006. — 159 p.
15. Thomas, D. Old Rituals for New Space: Rites de Passage and William Gibson's Cultural Model of Cyberspace / D. Thomas // Cyberspace: First Steps. — Cambridge: MIT Press, 1991. — pp. 30–48.
16. Young, S. Designer Evolution: A Transhumanist Manifesto / S. Young. — Amherst: Prometheus Books, 2006. — 417 p.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2019

УДК 81’25:81’23:82 https://doi.org/10.24195/2616-5317-2019-28-8

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ (НА МАТЕРІАЛІ УРИВКА З РОМАНУ M. L. STEDMAN “THE LIGHT BETWEEN OCEANS”)

Дружина Тетяна Антонівна[1]

Державний заклад “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, Одеса, Україна
E-mail: t.a.druzhyna@gmail.com
ORCID ID https://orcid.org/0000–0002–2679–713X

У статті розглядається підхід до психолінгвістичного аналізу оригінального тексту (уривок з роману M. L. Stedman “The Light between Oceans”) і текст перекладу (український переклад виконаний Н. Хаєтською).

Саме психолінгвістика покликана вивчати мову як феномен психіки, “розкрити” роботу перекладача, його реальні дії на психологічному рівні. Психологічну природу мають й три стадії перекладу (розуміння вихідного тексту, “осмислення” форм вихідної мови і вибір форм мови перекладу).

Психолінгвістичні аспекти аналізу тексту висвітлили такі вчені, як М. Жинкін, С. Засєкін, І. Зимня, О. Кубрякова, О. М. Леонтьєв, О. О. Леонтьєв, О. Лурія, В. Нурієв, О. Ребрій, Т. Пшенкіна, Л. Сахарний, Ю. Сорокін, О. Шахнарович та ін.

Будь-яке сприймання перебуває у просторі психологічної науки, то виникає потреба у висвітленні психолінгвістичних передумов аналізу та інтерпретації художнього твору.

Використання психолінгвістичного аналізу художнього тексту є досить корисним і доцільним, оскільки з його допомогою можна дослідити, яким чином професійні перекладачі передають емоційну наповненість тексту іншими мовами.

[1] Кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”.

 © Дружина Т. А., 2019

Метод психолінгвістичного текстового аналізу спрямований на дослідження лінгвостилістичних характеристик текстів. До уваги беруться такі головні показники: обсяг тексту; кількість речень; їхній середній розмір; коефіцієнт словникової (лексичної) різноманітності; коефіцієнт дієслівності / агресивності; коефіцієнт логічної зв'язності; коефіцієнт емболії.

Психолінгвістичний текстовий аналіз показав, що текст перекладу відповідає тексту оригіналу, різниця між показниками досить незначна та не може вплинути на сприйняття тексту перекладу реципієнтами.

Контент-аналіз показав, що у тексті перекладу присутні усі категорії тексту оригіналу та повністю співпадає кількість проаналізованих слів, що свідчить про відповідність та адекватність тексту перекладу, його високу спроможність повністю відтворити задум автора.

Проведені аналізи висвітлюють лише один з аспектів експериментального дослідження особливостей тексту оригіналу і тексту перекладу художнього твору, що відкриває перспективи подальшого дослідження зазначеної проблематики.

***Ключові слова**: художній текст, переклад, психолінгвістичний текстовий аналіз, контент-аналіз.*

Переклад — це глобальне явище: це внутрішній переклад, це зовнішній переклад і, відповідно, внутрішньомовний і міжмовний. Тобто переклад — це основний механізм всієї нашої мовленнєвомисленнєвої діяльності і, як нам здається, його можна вважати "ідеальним" об'єктом з точки зору вивчення механізмів як сприйняття, так і породження мовлення, розуміння і породження тексту. На рубежі XX–XXI століть наука про переклад з лінгвістичної перетворилася справді на міждисциплінарну, і сьогодні важко назвати гуманітарну дисципліну, яка б залишилася зовсім "байдужою" до перекладу, не знайшла б свого "відображення" у ньому. Цілком очевидно, що таким "відображенням" є і психолінгвістика, і когнітологія.

Виявлення психологічної основи перекладу є необхідною передумовою для пізнання його сутності. Психолінгвістика пропонує комплексний підхід до вивчення такого феномена як переклад, тому що об'єкт дослідження психолінгвістики та теорії перекладу спільний — мовленнєва діяльність.

Саме психолінгвістика покликана вивчати мову як феномен психіки, "розкрити" роботу перекладача, його реальні дії на психологічному рівні. З точки зору лінгвістики об'єктом дослідження перекладу є відповідність двох елементів, одиниць системи двох або кількох мов в процесі перекладу, зіставлення двох мов на всіх мовних рівнях —

фонетичному, лексичному. морфологічному, граматичному та синтаксичному. Психологічну природу мають й три стадії перекладу (розуміння вихідного тексту, "осмислення" форм вихідної мови і вибір форм мови перекладу).

У даний час існує мало досліджень у цьому напрямку. Переклад не був широко розглянутий з психолінгвістичних позицій, аналіз перекладу з цієї точки зору носить все ще фрагментарний характер. Психолінгвістичні аспекти аналізу тексту висвітлили такі вчені, як М. Жинкін, С. Засєкін, І. Зимня, О. Кубрякова, О. М. Леонтьєв, О. О. Леонтьєв, О. Лурія, В. Нурієв, О. Ребрій, Т. Пшенкіна, Л. Сахарний, Ю. Сорокін, О. Шахнарович та ін. Так, аналіз тексту, зокрема спрямований на розвиток зв'язного мовлення особистості, ґрунтується на положеннях психолінгвістики про розуміння мовлення як одного з видів діяльності людини, про особливості чотирьох фаз мовленнєвої діяльності (орієнтування, планування, реалізації, контролю).

Оскільки будь-яке сприймання перебуває у просторі психологічної науки, то виникає потреба у висвітленні психолінгвістичних передумов аналізу та інтерпретації художнього твору. У цьому й полягає актуальність дослідження.

Метою розвідки є здійснення експериментального дослідження тексту оригіналу та тексту перекладу. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань:** зробити психолінгвістичний текстовий аналіз вихідного тексту і тексту перекладу; надати лінгвістичну інтерпретацію отриманих результатів.

Об'єктом дослідження слугував уривок англомовного роману та його україномовний професійний переклад.

Предметом дослідження став психолінгвістичний текстовий аналіз, актуалізований у текстах.

Матеріалом дослідження слугував фрагмент роману M. L. Stedman "The Light Between Oceans" [5]. Переклад українською мовою було здійснено Н. Хаєцькою [6].

Отже, розглянемо художній текст як об'єкт експериментального дослідження, а саме — психолінгвістичний текстовий аналіз [2: 92]. Використання психолінгвістичного аналізу художнього тексту є досить корисним і доцільним, оскільки з його допомогою можна дослідити, яким чином професійні перекладачі передають емоційну

наповненість тексту іншими мовами. Метод психолінгвістичного текстового аналізу бере свій початок від аналізу предикатем М. І. Жинкіна [1] і спрямований на дослідження лінгвостилістичних характеристик текстів. До уваги беруться такі головні показники: обсяг тексту; кількість речень; їхній середній розмір; коефіцієнт словникової (лексичної) різноманітності; коефіцієнт дієслівності / агресивності; коефіцієнт логічної зв'язності; коефіцієнт емболії [3; 4].

Як бачимо, показник кількості слів в оригінальному тексті на 31 слово більше, ніж у тексті перекладу, проте кількість речень майже співпадає. В оригіналі лише на одне речення більше, ніж у перекладі.

Показник середнього розміру речень свідчить про особливості вербального інтелекту чи про різку зміну емоційного стану. Існує негативний кореляційний зв'язок між збільшенням ступеня емоційності мовлення та обсягом висловлювання: що емоційнішим є мовець, то коротшими висловлюваннями він/вона висловлюватиметься. У тексті наявна велика кількість коротких речень, парцеляції, незакінчених висловлювань. В оригіналі цей показник становить 11.6, що на 0,4 більше, ніж у тексті перекладу, тобто мова оригіналу емоційніша за мову перекладу.

Таблиця

Психолінгвістичний текстовий аналіз вихідного тексту та тексту перекладу

Головні показники	Текст оригіналу (англійською)	Текст перекладу (українською)
1. Кількість слів	525	494
2. Кількість речень	45	44
3. Середній розмір речення	11,6	11,2
4. Коефіцієнт словникового різноманіття	0,26	0,31
5. Коефіцієнт дієслівності (%)	0,23	0,22
6. Коефіцієнт зв'язності	0,56	0,62
7. Коефіцієнт емболії (%)	0,001	0,002

Коефіцієнт словникової різноманітності — один із найпотужніших у психолінгвістичній діагностиці тексту. Словникова різноманітність також свідчить про особливості вербального інтелекту. Проте цінність цього індексу полягає в окресленні рис психолінгвістичного портрета автора художнього твору. Коефіцієнт словникового різноманіття в

аналізованому уривку на 0.05 більше в тексті перекладу, ніж у тексті оригіналу, що свідчить про більшу кількість унікальних лексичних одиниць в україномовному перекладі. Перекладачеві вдалося досягти формальних характеристик тексту оригіналу повною мірою, завдяки словниковій різноманітності перекладач висловлює динамічність думки, відзначає рухливість сюжету і швидкоплинність подій.

Коефіцієнт дієслівності інакше називається коефіцієнтом агресивності. Це співвідношення кількості дієслів і дієслівних форм (дієприкметників і дієприслівників) до загальної кількості всіх слів. Коефіцієнт дієслівності може свідчити про високу емоційну напруженість тексту, динаміку подій, нестабільний емоційний стан автора під час синтезу тексту. В аналізованому фрагменті коефіцієнт дієслівності невисокий, з різницею в 0,01 % між текстом оригіналу та перекладу.

Коефіцієнт логічної зв'язності вираховується через співвідношення загальної кількості службових слів (сполучників і прийменників) до загальної кількості речень. Отже, в аналізованому уривку спостерігаємо, що коефіцієнт зв'язності на 0,06 вищий у тексті українського перекладу. Такий показник свідчить про те, що перекладач частіше за автора вдається до використання сполучників та прийменників. Все ж при показниках у межах одиниці простежується достатньо гармонійне поєднання службових слів і синтаксичних конструкцій, а відтак і гармонійність сприйняття тексту.

Коефіцієнт емболії чи "засміченості" мовлення становить собою співвідношення загальної кількості ембол, тобто слів, які не несуть семантичного навантаження, до загальної кількості слів у реченні. Досліджений коефіцієнт емболії свідчить про культуру мовлення, загальну культуру автора, етикет, вульгаризми і деякі властивості вербального інтелекту. Коефіцієнт емболії в оригіналі менший, ніж у перекладі. Це свідчить про те, що у тексті перекладу емоційно прагматичний складник виражений яскравіше. Перекладач перебуває у стані емоційної напруги.

Дотримуючись особливостей мовної форми тексту оригіналу, перекладач не допустив деструктивних змін у перекладі форми, що, відповідно, не призвело до порушення змісту повідомлення автора. Все ж слід пам'ятати, що серйозне відхилення за будь-яким з вищезазначених параметрів може спричинити нездатність читача досягти такого ж ефекту, якого досягнув би читач тексту оригіналу.

Отже, психолінгвістичний текстовий аналіз показав, що текст перекладу відповідає тексту оригіналу, різниця між показниками досить незначна та не може вплинути на сприйняття тексту реципієнтами перекладу.

У проаналізованому уривку були виділенні також наступні темикатегорії: *кохання, природи, емоцій та війни*. У темі "кохання" більше всього повторювалось слово child (2), це пояснюється тим, що головна героїня Ізабелла бавиться з дочкою Люсі та описує свою любов до неї чоловіку. У категорії "природа" однакова кількість слів, якими Ізабелла описує життя на острові Янус. У категорії "емоції" декілька раз повторювались слова numb (2), smile (2), serious (2), це було пов'язано з настроєм чоловіка Тома, його згадками про війну. У категорії "війна" три рази автором було використано слово war, коли Том з Ізабеллою сперечались на тему його участі у Першій світовій війні.

Контент-аналіз показав, що у тексті перекладу присутні усі категорії тексту оригіналу та повністю співпадає кількість проаналізованих слів, що свідчить про відповідність та адекватність тексту перекладу, його високу спроможність повністю відтворити задум автора.

Проведені аналізи висвітлюють лише один з аспектів експериментального дослідження особливостей тексту оригіналу і тексту перекладу художнього тексту, що відкриває перспективи подальшого дослідження зазначеної проблематики.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации. М. : Наука, 1982. 157 с.
2. Засєкін С. В. Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту : монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 272 с.
3. Крылов А. А., Маничев С. А. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии. — СПб. : Питер, 2000. — 560 с.
4. Corpas Pastor G. Translation Universals : Do they exist? A corpus-based and NLP approach to convergence / G. Corpas Pastor, R. Mitkov, N. Afzal, L. Garcia Moya. Proceedings of the LREC (2008) Workshop on "Comparable Corpora". LREC-08. Marrakesh, Morocco, 2008.

МАТЕРІАЛ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Stedman M. L. The Light between Oceans. Дата оновлення : 10.10.2018. URL : https://ru.scribd.com/doc/97833263/The-Light-Between-Oceans-A-Novel-by-M-L-Stedman (дата звернення: 10.10.2018).

2. Стедман М. Л. Світло між двох океанів : роман / пер. з англ. Н. Хаєцької. Харків: Книжковий клуб “Клуб сімейного дозвілля”, 2016. 304 с. Дата оновлення : 06.11.2018. URL : https://www.rulit.me/books/svitlo-mizh-dvoh-okeaniv-read-442797–1.html (дата звернення: 08.11.2018).

ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ПОДХОД К АНАЛИЗУ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ (НА МАЕТРИАЛЕ ОТРЫВКА ИЗ РОМАНА M. L. STEDMAN “THE LIGHT BETWEEN OCEANS”)

Дружина Татьяна Антоновна[1]

Государственное учреждение “Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского”, Одесса, Украина

В статье рассматривается подход к психолингвистическому анализу оригинального текста (отрывок из романа M. L. Stedman “The Light between Oceans”) и текст перевода (украинский перевод выполнен Н. Хаетской).

Именно психолингвистика призвана изучать язык как феномен психики, “раскрыть” работу переводчика, его реальные действия на психологическом уровне. Психологическую природу имеют и три стадии перевода (понимание исходного текста, “осмысление” форм исходного языка и выбор форм языка перевода).

Психолингвистические аспекты анализа текста осветляли такие ученые, как Н. Жинкин, С. Засекин, И. Зимняя, Е. Кубрякова, А. Н. Леонтьев, А. А. Леонтьев, А. Лурия, В. Нуриев, А. Ребрий, Т. Пшенкина, Л. Сахарный, Ю. Сорокин, А. Шахнарович и др.

Любое восприятие находится в пространстве психологической науки, поэтому возникает потребность в освещении психолингвистических предпосылок анализа и интерпретации художественного произведения.

Использование психолингвистического анализа художественного текста является весьма полезным и целесообразным, поскольку с его помощью можно исследовать каким образом профессиональные переводчики передают эмоциональную наполненность текста на другие языки.

Метод психолингвистического текстового анализа направлен на исследование лингвостилистических характеристик текстов. Учитываются следующие основные показатели: объем текста; количество предложений; их средний размер; коэффициент словарного (лексического) разнообразия; коэффициент глагольности / агрессивности; коэффициент логической связности; коэффициент эмболии.

[1] Кандидат филологических наук, старший преподаватель кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения “Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского”.

Психолингвистический текстовый анализ показал, что текст перевода соответствует тексту оригинала, разница между показателями весьма незначительна и не может повлиять на восприятие текста перевода реципиентами.

Контент-анализ показал, что в тексте перевода присутствовали все категории текста оригинала и полностью совпадает количество проанализированных слов, что свидетельствует о соответствии и адекватности текста перевода, его высокую способность полностью воспроизвести замысел автора.

Проведенные анализы освещают лишь один из аспектов экспериментального исследования особенностей текста оригинала и текста перевода художественного произведения, что открывает перспективы дальнейшего исследования указанной проблематики.

Ключевые слова: *художественный текст, перевод, психолингвистический текстовый анализ, контент-анализ.*

THE PSYCHOLINGUISTIC APPROACH TO THE ANALYSIS OF THE LITERARY TEXT (A CASE STUDY OF THE TEXT FRAGMENT OF THE NOVEL "THE LIGHT BETWEEN OCEANS" BY M. L. STEDMAN)

Druzhyna Tetyana[1]

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

The article deals with the approach to the psycholinguistic analysis of the original text (the text fragment of the novel "The Light between Oceans" written by M. L. Stedman) and the text of the translation (the Ukrainian translation performed by N. Khaietska).

Psycholinguistics is aimed at studying the language as a phenomenon of the mentality, at "disclosing" the work of the translators, their actual actions on the psychological level. The three stages of translation are also of the psychological nature (the understanding of the source text, the "comprehension" of the forms of the source language and the choice of the forms of the target language).

Any perception occurs in the field of the psychological science, that's why there arises the need to highlight the psycholinguistic assumptions of the analysis and the interpretation of a literary text.

[1] Candidate of Philological Sciences, senior lector, Department of Translation and Theoretical and Practical Linguistic at State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky".

The employment of the psycholinguistic analysis of a literary text is very useful and appropriate, since it can be used to investigate how professional translators transmit the emotional content of the text to other languages.

The method of psycholinguistic text analysis is focused on the study of the linguistic and stylistic characteristics of the texts. The following main categories are taken into account: the scope of the text; the number of sentences; their average size; the coefficient of vocabulary (lexical) diversity; the coefficient of verbiage / aggressiveness; the coefficient of logical connectivity; the coefficient of embolism.

The psycholinguistic text analysis has revealed that the text of the translation corresponds to the original text. The difference between the main categories is rather insignificant and can not affect the perception of the translated text by the recipients.

The content-analysis has shown that the translated text contains all the categories of the original text and the number of the analyzed words is identical. This proves the correspondence and adequacy of the translated text, its high ability to reproduce fully the author's intention.

Key words: *literary text, translation, psycholinguistic text analysis, content-analysis.*

REFERENCES

1. Zhynkyn N. Y. Rech kak provodnyk ynformatsyy. M. : Nauka, 1982. 157 s.
2. Zasiekin S. V. Psykholinhvistychni universalii perekladu khudozhnoho tekstu : monohrafiia. Lutsk : Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky, 2012. 272 s.
3. Krylov A. A. Praktykum po obshchei, eksperymentalnoi y prykladnoi psykholohyy / A. A. Krylov, S. A. Manychev. — SPb. : Pyter, 2000. 560 s.
4. Corpas Pastor G. Translation Universals : Do they exist? A corpus-based and NLP approach to convergence / G. Corpas Pastor, R. Mitkov, N. Afzal, L. Garcia Moya. Proceedings of the LREC (2008) Workshop on "Comparable Corpora". LREC-08. Marrakesh, Morocco, 2008.

STUDY MATERIAL

1. Stedman M. L. The Light between Oceans. Дата оновлення : 10.10.2018. URL : https://ru.scribd.com/doc/97833263/The-Light-Between-Oceans-A-Novel-by-M-L-Stedman (data zvernennia: 10.10.2018).
2. Stedman M. L. Svitlo mizh dvokh okeaniv : roman / per. z anhl. N. Khaietskoi. Kharkiv: Knyzhkovyi klub "Klub Simeinoho Dozvillia", 2016. 304 s. Data onovlennia : 06.11.2018. URL : https://www.rulit.me/books/svitlo-mizh-dvoh-okeaniv-read-442797–1.html (data zvernennia: 08.11.2018).

Стаття надійшла до редакції 15.04.2019

УДК 81-112; 811.1/.2 https://doi.org/10.24195/2616-5317-2019-28-9

IRANO — SLAVICA: ИСТОРИКО-СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ПАРАЛЛЕЛИ

Илиади Александр Иванович[1]

Центральноукраинский государственный педагогический
университет имени Владимира Винниченка
E-mail: alexandr.iliadi@gmail.com
ORCID ID https://orcid.org/0000–0001–5078–8316

В статье представлены результаты исследования, посвященного изучению словообразования в иранских и славянских языках в сравнительно-историческом аспекте. В задачи статьи входил сопоставительный анализ иранских и славянских лексем, имеющих общие индоевропейские корни, в синхронии и диахронии. В частности, рассматривалась их этимология и особенности функционирования на современном этапе.

В ходе исследования была подтверждена гипотеза об общем для словообразования обеих групп языков (иранских и славянских) индоевропейском наследии. В то же время были обнаружены свидетельства совместных инноваций эпохи славяно- иранских контактов. Был осуществлен детальный анализ прототипов и дериватов с выделением типологически общих и конкретно языковых особенностей деривации. Методология данного исследования включала индуктивный и дедуктивный методы, а также метод контрастивного анализа.

Проанализированные словообразовательные параллели и полученные выводы имеют большое значение для сравнительно-исторического и общего языкознания. Компаративистика оперирует и типологическим ориентиром: не всегда важно только наличие морфологически идентичных и хронологически близких комплексов (последовательностей морфем) в двух родственных языках; важна типологическая близость процессов модификации структуры слова, когда для этого используется один и тот же элемент. Это свидетельствует о потенциальной возможности одинакового развития группы близкородственных единиц разных языков. Перспектива в исследовании данной проблемы в различных группах индоевропейских языков.

Ключевые слова: *этимология, дериват, словообразование, прототип, сравнительно-историческое языкознание.*

[1] Доктор филологических наук, профессор, заведующий кафедрой методик дошкольного и начального образования Центральноукраинского государственного педагогического университета имени Владимира Винниченка.

© Илиади А. И., 2019

Вступительные замечания. Одним из наименее разработанных сегментов современного сравнительно-исторического индоевропейского языкознания остается изучение исторических контактов иранского и славянского, реконструкция сохраненного только в них общего индоевропейского наследия. Нельзя сказать, что до сих пор не было серьезных попыток заполнить пробелы в этой области знаний, напротив, начиная с 60-х годов прошлого века, наблюдаются подвижки в этом направлении, старт которым был дан в основательных работах В. И. Абаева, А. А. Зализняка, О. Н. Трубачева, Вяч. Вс. Иванова, В. Н. Топорова, А. Ф. Журавлева в отечественном языкознании и Вари Цветко-Орешник в зарубежном (Словения). Определенный итог сделанному за предшествующие полвека подводится в обобщающей работе Д. И. Эдельман, богатой на новые идеи, но в первую очередь ценной своим систематическим подходом к объяснению механизма, стоящего за тем или иным соответствием, благодаря чему удается избежать соблазна отождествить и поставить в один ряд разнородные (генетически, типологически) явления, обладающие поверхностным сходством. Однако до сих пор не было исследования, специально нацеленного на разработку целого комплекса проблем, связанных с выявлением, описанием и верификацией следов: а) взаимодействия (заимствований, совместных инноваций) носителей иранской и славянской речи в разное время на разных территориях; б) сохранения ими общего индоевропейского наследия; в) независимого развития в обеих речевых традициях типологически однородных инноваций в условиях, исключающих взаимные контакты. Этим должна заниматься отдельная отрасль компаративистики — сравнительная грамматика иранских и славянских языков. Собственно, никто пока не ставил задачу такого сложного и трудоемкого научного проекта, работа над которым потребовала бы усилий целого коллектива и, скорее всего, не одного поколения ученых. Однако подготовительная работа к его осуществлению вестись должна, и важной частью этой подготовительного этапа является сбор фактологической базы, наблюдений за отдельными явлениями, суммарный взгляд на которые даст сложную картину выделения иранского и славянского из праиндоевропейского как его автономных состояний и их контактов эпохи существования отдельных индоевропейских языков.

В рамках задачи накопления эмпирического материала делаются несколько обобщений, изложенных в предлагаемых ниже этюдах, каждый из которых посвящен тождествам в архаичной словообразовательной морфологии иранского и славянского.

Ирано-славянские аналогии в области словообразования представлены следующими примерами. 1. Важная для сравнительной грамматики иранского и славянского словообразовательная аналогия заключается в использовании языками обеих групп “[...] единого (в типологическом отношении) способа словообразования с едиными же (в этимологическом отношении) первыми компонентами: основами (реже — полными формами) вопросительных местоимений [...]” [19: 192–193]. Известная нам лексика показывает функционирование в системах иранского и славянского словопроизводства генетически тождественных местоимений праиран. **ka-* ’кто такой, который’, **ča-* ’что; кто’, **ku-* ’где; что за!’ ~ псл. **ka-*, **ko-/*ku-*, **ča-*, **če-*. Д. И. Эдельман в специальном исследовании об исторических отношениях иранского и славянского проводит сопоставительный анализ иран. и слав. слов с этими местоименными приставками [19: 187–193], но список образований этого типа может быть увеличен за счет привлечения дериватов с префиксами **či-* (в иран. ~ псл. **čь-*) и **če-*, **ča-* (в слав.; Д. И. Эдельман упоминает только несколько слав. глагольных форм), этимологически связанными с названными местоимениями, ср.:

праиран. **či-gauna-* < **či-* + **gauna-* ’образ, способ’, ср. авест. *gaona-* ’то же’ и др. [9 (2: 201–202)], осет. *cybæl/cibæl* ’соблазн’, ’сильное хотение’, ’аппетит’ из *cy / ci* ’что’ и *bællyn* ’хотеть’ букв. — “чего-хотение”, дигор. *cijes* ’имущество’, *ciγæwagæ* ’нужда’, букв. — “что нужное”, *cæmædis* ’любопытство’, букв. — “чему-удивление”, *cykūrajy færdyg* ’волшебный самоцвет’, букв. — “самоцвет чего-просишь” [1 (1: 319)];

псл. **če-kъrda/*če-kъrta*, ср. рус. *чехарда́*, *чехорда́*, *чекорда́* ’игра, где прыгают друг через дружку’, блр. *чекорда́* ’поросята; собрание детей’ и др., **ča-mъrda*, чеш. диал. *čamrda* ’неповоротливый, неуклюжий человек’, литер. ’юла, волчок’ ~ **mъrda/*mъrdъ* (ср. болг. диал. *мърдъ* ’медлительный неловкий человек’), **mъrdati*, **ča-poltь*, рус. диал. *ча́полочь*, *ча́полоть* ’растение Hierochloa borealis, пестрец, черстянка’, укр. *ча́полоть*, *ча́полоч* ’растение Hierochloa borealis’ ~ **pelti* [22 (4: 16, 20,

37–38; 20: 235)], рус. диал. яросл. *чупырзик* ’ребенок, малыш (о мальчике)’, ’малорослый мужчина’ [24: 65], где *чу-* в итоге из *че-*, при урал. *пырзик* неодобр. ’человек ненормально маленького роста’ [12 (33: 196)], образованном от экспрессивных глаголов **пырзить* или **пырзать* < **pъrz-* (развитие корневого вокализма звукоподражательной и/или экспрессивной глагольной лексики с основой типа tъrt в вост.-слав. языках часто отклонялось от классической схемы tъrt > tort (> tart), ср., напр., блр. диал. *мырч’а́ты* ’моросить (о дожде)’ и др. < **mъrčati* [22 (20: 234)]; действие экспрессивной фонетики в диалектах также послужило причиной диалектной трактовки префикса *че-* > *чу-* и употребления формы *чу-* как самостоятельного словообразующего средства), **če-poldь* или **če-peldь* > укр. закарп. *чяполодь*, *-ї* ’группа маленьких детей’, (ирон.) ’группа людей низкого роста, маленького роста’, зап.-полесск. *ча́пулузь*, *-i*, собир., ирон. ’малыши, малышня’ ~ лит. *peldėti*, лтш. *pel̃d êt* ’плавать’ (ср. известную закономерность образования знач. ’дети’, ’народ’ в этимологических гнездах с базовой глагольной семантикой ’течь’, ’плыть’, ’наполняться’). Подробнее см.: ([3: 59–60]; относительно *ча-* < **če-* ср. диал. примеры изменения *е* > *а*, как, впрочем, и *а* > *е* после шипящих).

Семантическая пестрота указанных иранских и славянских форм все-таки позволяет проследить общие для них элементы значений, привносимые праиран. **či-*, псл. **če-*, **ča-*, и в общих чертах сформулировать “модели” описания семантики дериватов. Ср., напр., “что [за] + объект-сущ.” (**či-gauna-* ’что за образ/способ’ : **če-kъrda/*če-kъrta*, **če-poldь/*če-peldь* ’что за дети’, ’что за игра’) и “[к] чему + объект сущ. или глаг.” (осет. *cæ-mædis* “чему-удивление” : рус. псков., твер. *чи-верга́* ’торопыга, суета’, *чи-верзи́ть* ’суетиться, егозить, метаться’ ~ *-верга́ть*, *-вергнуть*, букв. — ’к чему спешащий’, ’к чему метаться, бросаться’? В словаре М. Р. Фасмера [16 (4: 358)] преф. *чи-* отождествляется с союзом *чи* ’ли’ (он родствен местоимению **če*), однако, учитывая многочисленные диалектные примеры изменения безударного *е* > *и*, логично предположить неоднозначность этого *чи-*, т. е. возможность совпадения в нем как **če*, так и **či*).

2. Нельзя обойти стороной такую общую черту иранского и славянского, как сохранение ими индоевропейской традиции оформления названий гребня по консонантному типу, т. е. по образцу *en-* основ, ср.: псл. **greby*, *-ene* ’гребень’, ’бердо’ наряду с иран. **fšāna-*,

**fšana-* (< и.-е. **pk'-ēn-/*pk'-en-*) 'гребень, расческа' (: мдж. *šfun*, сангл. *afšun* 'гребень' и др.) ~ **fšā-* 'причесывать(ся)', 'расчесывать (волосы, шерсть)'. Сюда же вахан. *nəbə́sn* 'гребешок' < **ni-paś(a)na-* с другой огласовкой корня. Правда, эта особенность выходит за рамки исключительно ирано-славянских схождений, т. к. обнаруживается еще в лат. *pecten*, *-inis*, гр. κτείς, κτενός 'гребень' из вариантного и.-е. **pk'-t-en-* [9 (3: 86–87); 22 (7: 112–113); 14: 247: **ni-pas(a)na-*].

3. Функциональное сходство в употреблении рефлексов родственных (см., напр.: [26: 53–55; 16 (3: 292–293); 27 (2: 692–693); 18 (2: 46–47); 21 (8: 84); 2 (4: 465)] и др.) и.-е. предлогов **apo* и **po*, присоединенных к этимологически идентичным основам, ср.: ягноб. *bīzón-*, *bīzóñ-* : *bīzónak* 'узнавать, опознавать' < **apa-zān-*, осет. *bazonən* 'признавать', 'узнавать' [23: 232] ~ рус. *о-по-зна́ть*, *о-по-знава́ть*, где псл. **znati*: иран. **zā́n-*.

4. Аналогичная ситуация с предлогом-приставкой псл. **ob*, **obь*, **obi* : иран. **abi*, ср., напр., язг. *vəzān-* 'узнавать' < **abi-zan-* [19: 23] ~ рус. *обо-зна́ться*, т. е. ошибочно *признать* чужое своим. С проблемой выявления в иранском и славянском общего для них древнего слоя дериватов с генетически тождественным преформантом иран. **abi* : псл. **obi* непосредственно связан выбор ономастического прототипа слав. топонима в Северном Приазовье *Обиточное*, *Обиточная* (= "Обтекаемое"), который, по глубокому убеждению акад. О. Н. Трубачева, — суть "реликтовое периферийнославянское отражение (семантический перевод, калька) субстратного индоарийского **pari-sara-*, буквально 'обтекание'", стало быть — одно из свидетельств пребывания в этом ареале индоарийских меотов [15: 3]. Однако, если всерьез видеть в этом названии славянский слепок с иноязычного имени, более обоснованной была бы апелляция не к индоарийскому, а к иранскому корпусу топонимов, также представленному в Приазовье. Мы имеем в виду возможное дублирование в славянской речи (**obi-točьnъ*) субстратной восточноиранской формы, восходящей к праиран. **abi-taka-*, ср. согд. топоним *Abdak* как именное сложение рефлексов иран. **abi-* & **tak-* 'течь' [6: 197]. Это возможно благодаря общему для иранцев и славян индоевропейскому наследию — сумме корней/основ и предлогов-приставок, имевших в обеих речевых традициях близкое грамматическое и словообразовательное значение и потому способных формировать здесь слова с одинаковой морфологией.

5. Ту же картину словообразовательно-этимологического параллелизма представляет модель с префиксами руш., хуф. *bī-*, перс. *bē-/би-* : слав. **bez-*, ср. руш., хуф. *bīx̌arm* ’бессовестный, бесстыжий’ < *x̌arm* в сочетании *x̌arm čīgōw* ’стыдиться, смущаться’, произв. *x̌armindā* ’пристыженный, смущенный’ [11: 290], перс. *би-шӓрм* ’бесстыдный, наглый’ ~ псл. **bez-sorm-*, ср. ст.-сл. **бєсрамьнъ** ’бесстыдный’, рус. диал. *бессоро́мный*˘’ то же; ’нахальный’ и др. [22 (2: 9, 44–45)] с генетически родственными компонентами сложения.

6. Параллелизм в префиксальной деривации обозначения стыда, бесстыдства от этимологически единой основы, ср. псл. **obsorma/*obsormъ* (: ц.-сл. **осрама** ignominia, turpitudo, слвн. *osrâma* ’стыд, срам’, рус. диал. *о́сором* ’позор, срам’ и др. [22 (30: 12)]) при хор. *bsprm’wc* мн. ч. ’бесстыдство’ < **apa-fšarma-* [9 (3: 82)].

7. Использование в иранском и славянском одной и той же префиксально-суффиксальной модели “привативный преф. + имя + суфф. абстрактности” в производных от этимологически тождественных основ. Генетически родственными при этом оказываются и словообразующие морфемы. Ср., с одной стороны, руш. *bīpāndáy*, хуф. *bīpōnday* ’бездорожье’, где *bī* — именной отрицательный преф., *pānd*, *pōnd* — subst. со знач. ’путь, дорога’, *-áy* — суфф. абстрактных существительных и относительных прилагательных [11: 132–133, 143, 226], а с другой — псл. **bez-pǫt-ьje* и его продолжения серб./хорв. *бѐспућe* ’бездорожье, непроходимая местность’, рус. *беспутье* ’бездорожица, распутица или иная порча дороги’ и др. [22 (2: 40)]. Все структурные элементы обеих лексем имеют общий индоевропейский источник: 1) корневая часть совр. иран. *pānd-/pōnd-* : псл. **pǫt-* восходит к и.-е. **pont-*; 2) приставки *bī-* : **bez-* продолжают и.-е. диал. **b(h)eĝh-* (для индо-иран. и слав.; см. о нем и о некоторых персидско-славянских параллелях в употреблении моделей “*bē/би* ’без’ + имя”, “*bez* ’без’ + имя” в: [22 (2: 8–9)]); 3) несколько сложнее обстоит с суффиксами *-áy* : *-ьj-*, т. к. их сравнение возможно, только если руш. и хуф. действительно продолжает исконное **-i̯o-* с поздним *-á-*, полученным из тематических основ. В противном случае можно говорить только о формальном подобии и функциональной близости суффиксов.

8. Общность модели деривации, морфологическое подобие названий глотки, горла: в обеих группах языков представлено

сложение суффиксального форманта с опорным *-n-* и производящей основы с глагольным корнем на плавный сонант + *t*-расширение, имеющей семантику ’глотать’. Ср.: кл. перс., тадж. *gardan* ’шея’, т. е. рефлекс иран. **gart-ana-* от **gar-t-*, которое в итоге к и.-е. **gel-*, **g*ʷ*el-* ’проглатывать, поглощать’ [9 (3: 156, 159): тут же см. примеры сосуществования первоначальных знач. ’глотка’, ’горло’ и позднейшего ’шея’] и псл. **gъrt-anъ*/**gъrt-anь* ’гортань, горло’, толкуемое как произв. с суфф. — *t-an-* от продолжения и.-е. **g*ʷ*er-* ’пожирать, поглощать’ [22 (7: 213–214)].

9. Сохранение в иранской и славянской словообразовательных системах и активное использование здесь как префиксов рефлексов и.-е. **sem-* : **som-* ’вместе, с; единый, объединенный, совместный’. Ср., напр., ср.-перс. *tōxmak* ’род, племя’ > *ham-tōxmak* ’принадлежащий к тому же роду, племени’, ’сородич’ (*ham-* — преф. со знач. совместности или соучастия в чем-либо) [7: 36] ~ рус. *род* > *со-ро́дич*, *пле́мя* > *сопле́менник* с этимологически и семантически идентичной иранскому **ham-* славянской приставкой **sъ-*. Любопытно, что близкая модель деривации названия сородича, соплеменника функционировала в латыни, где находим *con-gener* ’принадлежащий к тому же роду’ ~ *genus* ’род’, ’племя’, ’народ’. Однако у лат. *con-gener* есть отличие от остальных примеров: иранское и славянское производные, помимо единого принципа словообразования, демонстрируют также этимологическое единство префикса, генетически обособленного от лат. *con-*.

В этих примерах мы имеем дело с типологической близостью процессов словопроизводства, развившейся отчасти благодаря сохранению продуктивности древних диалектных формантов в иранских и славянских языках. Однако ср. ситуацию, представленную в слвн. *sóḍolec* ’небольшая часть, доля’ (приводится по: [17: 219]), значение которого, судя по наличию префикса со значением совместности *só-* < **sǫ-*, могло развиться из более архаичной семантики ’совместная часть, общая доля имущества’ : иран. **hama-bāga-* ’обладающий общей долей’ > ср.-перс. *hambāy* / *hmb’g*, ман. *hmb’w*/ ’сотоварищ, сонаследник’ [8: 75; 9 (3: 350)]. Этот пример может свидетельствовать о выработке общей социально-правовой семантики у двух производных по генетически единой словообразовательной модели терминов, возникших в период

славяно-иранских контактов. Ср. также одинаковое значение ’доля’ у производящих основ псл. *dol’a : иран. *baga-.

10. Образование глагольных форм от этимологически тождественных иран. *kaś- : псл. *kaz- (из и.-е. *k^{u}ak’-, *k^{u}ōk’- : *k^{u}eĝ- ’видеть; появляться; показывать(ся)’, ’делать знак’, ’говорить’) основ посредством вариантов одного префикса иран. *ham- : слав. *sъ- (генетически однородны). Ср.: фар. -äŋgäs- : -äŋgašt- ’смотреть’ и др. [9 (4: 325): среди глаголов с превербами] ~ рус. диал. черниг. *соказа́ть* ‘говорить одновременно с кем-либо’ при беспреф. *казаться* ’являться, быть видимым кому-л.’.

11. Общность в суффиксальном образовании (формант с опорным этимологическим *-*k*-: псл. -ъ*k*-, -*ic*- : иран. -*āk*-) названий частей человеческого тела от родственных лексем — псл. *sormъ : иран. *fšarma-. Ср.: согд. *šfarm- (*šβ’rm*-) ’стыд’ и *šfārmāk (*šβ’rm’k*) ’половые органы’ [1 (1: 482)] при рус. олон., курск., калуж., красноярск. *со́ром* ’о наружных половых органах человека’ [12 (40: 30)], укр. диал. *соромо́к* ’penis (у малолетнего)’, ср. еще *соро́мица* ’лобковая кость’ [2 (5: 357)] и др.-рус. **соромъ** ’половые органы мужские и женские’ [13 (3: 467, 476, 477)]. Подробнее см.: [4: 315].

12. Использование уменьшительных суффиксов с опорным этимологическим *-*k*-: (очень продуктивны в др.-хорезм.) -*ik*-, -*icik*-: хорезм. *j’b(y)k* ’юноша, парень’ — *j’byc(y)k* ’мальчик’, *xrcyk* (букв. ’ослёночек’) — вторичный деминутив от уменьшительного же *xrk ’ослёнок’ < *x(y)r* ’осёл’ [20: 59] при рус. (и др.) *малец* > *мальч-ик*, *палец* > *пальчик*, *огурец* > *огурч-ик* и пр. Из образований этого ряда ср. еще иран. *baga-ka- ‘маленький идол’ (?), ср. хор. *βγk*, ’*βγγk* ‘кукла, игрушка’ [9 (2: 51)] : псл. *bož-ьkъ, рус. *божо́к* ‘идол’.

Непосредственно с этой категорией дериватов связана лексика, где суффиксальный -*ik*- имеет другое словообразовательное значение:

согд. (документы с горы Муг), будд. ’*ynch*, ман. ‘*ynč /inč/* (или */īnč/*?) ‘женщина’, ягн. *īnč* < *yaunikā- [5: 378] : псл. *junica (> др.-рус. **оуница** ‘девушка’ и др.), *junьcь, а также лит. *jaunìkis* ‘жених’ < ‘молодой’, ‘молодец’ [22 (8: 194, 198)] — один из примеров, когда общее явление в лексике и словообразовании, помимо иранского и славянского, разделяет и балтийский.

13. Отдельные примеры функционирования реликтового и.-е. форманта *-*men*-. Возьмем, к примеру, рус. диал. костром. *слухме́нье*

’слушание’ [12 (38: 317)]: если это не диал. образование исторической эпохи, то оно восходит в итоге к псл. ***slux-teпь*** — производному от ***slux-*** (к словообразованию ср. рус. диал. нижегор. *глухме́нь* ’глухой, глуховатый человек’ [12 (6: 214)]. Для этой слав. формы обнаруживается цельнолексемное соответствие в иранском — авест. *sraoma* (*srau-man-*), *sraoman-* ’слух’ (приведено по: [25: 1634]: к *srav-* ’слушать’ [10: 317]), демонстрирующее тождество как корневой морфемы (псл. ***slu-*** : иран. ***śrau***), так и ее словообразовательного оформления (псл. суфф. — *men-* : иран. — *man-*).

Выводы. Нетрудно заметить, что все рассмотренные выше случаи сравнения неравноценны: некоторые из них имеют явно позднюю хронологию, некоторые воспроизводят реликтовые формы. Однако это не снижает их ценности для сравнительно-исторической грамматики, т. к. компаративистика оперирует и типологическим ориентиром: не всегда важно только наличие морфологически идентичных и хронологически близких комплексов (последовательностей морфем) в двух родственных языках; важна типологическая близость процессов модификации структуры слова, когда для этого используется один и тот же элемент. И это показывает потенциальную возможность одинакового развития группы близкородственных единиц разных языков, а доказательство структурно-этимологического тождества может быть найдено позднее.

ССЫЛКИ И ПРИМЕЧАНИЯ

1. *Абаев В. И.* Историко-этимологический словарь осетинского языка [Текст] / В. И. Абаев. — М. ; Л. : Изд-во АН СССР; Наука, 1958–1989. — Т. I–IV.
2. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / [за ред. О. С. Мельничука]. — К. : Наук. думка, 1982–2012. — Т. 1–6.
3. *Илиади А. И.* Этимологические заметки по славянской лексике. 45–49 / А. И. Илиади // Актуальные проблемы лингвистики. — Сургут : РИО СурГПУ, 2012. — Вып. V. — С. 56–62.
4. *Илиади А. И.* К сравнительно-исторической лексикологии славянских и иранских языков / А. И. Илиади // Индоевропейское языкознание и классическая филология-XXI = Indo-European Linguistics and Classical Philology- XXI : материалы чтений, посвященных памяти профессора Иосифа Моисеевича Тронского (26–28 июня 2017 г., Санкт-Петербург) / [отв. ред. Н. Н. Казанский]. — СПб. : Наука, 2017. — С. 310–323.
5. *Лившиц В. А.* Согдийский язык / В. А. Лившиц, А. Л. Хромов // Основы иранского языкознания: Среднеиранские языки / [под ред. В. И. Абаева]. — М. : Наука, 1981. — С. 347–514.

6. *Лурье П. Б.* Историко-лингвистический анализ согдийской топонимии: дис. ... канд. филол. наук / П. Б. Лурье. — СПб., 2004. — 305 с.
7. *Расторгуева В. С.* Среднеперсидский язык / В. С. Расторгуева. — М. : Наука, 1966. — 164 с.
8. *Расторгуева В. С.* Среднеперсидский язык / В. С. Расторгуева, Е. К. Молчанова // Основы иранского языкознания : Среднеиранские языки. — М. : Наука, 1981. — С. 6–146.
9. *Расторгуева В. С.* Этимологический словарь иранских языков / В. С. Расторгуева, Д. И. Эдельман. — М. : Вост. литература, 2000–2015. — Т. 1–5.
10. *Соколов С. Н.* Язык Авесты: учебное пособие / С. Н. Соколов. — Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1964. — 414 с.
11. *Соколова В. С.* Рушанские и хуфские тексты и словарь / [отв. ред. И. И. Зарубин]. — М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1959. — 334 с.
12. Словарь русских народных говоров [Текст] / [под ред. Ф. П. Филина, Ф. П. Сороколетова]. — М. ; Л. ; СПб. : Наука, 1965–2018. — Вып. 1–50.
13. *Срезневскиĭ И. И.* Материалы для Словаря древнерусского языка [Текст] / И. И. Срезевский. — М. : Книга, 1989. — Т. I–III.
14. *Стеблин-Каменскиĭ И. М.* Этимологический словарь ваханского языка [Текст] / И. М. Стеблин-Каменский. — СПб. : Петерб. Востоковедение, 1999. — 480 с.
15. *Трубачев О. Н.* К прародине ариев (По поводу выхода книги: Ю. А. Шилов. Прародина ариев. История, обряды и мифы. Киев, 1995) / О. Н. Трубачев // Вопросы языкознания. — 1996. — № 3. — С. 3–12.
16. *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка: в 4 т. [Текст] / [пер. с нем. и доп. чл.-кор. АН СССР О. Н. Трубачева; под ред. и с предисл. проф. Б. А. Ларина]. — М. : Прогресс, 1986–1987. — Т. I–IV.
17. *Цейтлин Р. М.* Материалы для изучения значений приименной приставки *sǫ-* в славянских языках / Р. М. Цейтлин // Ученые записки Института славяноведения. — М. : Изд-во АН СССР, 1959. — С. 208–247.
18. *Черных П. Я.* Историко-этимологический словарь современного русского языка: в 2 т. [Текст] / П. Я. Черных — М. : Рус. яз., 1999. — Т. I–II.
19. *Эдельман Д. И.* Иранские и славянские языки: Исторические отношения / Д. И. Эдельман. — М. : Вост. литература, 2002. — 230 с.
20. *Эдельман Д. И.* Хорезмийский язык // Основы иранского языкознания : среднеиранские и новоиранские языки. — М. : Вост. лит. РАН, 2008. — С. 6–60.
21. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы [Текст] / [рэд. В. В. Мартынаў, Г. А. Цыхун]. — Менск : Акадэмія навук БССР ; Беларуская навука, 1978–2010. — Т. 1–13.
22. Этимологический словарь славянских языков: Праслав. лекс. фонд [Текст] / [под ред. О. Н. Трубачева, А. Ф. Журавлева]. — М. : Наука, 1974–2018. — Вып. 1–41.
23. Ягнобско-русский словарь / [сост. М. С. Андреевым, В. А. Лившицем и А. К. Писарчик] // Андреев М. С., Пещерева Е. М. Ягнобские тексты. — М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1957. — С. 217–391.
24. Ярославский областной словарь: учеб. пособие / [науч. ред. Г. Г. Мельниченко]. — Ярославль : ЯГПИ им. К. Д. Ушинского, 1991. — Вып. 10. — 108 с.
25. *Bartholomae Chr.* Altiranisches Wörterbuch [Text] / Chr. Bartholomae. — Strassburg, 1904. — 1022 s.

26. *Pokorny J.* Indogermanisches etymologisches Wörterbuch [Text] / J. Pokorny. — Bern ; München, 1959. — Bd I. — 434 s.
27. *Skok P.* Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika [Text] / P. Skok. — Zagreb, 1971–1973. — Knj. I–III.

IRANO — SLAVICA: ІСТОРИКО-СЛОВОТВІРНІ ПАРАЛЕЛІ

Іліаді Олександр Іванович[1]
Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка

У статті наведені результати дослідження, присвяченого вивченню словотвору в іранських та слов'янських мовах у порівняльно-історичному аспекті. Завданням статті був зіставний аналіз іранських та слов'янських лексем, що мають спільні індоєвропейські корні, в синхронії та діахронії. В частності, розглядалась їх етимологія та особливості функціонування на сучасному етапі.

У процесі дослідження було підтверджено гіпотезу про спільну індоєвропейську спадщину для словотвору двох груп мов (іранських і слов'янських). У той же час було знайдено докази наявності спільних інновацій доби слов'яно-іранських контактів. Було здійснено детальний аналіз прототипів і дериватів із виокремленням типологічно спільних і конкретно мовних особливостей деривації. Методологія цього дослідження включала індуктивний та дедуктивний методи, а також метод контрастивного аналізу.

Проаналізовані словотвірні паралелі та одержані висновки мають велике значення для порівняльно-історичного та загального мовознавства. Компаративістика оперує також типологічним орієнтиром: не завжди важлива тільки наявність морфологічно ідентичних і хронологічно близьких комплексів (послідовностей морфем) у двох близько споріднених мовах; важлива типологічна близькість процесів модифікації структури слова, коли для цього використовується той самий елемент. Це свідчить про потенційну можливість однакового розвитку групи близькоспоріднених одиниць різних мов. Перспектива у дослідженні цієї проблеми в різних групах індоєвропейських мов.

Ключові слова: *етимологія, деріват, словотвір, прототип, порівняльно-історичне мовознавство.*

[1] Доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

IRANO — SLAVICA: HISTORICAL-WORD-BUILDING PARALLELS

Alexander Iliadi[1]

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

The paper deals with the findings of the research dedicated to the study of word-building in the Iranian and Slavonic languages in the comparative-historical aspect. The task of the article was comparative analysis of Iranian and Slavonic lexemes with common Indo-European roots in diachrony and synchrony. Particularly, their etymology and peculiarities of functioning have been reviewed.

In the course of the research the hypothesis of the common Indo-European legacy for word-building of the two language groups (Iranian and Slavonic) has been proved. At the same time the evidence for the common innovations for the age of Slavonic and Iranian contacts has been found. The prototypes and derivatives have been analyzed in detail with the selection of typologically common and specific linguistic features of derivation. The methodology of this research involved the inductive and deductive methods, the method of contrastive analysis and ethnic methodological conversation analysis.

The analyzed word-building parallels and the conclusions are of great relevance for both comparative and historic and general linguistics. Comparativistics also employs the typological reference point. It is not only the presence of morphologically identical and chronologically similar complexes (combinations of morphemes) in two typologically not distant languages that is important. There should also be typological similarity of the processes of the word structure modification in case one and the same element is used. This proves the potential possibility of the equal development of the group of non-distantly related units in different languages. The perspective is seen in reviewing this issue in the different groups of the Indo-European languages.

Key words: *etymology, derivative, word-formation, prototype, comparative-historical linguistics.*

REFERENCES

1. Abaev V. I. Istoriko-jetimologicheskij slovar' osetinskogo jazyka [Tekst] / V. I. Abaev. — M. ; L. : Izd-vo AN SSSR; Nauka, 1958–1989. — T. I–IV.
2. Ety'mologichny'j slovny'k ukrayins'koyi movy': v 7 t. / [za red. O. S. Mel'ny'chuka]. — K. : Nauk. dumka, 1982–2012. — T. 1–6.

[1] Doctor of philological sciences, professor, Head of the Department of Methods of Preschool and Primary Education at Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

3. Iliadi A. I. Etimologicheskie zametki po slavyanskoj leksike. 45–49 / A. I. Iliadi // Aktual'nye problemy lingvistiki. — Surgut : RIO SurGPU, 2012. — Vyp. V. — S. 56–62.
4. Iliadi A. I. K sravnitel'no-istoricheskoj leksikologii slavyanskih i iranskih yazykov / A. I. Iliadi // Indoevropejskoe yazykoznanie i klassicheskaya filologiya-XXI = Indo-European Linguistics and Classical Philology- XXI : materialy chtenij, posvyashchennyh pamyati professora Iosifa Moiseevicha Tronskogo (26–28 iyunya 2017 g., Sankt-Peterburg) / [otv. red. N. N. Kazanskij]. — SPb. : Nauka, 2017. — S. 310–323.
5. Livshic V. A. Sogdijskij yazyk / V. A. Livshic, A. L. Hromov // Osnovy iranskogo yazykoznaniya: Sredneiranskie yazyki / [pod red. V. I. Abaeva]. — M. : Nauka, 1981. — S. 347–514.
6. Lur'e P. B. Istoriko-lingvisticheskij analiz sogdijskoj toponimii: Diss.... kand. filol. nauk / P. B. Lur'e. — SPb., 2004. — 305 s.
7. Rastorgueva V. S. Srednepersidskij yazyk / V. S. Rastorgueva. — M. : Nauka, 1966. — 164 s.
8. Rastorgueva V. S. Srednepersidskij yazyk / V. S. Rastorgueva, E. K. Molchanova // Osnovy iranskogo yazykoznaniya : Sredneiranskie yazyki. — M. : Nauka, 1981. — S. 6–146.
9. Rastorgueva V. S. Etimologicheskij slovar' iranskih yazykov / V. S. Rastorgueva, D. I. Edel'man. — M. : Vost. literatura, 2000–2015. — T. 1–5.
10. Sokolov S. N. YAzyk Avesty (Uchebnoe posobie) / S. N. Sokolov. — L. : Izd-vo Leningrad. un-ta, 1964. — 414 s.
11. Sokolova V. S. Rushanskie i hufskie teksty i slovar' / [otv. red. I. I. Zarubin]. — M. ; L. : Izd-vo AN SSSR, 1959. — 334 s.
12. Slovar' russkih narodnyh govorov [Tekst] / [pod red. F. P. Filina i F. P. Sorokoletova]. — M. ; L. ; SPb. : Nauka, 1965–2018. — Vyp. 1–50.
13. Sreznevskij I. I. Materialy dlya Slovarya drevnerusskogo yazyka [Tekst] / I. I. Srezevskij. — M. : Kniga, 1989. — T. I–III.
14. Steblin-Kamenskij I. M. Etimologicheskij slovar' vahanskogo yazyka [Tekst] / I. M. Steblin-Kamenskij. — SPb. : Peterb. Vostokovedenie, 1999. — 480 s.
15. Trubachev O. N. K prarodine ariev (Po povodu vyhoda knigi: YU. A. SHilov. Prarodina ariev, Istoriya, obryady i mify. Kiev, 1995) / O. N. Trubachev // Voprosy yazykoznaniya. — 1996. — No3. — S. 3–12.
16. Fasmer M. Etimologicheskij slovar' russkogo yazyka: v 4 t. [Tekst] / [per. s nem. i dop. chl.-kor. AN SSSR O. N. Trubacheva; pod red. i s predisl. prof. B. A. Larina]. — M. : Progress, 1986–1987. — T. I–IV.
17. Cejtlin R. M. Materialy dlya izucheniya znachenij priimennoj pristavki sǫ- v slavyanskih yazykah / R. M. Cejtlin // Uchenye zapiski Instituta slavyanovedeniya. — M. : Izd-vo AN SSSR, 1959. — S. 208–247.
18. Chernyh P. YA. Istoriko-etimologicheskij slovar' sovremennogo russkogo yazyka: v 2 t. [Tekst] / P. YA. CHernyh — M. : Rus. yaz., 1999. — T. I–II.
19. Edel'man D. I. Iranskie i slavyanskie yazyki: Istoricheskie otnosheniya / D. I. Edel'man. — M. : Vost. literatura, 2002. — 230 s.
20. Edel'man D. I. Horezmijskij yazyk // Osnovy iranskogo yazykoznaniya : sredneiranskie i novoiranskie yazyki. — M. : Vost. lit. RAN, 2008. — S. 6–60.
21. EtyimalagIchnyi sloўnIk belaruskay movyi [Tekst] / [red. V. V. Martyinaў, G. A. Tsyihun]. — Mensk : AkademIya navuk BSSR ; Belaruskaya navuka, 1978–2010. — T. 1–13.

22. Etimologicheskiy slovar slavyanskih yazyikov: Praslav. leks. fond [Tekst] / [pod red. O. N. Trubacheva i A. F. Zhuravleva]. — M. : Nauka, 1974–2018. — Vyip. 1–41.
23. Yagnobsko-russkiy slovar / [sost. M. S. Andreevyim, V. A. Livshitsem i A. K. Pisarchik] // Andreev M. S., Peschereva E. M. Yagnobskie tekstyi. — M. ; L. : Izd-vo AN SSSR, 1957. — S. 217–391.
24. Yaroslavskiy oblastnoy slovar: Ucheb. posobie / [nauch. red. G. G. Melnichenko]. — Yaroslavl : YaGPI im. K. D. Ushinskogo, 1991. — Vyip. 10. — 108 s.
25. *Bartholomae Chr.* Altiranisches Wörterbuch [Text] / Chr. Bartholomae. — Strassburg, 1904. — 1022 s.
26. *Pokorny J.* Indogermanisches etymologisches Wörterbuch [Text] / J. Pokorny. — Bern ; München, 1959. — Bd I. — 434 s.
27. *Skok P.* Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika [Text] / P. Skok. — Zagreb, 1971–1973. — Knj. I–III.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2019

УДК 811.111’581:159.96 https://doi.org/10.24195/2616-5317-2019-28-10

ЛІНГВАЛЬНІ АСПЕКТИ ГІПНОТИЧНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ КИТАЙСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Карпенко Максим Юрійович[1]

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова,
Одеса, Україна
E-mail: m.yu.karpenko@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000–0003–0308–5284

В дослідженні надано характеристику лінгвістичній складовій гіпнотичної комунікації в контексті психотерапії. Ця царина є актуальною через власну недостатню вивченість попри велику роль саме мовленнєвого компоненту в процесі здійснення гіпнотичного навіювання і, як наслідок, зацікавленість наукової спільноти. Метою дослідження є схарактеризувати гіпнотичний дискурс й навести основні лінгвістичні особливості гіпнотичної комунікації. Об’єктом дослідження є гіпнотичний дискурс в китайській та англійській мові, а предметом — механізми проведення гіпнотичного комунікативного акту в китайській та англійській мові. Матеріалом послугували записи мовлення гіпнотерапевтів під час гіпнотичного сеансу. В статті окреслено різні підходи до розуміння гіпнозу, а також визначено спільні риси в них: 1) зниження ступеня усвідомлення довкілля й інтенсивності психомоторної активності людини, що нагадує сон; 2) цей процес є результатом кооперації людини, яка називається клієнтом, з людиною, яка називається терапевтом; 3) збільшенням вірогідності успішного здійснення навіювання. Також розглянуто процес перебігу типового гіпнотичного сеансу, який включає такі компоненти, як наведення, навіювання та виведення. В дослідженні проаналізовано лінгвістичні шаблони, які використовуються гіпнотерапевтами задля формування стану гіпнотичного трансу у клієнта. Зокрема, було виокремлено дві групи таких шаблонів: ті, що використовують універсальні закони моделювання причинно-наслідкових зв’язків (які включають псевдологічне поєднання за допомогою сполучників, імпліцитний каузатив, експліцитний каузатив та імплікацію розуміння глибинних процесів), та ті, які призводять до транс-

[1] Кандидат філологічних наук, старший викладач, доцент кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, Одеса, Україна.

© Карпенко М. Ю., 2019

дериваційного пошуку (що включають узагальнений референтний індекс і порушення вибіркового обмеження). Було здійснено аналіз і порівняння англомовного та китайськогмовного матеріалу задля виявлення специфіки вживання означених вище лінгвістичних шаблонів в кожній з цих двох мов.

***Ключові слова**: дискурс, гіпноз, гіпнотерапія, сугестія, НЛП.*

Гіпноз наразі є одним з загальноприйнятих способів психотерапії, ефективність якого була клінічно доведена при наданні психологічної допомоги на кшталт лікування тютюнової залежності (див.: [3]) тощо. З другої половини XX ст. гіпноз, завдяки популярності одного з напрямів практичної психології — нейролінгвістичного програмування, поступово отримує шлях в повсякденне життя звичайних людей, далеких від сфер медицини та психології.

Попри суто науковий характер сучасного гіпнозу й підтверджену клінічну ефективність, кількість наукових розвідок з цієї теми у всіх царинах науки є обмеженою, так, в царині психології дослідженням гіпнозу займались M. Erickson, R. Bandler, J. Grinder, В. М. Бехтерєв, М. Н. Гордєєв, М. Р. Гінзбург, 曹子策 та інші, в лінгвістиці ж кількість досліджень є обмеженою, зокрема дослідженням лінгвістичних аспектів гіпнозу займались Т. Ю. Ковалевська. Це робить нашу спробу створити єдине всеохоплююче дослідження з цієї теми **актуальним**. Його **метою** є схарактеризувати гіпнотичний дискурс й навести основні лінгвістичні моделі гіпнотичної комунікації, **об'єктом** є гіпнотичний дискурс в китайській та англійській мовах, а **предметом** — лінгвальні механізми проведення гіпнотичного комунікативного акту в цих двох мовах. **Матеріалом** послугували записи мовлення гіпнотерапевтів під час гіпнотичного сеансу китайською та англійською мовами.

Попри значний термін існування — з XVIII ст., якщо рахувати з початку використання його в лікарській діяльності Ф. А. Месмером, наразі серед вчених немає одностайності щодо наукового опису гіпнозу. Наведемо деякі з визначень:

• На початку XX ст. гіпноз мав наступне визначення: це "особлива видозміна природного стану сну" [1: 48];

• Одне з сучасних визначень: гіпноз — це "особливий тип психічного функціонування, при якому людина, завдяки впливу з боку іншої людини, забуває про довкілля, але при цьому зберігає зв'язок з оператором, який допомагає здійснити психологічне реструктурування" [2: 9];

• Визначення, яке було надано гіпнозу відділом 30 (*Society of Psychological Hypnosis*) *APA* (*American Psychological Association*) в 1994 році є таким: гіпноз — це "процедура, протягом якої кваліфікований спеціаліст-практик чи дослідник в царині здоров'я робить навіювання задля того, щоб клієнт, пацієнт чи той, кого досліджують, відчули зміну у власних відчуттях, сприйнятті, думках чи поведінці" [11: 143]. В 2015 відділ 30 *APA* оновив це визначення до наступного: гіпноз — це "стан свідомості, який включає фокусування уваги й зниження ступеня периферичного усвідомлення, що характеризується збільшенням можливості реакції на навіювання" [8: 6].

Як бачимо з наведених вище визначень, гіпноз характеризується трьома параметрами: 1) це стан, в якому знижується ступень алертності й психомоторної активності людини, що нагадує сон (звідси й назва "гіпноз" — від давньогр. *ὕπνος*, що значить "сон"); 2) це стан в який людині, яка називається **клієнтом** (той, кого гіпнотизують), допомагає війти людина, яка називається **терапевтом** чи **оператором**; 3) в цьому стані збільшується вірогідність успішного здійснення навіювання. Гіпнотичний транс має такі складові:

• **Наведення** — "процедура, яку скеровано на викликання гіпнозу" [8: 6]. Протягом цього етапу відбувається підготовка до здійснення навіювання, яка призводить до появи описаного вище стану;

• Навіювання, яке є кінцевою метою виклику цього стану. В разі здійснення **гіпнотерапії** — "використання гіпнозу задля лікування медичного чи психологічного розладу чи проблеми" [8: 7] — навіювання скеровано на лікування. Протягом здійснення навіювання одним із завдань терапевта є підтримання стану гіпнозу;

• Виведення, яке скеровано на комфортне для клієнта припинення стану гіпнозу.

Протягом всіх етапів здійснення гіпнотичної взаємодії оператор повинен використовувати так зване **гіпнотичне мовлення**, тобто вживати у власному мовленні певні лінгвістичні шаблони задля встановлення й підтримання стану гіпнозу, а також запобігання передчасному виведенню клієнта з нього. Те, що саме лінгвістичні шаблони є механізмом для проведення гіпнотичного сеансу, і дає нам змогу зробити гіпноз об'єктом лінгвістичного вивчення.

Протягом всього існування гіпнотерапії ці шаблони, чи **патерни**, як їх називають практики гіпнотерапії, не були експліцитно виражені

у вигляді конкретного переліку, гіпнотизери ж давали більш загальні поради, наприклад, "бути більш непрямим в мовленні" чи "вживати повчальні історії, які клієнт може екстраполювати на себе" (див. докл.: [9; 11]). Першими, хто проаналізував мовлення гіпнотерапевтів і виділив конкретні лінгвістичні патерни, були Р. Бендлер і Дж. Гріндер, які створили відомий напрям в популярній практичній психології — **нейролінгвістичне програмування**, більш відоме як НЛП (див. докл.: [4; 7]). В межах НЛП **патерни** визначаються як "систематичні послідовності [вербальної] поведінки" [5: 129]. В НЛП систему патернів мовлення, які були змодельовані на основі роботи відомого гіпнотерапевта Мілтона Еріксона, називають Мілтон-моделлю [5: 146]. Надалі буде наведено перелік патернів, які були виділені Бендлером й Гріндером (див. докл.: [5; 6]).

Першою групою патернів є ті, що використовують **універсальні закони моделювання причинно-наслідкових зв'язків** (*Linguistic Causal Modelling*). Вони є використанням процесів генералізації, упущення та викривлення за Н. Хомським задля поєднання низки не завжди поєднаних за смислом тверджень в єдиний текст, який сприймається як когерентниий, тобто способами створення **псевдологічного** тексту. До їх складу входять:

Псевдологічне поєднання за допомогою сполучників (англ. *Conjunction*) [5: 147], тобто використання об'єднувальних сполучників задля смислового поєднання тексту, який не має смислових зв'язків, наприклад:

"*And I don't know if you've realized that there is an important message which that person had never verbalized to you, but always wanted to relate... that could be useful to you now.... And as you watch and listen to them now... you can begin to hear what that message is....*"

Як бачимо, характерною рисою англійського гіпнотичного мовлення є використання сполучників *and* на початку речення задля створення враження безперервності мисленнєвого струму. В китайському гіпнотичному мовленні цей патерн не використовується таким самим чином, проте інтенсивно використовуються інші патерни цієї групи на кшталт імпліцитного каузативу.

Імпліцитний каузатив (англ. *Implied Causative*) [5: 147], тобто використання сурядних речень (частіше за все тих, що вказують на час) для введення навіювання, таким чином, згода на виконання інструк-

ції не є основною темою твердження й терапевт подає її виходячи з пресупозиції, що клієнт вже погодився її виконати, наприклад:

"*And as you watch and listen to them now... you can begin to hear what that message is...*"

В цьому реченні ми бачимо, що за допомогою сполучника *as* вводиться підрядне речення часу, яке дає навіювання слухати й дивитись на те, шо потрібно терапевту, яке подається як пресупозиція.

Експліцитний каузатив (англ. *Cause-Effect*) [5: 148], тобто створення неіснуючих причинно-наслідкових зв'язків, наприклад:

"环境中任何的声响，都仿佛从很遥远的地方飘过来，它们不但不会妨碍 你，相反会帮助你进入更深更放松的内心世界……"

Як бачимо в наведеному прикладі, терапевт псевдологічно пов'язує поглиблення в транс з навколишніми звуками за допомогою дієслів 会 та 帮助 і фактично дає непряме навіювання поглибитись в транс у разі, якщо клієнт почує сторонні звуки.

"……慢随地闭上你的眼睛……你的眼睛一闭起来，你就开始放松了，……你什么都不会想……你也什么 都不用想……"

В цьому прикладі з тією ж саме метою використано конструкцію 一 ... 就 задля введення навіювання, яке націлено на псевдологічне поєднання моменту заплющення очей клієнтом з розслабленням.

Імплікація розуміння глибинних процесів (англ. *Mind-Reading*) [5: 151], яка охоплює випадки, коли терапевт озвучує те, про що вірогідно думає клієнт, тим самим демонструючи клієнту, що він його розуміє, що сприяє поглибленню психологічного контакту. Прикладом є:

"*We both know that that knowledge is in your unconscious mind...*"

В цьому прикладі терапевт вказує на те, що він розуміє, що клієнт має певний спогад, який міг бути забутим чи репресованим, який попри це має певний вплив на теперішній стан клієнта.

Ще однією групою патернів є ті, які призводять до **трансдеривацій-ного пошуку** — "пошуку значення для поверхневої структури за межами глибинної структури, яку було сформовано на її основі" [5: 152], тобто призводять до того, що клієнт самостійно "наповнює мовлення психотерапевта смислом" й шукає відповідні спогади й способи розуміння сказаного терапевтом, що сприяють оптимальному перебігу процесу терапевтичного впливу.

Одним з таких патернів є **узагальнений референтний індекс** (англ. *Generalized Referential Index*) [5: 157], який охоплює використання те-

рапевтом загальних фраз для спонукання клієнта до пошуку конкретних спогадів/думок/тлумачень, які є найдоцільнішими для досягнення мети індукції трансу. Прикладом може виступати такий приклад гіпнотичного мовлення:

"*...You become aware of that specific memory...*"

В цьому прикладі терапевт описує ментальні процеси, пов'язані зі спогадом, зміст якого залишається загадкою для терапевта; натомість спогад обирає сам клієнт за власною потребою та/чи бажанням у відповідь на навіювання терапевта. Ще одним прикладом є:

"想象白光自动流向你身体最需要治疗的部位，白光集中在这个　部位，进行自动的修复。"

В цьому прикладі терапевт не називає (і не обов'язково повинен знати) місце, яке викликає негативне відчуття, а натомість описує його як *需要治疗的部位* й залишає клієнтові можливість самостійно обрати потрібне місце на власному тілі.

Ще одним патерном з цієї групи є **порушення вибіркового обмеження** (англ. *Selectional Restriction Violation*) [5: 163], який відповідає метафоричному поєднанню понять, яке не є узуальною нормою. Наприклад, атрибуція ментальних процесів предметам. Це призводить до активізації трансдеривaційного пошуку й (часто неусвідомленої) експлікації клієнтом підстави метафори. Можна навести наступний фрагмент гіпнотичного мовлення як приклад:

"你的内心有能力回到过去遥远的记忆里……"

В цьому фрагменті, у фразі *遥远的记忆*, давність спогаду метафорично порівнюється із фізичною віддаленістю в просторі.

Підсумовуючи, можна сказати, що в статті було розглянуто деякі з визначень гіпнозу, встановлено етапи гіпнотичної комунікації й схарактеризовано дві групи лінгвістичних шаблонів, що уможливлюють проведення гіпнотичного впливу на прикладі записів мовлення психотерапевтів англійською й китайською мовами. В подальших розвідках планується дослідити інші групи патернів й поглибити класифікацію етапів гіпнотичного комунікативного акту.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Бехтерев В. М. Гипноз, внушение, телепатия. Москва: Мысль, 1994. 364 с.
2. Гинзбург М. Р., Яковлева Е. Л. Систематический курс эриксоновского гипноза. Москва: Московский психолого-социальный институт, 2008. 312 с.

3. Тулендинов М. М. Эффективность гипнотерапии при никотиновой зависимости. *Медицина*. 2012. № 2. С. 65–67
4. Bandler R., Grinder J. Frogs into Princes. Moab: Real People Press, 1979. 197 p.
5. Bandler R., Grinder J. Patterns of the Hypnotic Techniques of Milton H. Erickson, M. D. Volume I. Scotts Valley: Grinder & Associates, 1975. 269 p.
6. Bandler R., Grinder J. Patterns of the Hypnotic Techniques of Milton H. Erickson, M. D. Volume II. Scotts Valley: Grinder & Associates, 1975. 237 p.
7. Bandler R., Grinder J. Trance-Formation. Moab: Real People Press, 1981. 255 p.
8. Elkins G. R., Barabasz A. F., Council J. R., Spiegel D. Advancing research and practice: the revised APA Division 30 definition of hypnosis. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis*. — 2015. — Vol. 63(1). — P. 1–9.
9. Erickson M. Hypnotic Realities. New-York: Irvington Publishers, 1976. 234 p.
10. Erickson M. My Voice Will Go with You. New-York: W. W. Norton & Company, 1991. 256 p.
11. Kirsch I. Defining hypnosis for the public. *Contemporary Hypnosis*. — 1994. — 11(3). — P. 142–143.
12. 曹子策. 催眠术与心理治疗. 安徽：安徽人民出版社，2007. 272页.

ЛИНГВАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ГИПНОТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА (НА МАТЕРИАЛЕ КИТАЙСКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОВ)

Карпенко Максим Юрьевич[1]

Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова,
Одесса, Украина

В исследовании даётся характеристика лингвистической составляющей гипнотической коммуникации в контексте психотерапии. Эта область является актуальной из-за недостаточной изученности несмотря на значимую роль именно речевого компонента в процессе гипнотического внушения и, как следствие, заинтересованность исследователей. Целью исследования является охарактеризовать гипнотический дискурс и привести основные лингвистические особенности гипнотической коммуникации. Объектом исследования является гипнотический дискурс в китайском и английском языках, а предметом — механизмы проведения гипнотического коммуникативного акта в китайском и английском языках. Материалом послужили записи речи гипнотерапевтов во время гипнотического сеанса. В статье описаны различные подходы к пониманию гипноза, а также определены общие черты в них: 1) снижение степени осознания окружающей среды и интенсивности психомоторной активности

[1] Кандидат филологических наук, старший преподаватель, доцент кафедры грамматики английского языка Одесского национального университета им. И. И. Мечникова, Одесса, Украина.

человека, что напоминает сон; 2) этот процесс является результатом кооперации человека, который называется клиентом, с человеком, который называется терапевтом; 3) увеличением вероятности успешного осуществления внушения. Также рассмотрен процесс осуществления типичного гипнотического сеанса, который включает такие компоненты, как наведение, внушения и выведение. В исследовании проанализированы лингвистические шаблоны, используемые гипнотерапевтом для формирования состояния гипнотического транса у клиента. В частности, были выделены две группы таких шаблонов: те, что используют универсальные законы моделирования причинно-следственных связей (включают в себя псевдологическое соединение с помощью союзов, имплицитный каузатив, эксплицитный каузатив и импликацию понимания глубинных процессов), и те, которые приводят к трансдеривационному поиску (включают в себя обобщенный референтный индекс и нарушения избирательного ограничения). Был осуществлен анализ и сравнение англоязычного материала и материала на китайском языке для выявления специфики применения указанных выше лингвистических шаблонов в каждом из этих двух языков.

***Ключевые слова**: дискурс, гипноз, гипнотерапия, суггестия, НЛП.*

THE LINGUISTIC ASPECTS OF HYPNOTIC DISCOURSE (CASE STUDY OF ENGLISH AND CHINESE HYPNOTIC TEXTS)

***Maksym Karpenko*[1]**

Odesa National University named after. I. I. Mechnikov,
Odesa, Ukraine

The linguistic features of hypnotic communication in the context of psychotherapy are outlined. This area is topical due to insufficient knowledge in spite of the significant role of the speech component in the process of hypnotic suggestion and, as a result, the interest of researchers in it. The aim of our research is to characterize the phenomenon of hypnotic discourse and dwell on the basic linguistic peculiarities of hypnotic communication. The object of our research is the hypnotic discourse in the Chinese and English languages, the mechanisms of conducting a hypnotic communicative act in these two languages serve as its subject. Recordings of hypnotherapists' speech during performing hypnosis serve as the material for our study. The article describes various approaches to understanding hypnosis, and also identifies common features in them: 1) a decrease in the degree of awareness of the environment and the intensity of human psychomotor activity, which resembles sleep; 2) this process is the result of the cooperation of a person,

[1] PhD in Linguistics, Senior Lecturer, Associate Professor of the Department of English Grammar, Odesa National University named after I.I. Mechnikov, Odesa, Ukraine.

who is referred to as a client, with a person who is referred to as a therapist; 3) an increase in the likelihood of successful suggestion. The algorithm of a typical hypnotic session was outlined, namely, it commonly includes such components as induction, suggestion, and termination of the trance. The linguistic patterns used by the hypnotherapist to elicit a hypnotic trance state in the client are analysed in the study. In particular, two groups of such patterns were identified: those that use universal laws for modeling causal relationships (they include such patterns as pseudological connection using conjunctions, implicit causative, explicit causative, and implication of understanding deep cognitive processes), and those that lead to transderivational search (they include generalized reference index and violation of selectional restriction). The analysis and comparison of the English and Chinese material was carried out to identify the peculiarities of the usage of the abovementioned linguistic patterns in each of these two languages.

***Key words**: discourse, hypnosis, hypnotherapy, suggestion, NLP.*

REFERENCES

1. Bekhterev V. M. Hipnoz, vnusheniye, telepatiya. Moskva: Mysl', 1994. 364 s.
2. Ginzburg M. R., Yakovleva Ye.L. Sistematicheskiy kurs eriksonovskogo gipnoza. Moskva: Moskovskiy psikhologo-sotsial'nyy institut, 2008. 312 s.
3. Tulendinov M. M. Effektivnost' gipnoterapii pri nikotinovoy zavisimosti. Meditsina. 2012. № 2. S. 65–67
4. Bandler R., Grinder J. Frogs into Princes. Moab: Real People Press, 1979. 197 p.
5. Bandler R., Grinder J. Patterns of the Hypnotic Techniques of Milton H. Erickson, M. D. Volume I. Scotts Valley: Grinder & Associates, 1975. 269 p.
6. Bandler R., Grinder J. Patterns of the Hypnotic Techniques of Milton H. Erickson, M. D. Volume II. Scotts Valley: Grinder & Associates, 1975. 237 p.
7. Bandler R., Grinder J. Trance-Formation. Moab: Real People Press, 1981. 255 p.
8. Elkins G. R., Barabasz A. F., Council J. R., Spiegel D. Advancing research and practice: the revised APA Division 30 definition of hypnosis // International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis. — 2015. — Vol. 63(1). — P. 1–9.
9. Erickson M. Hypnotic Realities. New-York: Irvington Publishers, 1976. 234 p.
10. Erickson M. My Voice Will Go with You. New-York: W. W. Norton & Company, 1991. 256 p.
11. Kirsch I. Defining hypnosis for the public // Contemporary Hypnosis. — 1994. — 11(3). — P. 142–143.
12. Cáozicè. Cuīmián shù yǔ xīnlǐ zhìliáo. Ānhuī: Ānhuī rénmín chūbǎn shè,2007. 272 Yè

Стаття надійшла до редакції 25.02.2019

УДК 81’37:165.194 https://doi.org/10.24195/2616-5317-2019-28-11

НАПРЯМКИ АСОЦІАТИВНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОНІМІВ

***Карпенко Олена Юріївна*[1]**

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
Одеса, Україна
E-mail: elena_karpenko@ukr.net
ORCID ID https://orcid.org/0000–0001–5576–6781

***Стоянова Тетяна Володимирівна*[2]**

Державний заклад “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, Одеса, Україна
E-mail: t.v.stoianova@gmail.com
ORCID ID https://orcid.org/0000–0002–0424–6783

Стаття присвячена дослідженню онімів з когнітивної точки зору. Дослідження ґрунтується на когнітивній концепції, що мова реально існує не в мовленні, не в лінгвістичних працях та словниках, а в людській свідомості, у ментальному лексиконі, у мові мозку. Умовами для ідентифікації оніма може бути не тільки контекст, енциклопедії та довідники, а й нерідко звукова оболонка слова. У комунікативному процесі, під час вільного асоціативного експерименту, до якого були долучені онім і ментальний лексикон реципієнта, який мав швидко дати якусь асоціацію на цей онім. Сукупність деякої кількості реакцій різних реципієнтів становить асоціативне поле оніма. Асоціативний експеримент створює найкращі умови для ідентифікації лексеми. Визначення однозначного оніма передбачає в першу чергу пошук денотата, а при ідентифікації багатозначного оніма реципієнти у ході дослідження мають різноманітні реакції. Цікавими до розгляду були виявлені ефект літер імені, звукосимволізм тощо. До узагальнених форм ідентифікації біло віднесено: вихід на гіперонім; синоніми та перифрази або прості дескрипції; асоціації, що позначають ціле (онім-

[1] Доктор філологічних наук, професор завідувач кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

[2] Викладач-стажист кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”.

 © Карпенко О. Ю., Стоянова Т. В., 2019

стимул) через його частини (асоціати); когнітивні структури "стимул — асоціація" та "ціле (стимул) — частина (асоціат)"; відсутність суміжності; загадкові асоціації. Актуальність дослідження полягає у виявленні напрямків асоціативної ідентифікації онімів, що є одним з напрямків когнітивної ономастики. Метою дослідження є визначення, розгляд та виокремлення напрямків асоціативної ідентифікації онімів; об'єктом є власні назви у всій їх сукупності та багатоманітності; предметом стало буття власних назв у ментальному лексиконі, що й зумовило необхідність до виокремлення напрямків асоціативної ідентифікації онімів.

***Ключові слова:** онім, асоціативний експеримент, асоціативна ідентифікація, денотат, асоціат.*

Сутність і буття власної назви наразі залишають більше запитань, ніж відповідей. Ідея пошуку цих відповідей у когнітивізмі, у когнітивній лінгвістиці вже народилася, але ще не матеріалізувалася. Нинішня ономастика досягла визначних здобутків, дослідженнями в означеній сфері займалися такі науковці як Н. Бутенко [3], С. Мусаева [8], Т. Валентайн [14], В. Німчук [9], О. Суперанська [10] та інші.

Когнітивна лінгвістика є предметом дослідження багатьох науковців, проте у перетині з ономастикою досліджень дуже мало. Саме тому **актуальність дослідження** полягає у виявленні напрямків асоціативної ідентифікації онімів, що є одним з напрямків когнітивної ономастики. Дослідження ґрунтується на когнітивній концепції, що мова реально існує не в мовленні, не в лінгвістичних працях та словниках, а в людській свідомості, у ментальному лексиконі, у мові мозку.

Метою дослідження є визначення, розгляд та виокремлення напрямків асоціативної ідентифікації онімів; **об'єктом** є власні назви у всій їх сукупності та багатоманітності; **предметом** стало буття власних назв у ментальному лексиконі, що й становить головну проблему когнітивної ономастики та необхідності до виокремлення напрямків асоціативної ідентифікації онімів.

У ході встановлення "об'єктивно наявних в психіці носіїв мови семантичних зв'язків слів" вільний асоціативний експеримент видається цінним джерелом інформації [6: 9]. Визначення семантики оніма за наявною звуковою оболонкою є його ідентифікацією. Зазвичай контекст є опорою для ідентифікації, але при потребі можна звернутися й до енциклопедій, різних довідників тощо. Проте у вільному асоціативному експерименті є онім і ментальний лексикон реципієнта, який має швидко дати якусь асоціацію на цей онім. За асоціацією

дослідник може судити, як даний онім побутує в свідомості реципієнта, чи є він там узагалі, як осмислюється і як оцінюється реципієнтом. Якщо маємо реакцію не одного реципієнта, а значної їх кількості, то поєднання всіх одержаних реакцій творить асоціативне поле оніма, яке й розкриває можливі шляхи ідентифікації цього оніма [5].

Асоціативний експеримент створює найкращі умови для ідентифікації лексеми. При визначенні оніма, що позначає один об'єкт, першим проявом ідентифікації є пошук денотата (предмет чи явище об'єктивної дійсності), проте не менш цікавим видається процес ідентифікації при асоціативному експерименті, наприклад: ***журавель*** — 1) *довгоногий, перелітний*; 2) *криничний, скрипучий*; ***змій*** — 1) *отруйний, пустельний*; 2) *триголовий, казковий;* 3) *паперовий, склеєний*; 4) *єхидний, лукавий* тощо [3]. Наведені приклади з асоціативного словника свідчать про те, що "реакції опитуваних належать до різних значень багатозначних слів і омонімів" [12: 9]. Учасник асоціативного експерименту, як правило, працює із **розумовим відображенням** денотатів — з референтами. У даному випадку під денотатом розуміємо позначуваний предмет, явище, властивість тощо [7: 128–129], а під референтом "відношення актуалізованого імені чи іменного виразу (іменної групи) до об'єктів дійсності" [1: 6]. Як правило, при ідентифікації оніма предмет виступає денотатом, а концепт — референтом тоді, коли референт і денотат вступають у референцію.

Пошуки денотата є передумовою асоціативної ідентифікації онімів, тобто відбувається визначення сфери віднайдення асоціата. Існує думка, що "будь-яка класифікація асоціацій, навіть не супроводжувана теоретичними міркуваннями автора, містить у собі певну гіпотезу про якусь глибинну структуру, що скеровує процес актуалізації асоціацій" [4: 3]. Згадана глибинна структура має чотири рівні глибини, що має значний вплив на асоціатах, які виявляються на одному з рівнів, що залежить від знань та інформованості учасника експерименту на даний денотат. Однак, при нульовій глибині семантичного ярусу, денотат може й не бути віднайденим, тому залишається орієнтація передусім на поверхневий ярус стимулу, на його звучання, що в окремих випадках має щось спільне з його значенням.

Цікавим до розгляду видається "ефект літер імені", тобто коли "літери, наявні в імені людини, виявляються привабливішими, ніж літери, що не входять до складу її імені" [13], який є експеримен-

тально підтвердженим для 12 європейських мов [14: 8]. Іншим прикладом реакції до утворення асоціативного поля є звукосимволізм, тобто "фонема володіє здібністю передавати інформацію переважно не поняттєвого, а швидше сенсорно-емотивного характеру" [8: 118]. Емоційне навантаження імен є не тільки результатом експресивної суфіксації та різного роду усічень імен, а й виражається засобами фоносемантики, звуковим складом імені, що впливає на добір асоціатів. Таким чином, на стимул Бровко з'являються асоціати Левко, Петрусь, на стимул Ілона — асоціат Нонна, на прізвище Шевчук — імена Віка, Олег, а на прізвище Шевченко — ім 'я Юля.

Як вже зазначалось раніше, пошуки денотата не є результатом або встановленням ідентифікації онімів і взагалі всіх слів-стимулів, що в соціолінгвістичному експерименті розгортають своє асоціативне значення. Проте цей процес можна означити як шлях, ментальний механізм, яким реципієнт здійснює ідентифікацію, здобуває результат. Форми ідентифікація у кінцевому результаті можна узагальнити наступним чином:

• вихід на гіперонім, до якого можна віднести, на думку реципієнта, слово-стимул. Це — одна з найпоширеніших форм (принаймні для онімів) ідентифікації стимулу. Наприклад, реакцію ім'я одержали 18 стимулів, які майже всі дійсно є іменами. Найвища частотність (6) належить не дуже відомому більшості виконавців літературному антропоніму *Автанділ*, героєві поеми Шота Руставелі "Витязь у барсовій шкірі";

• синоніми та перифрази або прості дескрипції. Два останні різновиди даної групи асоціацій розрізняємо за наявністю елементів переосмислення, образності (перифрази) або їх відсутністю (дескрипції). Усі три різновиди цієї групи асоціацій можна позначити терміном гетерономінативність, яким користується Н. Д. Арутюнова ("різні імена для позначення того ж конкретного предмета"), зазначаючи, що гетерономінативність є "джерелом синонімії" [2: 97–98]. На відміну від гіперонімів ця група не включає стимул у той чи той розряд, а описує його сам по собі, причому описує його в його цілісності. Так, асоціат столиця (28) до стимулу *Київ* є гіперонімом, а асоціат *столиця України* (9) — дескрипцією саме Києва;

• до когнітивних структур увіходять зокрема й асоціації, що позначають, а переважно й символізують ціле (онім-стимул) через його час-

тини (асоціати). Так, серед реакцій на стимул *Лондон* зустрічаємо асоціації *Біг-Бен* (11) і *Big Ben* (4), *Тауер* (30), *Тауерська вежа, the gardens of the Tower of London* (1), *Вестмінстерське аббатство* (1), *Темза* (4), а також реакції, що не можуть уважатися складниками саме Лондона, однак характеризують його теж: *королева* (3), *принц Чарльз* (1); *червоні автобуси* (1). Ці два різновиди асоціатів, що безпосередньо або ж опосередковано, узагальнено вказують на стимул за принципом "частина цілого" чи за близькими до нього стосунками, є зокрема й у складі асоціативного значення стимулу Париж, також і інших онімічних стимулів, з особливою представленістю серед топонімів. Пор.: *Париж* — 1) Ейфелева вежа (21 — найчастотніша асоціація), також просто вежа (5), Єлісейські поля (6), Діснейленд, Монмартр, Notre Dame; 2) мода (15), парфуми (12), Шанель, Людовик, Патрісія Каас (1);

• окремий тип когнітивних структур "стимул — асоціація" становлять вказівки на прикмети, ознаки, властивості стимулів. Назви таких ознак чи властивостей, як згадані вище асоціати злість, дурість до стимулу *Барбос* або краса, врода, владна, гарна, жіночність, молодість, мудрість, розумна, погана до стимулу *Афродіта*; туман, дощ, дощі, консервативність, велич, вишуканість, краса, манірність, стримані люди, строгість, хмурий до стимулу *Лондон*, характеризують внутрішні чи зовнішні якості істот, прикметні риси неживих предметів. Цей тип асоціацій має певну спільність з попереднім, що об'єднує реакції, які називають частини цілого, позначеного стимулом (*Париж — Монмартр*). У ряді випадків розмежувати ці два різновиди асоціатів досить важко. Різниця ж полягає у тому, що частина цілком належить цілому, як Монмартр цілком увіходить до складу Парижа, а властивість, належачи об'єктові, будучи його складником, водночас притаманна і багатьом іншим об'єктам;

• "ціле (стимул) — частина (асоціат)" і швидше наближається до гіперонімічних реакцій. Йдеться про структуру "частина (стимул) — ціле (асоціат)". Цей тип найширше представлений серед стимулів-топонімів. Якщо в асоціації *Хрещатик* до стимулу *Україна* маємо когнітивну структуру "ціле — частина", а в асоціації до того ж стимулу столиця — структуру "гіпонім — гіперонім", то структура *Київ — Україна* містить стимул-частину, асоціат до якого називає ціле;

• не входять до стимулу асоціації суміжності. Асоціат і стимул у цьому випадку являють собою різні речі, які не входять одна до скла-

ду іншої, але певний зв'язок вони мають. Асоціації такого типу групуються або на простій суміжності (просторовій, тематичній, хронологічній тощо), або на схожості. Тут немає переходу одного в друге, немає переосмислень, тому називати ці два різновиди асоціацій суміжності метоніміями та метафорами підстав немає. Однак сам тип таких асоціацій ґрунтується на метонімічній (суміжність) чи метафоричній (схожість) засаді;

• серед когнітивних структур стимул-асоціат вважаємо доцільним виділити ще один тип, близький до асоціацій суміжності, але не тотожний їм. В *Одесі* живуть одесити, а в *Києві* — кияни. Це настільки очевидне, тривіальне твердження, що в нашому експерименті (а в анкету включено 5 назв міст) ніхто серед асоціацій не вжив жодного катойконіма, тобто назви мешканців [9: 43]. Щоправда, до стимулу *Москва* є реакції москаль і кляті москалі, але це не назва мешканців Москви, москвичів, а емоційна, у даному випадку жартівлива назва росіян;

• загадкові асоціації нібито ніяк не оперті на зміст чи на форму оніма-стимулу і водночас настільки від нього відірвані, що не можуть вважатися просто помилковими, як помилковою є асоціація *Нельсон* на стимул *Ватерлоо*. Пор.: *Буковина — пес, Ганна — кран, Ілона — синь, Тарас — сміх, Шевченко — дерево, Ізіда — зонт, Перун — труба, Сварог — туніка, Бровко — стіл, Ізабелла — хата, Дерибас — рояль* тощо. Це акцентовано індивідуальні, імовірно підсвідомі асоціації, що увиразнюють "моє" сприйняття оніма, відбиваючи суб'єктивний, ідіолектний шар відповідного концепту.

А. Є. Супрун зазначив з цього приводу, що "деякі отримані реакції важко пояснити, але це швидше винятки, аніж правило, до того ж вони становлять мізерні частки процента від загальної кількості відповідей" [11: 4]. Утім серед цих важких винятків десь проявляються, пробивають собі дорогу з підсвідомості древні архетипи, асоціативні когнітивні структури, що відклались десь у глибинах ментального лексикону чи, як образно кажуть, у генах ще з часів язичницької ментальності. Один з таких наявних у нас архетипів: *Україна — калина*. Якийсь інший асоціат-архетип з такою ж певністю назвати не можемо. Без певності виділимо когнітивну структуру *Перун — труба*. Знайти подібні архетипні реакції серед інших загадкових — багатократно важче, ніж розшифрувати просто індивідуальні загадкові асоціації.

Одержані нами результати розкривають вісім можливих шляхів пов'язування оніма з дійсністю, вісім форм його ідентифікації: асоціації-гіпероніми; асоціації-синоніми; асоціації суміжності; асоціація, що називає ціле, частку якого становить онім-стимул; асоціація, що вказує на частину, для якої цілим є онім-стимул; асоціації, що вказують на ознаки, прикмети, властивості денотата, позначуваного онімом; причинно-наслідкові асоціації називають мешканців за поселенням, етнос за країною проживання, віруючих за об'єктом поклоніння тощо; загадкові асоціації, надто далекі від стимулу, щоб уважатися просто помилковими. Уся когнітивна лінгвістика в цілому і зокрема побудова асоціативних полів як один з її найдієвіших методів пізнання ментального лексикону засвідчують: мова була й залишається провідним знаряддям людської когніції. В усіх цих процесах, що відбуваються в ментальному лексиконі й виходять в акти комунікації, надзвичайно вагому роль відіграють власні назви, які слугують організаторами, систематизаторами і збирачами усього концептуального вмісту мови мозку.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Арутюнова Н. Д. Лингвистические проблемы референции // Новое в зарубежной лингвистике. — М.: Радуга, 1982. — Вып. 13: Логика и лингвистика (Проблемы референции). — С. 5–40.
2. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. — 2-е изд. — М.: Языки рус. культуры, 1999. — 896 с.
3. Бутенко Н. П. Словник асоціативних означень іменників в українській мові. — Львів: Вища школа, 1989. — 326 с.
4. Залевская А. А. Вопросы организации лексикона человека в лингвистических и психологических исследованиях. — Калинин: Калининский гос. ун-т, 1978. — 88 с.
5. Карпенко О. Ю. Напрямки асоціативної ідентифікації онімів // Записки з романо-германської філології. — Одеса: Фенікс, 2005. — Вип. 16. — С. 50–66.
6. Леонтьев А. А. Общие сведения об ассоциациях и ассоциативных нормах // Словарь ассоциативных норм русского языка. — М.: Изд-во Моск.ун-та, 1977. — С. 5–16.
7. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. — М.: Сов. энциклопедия, 1990. — 685 с.
8. Мусаева С. А. О мотивированности литературных имен // Проблемы фоносемантики: тезисы выступлений на совещании. — М., 1989. — С. 117–118.
9. Німчук В. В. Українська ономатична термінологія // Повідомлення Української ономастичної комісії. — К.: Наук. думка, 1966. — Вип. 1. — С. 24–43.
10. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. — М.: Наука, 1973. — 366 с.

11. Супрун А. Є. Вступ // Бутенко Н. П. Словник асоціативних норм української мови. — Львів: Вища школа, 1979. — С. 3–12.
12. Супрун А. Є. Передмова // Бутенко Н. П. Словник асоціативних означень іменників в українській мові. — Львів: Вища школа, 1989. — С. 3–9.
13. Nuttin J. Narcissism beyond Gestalt and Awareness: The Name Letter Effect // European Journal of Social Psychology. — 1985. — V. 15. — P. 353–361.
14. Valentine T., Brennen T., Brйdart S. The Cognitive Psychology of Proper Names. — Lnd.; N. Y.: Routledge, 1996. — 212 p.

НАПРАВЛЕНИЯ АССОЦИАТИВНОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ ОНИМОВ

Карпенко Елена Юрьевна[1]

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова, Одесса, Украина

Стоянова Татьяна Владимировна[2]

Государственное учреждение "Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского", Одесса, Украина

Статья посвящена исследованию имён собственных с когнитивной точки зрения. Исследование основывается на когнитивной концепции, что речь реально существует не в речи, не в лингвистических трудах и словарях, а в сознании, в ментальном лексиконе, в языке мозга. Условиями для идентификации имён собственных может быть не только контекст, энциклопедии и справочники, но и нередко звуковая оболочка слова. В коммуникативном процессе, во время свободного ассоциативного эксперимента, к которому были приобщены имя собственное и ментальный лексикон реципиента, который должен был быстро дать какую-то ассоциации на это имя. Совокупность некоторого количества реакций различных реципиентов составляет ассоциативное поле имени собственного. Ассоциативный эксперимент создает лучшие условия для идентификации лексемы. Определение однозначного имени собственного предусматривает в первую очередь поиск денотата, а при идентификации многозначного имени собственного реципиенты в ходе исследования имеют различные реакции. Интересными для исследования были эффект букв имени, звукосимволизм и т.п. К обобщенным формам идентификации

[1] Доктор филологических наук, профессор, заведующий кафедрой грамматики английского языка Одесского национального университета имени И. И. Мечникова.

[2] Преподаватель-стажист кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения "Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского".

были отнесены: выход на гипероним; синонимы и перифразы или простые дескрипции; ассоциации, обозначающие целое (оним-стимул) по его части (ассоциаты); когнитивные структуры "стимул — ассоциация" и "целое (стимул) — часть (ассоциат)"; отсутствие смежности; загадочные ассоциации. Актуальность исследования заключается в выявлении направлений ассоциативной идентификации имён собственных, что является одним из направлений когнитивной ономастики. Целью исследования является определение, рассмотрение и выделение направлений ассоциативной идентификации имён собственных; объектом являются имена во всей их совокупности и многообразии; предметом стало существование имен в ментальном лексиконе, что и обусловило необходимость выделеня направлений ассоциативной идентификации имён собственных.

Ключевые слова: *оним, ассоциативный эксперимент, ассоциативная идентификация, денотат, ассоциат.*

DIRECTIONS OF ASSOCIATIVE IDENTIFICATION OF PERSONAL NAMES

Karpenko Olena[1]

Odesa National University named after. I. I. Mechnikov,
Odessa, Ukraine

Stoianova Tetiana[2]

State Institution "South Ukrainian National University named after K. D. Ushynsky"

The article is devoted to the study of personal names from a cognitive point of view. The study is based on the cognitive concept that speech actually exists not in the speech, not in linguistic writings and dictionaries, but in consciousness, in the mental lexicon, in the language of the brain. The conditions for identifying personal names can encompass not only the context, encyclopedias, and reference books, but also the sound form of the word. In the communicative process, during a free associative experiment, which included a name and a recipient's mental lexicon. The recipient was assigned a task to quickly give some association to the name. The aggregate of a certain number of reactions of different recipients forms the associative field of a proper name. The associative experiment creates the best conditions for identifying the lexeme. The definition of a monosemantic personal name primarily includes the search of what it denotes, while during the process of

[1] Doctor of Philology, Professor, Head of the Chair of English Grammar, I. I. Mechnikov Odesa National University.

[2] Teacher-trainee at the Chair of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky".

identifying a polysemantic personal name recipients tend have different reactions. Scientific value is posed by the effect of the choice of letters for the name, sound symbolism, etc. The following belong to the generalized forms of identification: usage of a hyperonym; synonyms and periphrases or simple descriptions; associations denoting the whole (name stimulus) by reference to its part (associatives); cognitive structures such as "stimulus — association" and "whole (stimulus) — part (associative)"; lack of adjacency; mysterious associations. The topicality of the study is determined by its perspective to identify the directions of associative identification of proper names, which is one of the branches of cognitive onomastics. The purpose of the study is to identify, review, and highlight the directions of associative identification of proper names; the object of the research is the names in their entirety and variety; its subject is the existence of names in the mental lexicon, which determines the need for singling out the directions for the associative identification of the personal names.

Key words: *personal name, associative experiment, associative identification, denotate, associate.*

REFERENCES

1. Arutyunova N. D. (1982). Lingvisticheskiye problemy referentsii [Linguistic problems of reference]. Novoye v zarubezhnoy lingvistike. Logika i lingvistika (Problemy referentsii) [in Russian].
2. Arutyunova N. D. (1999) Yazyk i mir cheloveka [The language and a person's world]. Yazyki rus.kul'tury [in Russian].
3. Butenko N. P. (1989) Slovnik asotsiativnikh oznachen imennikiv v ukraнyinskiy movi [Dictionary of associative notations of nouns in Ukrainian]. Vishcha shkola [in Ukrainian].
4. Zalevskaya A. A. (1978) Voprosy organizatsii leksikona cheloveka v lingvisticheskikh i psikhologicheskikh issledovaniyakh [Issues of the organization of a person's lexicon in linguistic and psychological researches]. Kalinin: Kalininskiy gos.un-t [in Russian].
5. Karpenko O. Yu. (2005) Napryamki asotsiativnoyi identifikatsiyi onimiv [Areas of associative identification of personal names]. Zapysky z romano-germanskoyi filologiyi [in Ukrainian].
6. Leontyev A. A. (1977) Obshchiye svedeniya ob assotsiatsiyakh i assotsiativnykh normakh [General information about associations and associative norms]. M.: Izd-vo Mosk.un-ta [in Russian].
7. Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar (1990) [Linguistic Encyclopedic Dictionary]. M.: Sov.entsiklopediya [in Russian].
8. Musayeva S. A. (1989) O motivirovannosti literaturnykh imen [On the motivation of literary names]. Problemy fonosemantiki: Tezisy vystupleniy na soveshchanii [in Russian].
9. Nimchuk V. V. (1966) Ukrayinska onomatichna terminologiya [Ukrainian onmatic terminology] Povidomlennya Ukrayпnskoyi onomastichnoyi komisiyi [in Ukrainian].
10. Superanskaya A. V. (1973) Obshchaya teoriya imeni sobstvennogo [General theory of the proper name]. M.: Nauka [in Russian].

11. Suprun A. Ye. (1979) Vstup [Introduction]. Butenko N. P. Slovnik asotsiativnikh norm ukrayinskoyi movy [Dictionary of associative norms of the Ukrainian language]. L'vhv: Vishcha shkola [in Ukrainian].
12. Suprun A. Ye. (1989) Peredmova [Preface]. Butenko N. P. Slovnik asotsiativnikh norm ukrayinskoyi movy [Dictionary of associative norms of the Ukrainian language]. L'vhv: Vishcha shkola [in Ukrainian].
13. Nuttin J. (1985) Narcissism beyond Gestalt and Awareness: The Name Letter Effect. European Journal of Social Psychology [in English].
14. Valentine T., Brennen T., Brйdart S. (1996) The Cognitive Psychology of Proper Names. Routledge [in English].

Стаття надійшла до редакції 2.02.2019

УДК 811[161.2:133.1]:316.346.2
https://doi.org/10.24195/2616-5317-2019-28-12

FUNCTIONAL AND SEMANTIC CHARACTERS OF AN ADDRESS IN UKRAINIAN AND FRENCH

Korolova Tetiana[1]

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky"
E-mail: kortami863@gmail.com
ORCID ID https://orcid.org/0000–0003–3441–196X

Nadiia Demianova[2]

Odessa I. I. Mechnikov National University
E-mail: nadyadem1005@gmail.com
ORCID ID https://orcid.org/0000–0002–2048–663X

The vocative function of an address being the basic one is supplemented and modified by a number of other functions actualized in communication, i.e. the phatic one (establishing and developing the contact with the addressee), the status one (reflecting the status responsibility of the communicants), the emotional and attitudinal one (characterizing the addressee and the attitude of the speaker towards the uttered information). Such modification explains the polyfunctional character of the address in communication.

All units of address, just like the components of the addressing functional field, are polysemantic and polysemy comprises every type of an address. According to the communicative tasks the following functions can be stated within the vocative one: nominative (naming the addressee), deixis (identifying the addressee), vocative proper (attracting the addressee's attention).

The field model of addresses' semantic structures allows to research standard and nonstandard vocatives. The standard addresses form the nucleus of the semantic field under research and characterize stability of their application in one of the above-mentioned functions.

[1] Doctor of Science in Philology, professor, Head of the Chair of Translation, Theoretical and Applied Linguistics, State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky".

[2] Candidate of Science in Philology, Assistant Professor at the Chair of Romance Philology, Odessa I. I. Mechnikov National University.

© Korolova T., Demianova N., 2019

Nonstandard vocative lexemes (1 % of the total amount of the experimental material) can play the role of an address under certain circumstances. They form semantically heterogeneous (conditioned by a situation) group, located in the periphery area of the semantic field of addresses.

The addresses that include anthroponyms form the most widely used group (64,5 % in Ukrainian and 68,1 % in French), the second place belongs to the addresses with appellatives (34,6 % and 29,9 %, correspondingly). As to the composition of appellatives in the status and role addresses they comprise 36,4 % in Ukrainian and 34,9 % in French. Attitudinal addresses reach 63 % and 65,1 %, correspondingly.

***Key words**: addresses, functional and semantic peculiarities, Ukrainian and French languages, vocatives.*

The research is aimed at the study of the address functional and semantic characteristics in heroes' speech of Ukrainian and French novels.

Modern linguistics deals with a number of problems that involve the address used in different spheres: culturology [4; 8; 11; 13], cognitive studies [2; 5], communicative interaction (social roles of communicants, consituation) [6; 9; 12; 14].

The research is current due to the lack of empirical data of the address functional and semantic peculiarities in distant languages, on the one hand, and absence of the scientists' unique approach to the problem of vocatives' functional and semantic field structure, on the other hand. Complex approach to the problem in the two compared languages allows to examine national peculiarities of addresses in communication, to define similar and specific characters of functional and semantic aspects of the category under study in Ukrainian and French.

The *purpose* of the research is to study the main principles of linguistic means used to actualize addresses in heroes' speech of Ukrainian and French novels.

The following tasks are solved in this article:

– To define the means of different linguistic levels that produce addresses in novels and to state the mechanisms of their interaction.

– To find common regularities and specific features of addresses functioning in the languages under study.

The research material presents 1867 addresses taken from French and Ukrainian novels.

The basic function of an address is the vocative one (naming, attracting attention and pointing at the communicant) that addresses the utter-

ance to a certain person. At the same time a number of other functions can be actualized in communication; they supplement and modify the vocative function. Such functions are following: the phatic one (establishing and developing the contact with the addressee), the status one (reflecting the status responsibility of the communicants), the emotional and attitudinal one (characterizing the addressee and the attitude of the speaker towards the uttered information). Such modification explains the polyfunctional character of the address in communication [1: 329].

The analyzed material contributes to the fact that while the communicative importance of an address is growing the primary vocative function is giving way to other functions. In this respect keeping in mind the address's polyfuctionality a tight interaction between attitudinal validity and nominative semantics of an address should be mentioned. The following can be interpreted as an illustration to this: an address acquires the voluntary meaning in case when the voluntary modality adds to the semantics of a lexeme — address [3: 6], and in this case the epistemic modality is actualized via exploiting an imperative form of an address.

Stable forms of politeness in speech are usually attached to contact developing possibilities of addresses. The speech etiquette includes national verbal units developed by the society and one should keep to the rules of communicative behavior [6; 9]. The contact establishing function of addresses is closely connected to the means of social symbols. In order to come to adequate communication the communicants are to demonstrate their personality and social qualities in accordance to social norms [7, 10].

Thus social vocatives can be regarded as a communicative act and an etiquette unit of a discourse since they realize performative functions which fulfill the actions of contact in communication (inviting to contact, shifting the attention of the communicant, directing to some action, changing the roles, guiding the topicality of the dialogue, etc.).

In any case the speaker demonstrates his subjective attitude to the content of the utterance when exercising the phatic function; in this connection the phatic function is isomorphic to the attitudinal function. But it's wrong to identify these functions because subjective evaluation is prier in the attitudinal function while the pragmatic aspect is a guiding one in the phatic function.

Besides, being one of the most frequent elements in the communication etiquette, the peculiar means reflecting personal relations, the address ful-

fills honourative and humiliating function, that rises the addressee's social status on the one hand (respect, good manners, politeness) and diminishes the speaker's status to some extent on the other hand.

In contrast to the neutral nomination when a general, typical unit of speech is created (as a result of separating some of the denotant's properties) the emotional nomination denotes two things: identifies the addressee and signifies the characters of the denotant. Being added to the nominative function the characterizing function introduces a greater degree of evaluation in comparison to the ordinary nominative function, some specificity of an active attitude towards the subject of communication that confirms presence of the addressee in communication. The evaluating address is characterized by the hidden predication. The utterance: *Pense, cochon!* can be quite easily transformed into the fully constructed form: *Pense, cochon que tu es!,* that is typical of the affective syntax.

While actualizing some definite function the addresses contribute to realizing definite communicative tasks. An address can be treated as the means of influence (emotive and imperative functions). An address can have some purposeful usage (vocative, nominative and contacting, imperative functions). At last the address can unite the aim and some means of gaining the aim (imperative function in combination with an evaluative and characterizing meaning).

All units of address, just like the components of the addressing functional field, are polysemantic and polysemy comprises every type of an address. The intersection of functional and semantic fields' components gives rise to many adjacent zones; the combination of different characters of meaningful components creates some conglomerates within these zones. Thus evaluation being the most widespread element of the combination takes the role of a constituent unit among the status and role components of the semantic field of an address. Pejoratives' usage in this connection is a rather popular form to express axiological modality in the communicative process.

The category character of a person's social status unites selectively with anthroponomical and emotive features. Exploitation of some definite forms of proper names is connected with the indication of the communicants' social difference. A particular noun (complex of names) is characteristic to every social group, in this case the noun has got its own repertoire and particular forms of names' exploitation [5:310]. The status character of proper names is actualized by means of certain combinations of proper name and

some title or degree. Children are called by their names; those under the command are often addressed by their surnames with no special vocatives. The liability of the status vector is seen in cases of diversions from the habitual form of addressing that fills the vocative with different connotations. For example, addressing by the first name and patronymic in Ukrainian shows respect. In case the surname follows the first name and patronymic the address demonstrates a formal way of communication. The inverted form like *"Професоре Крутіков Іване Дмитровичу!"* is used to show condemnation of a person for having done something wrong.

In Ukrainian and French there is no distinct correlation between the components of functional field and topical groups of semantic field of address. The addresses mainly indicate the addressee, his name and attraction of his attention; that is they fulfill the vocative function. Anthroponyms, appellatives (that can be treated as proper names and the appellative refers only to one of those present) are most frequent in this function: *Саню, ти не боїшся смерті?* ***Бабуню****, що ви?* ***Abdelaziz****, c'est toi?Je m'en vais les* ***filles***.

The vocative function loses its leading role and sometimes it can be completely diminished among the components of attitudinal group which represent the speaker's attitude towards the listener, e.g. ***Золотце****! Ні, ти таки не помилилася, що вибрала його! Tu pouvais pas le dire tout de suite,* ***espuce de crŭtin!***

In the status-reglamenting function the most important is correlation with lexics of the following semantic groups: social status, professional state, family relations. This function exploits different forms of proper names corresponding to the communicative situation. It shoul be mentioned that the honouratives are widely used as the signs of status-reglamenting function; they belong to emotional — evaluating group of addresses.

As to the attitudinal function of addresses it involves both — lexical units of expressive and emotional group and components of all other lexical groups of the address semantic field: anthroponyms, status and role addresses, situation conditioned addresses.

The developed content of the linguistic object forsees integration of two aspects in the communicative process: firstly, it must be characterized according to the combined functions its aimed at, secondly, it must be presented as an element of a language system, that has certain semantic characters and properties, and besides correlates with other classes of language units.

Therefor, the address in its primary, vocative, function attracts the listener's attention, names the one, identifies the communicant as the addressee. According to these communicative tasks the following functions can be stated within the vocative one: nominative (naming the addressee), deixis (identifying the addressee), vocative proper (attracting the addressee's attention).

It should be stated that systemic and semantic principles of investigation are to be used when studying the category and paradigm of the phenominon. The field model of addresses' semantic structures allows to reseach standard and nonstandard vocatives. The standard addresses form the neucleus of the stmantic field under research and characterize stability of their application in one of the above-mentioned functions. Nonstandard vocative lexemes can play the role of an address under certain circumstances. They form semanticaly heterogeneous (conditioned by a situation) group, located in the perephery area of the semantic field of addresses

It should be said that the addresses that include anthroponyms form the most widly used group (in Ukrainian 64,5 %, in French 68,1 %), the second place belongs to the addresses with appelatives (34,6 % and 29,9 %, correspondingly). As to the composition of appelatives in the status and role addresses they comprise 36,4 % in Ukrainian and 34,9 % in French. Attitudinal addresses reach 63 % and 65,1 %, correspondingly. Nonstandard addresses located at perephery of the semantic field come to 1 % of the total amount of the experimental material.

The perspective way of future research is to study address in various genres of written and oral speech.

REFERENCES AND NOTES

1. Адамушко Н. И. Социальная обусловленность функционирования единиц-обращений в современном немецком языке: автореф. дис. ... канд.. філол. наук (10.02.04) / Н. И. Андрушко. — М., 1973. — 24 с.
2. Бугакова Н. В. Категория обращения в свете когнитивной лингвистики. На материале французского языка: дис. ... канд. филол. Наук. — Воронеж, 2001. — 134 с.
3. Войтович С. И. О речевом акте обращения //Вестник Киевского ун-та. Романо-германская филология. — 1998. — Вып. 22. — С. 11–13.
4. Карасик В. И. Модельная личность как лингвокультурный концепт / В. И. Карасик // Филология и культура: материалы Третьей международной науч. конф., Тамбов 16–18 мая 2001 г.: в 3 ч. / отв. ред. Н. Н. Болдырев. — Тамбов, 2001. — Ч. 2. — С. 98–101.

5. Кубрякова Е. С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке. Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Рос. Академия наук. Ин-т языкознания. — М.: Языки славянской культуры, 2004. — 560 с.
6. Мальцев І. В. Функціонально-синтаксичні характеристики звертання: автореф. дис. ... канд.. філол. наук / І. В. Мальцев. — Ленинград, 1986. — 19 с.
7. Митрофанова О. А. Структурный анализ сигнификативного значения. (На материале глаголов мышления английского и русского языков). — СПб.: Изд-во С. Петербургского ун-та, 1997. — 40 с.
8. Молчанова Г. Г. Имя собственное и слияние концептов (основания когнитивной стилистики) // Традиционные проблемы языкознания в свете новых парадигм знания: мат. Круглого стола, апрель 2000. — М., 2000. — С. 75–81.
9. Формановская Н. И. Культура общения и речевой этикет/ Н. И. Формановская. — М.: Икар, 2002. — 236 с.
10. Школьник Л. С. Некоторые психологические проблемы реыевого воздействия. — М.: Советская энциклопедия, 1990. — С. 340–341.
11. Brown F. Terms of Address Problems of Patterns and Usage in Various Languages. — Berlin, 1988. — 309 p.
12. Ervin-Tripp S. M. Sociolinguistics. Advantage in the Sociology of Language. Vol. 1 / J. A. Fishman (Ed.). — The Hague: Mouton, 1976. — P. 15–91.
13. Max K., Adler M. J. Naming and Addressing. — Hamburg, 1978. — 281 p.
14. Wunderlich D. Grundlagen der Linguistik. — Hamburg: Busker Verlag, 1974. — 77 p.

REFERENCES

1. Adamushko N. I. Socialnaya obuslovlennost funkcionirovaniya edinic-obrashenij v sovremennom nemeckom yazyke: avtoref. Dis.. na soisk. ychen. step. kand.. filol..nauk (10.02.04) / N. I. Andrushko. — M., 1973. — 24s.
2. Bugakova N. V. Kategoriya obrasheniya v svete kognitivnoj lingvistiki. Na materiale francuzskogo yazyka: Dis. ... kand. filol. Nauk. — Voronezh, 2001. — 134s.
3. Vojtovich S. I. O rechevom akte obrasheniya //Vestnik Kievskogo un-ta. Romano-germanskaya filologiya. — 1998. — Vyp.22. — S. 11–13.
4. Karasik V. I. Modelnaya lichnost kak lingvokulturnyj koncept. / V. I. Karasik // Filologiya i kultura. Materialy Tretej mezhdunarodnoj nauch. konf., Tambov 16–18 maya 2001g.: V 3 ch. / otv. red. N. N. Boldyrev. — Tambov, 2001. — Ch. 2. — S. 98–101.
5. Kubryakova E. S. Yazyk i znanie. Na puti polucheniya znanij o yazyke. Chasti rechi s kognitivnoj tochki zreniya. Rol yazyka v poznanii mira / Ros. akademiya nauk. In-t yazykoznaniya. — M. — Yazyki slavyanskoj kultury, 2004. — 560s.
6. Malcev I. V. Funkcionalno-sintaksichni harakteristiki zvertannya: avtoref. Dis.. na zdobuttya nauk. ctep. kand.. filol.. nauk / I. V. Malcev. — Leninigrad, 1986. — 19s.
7. Mitrofanova O. A. Strukturnyj analiz signifikativnogo znacheniya. (Na materiale glagolov myshleniya anglijskogo i russkogo yazykov). — SPb.: Izd-vo S. Peterburgskogo un-ta, 1997. — 40s.
8. Molchanova G. G. Imya sobstvennoe i sliyanie konceptov (osnovaniya kognitivnoj stilistiki) // Tradicionnye problemy yazykoznaniya v svete novyh paradigm znaniya / Mat. Kruglogo Stola, aprel 2000. — M., 2000. — S. 75–81.

9. Formanovskaya N. I. Kultura obsheniya i rechevoj etiket/ N. I. Formanovskaya. — M.: Ikar, 2002. — 236s.
10. Shkolnik L. S. Nekotorye psihologicheskie problemy rechevogo vozdejstviya. — M.: Sovetskaya enciklopediya, 1990. — S. 340–341.Brown F. Terms of Address Problems of Patterns and Usage in Various Languages. — Berlin, 1988. — 309 p.
11. Ervin — Tripp S. M. ‖ Sociolinguistics. Advantage in the Sociology of Language. Vol. 1, J. A. Fishman (Ed.). — The Hague: Mouton, 1976. — P. 15–91.
12. Max K., Adler M. J. Naming and Addressing. — Hamburg, 1978. — 281p.
13. Wunderlich D. Grundlagen der Linguistik:. — Hamburg: Busker Verlag, 1974. — 77 p.

ФУНКЦИОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОБРАЩЕНИЯ В УКРАИНСКОМ И ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКАХ

Королёва Татьяна Михайловна [1]

Государственное учреждение “Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского”, Одесса, Украина

Демьянова Надежда Александровна [2]

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

Вокативная функция обращения, будучи базовой, дополняется и модифицируется рядом других функций, которые актуализируются в процессе коммуникации: фатической (установление и поддержание контакта с адресатом), статусной (отражающей отношения между коммуникантами), эмоционально-оценочной (характеризующей адресата и отношение говорящего к информации). Данный факт обьясняет полифункциональный характер обращения в процессе коммуникации.

Все единицы обращения, так же, как и компоненты функционального поля обращения, являются полисемантичными, полисемия присуща любому виду обращения. В зависимости от коммуникативной задачи в пределах вокативной функции могут быть выделены следующие: номинативная (номинация адресата) функция, дейктическая (указание адресата), собственно вокативная (привлечение внимания адресата).

Полевая модель семантических структур обращений позволяет выделить стандартные и нестандартные вокативы. Стандартные обращения образуют ядро исследуемого семантического поля и отличаются стабильностью функционирования в одной из выше названных функций.

[1] Доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения “Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского”.

[2] Кандидат филологических наук, преподаватель кафедры романской филологии, Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова.

Нестандартные вокативные лексемы (составляющие 1 % от общего количества материала исследования) могут выполнять функцию обращения в определенных условиях. Они образуют гетерогенную (обусловленную ситуацией) группу на периферии семантического поля обращений.

В пределах стандартной лексики наиболее репрезентативна группа обращений с антропонимами (64,5 % в украинском и 68,1 % во французском языках), второе место занимают обращения с аппелятивами (34,6 % и 29,9 % соответственно). Доля статусных и ролевых обращений составляет 36,4 % в украинском и 34,9 % во французском языках, доля оценочных — 63 % и 65,1 % соответственно.

***Ключевые слова**: обращения, функционально-семантические особенности, украинский и французский языки, вокативы.*

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗВЕРТАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВАХ

***Корольова Тетяна Михайлівна*[1]**

Державний заклад "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського", Одеса, Україна

Дем'янова Надія Олександрівна

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова[2]

Вокативна функція звернення, будучи базовою, доповнюється і модифікується низкою інших функцій, які актуалізуються в процесі комунікації: фатичною (встановлення та підтримання контакту з адресатом), статусною (яка відбиває відносини між комунікантами), емоційно-оцінною (що характеризує адресата і ставлення мовця до інформації). Цей факт пояснює поліфункціональний характер звернення в процесі комунікації.

Всі одиниці звернення, так само, як і компоненти функціонального поля звернення, є полісемантичними, полісемія властива будь-якому виду звернення. Залежно від комунікативного завдання в межах вокативної функції можуть бути виділені наступні: номінативна функція (номінація адресата), дейктична (зазначення адресата), власне вокативна (залучення уваги адресата).

[1] Доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського.

[2] Кандидат філологічних наук, викладач кафедри романської філології, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова.

Польова модель семантичних структур звернень дозволяє виділити стандартні і нестандартні вокативи. Стандартні звернення утворюють ядро досліджуваного семантичного поля і відрізняються стабільністю функціонування в одній з вище названих функцій. Нестандартні вокативні лексеми (які складають 1 % від загальної кількості матеріалу дослідження) можуть виконувати функцію звернення у певних умовах. Вони утворюють гетерогенну (обумовлену ситуацією) групу на периферії семантичного поля звернень.

В межах стандартної лексики найбільш репрезентативна група звернень з антропонімами (64,5 % в українській та 68,1 % у французькій мовах), друге місце займають звернення з апелятивами (34,6 % та 29,9 % відповідно). Частка статусних і рольових звернень складає 36,4 % в українській та 34,9 % у французькій мовах, частка оцінних — 63 % та 65,1 % відповідно.

***Ключові слова**: звернення, функціонально-семантичні особливості, укоаїнська та французська мови, вокативи.*

Стаття надійшла до редакції 01.03.2019

UDC 81'25 (06) https://doi.org/10.24195/2616-5317-2019-28-13

DER INDIVIDUALSTIL DES AUTORS BEIM ÜBERSETZEN

Naumenko Anatolii[1]

Petro Mohyla Black Sea State University
E-mail: anatoliy.naumenko@chmnu.edu.ua

Das traditionelle linguistische Übersetzen literarischer Werke kann oft tiefe inhaltliche und formelle Unterschiede hervorrufen. Im vorliegenden Artikel wird das Gesagte an den anerkanntesten Übersetzungen eines Fragments aus Goethes "Faust"in die 3 ostslawischen Sprachen bewiesen. Der Versuch des Übersetzers das implizit Gemeinte wiederzugeben, scheitert oft am nicht genauen Verstehen der impliziten Meinung. Durch zahlreiche aufgedeckte Abweichungen der Übersetzer vom Konzept des Originalwerkes (wie etwa Ersatz eines Prozesses durch sein Ergebnis u.a.) bleiben der ästhetische und der literaturgeschichtliche Aspekt des Originals nicht vollständig erhalten.

Schlagwurter: *die Übersetzung, das Konzept, der ästhetische und der literaturgeschichtliche Aspekt, das implizit Gemeinte.*

Das traditionelle und in der ganzen Welt sehr aktiv verbreitete linguistische Übersetzen ruft unbedingt grosse und tiefe inhaltliche und formelle Unterschiede hervor. Das Gesagte kann am Fragment aus Goethes "Faust"leicht bewiesen werden anhand der 5 besten Übersetzungen in die 3 ostslavischen Sprachen. Der Übersetzer und professionelle Poet Pasternak übersetzt immer nicht das, was der Verfasser des Originals direkt sagt, sondern das, was der implizit meint, — das ist der Kern von Pasternaks Übersetzungscredo. Die Frage stellt sich aber dabei, ob er diese implizite Meinung richtig versteht.

Der ukrainische Übersetzer Franko wiederholt in der ersten Zeile seiner Übersetzung die Fehler von Holodkovskij, auf dessen Übersetzung er seine Übertragung basieren lässt; Das Wichtigste aber liegt hier nicht in Einzel-

[1] Doctor of Philology, Professor, Head of the Chair of Theory and Practice of Translation and German Philology, Petro Mohyla Black Sea National University.

© Naumenko A., 2019

heiten und Kleinigkeiten, die von Franko übertragen oder nicht beibehalten worden sind (wie auch bei Holodkovskij und Pasternak). Das Wichtigste in der Übertragung Frankos liegt in seiner Konzeption der "Zueignung", die der im Original (wie auch bei Holodkovskij und Pasternak) nicht entspricht.

Auf den ersten Blick kann man glauben, dass der ukrainische Übersetzer M. Lukaś die echte oder sogar die ideale Übersetzung schuf, weil jedes Wort, jede morphologische Einheit und jede syntaktische Konstruktion, jeder Gedanke und jede Schattierung des Originals von Lukaś liebevoll und entsprechend ins Ukrainische übertragen scheinen. Aber leider nur auf den ersten Blick, d.h. wenn man das Konzept des Originals nicht in Betracht zieht.

Es ist leicht zu sehen, dass nur der Anfangsvers bei dem belorussischen S'omuha der Goethischen ersten Zeile ein bisschen lexikalisch (ganz wie bei Holodkovskij, dessen Übersetzung S'omuha während seiner Arbeit am "**Faust**"aktiv nutzte) und noch weniger inhaltlich, aber keinesfalls konzeptuell ähnlich ist. Und sogar in dieser Zeile lässt S'omuha eine bedeutende Abkehr vom Original zu: wie auch Holodkovskij beschreibt er nicht den Prozess *("Ihr naht euch wieder",* so Goethe), sondern sein Ergebnis *("Вы знов са мною"***,** so bei S'omuha); die Gothischen *"Gestalten"* werden dabei zu ***"здані"*** verwandelt, und es ist ganz unklar, aus welcher Quelle sie entstehen (aus den Träumen des Ich allein, d.h. aus der Innenwelt, oder aus dem äußeren Dasein), während *"Gestalten"* bei Goethe Schöpfungen der beiden Welten zugleich sind. Und als letzter Pinselstrich an dem Gemälde des Vergleichs — ein paar Worte über das Epitheton *"дарагія"* zum Substantiv **"здані:** es zeigt nur ein emotionales Verhalten des lyrischen Ich zu seinen Bildern und kein qualitatives wie im Original. Die übrigen drei Zeilen sind bei S'omuha von ihrer deutschen Urquelle lexisch und inhaltlich und konzeptuell weit entfernt: anstatt des Grundes *("sich gezeigt")* malt der Übersetzer die Folge ("***вабіце в мінулайе*;** anstatt der Goethischen *"schwankenden Gestalten"* wird bei S'omuha schon die ganze Vergangenheit des lyrischen Ich "*schwankend*", dabei ist dieses Goethische Epitheton wiederum wie bei Holodkovskij durch ein gar nicht sinnverwandtes Wort ***"нібы в тумане"*** ersetzt; anstatt des *"Wahns"* tritt in der Übertragung S'omuhas ***"дзьорзкі крок"*** auf. Sogar der biographische Aspekt des Originals ist bei S'omuha fast nicht erhalten geblieben, geschweige denn der ästhetische und der literaturgeschichtliche. Es ist wohl darum geschehen, weil S'omuha strebte, vor allem nur den Vordergrund

der Goetheschen "Zueignung"zu übertragen, d.h. nur die Freude des lyrischen Ich, dass es poetische Gestalten seiner Jugend wieder sieht, und S'omuha hat diese Freude dem belorussischen Leser erfolgreich nahegebracht, auch wenn er tiefgreifende Schlüsselgedanken der Anfangsverse in der Goethischen "Zueignung"der Vergessenheit preisgab.

Das traditionelle und sehr in der ganzen Welt aktiv verbreitete linguistische Übersetzen ruft unbedingt grosse und tiefe inhaltliche und formelle Unterschiede hervor. Das Gesagte kann am Fragment aus Goethes "Faust"leicht bewiesen werden anhand der 5 besten Übersetzungen in die 3 ostslavischen Sprachen. Der Übersetzer und professionelle Poet Pasternak übersetzt immer nicht das, was der Verfasser des Originals direkt sagt, sondern das, was der implizit meint, — das ist der Kern von Pasternaks Übersetzungscredo. Die Frage stellt sich aber dabei, ob er diese implizite Meinung richtig versteht.

Betrachten wir die erste Strophe der Goethischen Zueignung im "Faust": bei Pasternak ist nicht der Prozess selbst *("Ihr naht euch",* so bei Goethe), sondern sein Ergebnis beschrieben ("*Вы снова здесь"*); noch mehr: das poetische Credo Goethes ist falsch definiert, weil anstatt der objektiven, materiellen *"Gestalten"* nur ihre *"teni"* erscheinen und anstatt des fließenden Charakters ihrer Form ("*schwankend',* so Goethe) die Fluktuation von Form und Inhalt zugleich bei Pasternak herrscht ("изменчивые*")***.***

Auf den ersten Blick ist der zeitliche Gedanke in der zweiten Zeile des Originals ins Russische schön und genau übersetzt: *"Die früh sich einst dem trüben Blick gezeigt"* bei Goethe und **"Die mich seit langem beunruhigt haben"** bei Pasternak.

Aber schon auf den zweiten Blick versteht man, dass das russische Wort *"trevozyvsyje"* als Partizip II vom transitiven Verb "*trevożyt'* **(beunruhigen)** dem Reflexivverb im Original *"sich zeigen"* nur teilweise entspricht: erstens ist die Handlung im russischen Text mehrmalig, stets sich wiederholend, während die im deutschen Text einfach andauernd ist; zweitens ist die Handlung des deutschen Verbs auf sich selbst gerichtet (das Subjekt erfüllt sie in erster Linie nur für sich allein, ohne den Beobachter, das lyrische Ich, in Betracht zu ziehen, und wenn auch bei Goethe das Dativ-Objekt "*dem Blick*"steht, es ist für die lexische, morphologische und syntaktische Semantik dieses Verbs von zweitrangiger Bedeutung), im russischen Verb *"trevożyt'"***(beunruhigen)** dagegen (und auch in seinem Partizip II, das im Pastemakschen Text steht) geht es schon um ein Handeln des Subjekts,

das unbedingt, in erster Linie, auf ein Objekt (in unserem Fall auf das lyrische Ich) gerichtet ist; drittens deckt sich nicht die lexische Semantik dieses Wortpaars *"sich gezeigt"*-*"***trevožyvšyje"** (das deutsche Wort bedeutet einen äußeren Prozeß, etwas, was das Auge wahmehmen kann, sein russisches Дquivalent aber weist nur auf einen psychologischen Prozess hin, der nur mit einem innerlichen Gefühl zu spüren ist).

Es fehlt bei Pasternak auch die Entsprechung zur Goetheschen Wortverbindung *"dem trüben Blick"* und in der dritten Zeile erscheint die Modalpartikel *"nakonec"* **(endlich)** als Gedanke über Möglichkeit, die schattenhaften Bilder schließlich zu erobern, zu verkörpern, während bei Goethe das entgegenliegende Herangehen an seine Gestalten geschildert wird.

Außerdem betont das Wort *"voplošćenije"* **(Verkörperung)** bei Pasternak das Ergebnis eines schöpferischen Prozesses, und seine deutsche Quelle (*festhalten*) fordert die Aufmerksamkeit des Lesers nur auf den. Prozess selbst zu lenken, denn der damalige Goethe war sich über die Verkörperung seiner Gestalten noch nicht im klaren.

In der vierten Zeile, die die Hauptbilanz zieht, berührt Pasternak nur den Inhalt des Originals, ohne sein Wesen übertragen zu haben: es fehlt bei Pasternak wie auch bei Holodkovskij der Bezug auf Platon und die Bewegung des Sturm und Drangs, und das Wort "*zador"* (***Eifer***) als Дquivalent zum Goetheschen *"Wahn"*(umgangsprachlich gefärbt, was bei Goethe nicht der Fall ist) kann weder Inhalt noch Stil des Originals wiedergeben, sondern nur den biographischen Aspekt.

Dieses Wort bedeutet im Pastemakschen Übersetzungskontext "***Temperament***", und das Epitheton *"molodoj"*(***jung***) verstärkt diesen braven Charakterzug des lyrischen Ich; bei Goethe aber, wie schon mehrmals gesagt, ist das entsprechende Wort *"Wahn"* eine Weltanschauungskategorie.

Es ist darum nicht schwer zu verstehen, dass Pasternak die logische Betonung vom bitteren und reifen Nachdenken des Goetheschen lyrischen Ich darüber, wie die gemachten Lebenserfahrungen gar nicht leicht verbildlicht werden können, auf den psychologischen Aspekt der schöpferischen Begeisterung verlegt (d.h. auf die Notwendigkeit zu glauben, dass der Dichter in jedem Alter auch imstande ist, unbeschränkt poetisch zu sein).

Diese Betonung wäre nur im Munde Goethes aus den Zeiten der "**Stürmer und Drдnger**"gerechtfertigt gewesen, aber im Jahre 1797, als die "**Zueignung**"geschrieben worden ist, hat sich Goethe aus Illusionen und Täuschungen der "*stürmischen Genies*"der 1770er Jahre, zu welchen auch

er während der Entstehung einiger Szenen aus dem "**Faust**"und der Formulierung seines zukünftigen ganzheitlichen Konzepts gehört hatte, schon längst gerissen.

Die Nicht-Entsprechungen zwischen dem Goetheschen Original und der Pastemakschen Übersetzung entstehen, weil Pasternak jede Zeile der "**Zueignung**"durch beinahe unmerkbare Bedeutungsnuancen der Wörter inhaltlich "korrigiert", bis sie zusammen mit anderen Zeilen den ganzen Sinn des Originals gründlich verändert.

Ob es infolge objektiver oder subjektiver Faktoren geschieht, wird später untersucht.

Jetzt aber noch zwei Übersetzungen, doch schon in eine andere ostslawische Sprache: ins Ukrainische.

In der ersten Zeile wiederholt Franko die Fehler von Holodkovskij, auf dessen Übersetzung er seine Übertragung basieren läßt; sein Wort *"javylys"'* **(seid erschienen)** akzentuiert das Ergebnis, während das Goethesche *"naht euch"* nur eine andauernde Handlung betont; die Frankoschen "*pryvydy"* **(Gespenster)** heben eine ideelle Quelle des Kunstbildes hervor, die (ioethesehen *"Gestalten"* aber unterstreichen ihr materielles Wesen.

Im zweiten Vers begeht Franko den Fehler, den auch Pasternak chronologisch später macht: sein Wort *"javl'alys'"* **(Ihr wart mehrmals erschienen)** wie auch das Pastemaksche *"trevoźyvśyje"* **(die mich beunruhigten)** bedeutet eine sich wiederholende Handlung, obwohl Goethe mit seinem Wort *"gezeigt"* nur ein einmaliges Geschehen beschreiben will.

Außerdem deckt sich Frankos *"mov z-za mgly"* **(wie aus Dunkelheit, wie im Nebel)** mit dem Goetheschen *"dem trüben Blick"* nicht nur deswegen, weil sein Bedeutungsvolumen unterschiedlich und mehr ist, sondern in erster Linie darum, weil es einen objektiven vom lyrischen Ich unabhängigen Prozeß darstellt, während Goethes Дquivalent eine subjektive, psychologische Handlung des Ich schildert.

Und wiederum bleibt der *"Wahn"* des Originals ohne Übersetzung: *"mriji"* **(Трдume)** sagen nichts über das Wesen der Dichtung sowie über Platon und "Stürmer und Dränger", und die vierte Zeile bei Franko betont, dass das lyrische Ich auch jetzt nur mit **"Herz"** schafft und nicht mit Ratio und Gefühl, wie es bei Goethe der Fall ist.

Die von mir durchgeführte Analyse der Frankoschen Übersetzung bedeutet nicht, dass er aus dem Original nichts genau übertragen hat. Schön ist bei

ihm z.B. das Wort **“hytkyj“(=schwankende)** als volles Дquivalent dem Original; nicht schlecht ist auch die dritte Zeile *“Cy vdärźu vas tüpär?“(=**Ve*rmag **ich, euch diesmal festzuhalten?)** als fast die volle Adäquatheit zum Goetheschen Vers “*Versuch ich wohl, euch diesmal festzuhalten?“* u.ä.m.

Aber das Wichtigste liegt hier nicht in Einzelheiten und Kleinigkeiten, die von Franko übertragen oder nicht beibehalten worden sind (wie auch bei Holodkovskij und Pasternak, Uber deren Erfolge ich nichts gesagt habe, obwohl sie beide gute, ab und zu sogar hohe Leistungen vollgebracht hatten: so z.B. eine fast wörtliche Genauigkeit Holodkovskijs oder eine gewandte poetische Freiheit Pasternaks). Das Wichtigste in der Übertragung Frankos liegt in seiner Konzeption der “**Zueignung**“, die der im Original (wie auch bei Holodkovskij und Pasternak) nicht entspricht.

Sehen wir, ob sie noch von zwei übrigen ostslawischen Übersetzern voll und ganz oder wenigstens in ihren Grundzügen übertragen worden ist.

Auf den ersten Blick kann man glauben, bei M. Lukaś endlich die echte oder sogar die ideale Übersetzung bekommen zu haben, weil jedes Wort, jede morphologische Einheit und jede syntaktische Konstruktion, jeder Gedanke und jede Schattierung des Originals von Lukaś liebevoll und entsprechend ins Ukrainische übertragen scheinen.

Aber leider nur auf den ersten Blick, d.h. wenn man das Konzept des Originals nicht in Betracht zieht: die Gestalten sind bei Lukaś **“tumanni“(=nebeIige),** und das bedeutet, dass das lyrische Ich lukaśs ihr Wesen nicht fassen kann, obwohl es bei Goethe nur um ihre Form geht; das Wort **“zyavl’alys’a“(=mehrmals erschienen)** beschreibt bei Lukaś eine sich in der Vergangenheit wiederholende Handlung, während es sich bei Goethe um ein einmaliges Geschehen mit Auswirkungen in der Gegenwart handelt; das Wort ***“omani“(=der* Тduschung)** entspricht gar nicht dem deutschen *“Wahn“* sowohl im denotativen als auch im konnotativen Sinne; das Wort **“ćutt’a“(=Gefühle)** schließt in seinen Bedeutungskreis auch den Goetheschen Begriff *“Herz”* ein, aber das ist ein Begriff, der der Mentalität der “**Stürmer und Drдnger**“nicht ganz entspricht; das Verb *“piddalys“(=**sie** **haben nachgegeben)** akzeptiert die Gefühle als eine “handelnde“Person, bei Goethe aber handelt das lyrische Ich.

Und als Ergebnis steht zum Schluß ein von starken und täuschenden Gefühlen ergriffener “**Stürmer und Drдnger**“in Lukaśs Übertragung anstatt des nüchternen Dichters aus der Zeit der Weimarer Klassik, wie es bei Goethe der Fall ist.

Es ist leicht zu sehen, dass nur der Anfangsvers bei S'omuha der Goetheschen ersten Zeile ein bißchen lexikalisch (ganz wie bei Holodkovskij, dessen Übersetzung S'omuha während seiner Arbeit am "**Faust**"aktiv nutzte) und noch weniger inhaltlich, aber keinesfalls konzeptuell ähnlich ist.

Und sogar in dieser Zeile lässt S'omuha eine bedeutende Abkehr vom Original zu: wie auch Holodkovskij beschreibt er nicht den Prozeß *("Ihr naht euch wieder",* so Goethe), sondern sein Ergebnis *("Vy znov sa mnoju"*-"**Ihr seid wieder mit mir",** so bei S'omuha); die Gotheschen *"Gestalten"* werden dabei zu *"zdani"***(=Geschöpfe, Gebilde)** verwandelt, und es ist ganz unklar, aus welcher Quelle sie entstehen (aus den Träumen des Ich allein, d.h. aus der Innenwelt, oder aus dem äußeren Dasein), während *"Gestalten"* bei Goethe Schöpfungen der beiden Welten zugleich sind.

Und als letzter Pinselstrich an dem Gemälde des Vergleichs — ein paar Worte über das Epitheton *"daragija"(=****te*****ure, liebe)** zum Substantiv **"zdani"(=Geschöpfe, Gebilde):** es zeigt nur ein emotionales Verhalten des lyrischen Ich zu seinen Bildern und kein qualitatives wie im Original.

Die übrigen drei Zeilen sind bei S'omuha von ihrer deutschen Urquelle lexisch und inhaltlich und konzeptuell weit entfernt: anstatt des Grundes *("sich gezeigt")* malt der Übersetzer die Folge ("*vabice v minulaje"*-"**Ihr zieht meinen Blick in die Vergangenheit an"); ** anstatt der Goetheschen *"schwankenden Gestalten"* wird bei S'omuha schon die ganze Vergangenheit des lyrischen Ich "*schwankend*", dabei ist dieses Goethesche Epitheton wiederum wie bei Holodkovskij durch ein gar nicht sinnverwandtes Wort "*nebelig*" *("niby v tumane"*-**"wie im Nebel")** ersetzt; anstatt des *"Wahns"* tritt in der Übertragung S'omuhas *"dz'orzki krok"***(=dreister Schritt; tolle, kühne Tat)** auf.

Sogar der biographische Aspekt des Originals ist bei S'omuha fast nicht erhalten geblieben, geschweige denn der ästhetische und der literaturgeschichtliche.

Es ist wohl darum geschehen, weil S'omuha strebte, vor allem nur den Vordergrund der Goetheschen "Zueignung" zu übertragen, d.h. nur die Freude des lyrischen Ich, dass es poetische Gestalten seiner Jugend wieder sieht, und S'omuha hat diese Freude dem belorussischen Leser erfolgreich nahegebracht, auch wenn er tiefgreifende Schlüsselgedanken der Anfangsverse in der Goetheschen "Zueignung.

THE AUTHOR'S INDIVIDUAL STYLE IN TRANSLATION

Naumenko Anatolii[1]
Petro Mohyla Black Sea State University

Traditional linguistic translation of literature often involves various changes in the form and meaning. The research illustrates the above mentioned statement by means of the analysis of the acknowledged translations of "Faust" by Goethe into three East-Slavonic languages. The translators' attempt to reproduce the implicit thought of the author often comes to a failure because of the wrong interpretation of the implicit meaning. Numerous divergences in translations from the concepts of the original (e. g. change of the process into its result, etc.) don't allow to preserve the aesthetic and historic aspects of the authentic text.

It is assumed that adequate and faithful translation may be still achieved on condition that each word, each morphological unity and syntactic construction is transformed while translating into the target language with the preservation of the original semantics and pragmatics.

It has been postulated that in translating verses special attention should be paid to rhyme, rhythm and tropes. In this respect the author's individual style is preserved and rendered by means of another language. Thus, the most skilled translators of literary works prove to be writers and poets.

The methodology of this research involved the inductive and deductive methods, the method of contrastive analysis. In the course of the research it has been concluded and experimentally and statistically proved that there exist common strategies and tactics of translating literary works into different languages. It has also been postulated that the pragmatic and the expressive potential of literary works is preserved and rendered in translation.

Keywords: *translation, concepts, the aesthetic and historic aspects, implicit meaning.*

[1] Doctor of Philology, Professor, Head of the Chair of Theory and Practice of Translation and German Philology, Petro Mohyla Black Sea National University.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СТИЛЬ АВТОРА У ПЕРЕКЛАДІ

Науменко Анатолій Максимович[1]

Чорноморський державний університет імені Петра Могили

Традиційний лінгвістичний переклад літературних творів часто виявляє глибокі відмінності змісту та форми. Ця стаття доводить сказане вище на прикладі найвідоміших перекладів фрагменту "Фауста" Гете трьома східнослов'янськими мовами. Спроба перекладача відтворити імпліковану думку автора часто зазнає невдачі через неправильне розуміння прихованих смислів. Численні відхилення перекладачів від концепції оригіналу (наприклад, заміна процесу на його результат тощо) не дозволяють повною мірою зберегти естетичні та літературно-історичні аспекти першоджерела.

Стверджується, що адекватність і вірність перекладу може бути досягнута за умови, що кожне слово, кожна морфологічна єдність та синтаксична конструкція трансформуються при перекладі на цільову мову із збереженням семантики і прагматики оригіналу.

Постулюється, що при перекладі поезії особлива увага приділяється римі, ритму і тропам. Таким чином, індивідуальний авторський стиль зберігається і відтворюється у перекладі. Отже, найбільш кваліфікованими перекладачами літературних творів уявляються письменники та поети.

Методологія цього дослідження включала індуктивний та дедуктивний методи, а також метод контрастивного аналізу. У процесі дослідження було одержано і експериментально й статистично підтверджено висновки про наявність спільних стратегій і тактик перекладу сакральних текстів на різні мови. Також було констатовано, що прагматичний і експресивний потенціал сакральних текстів зберігається та відтворюється у перекладі.

Ключові слова: *переклад, концепція, естетичні та літературно-історичні аспекти, імплікована думка.*

[1] Доктор філологічних наук, професор., зав. кафедри теорії і практики перекладу і німецької філології Чорноморського національого університету імені Петра Могили.

ИНДИВИДУАЛЬНЫЙ СТИЛЬ АВТОРА В ПЕРЕВОДЕ

Науменко Анатолий Максимович[1]

Черноморский государственный университет имени Петра Могилы

Традиционный лингвистический перевод литературных произведений часто выявляет глубокие отличия содержания и формы. Данная статья доказывает выше сказанное на примере самых известных переводов фрагмента "Фауста" Гёте на три восточнославянских языка. Попытка переводчика воссоздать имплицированную идею автора часто терпит неудачу из-за неправильного понимания скрытых смыслов. Многочисленные отклонения переводчиков от концепции оригинала (например, замена процесса на его результат и т.д.) не позволяют в полной мере сохранить эстетические и литературно-исторические аспекты первоисточника.

Утверждается, что адекватность и верность перевода могут быть достигнуты при условии, что каждое слово, каждое морфологическое единство и синтаксическая конструкция трансформируются при переводе на целевой язык с сохранением семантики и прагматики оригинала.

Постулируется, что при переводе поэзии особое внимание уделяется рифме, ритму и тропам. Таким образом, индивидуальный авторський стиль сохраняется и воссоздается в переводе. Следовательно, наиболее квалифицированными переводчиками литературных произведений являются писатели и поэты.

Методология данного исследования включала индуктивный и дедуктивный методы, а также метод контрастивного анализа. В ходе исследования были сделаны и экспериментально и статистически подтверждены выводы о наличии общих стратегий и тактик перевода сакральных текстов на разные языки. Также было сделано заключение, что прагматический и экспрессивный потенциал сакральных текстов сохраняется и воспроизводится при переводе.

Ключевые слова: *перевод, концепция, эстетические и литературно-исторические аспекты, имплицированная идея.*

Стаття надійшла до редакції 28.03.2019

[1] Доктор филологических наук, профессор кафедры теории и практики перевода и немецкой филологии Черноморского национального университета имени Петра Могилы.

УДК 81.42–028.42:81’25:811.161.2=111=581
https://doi.org/10.24195/2616-5317-2019-28-14

ТАКТИКО-ОПЕРАЦІЙНИЙ КОНСТРУКТ У ВІДТВОРЕННІ ЗМІСТУ АКАДЕМІЧНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ, КИТАЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Попова Олександра Володимирівна[1]

Державний заклад “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, Одеса, Україна
E-mail: Alex-popova@ukr.net
ORCID ID https://orcid.org/ 0000–0002–6244–5473

Статтю присвячено вивченню тактико-операційного конструкту, що використається задля відтворення змісту академічного дискурсу з англійської і китайської мов українською. У дослідженні уточнено поняття “перекладацька стратегія”, “перекладацька тактика”, “перекладацька операція”. Перекладацьку стратегію в контексті перекладу академічної кореспонденції асоційовано з програмою з реалізації перекладацької діяльності, що формується на основі зацікавленості перекладача у якісному виконанні перекладу в умовах офіційних- і неофіційних-кооперативних (неконфліктних) відносин між фізичними та / або юридичними особами (розпочинати, підтримувати, завершати взаємну діяльність за встановленими освітніми й / або господарськими стандартами) та забезпечує конструктивний обмін інформацією (отримувати, надавати, запитувати, обробляти необхідну інформацію). Тактику перекладу у визначеному форматі ідентифіковано як інтегрований комплекс операцій перекладу, що виконуються в межах реалізації обраної стратегії перекладу; операцію — як конкретну дію перекладача в процесі відтворення тексту оригіналу мовою перекладу.

Схарактеризовано тактико-стратегічний конструкт у відтворенні змісту англомовної та китайськомовної академічної кореспонденції українською мовою. Стратегію комунікативно-рівноцінного перекладу визна-

[1] Доктор педагогічних наук, доцент, декан факультету іноземних мов Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”.

© Попова О. В., 2019

чено провідною в плані реалізації комунікативної інтенції автора тексту оригіналу мовою перекладу. Проаналізовано відповідність застосованих тактик перекладу обраній стратегії, серед яких виокремлено такі: тактика передачі когнітивної інформації, тактика лингвокультурной адаптації тексту, тактика стилістичної адаптації тексту, тактика коректного оформлення інформації і тактика відтворення формально-структурних характеристик тексту.

Автором специфіковано критерії оцінки адекватності перекладу досліджуваного дискурсу, що гарантують коректне розуміння ступеню досягнення мети відправника інформації в мові перекладу (адекватний (добрий переклад); задовільний переклад; неадекватний (поганий переклад)).

***Ключові слова**: академічний дискурс, тактики, операції, стратегії, переклад, українська мова, англійська мова, китайська мова.*

Постановка проблеми. Тактико-стратегічний підхід до здійснення перекладу є наразі одним з провідних засобів відтворення тексту мовою перекладу, що уможливлює збереження адекватності змісту тексту оригіналу у тексті перекладу. Поряд із значущістю професійних якостей перекладача (лінгвістична обізнаність, фонові знання, індивідуальні психологічні особливості й інтелектуальні здібності фахівця, вміння користуватися інформаційними технологіями та технічними засобами перекладу тощо) першорядну роль відіграють навички перекладача застосовувати тактико-стратегічний інструментарій як систему векторів, що визначають послідовність перекладацький дій, лінгвістичний конструкт, засоби експлікації імпліцитної інформації під час здійснення перекладацької діяльності, спрямованої на реципієнта.

З огляду на вищезазначене провідними чинниками, що забезпечують адекватність перекладу, вважаємо тактики й операції. Проблемам визначення перекладацьких стратегій, тактик і операцій в різних мовних парах було присвячено чимало праць відомих зарубіжних і вітчизняних учених, як-от: І. С. Алексєєва, В. С. Виноградов, В. М. Ілюхін, Т. М. Корольова, Н. С. Ольховська, В. В. Сдобніков, Л. М. Черноватий, A. Chesterman, L. Venuti та інші. Водночас тактико-операційний конструкт відтворення семантики англомовного та китайськомовного академічного дискурсу українською мовою не був предметом дослідження вітчизняних науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглянемо підходи науковців до визначення поняття “перекладацька стратегія”. Зауважимо, що терміни “стратегія перекладача”, “перекладацька стратегія”

і “стратегія поведінки перекладача” в різних наукових джерелах розглядаються як синонімічні. Н. К. Гарбовський, В. Н. Комісаров, Х. Крінгс, Н. Н. Нелюбін, В. Ф. Перетокін, В. В. Сдобніков, А. Д. Швейцер та ін. намагалися зробити спроби потлумачити поняття “стратегія перекладу”. Л. М. Черноватий виокремлює стратегічну компетенцію як складову фахової компетентності перекладача, до складу робочої моделі якої включено п’ять компетенцій: білінгвальну, екстралінгвістичну, перекладацьку, особистісну та стратегічну. Стратегічну компетенцію автор асоціює з надкомпетенцією, тобто інтегрованим умінням перекладати, що ґрунтується на координації решти компетенцій у процесі здійснення перекладацької діяльності [4]. А. Д. Швейцер розуміє перекладацьку стратегію як програму перекладацьких дій; метод виконання перекладацького завдання, що полягає в адекватній передачі комунікативної інтенції відправника з однієї мови іншою мовою з урахуванням культурологічних та особистісних особливостей оратора, базового рівня, мовної надкатегорії і підкатегорії [5]. В. В. Сдобніков погоджується із А. Д. Швейцером стосовно змісту досліджуваного феномена і корелює перекладацьку стратегію з програмою здійснення перекладацької діяльності, що формується на основі загального підходу перекладача до виконання перекладу в умовах певної комунікативної ситуації двомовної комунікації, що визначається специфічними особливостями цієї ситуації й метою перекладу, а також детермінує характер професійної поведінки перекладача в рамках певної комунікативної ситуації [3]. Погоджуємося також з концепцією В. В. Сдобнікова щодо визначення понять “перекладацька тактика” і “перекладацька операція”, які науковець інтерпретує таким чином: “тактика перекладу — це систематизований набір операцій перекладу, що виконуються для реалізації обраної стратегії перекладу і для досягнення мети перекладу; операція перекладу — це будь-яка дія перекладача в процесі створення тексту перекладу” [6].

Актуальність дослідження зумовлена тактико-стратегічним вектором реалізації перекладу офіційної академічної кореспонденції з англійської та китайської мов українською. У зв’язку з цим **метою** статті є виявлення тактико-стратегічного конструкту у відтворенні змісту англомовного та китайськомовного академічного дискурсу україн-

ською мовою, зокрема найрозповсюдженішого жанру досліджуваного дискурсу — кореспонденції, що передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) специфікувати корпус матеріалу дослідження; 2) уточнити поняття "перекладацька стратегія", "перекладацька тактика", "перекладацька операція"; 3) розробити критерії оцінки адекватності перекладу; 4) обґрунтувати доцільність застосування відповідних тактик і операцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Динамічна інтеграція України до країн Заходу і Сходу в різних сферах: політика, дипломатія, економіка, культура, освіта, спорт — передбачає зростаючу потребу у фахівцях, які володіють англійською, як інтернаціональною, та іншими іноземними мовами. Ураховуючи 25-річні конструктивні взаємини між Україною і Китаєм, зокрема в контексті Міжнародних проектів, ініційованих Урядом КНР, "Один пояс, один шлях" і "Новий Шовковий шлях", констатуємо нагальний попит у фахівцях-китаїстах. Відомо, що оволодіння іноземною мовою здійснюється більш ефективно з економією часу, якщо опановувати її у тій країні, мова якої вивчається. Саме тому питання академічної мобільності набуває неабиякого значення в цьому сенсі. Результати професійної підготовки майбутніх фахівців різних галузей та співпраці закладів освіти України з навчальними закладами зарубіжних країн безпосередньо ґрунтуються на академічній успішності реалізації поставлених завдань. Академічне середовище виступає платформою для різнофункційної кооперації, тоді як кореспонденція слугує одним із засобів її актуалізації. Коректна інтерпретація змісту інформаційно-інтенційних повідомлень, відображених у текстах академічних листів, мовою перекладу є запорукою процвітання співпраці держав на міжнародному рівні. Доречність навчання майбутніх філологів і перекладачів лінгвістичним й екстралінгвістичним аспектам перекладу академічних листів (кореспонденції) зумовлена часом, з одного боку; з іншого — фактом, що тактико-стратегічна складова перекладацької діяльності є рушійно-визначальною базою в контексті відтворення семантики тексту оригіналу.

Отже матеріалом започаткованого дослідження виступили англомовні та китайськомовні взірці офіційної академічної кореспонденції (службові листи) в межах міжнародної діяльності закладів освіти та варіанти їх перекладу українською мовою.

Проаналізовані авторські дефініції надають змогу визначити *перекладацьку стратегію* в контексті перекладу академічної кореспонденції як програму з реалізації перекладацької діяльності, що формується на основі зацікавленості перекладача у якісному виконанні перекладу в умовах офіційних і неофіційних кооперативних (неконфліктних) відносин між фізичними та / або юридичними особами (розпочинати, підтримувати, завершати взаємну діяльність за встановленими освітніми й / або господарськими стандартами) та забезпечує конструктивний обмін інформацією (отримувати, надавати, запитувати, обробляти необхідну інформацію). *Тактику перекладу* у визначеному форматі ідентифікуємо як інтегрований комплекс операцій перекладу, що виконуються в межах реалізації обраної стратегії перекладу; *операцію* — як конкретну дію перекладача в процесі відтворення тексту оригіналу мовою перекладу.

Вищезазначене спонукає до визначення критеріїв адекватності перекладу, що гарантують коректне розуміння ступеня досягнення мети відправника інформації в мові перекладу. Пропонуємо такий критеріальний апарат: • адекватний (добрий переклад); • задовільний переклад; • неадекватний (поганий переклад). Специфікуємо його.

• Адекватний (добрий переклад): переклад, у якому відтворюється функціональна домінанта вихідного повідомлення відповідно до комунікативної інтенції відправника вихідного повідомлення; викликає адекватну реакцію одержувача цього повідомлення; наявність відповідного ступеня семантико-структурної подібності перекладу вихідному тексту; лінгвістично-композиційна коректність оформлення тексту перекладу.

• Задовільний переклад: переклад, у якому частково відтворюється функціональна домінанта вихідного повідомлення відповідно до комунікативної інтенції відправника вихідного повідомлення; у більшості випадків викликає адекватну реакцію одержувача цього повідомлення; наявність відповідного ступеня семантико-структурної подібності перекладу вихідному тексту; загальна лінгвістично-композиційна коректність оформлення тексту перекладу (подекуди трапляються лексико-граматичні огріхи, порушується фрейм тексту, не всі реквізити зазначаються в тексті перекладу).

• Неадекватний (поганий переклад): перекладачем не декодовано зміст вихідного тексту, його призначення, комунікативну інтенцію

автора; в силу мовної некомпетентності або незнання предмету мовлення перекладач допускає неточності, спотворення змісту, що призводить до передання інформації у викривленому виді; відсутність еквівалентності при зіставленні окремих сегментів (речень) текстів оригіналу і перекладу; наявність чисельних лінгвістичних огріхів і помилок в оформленні тексту перекладу, значних порушень фрейм тексту перекладу; нехтування реквізитами у тексті перекладу [1].

Відзначимо, що поняття "академічний дискурс" трактуємо як "ситуативно зумовлений дискурс, екстралінгвістичним фундаментом якого виступає теоретико-практичне підґрунтя освітніх відносин суб'єктів й об'єктів академічної діяльності, а також сфера співпраці-діловодства в межах закладу вищої освіти та поза його межами відповідно до нормативно-уставних підстав функціонування вишу. Лінгвістична складова дискурсу реалізується в специфічному фонетичному, лексичному, граматичному та композиційно-стилістичному оформленні його контенту" [2].

Переклад академічної кореспонденції передбачає застосування *стратегії комунікативно рівноцінного перекладу*. Опишемо тактики й операції, що зумовлюють актуалізацію обраної стратегії в межах мовних пар "китайська → українська" та "англійська → українська".

1. *Тактика передачі когнітивної інформації*. Реалізується через *операції* міжмовних і перекладацьких відповідників, опущення комунікативно нерелевантної інформації, пояснення у тексті перекладу (табл. 1).

Таблиця 1

Операції, що реалізують тактику передачі когнітивної інформації під час відтворення змісту англомовної та китайськомовної кореспонденції українською мовою

п/п	Операції / трансформації	Китайська мова — оригінал	Англійська мова — оригінал	Українська мова — переклад
1	Функціональна заміна	更多计划内活动的详情可咨询组委会。	***One can find*** more detailed information regarding the planned events at the organizing Committee.	***Для отримання*** більш детальної інформації стосовно запланованих культурних заходів звертайтеся до оргкомітету.

Продовження табл. 1

п/п	Операції / трансформації	Китайська мова — оригінал	Англійська мова — оригінал	Українська мова — переклад
2	Пояснення	大学科学系感谢哈尔滨工程大学管理部门对我们科研成果的关注，并请求告知本次接受拟发表科学论文的截稿日期。	The Science Department of the university expresses gratitude to the Administration board of Harbin Engineering University for their concern about our achievements and asks to notify of the deadline of accepting articles to be published in the current issue of the ***collection of scientific works***.	Науковий відділ університету висловлює вдячність керівництву Харбінського інженерного університету за увагу да наших здобутків та просить повідомити про кінцевий термін подання статей до друку у поточному випуску збірника наукових праць (***колеги мають на увазі збірник "Modern Vectors of Science and Education Development in China and Ukraine"***).
3	Опущення	管理部门需要确定是否发送更多这方面材料。	***The administration board*** would like to find out if any additional materials will be sent in this respect.	***Адміністрація*** цікавиться, чи будуть надані будь-які додаткові матеріали з цього приводу.
4	Додавання	相关证书或教育公证文件是否有助于解决问题尚不确定。	We are not sure, if corresponding ***certificates*** or nostrified educational documents might help in solving the case.	Ми не впевнені, чи то ***надання*** відповідних ***довідок*** чи нострифікація освітніх документів зможуть допомогти у вирішенні цієї справи.

Продовження табл. 1

п/п	Операції / трансформації	Китайська мова — оригінал	Англійська мова — оригінал	Українська мова — переклад
5	Стягнення / компресія	研究生院办公室要求提供土耳其公民阿罕默德(Akhmed Beidi)先生所有必要的教育文件。	The Dean's office for postgraduate education ***requests that you should give*** all necessary education documents of Mr. Akhmed Beidi, the citizen of Turkey.	Деканат післядипломної освіти ***клопочеться про надання*** необхідних освітніх документів громадянина Туреччини пана Ахмеда Бейді.
6	Транслітерація / транскрипція	***新华社*** (Xīnhuá), ***黑龙江*** (Hēilyngjiāng), ***吴教授*** (wú jiaoshòu)	***Washington Press***, ***Hilton Hotel & Conference Centre Regina***, ***Professor Blacksmith***.	"***Вошингтон Прес***", ***Готель Хілтон та Конференц-центр Регіна*** (+ переклад і перестановка компонентів), ***Професор Блексміт*** (Інформаційна агенція) "***Сіньхуа***" (+ пояснення), (Провінція) ***Хейлунцзян*** (уточнення + коментар, оскільки ще є ріка Хейлунцзян, що означає "чорний дракон"), ***Професор У*** (+ перестановка компонентів).

Серед розповсюджених операцій виокремлюємо такі трансформації: функціональна заміна, пояснення, опущення, додавання, стягнення / компресія і транслітерація / транскрипція.

2. *Тактика лінгвокультурної адаптації тексту* актуалізується засобами транспозиції з поясненням в тексті наближеного перекладу й описового перекладу (табл. 2).

Таблиця 2

Операції, що реалізують тактику лингвокультурной адаптації тексту під час відтворення змісту англомовної та китайськомовної кореспонденції українською мовою

п/п	Операції / трансформації	Китайська мова — оригінал	Англійська мова — оригінал	Українська мова — переклад
1	Транспозиція з поясненням в тексті	第十三届孔子学院大会将于2018年12月4日到5日在成都举行。	The 13th Confucius Institute Conference will be held from December 4th to 5th, 2018 in ***Chengdu***.	XIII Міжнародна конференція Інститутів Конфуція відбуватиметься 4–5 грудня 2018 року у м. ***Ченду*** (***провінція Сичуань, Китай***).
2	Наближений переклад	国家汉办感谢贵方的参与，此次活动将促进外语教学领域最佳实践成果的共享。	***The Hanban*** appreciates your participation in the event which is going to facilitate sharing best practices in the field of foreign languages teaching.	***Головне управління Інститутів Конфуція*** цінує вашу участь у заході, який сприятиме обміну кращими практиками в галузі навчання іноземних мов.
3	Описовий переклад	希望贵方能在两周时间内制定详细的符合国际标准的教育专业项目目标规划。	We hope that your colleagues will spend a ***fortnight*** elaborating the goal and objectives of the educational professional programme which will comply with the international standards.	Ми сподіваємося, що ваші колеги проведуть ***два тижні***, розробляючи мету і завдання освітньої професійної програми, які будуть відповідати міжнародним стандартам.
4	Транслітерація / транскрипція	汉人 (hanrén)	***The Fulbright U. S. Student Program***.	***Програма Фулбрайта для студентів-громадян США*** (програма освітніх грантів) (+ коментар), ***Ха́ньці***, ***або кита́йці*** (морфемний переклад + уточнення)

Зауважимо, що наближений переклад та описовий переклад дещо співпадають у функціональному механізмі передачі змісту оригінального повідомлення.

3. *Тактика відтворення стилістичних характеристик тексту і стилістичної адаптації тексту* характеризується використанням міжмовних і перекладацьких відповідностей і прийому компенсації (табл. 3).

Таблиця 3

Операції, що реалізують тактику стилістичної адаптації тексту під час відтворення змісту англомовної та китайськомовної кореспонденції українською мовою

п/п	Операції / трансформації	Китайська мова — оригінал	Англійська мова — оригінал	Українська мова — переклад
1	Функціональна заміна	建议您成***为***捷恩普斯项目的合作大学。	***We propose that you should*** become our partner university in the Tempus Consortium.	***Чи Ви не погодитеся*** стати нашим партнером у консорціумі Темпуса?
2	Перестановка компонентів	我们如何打算在***学年结束时***授权专业?	How are we planning to license the specialty ***at the end of the academic year***?	Як ми плануємо ***у кінці академічного року*** отримати ліцензію на спеціальність? (*інтенція до специфікації / виконання запланованих завдань*).
3	Стягнення / компресія	哪里可以***要求***他们***解释恢复***资助计划参与者地位的进一步措施?	Where can ***one demand that they should explain*** the further steps to restore the status of the Grant Program participant?	Де можна ***вимагати пояснення*** подальших дій стосовно відновлення статусу учасника грантової програми? (*інтенція до специфікації запланованих завдань*).

Закінчення табл. 3

п/п	Операції / трансформації	Китайська мова — оригінал	Англійська мова — оригінал	Українська мова — переклад
4	Розгортання синтаксичної конструкції	奖学金申请委员会希望乌克兰南方师范大学的学生及时申请奖学金项目。	The Scholarship Committee ***expects the Ushynsky University students to apply*** for the programme of academic mobility in time.	Стипендіальний комітет ***очікує, що студенти Університету Ушинського подадуть заявки*** на програму академічної мобільності вчасно.
5	Антонімічний переклад	是否为我们提供暂时居留乌克兰时的津贴？	Will you ***give us the allowance*** for temporary stay in Ukraine?	Чи ***не відмовите Ви нам у наданні дозволу*** на тимчасове перебування в Україні?
6	Додавання	我们相信培训协议有助于签证的办理。	We are sure that ***the agreement*** on practical training will facilitate the process of visa obtaining?	Ми впевнені, що ***підписання угоди*** про практичну підготовку студентів може полегшити процес отримання візи.
7	Опущення	我们对意向书的条款和条件了解多少？	What do we know about ***the terms and conditions*** of the protocol of intentions?	Що ми знаємо про ***умови*** протоколу намірів?
8	Транслітерація / транскрипція	***新丝绸之路*** (Xīn sīchyu zhī lù)	***Princeton*** School of Law.	Юридичний інститут ***Принстонського*** університету (а не Принстонська школа права) (+ розгортання конструкції і коментар). ***Новий Шовковий шлях*** (*Євразійський сухопутний міст — пояснення).

Як ми бачимо з наведених прикладів, відтворення тексту перекладу академічно спрямованих текстів у межах мовних пар "китайська → українська" та "англійська → українська", операційний корпус актуалізації тактики передачі когнітивної інформації та тактики стилістичної адаптації тексту є майже універсальним (функціональна заміна, опущення, додавання, стягнення / компресія). Відзначимо, що для реалізації всіх обраних тактик характерною трансформацією є транслітерація / транскрипція, яка використовувалася під час перекладу власних імен (звернення до учасників конференцій (прізвище, ім'я, рідко по батькові), географічні назви в адресах, назви організацій / навчальних закладів-учасників і організацій / навчальних закладів-організаторів конференцій, безеквівалентна лексика / реалії). Часто транслітерація / транскрипція супроводжується наданням пояснення щодо феномена, який було перекладено, калькою або паралельним вживанням транслітерації і описового перекладу / коментаря / кальки.

4. *Тактика коректного оформлення інформації* відповідає нормативним вимогам мови перекладу.

5. *Тактику відтворення формально-структурних характеристик тексту* асоціюємо з композиційним фреймом репрезентації тексту академічного листа, тобто "структурно-композиційним формуляром документа", що передбачає наявність сукупності реквізитів, розташованих у встановленій стандартом послідовності: 1) призначення; 2) автор; 3) зміст — основний текст; 4) дата; 5) підпис чи узгодження; 6) адреса автора / суб'єктів академічно-офіційного дискурсу для листування / звернення). З іншого боку, збереження композиції тексту документа / листа означає відтворення його складових: першої частини, що специфікує підстави складання документа / листа; і другої частини, в якій викладаються висновки, пропозиції, рішення, розпорядження чи прохання [2].

Висновки. Отже, незважаючи на те, що англійська та китайська мови є неблизькоспорідненими мовами, тактико-стратегічний конструкт у відтворенні змісту англомовної та китайськомовної академічної кореспонденції українською мовою виявляється універсальним та зумовлюється специфікою функціонування академічного дискурсу. Стратегію комунікативно рівноцінного перекладу вважаємо провідною в плані реалізації комунікативної інтенції автора тек-

сту оригіналу мовою перекладу. Серед тактик виокремлюємо такі: тактика передачі когнітивної інформації, тактика лінгвокультурної адаптації тексту, тактика стилістичної адаптації тексту, тактика коректного оформлення інформації і тактика відтворення формально-структурних характеристик тексту. Виявлено, що операційний корпус актуалізації тактики передачі когнітивної інформації та тактики стилістичної адаптації тексту є майже універсальним (функціональна заміна, опущення, додавання, стягнення / компресія). Критеріями адекватності перекладу досліджуваного матеріалу виокремлено такі елементи: відтворення комунікативної інтенції відправника вихідного повідомлення; забезпечення адекватної реакції одержувача цього повідомлення; наявність відповідного ступеня семантико-структурної подібності перекладу вихідному тексту; лінгвістично-композиційна коректність оформлення тексту перекладу.

У подальшій роботі доцільним уявляється вивчення тактико-стратегічних векторів актуалізації змісту академічної кореспонденції у процесі її перекладу з української мови англійською та китайською.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Корольова Т. М. Психолінгвістичні аспекти відтворення китайськомовного військово-політичного дискурсу українською мовою / Т. М. Корольова, О. В. Попова // Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолингвистика. Серія: Філологія. — 2019. — Випуск 25(1). — Переяслав-Хмельницький : ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди". — С. 97–120.
2. Попова О. В. Академічно-офіційний дискурс в сучасній лінгвістичній парадигмі (на матеріалі української, російської, китайської та англійської мов) / О. В. Попова, Дін Сінь, Л. Є. Стародубенко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. — Одеса, 2015. — Випуск 19, т. 2. — С. 131–136.
3. Сдобников В. В. Стратегия перевода: общее определение / В. В. Сдобников // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. — 2011. — № 1. — С. 165–172.
4. Черноватий Л. М. Зміст поняття "фахова компетентність перекладача" як складової методики навчання / Л. М. Черноватий // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. — 2014. — Вип. 2. — С. 84–86. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2014_2_18
5. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. — М. : Наука, 2006. — 215 с.
6. Sdobnikov V. V. Strategy and Tactics of Translating Special Texts / V. V. Sdobnikov // Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences. — 2012. — Issue 5. — P. 861–867.

ТАКТИКО-ОПЕРАЦИОННЫЙ КОНСТРУКТ В ВОСПРОИЗВЕДЕНИИ СОДЕРЖАНИЯ АКАДЕМИЧЕСКОГО ДИСКУРСА (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКОГО, КИТАЙСКОГО И УКРАИНСКОГО ЯЗЫКОВ)

Попова Александра Владимировна[1]

Государственное учреждение "Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского", Одесса, Украина

Статья посвящена изучению тактико-операционного конструкта, используемые для воспроизведения содержания академического дискурса с английского и китайского языков на украинский. В исследовании уточнены понятия "переводческая стратегия", "переводческая стратегия", "переводческая операция". Переводческую стратегию в контексте перевода академической корреспонденции ассоциировано с программой по реализации переводческой деятельности, которая формируется на основе заинтересованности переводчика в качественном выполнении перевода в условиях официальных- и неофициальных-кооперативных (неконфликтных) отношений между физическими и / или юридическими лицами (начинать, поддерживать, завершать взаимную деятельность по установленным образовательными и / или хозяйственными стандартам) и обеспечивает конструктивный обмен информацией (получать, предоставлять, запрашивать, обрабатывать необходимую информацию). Тактику перевода в обозначенном формате идентифицировано как интегрированный комплекс операций перевода, выполняемых в рамках реализации выбранной стратегии перевода; операцию — как конкретное действие переводчика в процессе воспроизведения текста оригинала на языке перевода.

Охарактеризован тактико-стратегический конструкт при воспроизведении содержания англоязычной и китаеязычной академической корреспонденции на украинском языке. Стратегия коммуникативно-равноценного перевода определена ведущей в плане реализации коммуникативной интенции автора текста оригинала на языке перевода. Проанализированы соответствие применяемых тактик перевода выбранной стратегии, среди которых выделены следующие: тактика передачи когнитивной информации, тактика лингвокультурной адаптации текста, тактика стилистической адаптации текста, тактика корректного оформления информации и тактика воспроизведения формально-структурных характеристик текста.

Автором специфицированы критерии оценки адекватности перевода исследуемого дискурса, которые гарантируют корректное понимание

[1] Доктор педагогических наук, доцент, декан факультета иностранных языков Государственного учреждения "Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского".

степени достижения цели отправителя информации в языке перевода (адекватный (хороший перевод); удовлетворительный перевод; неадекватный (плохой перевод)).

Ключевые слова: *академический дискурс, тактики, операции, стратегии, перевод, украинский язык, английский язык, китайский язык.*

TACTICAL-OPERATIONAL CORPUS IN REPRODUCING THE ACADEMIC DISCOURSE CONTENT (ON THE MATERIAL OF THE ENGLISH, CHINESE AND UKRAINIAN LANGUAGES)

Popova Oleksandra[1]

State institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

The article is devoted to the study of the tactical-operational corpus used to reproduce the content of the academic discourse from English and Chinese into Ukrainian. The notions "translation strategy", "translation tactics", "translation operation" are specified. The translation strategy in the context of translating academic correspondence is associated with the program aimed at the implementation of translation activities, which is formed on the basis of the translator's interest in the quality of translation in terms of formal and informal-cooperative (non-conflict) relations between individuals and / or legal entities (to start, maintain and finish mutual activities according to the established educational and / or economic standards) as well as provides for a constructive exchange of information (to receive, provide, request, process the necessary information). The translation tactics in the designated format are identified as an integrated set of translation operations performed within the implementation of the chosen translation strategy; the translation operation is understood as a translator's specific action undertaken while reproducing the authentic text in the target language.

The tactical and strategic construct used when reproducing the content of English and Chinese academic correspondence in the Ukrainian language has been characterized. The strategy of communicatively equivalent translation is determined as the leading one in terms of the implementation of the communicative intention of the author (the person who creates the original text) in the target language. The correspondence of the applied translation tactics when dealing with the designated strategy has been analysed, these tactics being highlighted: the tactics of cognitive information transfer, the tactics of linguocultural text adaptation, the tactics of stylistic text adaptation, the tactics of correct information framework and the tactics of reproducing formal structural characteristics of the text.

[1] Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Dean of the Foreign Languages Department, State institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky".

The author specifies the criteria for assessing the adequacy of the translation of the discourse under study, which guarantee a correct understanding of the sender's goal in the target language (adequate (good translation); satisfactory translation; inadequate (bad translation)).

Key words: *academic discourse, tactics, operations, strategies, translation, Ukrainian, English, Chinese.*

REFERENCES

1. Korolova, T. M., & Popova, O. V. (2019). Psykholinhvistychni aspekty vidtvorennia kytaiskomovnoho viiskovo-politychnoho dyskursu ukrainskoiu movoiu [Psycholinguistic Aspects of Reproducing the Chinese Military and Political Discourse in Ukrainian]. *Psycholinguistics, 25(1),* (pp. 97–120). Khmelnytskyi : DVNZ "Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody" [in Ukrainian].
2. Popova, O. V., Ding Xin, & Starodubenko, L. Ye. (2015). Akademichno-ofitsiinyi dyskurs v suchasnii linhvistychnii paradyhmi (na materiali ukrainskoi, rosiiskoi, kytaiskoi ta anhliiskoi mov) [Academic-and-official discourse in modern linguistic paradigm (on the material of the Ukrainian, Russian, Chinese and English languages)]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Filolohiia — Scientific bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology, 19,* (Vols. 2), (pp. 131–136). Odesa [in Ukrainian].
3. Sdobnikov, V. V. (2011). Strategiya perevoda obschee opredelenie [Translation strategy: general definition]. *Vestnik Irkutskogo gosudarstvennogo lingvisticheskogo universiteta [The Bulletin of Irkutsk State Linguistic University], 1,* 165–172 [in Russian].
4. Chernovatyi, L. M. (2014). Zmist poniattia "fakhova kompetentnist perekladacha" yak skladovoi metodyky navchannia [The content of the concept "translator's professional competence" as a component of the teaching methods]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka — Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University, 2*, 84–86. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2014_2_18 [in Ukrainian].
5. Shveytser, A. D. (2006). *Teoriya perevoda: Status, problemyi, aspektyi [Translation Theory: Status, Problems, Aspects].* Moscow: Nauka [in Russian].
6. Sdobnikov, V. V. (2012). Strategy and Tactics of Translating Special Texts. *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences, 5,* 861–867 [in English].

Стаття надійшла до редакції 25.02.2019

УДК 801(111+161.2) https://doi.org/10.24195/2616-5317-2019-28-15

ФОНЕТИЧНІ ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ТЕМАТИЧНОГО ТА РЕМАТИЧНОГО КОМПОНЕНТІВ РЕЧЕННЯ В УСНОМУ МОВЛЕННІ

Савченко Євгенія Юріївна[1]

Державний заклад "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського", Одеса, Україна
E-mail: anneshirley2687@gmail.com
ORCID ID https://orcid.org/0000–0001–7000–5155

Статтю присвячено дослідженню фонетичних засобів актуалізації теми та реми висловлювання в усному мовленні. У роботі розглядаються основні компоненти просодичного оформлення тема-рематичної структури висловлювання, вивчається питання про структурні одиниці інтонації. Поліфункціональність інтонації в мовленні спричиняє ускладнення вивчення просодії.

На стадії інвентарно-таксономічного аналізу формальних засобів інтонації розглядаються основні компоненти просодичного оформлення тема-рематичної структури висловлювання, вивчається питання про структурні одиниці інтонації. Аналіз ґрунтується на дослідженні матеріальної суті інтонаційних одиниць, диференціацію яких забезпечують не тільки мелодійний компонент, але також і гучність, темп мовлення (включаючи паузи), тембр голосу, а також інтегральна просодична характеристика — фразовий наголос.

Можна з усією визначеністю констатувати наявність суттєвих відмінностей ступеня інформативності мелодики, гучності, темпу і тембру в плані передачі значень та комплексний характер їх реалізації в мовленні. Тому важливу проблему становить не тільки вивчення ролі кожного із цих компонентів під час реалізації комунікативної функції інтонації, але й установлення їх ієрархії, взаємозв'язку і взаємозалежності.

[1] Кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського».

© Савченко Є. Ю., 2019

Функціональний аналіз інтонації насамперед спрямовано на конкретизацію самого принципу класифікації функціональних навантажень інтонаційних конструкцій. Підлягає вивченню питання про відносну автономність різних функцій, характер їх взаємодії.

Перелік функцій інтонації може бути обмежений таким набором: інтелектуально-логічна функція (членування на синтагми, зв'язок між синтагмами, актуальне членування, акцентне виділення елементів синтагм), функція розрізнення комунікативних типів (ситуацій), функція вираження емоційного стану і відносини, функція передачі модальних відносин.

На рівні просодії актуальне членування висловлювань реалізується в мовленні головним чином за допомогою використання тональних і, частково, динамічних засобів інтонації (акцент часто пов'язаний із силовими компонентами інтонації — гучністю та енергетичною складовою): при цьому важливим для ідентифікації змісту є місце розташування акценту у висловлюванні, а також деякі особливості його реалізації.

Ключові слова: *тема, рема, паузи, наголос, ритм, темп, тембр.*

Найменш вивченим аспектом проблеми виокремлення тематичного та рематичного компонентів речення в усному мовленні є сьогодні питання про роль інтонації в цьому процесі.

Метою дослідження є висвітлення питання актуалізації тема-рематичної структури висловлювання в усному мовленні.

Об'єктом дослідження є англомовне та україномовне усне мовлення.

Предмет дослідження — фонетичні засоби актуалізації тема-рематичного членування висловлювання в усному мовленні.

Матеріалом дослідження слугували відрізки популярних телевізійних програм "Top Gear", "Перший тест" та "Бережись автомобіля" англійською та українською мовами; загальний час звучання досліджуваного матеріалу становить 301 хвилину 6 секунд, обсяг експериментального матеріалу — більше 3000 висловлювань.

Відомі дослідження в галузі інтонології (Е. А. Бризгунова [2], С. В. Кодзасов [4; 5], Р. К. Потапова [9], D. Crystal [16], D. Fry [19]), розглядаючи проблеми поліфункціональності інтонації в мовленні, майже не розглядають питання про її участь в актуальному членуванні висловлювання.

Лише в останні роки з'явилися теоретичні і практичні розробки, присвячені питанням функціонування просодичних конструкцій у мовленні, що включають як складову частину розгляд просодичного оформлення тема-рематичної структури мовлення (Ю. О. Дубовський [17], Т. М. Корольова [6], О. І. Стеріополо [10]).

Серйозним моментом, що ускладнює вивчення просодії, є поліфункціональність інтонації в мовленні. Із цієї причини одним із найважливіших завдань вивчення інтонації є виявлення її власних змістовних категорій. Найпоширенішою причиною неадекватного співвіднесення інтонаційної одиниці з семантичною, комунікативною, модальною тощо є недостатньо глибокий аналіз системного характеру взаємодії мовних явищ. Нехтування цією вимогою найчастіше призводить до того, що через суттєву варіативність параметрів інтонації часто буває вкрай важко виявити загальні характеристики просодичної структури мовних реалізацій, семантична близькість яких не викликає сумніву.

Для всебічного вивчення впливу різнопланових мовних та немовних факторів на характер функціонування в мовленні інтонаційних засобів виокремлення тематичного і рематичного складників висловлювання застосовують комплексний підхід, під час якого аналіз включає два етапи: аналіз формальних засобів (план вираження) і функціонально-семантичний аналіз (план змісту).

На стадії інвентарно-таксономічного аналізу формальних засобів інтонації розглядаються основні компоненти просодичного оформлення тема-рематичної структури висловлювання, вивчається питання про структурні одиниці інтонації. Аналіз ґрунтується на дослідженні матеріальної суті інтонаційних одиниць, диференціацію яких забезпечують не тільки мелодійний компонент, але також і гучність, темп мовлення (включаючи паузи), тембр голосу, а також інтегральна просодична характеристика — фразовий наголос. Більшість фонетистів дотримується саме такого визначення обсягу інтонаційних параметрів. Слід визнати, що існує вагома причина, у силу якої багато дослідників висувають на перший план за ступенем важливості в інтонаційному оформленні мовлення мелодичний компонент. Саме мелодичний компонент інтонації найбільш чітко сприймається на слух, найчастіше фіксується і має максимальну функціональну навантаженість [21].

Усі сегменти синтагми (передшкала, шкала, ядро і заядерна частина) відрізняються специфікою оформлення висотного компонента, тип ядерного тону, простого (низхідний, висхідний, рівний) або складного (низхідно-висхідний, висхідно-низхідний і т. ін.), є основною просодичною характеристикою синтагми. Тип шкали (вона зазвичай

підрозділяється на висхідну, низхідну й рівну — відповідно до напряму руху основного тону, і на ступінчасту, ковзаючу і скандентну — залежно від рівня і взаємного розташування наголошених і ненаголошених складів) також відіграє суттєву роль у передачі комунікативних відносин під час мовного спілкування. Передшкала менше за інші сегменти виділяється мелодичним оформленням, однак у порівнянні з ненаголошеними складами шкали вона більш інформативна і точніше відтворюється носіями мови. Післянаголошені склади зазвичай продовжують рух основного тону в ядрі, не вносячи в нього жодних змін. Однак за певних комунікативних умов посилення акценту на післянаголошених складах може збільшити їх значущість (вагомість) в інтонаційному оформленні фрази (особливо в українській мові).

В оформленні тема-рематичної структури фрази певну роль відіграє діапазон тональної зміни (широкий, нормальний, вузький). Поряд із тональною зміною протягом усієї синтагми важливими компонентами просодії часто виступають тональні перепади в межах окремих її сегментів і на межах між ними, що звуться інтервалами. Більше того, роль тональних модифікаторів змісту можуть виконувати не тільки абсолютні значення зміни висотного компонента, але й швидкість цієї зміни, градуальний засіб сприйняття якої підтверджено в багатьох експериментально-фонетичних дослідженнях.

Слід підкреслити, що смислорозрізнювальні можливості мелодичного компонента інтонації реалізуються найчастіше не тільки за рахунок особливостей просодичного оформлення того чи іншого сегмента синтагми, а й в результаті взаємодії інтонаційних конструкцій передшкали, шкали і ядра, функціонально пов'язаних у мовленнєвому акті.

Певний внесок у диференціацію теми і реми фрази робить динамічний компонент інтонації; досягнута за рахунок посилення інтенсивності мовленнєвого сигналу виділення слова логічним наголосом має найчастіше вирішальне значення не тільки для інтерпретації логіко-змістової структури речення, маркування зв'язку між його членами, а й для виділення тематичного та рематичного компонентів речення.

Темпоральний компонент також є одним із засобів інтонаційного вираження різних аспектів змістовного плану. Закономірності темпоральних змін [22], які характерні для всіх мовців даною мовою та

які є релевантними в плані передачі тих чи інших логіко-змістових і модальних значень у процесі комунікації, значною мірою спотворюються через суттєву варіативність ритміко-темпових характеристик мовлення індивідуумів. Крім зазначеної причини на зміну темпорального компонента інтонації безпосередній вплив справляють: довжина синтагми (чим довший мовленнєвий відрізок, тим більша кількість складів вимовляється за одиницю часу), гучність мовлення (чим тихіше мовлення, тим воно повільніше), стиль мовлення (офіційний і ораторський стилі відрізняються уповільненим темпом реалізації, неофіційне мовлення — прискореним) [17; 18].

До аналізованих темпоральних характеристик включаються як показники тривалості різних звучних відрізків мовленнєвого потоку, так і тривалість перерв у звучанні (міжсинтагменних і внутрісинтагменних пауз фізичного і психологічного типу) [15].

Важливими ремоідентифікаторами також є паузи. Вони розчленовують мовленнєвий потік на речення та синтагми, виражають характер зв'язку між частинами речення, є засобом змістового та емоційного виокремлення слів або синтагм [7: 72]. Пауза органічно пов'язана з текстом, є його невід'ємною частиною. Вона не тільки відіграє певну роль у членуванні мовлення на змістові відрізки, але багато в чому визначає ритмічну структуру тексту, а також впливає на характер темпу. Періодичне чергування пауз і фонаційних відрізків мовлення, а також часове урівноваження між ними (тривалі паузи часто слідують за коротким висловлюванням і навпаки) — один з елементів ритму публічного виступу [1: 105].

Фразовий наголос також відіграє важливу роль під час передачі тема-рематичної структури висловлювання. Фразовий наголос — це інтегральний параметр просодії, складний і в плані виявлення його основних просодичних корелятів, і в плані ідентифікації його функціонально-семантичних характеристик, оскільки фразовий наголос найтіснішим чином пов'язаний з іншими аспектами мовлення і визначається ситуацією спілкування. Різновидами фразового наголосу є синтагматичний, логічний та емфатичний наголоси. М. В. Дорохова визначає фразовий наголос як сукупність наголошених складів у висловлюванні, яка реалізується в мовленні через контрасти за ступенем виділення, а також через позиційні і комбінаторні властивості наголошених складів, що лежать в основі організації акцентної струк-

тури фрази. А. М. Антипова стверджує, що фразовий наголос організовує висловлювання, служить основою ритмічної структури фрази, виділяє змістовий центр речення [1: 63]. Розподіл наголосу у фразі в першу чергу визначається комунікативним чинником [1: с. 61]. Саме тому фразовий наголос відіграє визначальну роль у формуванні темарематичної структури висловлювання.

Особлива роль у передачі індивідуального ставлення мовця належить тембральним характеристикам мовлення. Це зумовлено тим, що зміна тембру не бере участі в реалізації основних комунікативних функцій інтонації і виявляється лише у вираженні певних модальних або емоційних значень [13]. Тембр зазвичай визначається як "забарвлення" голосу, що дозволяє розрізняти психофізіологічний стан мовця, його ставлення до об'єкта мовлення і ситуації. Різні підходи до вивчення тембру, а також відсутність єдиної термінології під час опису результатів досліджень у цій галузі призводять до додаткових складнощів. Так прихильники акустико-артикуляційного підходу під час вивчення тембру описують його особливості, використовуючи терміни типу "дзвінкий, хрипкий, низький, високий, відкритий, закритий, назальний" тощо, а прихильники дослідження тембру з погляду його семантичної навантаженості вдаються до таких характеристик, як "радісний, веселий, грубий, дружній, ніжний, ворожий" і т. ін. Основними акустичними корелятами тембральних характеристик мовленнєвого сигналу є виділені під час спектрографічного аналізу параметри високочастотних ділянок посилення звукової енергії (тобто друга, третя і четверта форманти спектру голосних і широкосмугових "шумів" спектрограм приголосних звуків).

На підставі аналізу праць, присвячених дослідженню інтонаційних засобів мовлення, можна з усією визначеністю констатувати наявність суттєвих відмінностей ступеня інформативності мелодики, гучності, темпу і тембру в плані передачі значень та комплексний характер їх реалізації в мовленні. Тому важливу проблему становить не тільки вивчення ролі кожного із цих компонентів під час реалізації комунікативної функції інтонації, але й установлення їх ієрархії, взаємозв'язку і взаємозалежності.

Функціональний аналіз інтонації насамперед спрямовано на конкретизацію самого принципу класифікації функціональних навантажень інтонаційних конструкцій. Підлягає вивченню питання про

відносну автономність різних функцій, характер їх взаємодії. У науковій літературі відображено вкрай суперечливі думки з питання про конкретний зміст функцій інтонації. Діапазон висловлюваних точок зору поширюється від твердження про повну відсутність мовних функцій в інтонації до закріплення за нею чітко окресленого списку функцій, що не перетинаються. Серед численних підходів до питання про функціональне різноманіття інтонації, безсумнівно, виділяється обґрунтований Л. Р. Зіндером [3] принцип класифікації функцій інтонації, відрізняється внутрішньою логікою і системним характером. Відповідно до цієї класифікації перелік функцій інтонації може бути обмежений таким набором: інтелектуально-логічна функція (членування на синтагми, зв'язок між синтагмами, актуальне членування, акцентне виділення елементів синтагм), функція розрізнення комунікативних типів (ситуацій), функція вираження емоційного стану і відносини, функція передачі модальних відносин. Автори деяких робіт під час аналізу конкретних мовних явищ розглядають дві перші функції спільно, об'єднуючи їх під загальною назвою логіко-комунікативна функція. Системний характер зазначеної класифікації функцій інтонації, їх відносна незалежність і взаємозв'язок виявляються, по-перше, за їх здатністю формувати особливі одиниці, по-друге, за інвентарем і кількісним вираженням тих фонетичних засобів, які переважно використовуються під час реалізації того чи іншого функціонального навантаження інтонації.

Найважливішою функцією, що здійснюється інтонаційними засобами в мовленні, є логіко-комунікативна, одним із найбільш поширених компонентів якої є функція організації тема-рематичної структури. Останнім часом значно зріс інтерес мовознавців до вивчення усного мовлення в процесі його сприйняття. Серед проблем, що викликають особливий інтерес, розглядаються мовленнєві явища, пов'язані з використанням просодії для виокремлення найбільш значимої в комунікативному плані інформації.

Вивченням питань інтонаційного оформлення мовлення, також і особливостей фразової акцентуації, займалися такі вчені, як А. М. Антипова [1], Т. М. Корольова [6], Т. М. Ніколаєва [8], І. Г. Торсуєва [11], І. Фужерон [12], D. Bolinger [14], M. A. K. Halliday [20] та ін.

Одержані ними результати свідчать про те, що на рівні просодії актуальне членування висловлювань реалізується в мовленні головним

чином за допомогою використання тональних і, частково, динамічних засобів інтонації (акцент часто пов'язаний із силовими компонентами інтонації — гучністю та енергетичною складовою): при цьому важливим для ідентифікації змісту є місце розташування акценту у висловлюванні, а також деякі особливості його реалізації.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Антипова А. М. Система английской речевой интонации / Антонина Михайловна Антипова. — М.: Высшая школа, 1979. — 131 с.
2. Брызгунова Е. А. Ответы на анкету "Об основах теории интонации" / Е. А. Брызгунова // Проблемы фонетики. — 1993. — № 1. — С. 61–66.
3. Зиндер Л. Р. Общая фонетика / Лев Рафаилович Зиндер. — М.: Высшая школа, 1979. — 312 с.
4. Кодзасов С. В. Глубинные и поверхностные структуры в интонации [Электронный ресурс] / С. В. Кодзасов: Институт русского языка им. В. В. Виноградова РАН. — Режим доступа к журн.: http://www.philol.msu.ru/~otipl/ SpeechGroup/publications.html
5. Кодзасов С. В. Законы фразовой акцентуации / С. В. Кодзасов // Просодический строй русской речи. — 1996. — С. 181–204.
6. Королёва Т. М. Интонация модальности в звучащей речи / Татьяна Михайловна Королёва. — К.: Выща школа, 1989. — 148 с.
7. Меркулова Н. О. Засоби тема-рематичного поділу висловлювання: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Меркулова Наталя Олексіївна; ДНУ. — Донецьк, 2006. — 170 с.
8. Николаева Т. М. Семантика акцентного выделения / Татьяна Михайловна Николаева. — М.: Наука, 1982. — 278 с.
9. Потапова Р. К. Просодия, просодика, просодемика / Р. К. Потапова // Просодия текста. — 1982. — С. 29–32.
10. Стеріополо О. І. Перлокутивний ефект просодії мовлення / О. І. Стеріополо // Актуальні проблеми романо-германської філології в Україні та Болонський процес: матеріали міжнародної наукової конференції (24–25 листопада 2004 р). — Чернівці, 2004. — С. 268–270.
11. Торсуева И. Г. Интонация и смысл высказывания / Ирина Георгиевна Торсуева. — М.: Наука, 1979. — 109 с.
12. Фужерон И. Ядерное и фразовое ударение / И. Фужерон // Известия РАН. — 2005. — № 2. — С. 32–39.
13. Щербань Г. Е. О функциях пропозициональных частиц в актуальном членении текста [Электронный ресурс] / Г. Е. Щербань // Исследовано в России: электронный журнал, — 2001. — № 46. — С. 535–544. — Режим доступа к журн.: http://rubingoods.ru/964/0.pl
14. Bolinger D. Intonation as Stress Carrier / D. Bolinger // Litera. — 1955. — № 2. — P. 35–40.
15. Cook M. The interpretation of pauses by the listener / Mark Cook, Mansur Lalljee // British Journal of Social and Clinical Psychology. — 1972. — № 9. — P. 375–376.

16. Crystal D. Prosodic systems and intonation in English / David Crystal. — London: Cambridge University Press, 1969. — 382 p.
17. Dubovsky Y. Attitudinal semantics of prosody and its metalanguage / Yury Dubovsky, Galina Yermolenko // Proc. XI-th ICPhS. — 1987. — № 5. — P. 279–282.
18. Fant G. Semantic and prosodic variabilities in connected speech / G. Fant, L. Nord, A. Kruckenberg // Proc. XI-th ICPhS. — 1987. — № 6. — P. 102–105.
19. Fry D. Prosodic phenomena / D. Fry // Manual of Phonetics. — 1968. — P. 365–410.
20. Halliday M. A. K. Intonation and Grammar in British English / Michael Alexander Kirkwood Halliday. — The Hague: Mouton, 1967. — 62 p.
21. Palmer F. R. Modality and the English verbals / Frank Robert Palmer. — London; New York: Longman linguistics libr., 1974. — 196 p.
22. Roach P. English phonetics and phonology. A practical course / Peter Roach. — Cambridge: Cambridge University Press, 1984. — 212 p.

ФОНЕТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА АКТУАЛИЗАЦИИ ТЕМАТИЧЕСКОГО И РЕМАТИЧЕСКОГО КОМПОНЕНТОВ ПРЕДЛОЖЕНИЯ В УСТНОЙ РЕЧИ

Савченко Евгения Юрьевна[1]

Государственное учреждение “Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского”, Одесса, Украина

Статья посвящена исследованию фонетических средств актуализации темы и ремы высказывания в устной речи. В работе рассматриваются основные компоненты просодического оформления тема-рематической структуры высказывания, изучается вопрос о структурных единицах интонации. Полифункциональность интонации в речи вызывает осложнения изучения просодии.

На стадии инвентарно-таксономического анализа формальных средств интонации рассматриваются основные компоненты просодического оформления тема-рематической структуры высказывания, изучается вопрос о структурных единицах интонации. Анализ основывается на исследовании материальной сущности интонационных единиц, дифференциацию которых обеспечивают не только мелодичный компонент, но также и громкость, темп речи (включая паузы), тембр голоса, а также интегральная просодическая характеристика — фразовое ударение.

Можно со всей определенностью констатировать наличие существенных различий степени информативности мелодики, громкости, темпа и тембра в плане передачи значений и комплексный характер их реализа-

[1] Кандидат филологических наук, старший преподаватель кафедры перевода, теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения “Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского”.

ции в речи. Поэтому важную проблему представляет не только изучение роли каждого из этих компонентов при реализации коммуникативной функции интонации, но и установление их иерархии, взаимосвязи и взаимозависимости.

Функциональный анализ интонации прежде всего направлен на конкретизацию самого принципа классификации функциональных нагрузок интонационных конструкций. Подлежит изучению вопрос об относительной автономности различных функций, характер их взаимодействия.

Перечень функций интонации может быть ограничен таким набором: интеллектуально-логическая функция (членение на синтагмы, связь между синтагмами, актуальное членение, акцентное выделение элементов синтагм), функция различения коммуникативных типов (ситуаций), функция выражения эмоционального состояния и отношения, функция передачи модальных отношений.

На уровне просодии актуальное членение высказываний реализуется в речи главным образом посредством использования тональных и, частично, динамических средств интонации (акцент часто связан с силовыми компонентами интонации — громкостью и энергетической составляющей): при этом важным для идентификации содержания является место расположения акцента в высказывании, а также некоторые особенности его реализации.

Ключевые слова: *тема, рема, пауза, ударение, ритм, темп, тембр.*

PHONETIC MEANS EXECUTING THEME AND RHEME FUNCTIONING IN SPEECH

Savchenko Yevheniia[1]

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky"

The paper deals with phonetic means executing theme and rheme functioning in speech. The main components of prosodic arrangement of the theme and rheme structure of the utterance are studied, and a problem of structural units of intonation is investigated. Multi-functionality of intonation tends to complicate a study of speech prosody.

At the stage of inventory and taxonomic analysis of the formal means of intonation the basic components of prosodic arrangement of the theme and rheme structure of the utterance are considered and a problem of the structural intonation units is studied. The analysis is based on a study of the material essence

[1] Candidate of philological sciences, assistant professor, Department of Translation, Theoratical and Applied Linguistics at "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky".

of the intonation units which differentiation is provided not only by the melodic component but also by speech intensity, speech tempo (including pauses), voice timbre as well as the integral prosodic characteristic — the phrase stress.

It is possible to speak definitely about presence of essential differences in the degree of informational melody, speech intensity, tempo and timbre in the context of communication of meanings, and a complex nature of their accomplishment in speech. Therefore, it becomes important to study not just the role of each of these components in the accomplishment of the communicative function of intonation but also to establish their hierarchy, inter-relation and interdependence.

Functional analysis of intonation is primarily aimed at specification of the very principle of classification of the intonation structure functional loading. It is advisable to study the relative autonomy of various functions and the nature of their interaction.

The list of intonation functions may be limited with such a set: intelligent and logical function (segmentation by syntagms, links between syntagms, actual segmentation, accentual marking of the syntagm elements), differentiation function of the communication types (situations), the function expressing the emotional state and relations and the function that transfers modal relations.

At the prosody level the actual segmentation of utterances is accomplished in speech primarily by using tonal and, partially, dynamic means of intonation (the emphasis is often linked to the forceful intonation components — intensity and energy component): at that, in order to identify the content, the place of stress is important as well as certain peculiarities of its accomplishment.

Key words: *theme, rheme, pauses, sentence-stress, rhythm, tempo, timbre.*

REFERENCES

1. Antipova A. M. Sistema anglijskoj rechevoj intonacii / Antonina Mihajlovna Antipova. M.: Vysshaya Shkola, 1979. — 131 s.
2. Bryzgunova E. A. Otvety na anketu “Ob osnovah teorii intonacii” / E. A. Bryzgunova // Problemy fonetiki. — 1993. — № 1. — S. 61–66.
3. Zinder L. R. Obshaya fonetika / Lev Rafailovich Zinder. — M.: Vysshaya shkola, 1979. — 312 s.
4. Kodzasov S. V. Glubinnye i poverhnostnye struktury v intonacii [Elektronnyj resurs]: Institut russkogo yazyka im. V. V. Vinogradova RAN / S. V. Kodzasov. — Rezhim dostupa k zhurn.: http://www.philol.msu.ru/~otipl/ SpeechGroup/publications.html
5. Kodzasov S. V. Zakony frazovoj akcentuacii / S. V. Kodzasov // Prosodicheskij stroj russkoj rechi. — 1996. — S. 181–204.
6. Korolyova T. M. Intonaciya modalnosti v zvuchashej rechi / Tatyana Mihajlovna Korolyova. — K.: Vysha shkola, 1989. — 148 s.
7. Merkulova N. O. Zasobi tema-rematichnogo podilu vislovlyuvannya: dis.... kand. filol. nauk: 10.02.01 / Merkulova Natalya Oleksiyivna; DNU. — Doneck, 2006. — 170 s.
8. Nikolaeva T. M. Semantika akcentnogo vydeleniya / Tatyana Mihajlovna Nikolaeva. — M.: Nauka, 1982. — 278 s.

9. Potapova R. K. Prosodiya, prosodika, prosodemika / R. K. Potapova // Prosodiya teksta. — 1982. — S. 29–32.
10. Steriopolo O. I. Perlokutyvnyi efekt prosodii movlennia / O. I. Steriopolo // Aktualni problemy romano-hermanskoi filolohii v Ukraini ta Bolonskyi protses. Materialy mizhnarodnoi naukovoi konferentsii (24–25 lystopada 2004 r). — Chernivtsi, 2004. — S. 268–270.
11. Torsueva I. G. Intonaciya i smysl vyskazyvaniya / Irina Georgievna Torsueva. — M.: Nauka, 1979. — 109 s.
12. Fuzheron I. Yadernoe i frazovoe udarenie / I. Fuzheron // Izvestiya RAN. — 2005. — № 2. — S. 32–39.
13. Sherban G. E. O funkciyah propozicionalnyh chastic v aktualnom chlenenii teksta [Elektronnyj resurs] / G. E. Sherban // Elektronnyj zhurnal "Issledovano v Rossii", — 2001. — № 46. — S. 535–544. Rezhim dostupa k zhurn.: http://rubingoods.ru/964/0.pl
14. Bolinger D. Intonation as Stress Carrier / D. Bolinger // Litera. — 1955. — № 2. — P. 35–40.
15. Cook M. The interpretation of pauses by the listener / Mark Cook, Mansur Lalljee // British Journal of Social and Clinical Psychology. — 1972. — № 9. — P. 375–376.
16. 16.Crystal D. Prosodic systems and intonation in English / David Crystal. — London: Cambridge University Press, 1969. — 382 p.
17. Dubovsky Y. Attitudinal semantics of prosody and its metalanguage / Yury Dubovsky, Galina Yermolenko // Proc. XI-th ICPhS. — 1987. — № 5. — P. 279–282.
18. Fant G. Semantic and prosodic variabilities in connected speech / G. Fant, L. Nord, A. Kruckenberg // Proc. XI-th ICPhS. — 1987. — № 6. — P. 102–105.
19. Fry D. Prosodic phenomena / D. Fry // Manual of Phonetics. — 1968. — P. 365–410.
20. Halliday M. A. K. Intonation and Grammar in British English / Michael Alexander Kirkwood. — The Hague: Mouton, 1967. — 62 p.
21. Palmer F. R. Modality and the English verbals / Frank Robert Palmer. — London, New York: Longman linguistics libr., 1974. — 196 p.
22. Roach P. English phonetics and phonology. A practical course / Peter Roach. — Cambridge: Cambridge University Press, 1984. — 212 p.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2019

УДК 81’25+811.111’581 https://doi.org/10.24195/2616-5317-2019-28-16

ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО ТЕКСТУ КИТАЙСЬКОЮ МОВОЮ

Стоянова Тетяна Володимирівна[1]

Державний заклад “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, Одеса, Україна
E-mail: t.v.stoianova@gmail.com
ORCID ID https://orcid.org/0000–0002–0424–6783

Стаття присвячена дослідженню філософського підґрунтя для перекладу англомовних документів ЮНЕСКО сфери освіти китайською мовою. Англійська та китайська мови відмінні не тільки на різних мовних рівнях, а й у культурологічному аспекті, що призводить до необхідності вивчення структури комунікативного акту, його складових. У даному випадку комунікація розглядається у вигляді абстрактної схеми, що передає особливості співвідношення всіх елементів інформаційного обміну та наявних супровідних операцій. У статті описано комунікативний акт з урахуванням екстралінгвальних особливостей. Повноцінний двомовний комунікативний акт може мати місце тільки за умови коли вихідне повідомлення передається реципієнтом, що сприймає повідомлення крізь призму свого комунікативного наміру та досвіду, що приводить до утворення певного комунікативного ефекту. У ході двомовної комунікації до комунікативного процесу залучені вже не дві особи, а три — додається перекладач, що передає вихідний текст іншою мовою. Двомовний комунікативний акт слід розглядати у сукупності з культурними чинниками, що впливають на зміст повідомлення при його створенні та при його декодуванні третім отримувачем. У дослідженні означено, що герменевтика є напрямом, який досліджує умови створення тексту, тлумачення його змісту, його філософські основи тощо. Метою дослідження є визначення філософського підґрунтя дослідження проблеми перекладу з англійської мови китайською в умовах міжнародної комунікації. Об’єктом дослідження є переклад документів

[1] Викладач-стажист кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського.

© Стоянова Т. В., 2019

ЮНЕСКО з захисту прав на освіту. Предметом дослідження є філософське підґрунтя для перекладу з англійської мови китайською документів ЮНЕСКО з захисту прав на освіту в умовах міжнародної комунікації. Матеріалом дослідження є документи ЮНЕСКО з питань освіти англійською та китайською мовою.

Ключові слова: *переклад, комунікація, комунікативний акт, двомовна комунікація, герменевтика.*

У ході дослідження проблеми перекладу з англійської мови китайською виникає багато проблем, оскільки ці дві мови відмінні на всіх рівнях. Окрім того, необхідно також взяти до уваги не тільки суто лінгвістичні особливості, а й екстралінгвістичні, а саме культурне та філософське підґрунтя до тлумачення тексту.

Актуальність дослідження зумовлена наростаючим інтересом до налагодження та встановлення міжнародного співробітництва у всіх сферах діяльності, а однією з основних умов для цього є дотримання у всьому світі прав людини. Основною міжнародною організацією, що займається питанням прав людини на міжнародному рівні, є ООН (Організація Об'єднаних Націй) та ЮНЕСКО, що займається, зокрема, питаннями освіти та культури. Оскільки основною робочою мовою ООН та ЮНЕСКО є англійська, то всі положення, всі договори укладаються означеною мовою, що зумовлює постанову питання перекладу всієї документації іншими мовами для досягнення прогресивного співробітництва.

Теоретичною основою вивчення проблеми перекладу у ході двомовної комунікації стали дослідження С. Хантингтона, М. Л. Макарова, В. В. Сдобнікова, А. Д. Швейцера та інших науковців.

Метою дослідження є визначення філософського підґрунтя дослідження проблеми перекладу з англійської мови китайською в умовах міжнародної комунікації.

Об'єктом дослідження є переклад документів ЮНЕСКО з захисту прав на освіту.

Предметом є дослідження філософського підґрунтя для перекладу з англійської мови китайською документів ЮНЕСКО з захисту прав на освіту в умовах міжнародної комунікації.

Матеріалом дослідження є документи ЮНЕСКО з питань освіти англійською (загальним об'ємом 884 сторінки) та китайською мовою (загальним об'ємом 875 сторінок).

Китайська цивілізація є древньою, має власну "культуру мовлення і мислення", що розвивалася ізольовано, в особливості від європейських країн. Такі особливості розвитку, широке розповсюдження "ідейних диспутів" призвели до утворення власної "філософської думки Китаю". Сьогодні ця філософська думка ще має "значну роль у житті китайців", тобто має певний вплив на мову культура цього народу [5: 9–10].

Питання взаємодії декількох держав, вплив культури на їх політику та інші державні та громадські сфери є актуальним проте не новим питанням. Так, наприклад, С. Гантінгтон висловив думку, що "політичні кордони дедалі частіше корегуються з метою збігтися з культурними" [10: 185]. Так, можна виділити проведення регіональних засідань з окремих питань з метою дотримання культурних особливостей в умовах сучасного розвитку країн на світовому рівні, наприклад, "Convention on the Recognition of Studies, Diplomas and Degrees concerning Higher Education in the States belonging to the Europe Region", "Regional Convention on the Recognition of Studies, Diplomas and Degrees in Higher Education in Asia and the Pacific" та інші. Таку взаємодію інакше можна назвати **комунікацією**. Так, О. О. Селіванова визначає поняття комунікації як "цілеспрямований процес інформаційного обміну між двома і більше сутностями за допомогою певної семіотичної системи" [7: 274]. З точки зору лінгвістики комунікація видається складним поняттям для однозначного визначення, саме тому досі немає одностайної дефініції. Для виявлення сутності означеного поняття були виокремлені різнобічні моделі комунікації, тобто "абстрактні схеми", що передають "системну кореляцію складників інформаційного обміну й комунікативних дій, а також співвідношення здійснюваних ними супровідних операцій", таким чином здійснюється "передача інформації від адресанта до адресата та комунікативний вплив" [7: 265].

Однією з таких моделей є модель Р. О. Якобсона, де він описує всі складові комунікативного процесу. Так, у моделі подано двох учасників, а саме адресанта та адресата, де перший "посилає повідомлення" другому. Задля забезпечення реалізації всіх функцій повідомлення необхідно також взяти до уваги: "контекст, про який йде мова" та який "має сприйматися адресатом" у вербальній чи вербалізованій формі; код, що "цілком або частково" співпадає для

обох учасників комунікативного процесу; контакт, тобто "фізичний канал та психологічний зв'язок між адресантом та адресатом" [13: 196–197].

З вищенаведеної розвідки бачимо, що процес комунікації не тільки розглядається суто з лінгвальної точки зору, а й включає екстралінгвальний компонент, а саме контакт.

Збереження змісту тексту при його передачі іноземною мовою потребує в першу чергу правильного трактування вихідного тексту. У ході означеного процесу виникає ряд труднощів, як, наприклад, семантичні проблеми, тобто правильне тлумачення смислу вихідного тексту у порівнянні з інтенцією автора. Приймаючи до уваги цю та деякі інші особливості, У. Уівер та К. Шеннон запропонували **кодову модель комунікації,** яка починається з джерела інформації та відправника, що у сукупності приводить до утворення повідомлення, яке на шляху до отримувача та свого кінцевого призначення долає певні перепони [14: 3–13], до таких перепон, на нашу думку, можна віднести досвід перекладача, його фонові знання.

Це дослідження М. Л. Макаров дещо розтлумачив, його можна описати наступним чином: вихідна інформація потрапляє до автора повідомлення, який у необхідний час перетворює її в повідомлення, тобто код, який після подолання певних перепон як фізичних (шум, перетини) потрапляє до отримувача крізь попередню обробку тобто декодування отриманого повідомлення [4: 24]. Схема М. Л. Макарова співпадає зі схемою роботи та переробки інформації комп'ютером тобто замість відправника у людській комунікації виступає мовець, далі за отримувача — слухач або читач, "обидва мають мовні (де) кодуючи пристрої та "процесори", що переробляють та зберігають думку або "інформацію". Науковець також підтримує думку інших дослідників (наприклад, Н. І. Жинкін [2]) щодо розгляду "національної мови як коду", який виражає певні "думки та звуки" [4: 24–26]. Таким чином, щоб отримати означені думки та звуки, необхідно декодувати вже закодовану інформацію.

На основі моделі Р. О. Якобсона В. В. Сдобніковим була також запропонована схема комунікативного акту, де адресант створює повідомлення завдяки когнітивному наміру та досвіду. Повідомлення так само, як у Р. О. Якобсона, є закодованою інформацією та може виконати свою функцію тільки за умови наявності контексту та контакту

з адресатом. У свою чергу адресат сприймає повідомлення крізь призму свого комунікативного наміру та досвіду та приводить до утворення певного комунікативного ефекту [6: 65].

Двомовна комунікація є складним процесом, оскільки увага приділяється не тільки мовним категоріям (наприклад, лексиці, граматиці), а й екстралінгвістичним чинникам, наприклад, культурі мов. Так, А. Д. Швейцер запропонував схему двомовної комунікації, де він виділив "дві комунікативні ситуації", розглядає комунікативні ситуації в різних, окремих культурах, оскільки має місце використання двох мов. У двомовній комунікації, окрім адресанта та адресата, виникає третя особа — перекладач, що передає вихідний текст іншою мовою [11: 51–52].

Модель А. Д. Швейцера — це модель Ю. Найди, що була вдосконалена за рахунок додавання культурного фактора, тобто у доробленій моделі комунікативний акт розглядається не просто в межах лінгвістичних особливостей, а й приймаються до уваги також культурні чинники, що впливають на зміст повідомлення при його створенні та при його декодуванні третім отримувачем. Саме тому для перекладача важливо володіти лінгвокультурними особливостями, що сприятиме досягненню успішної комунікації.

Структура двомовної комунікації, як зазначив В. В. Сдобніков, дуже ускладнена та їй "приділяється недостатня увага" [6: 85]. Як ми можемо зазначити з наведеної схеми, двомовна комунікація є дуже складним процесом, а її результат залежить від мети, що стоїть перед перекладачем. Як зазначає О. О. Селіванова, "етнокультурна позиція перекладача визначає адаптацію-перетворення тексту оригіналу відповідно до культури й ментальності" реципієнтів. При такій позиції перекладач "перемикає етнокультурну домінанту на іншу, близьку адресатам перекладу" [7: 541]. Отже у нашому випадку, у випадку міжнародного співробітництва, мета документу вихідної мови має співпадати з метою мови перекладу, тому необхідною умовою не тільки є збереження графічного змісту документа, а й його вплив на учасників такої опосередкованої комунікації (представників держав-членів ЮНЕСКО та навіть громадян кожної з зазначених держав). Ця думка підтримується й в дослідженнях з перекладу інших функціональних стилів, так І. І. Базік та Т. М. Корольова зазначають, що проблемою художнього перекладу

є “лексична система китайської мови”, що пояснюється значною відмінністю від англійської та “тісно пов’язана з культурологічним аспектом” [3: 23].

На нашу думку, саме остання схема є найбільш точним відображенням мовленнєвого акту, у ході якого перекладачу, як отримувачу та перетворювачу інформації, необхідно знати не тільки мову, а й культуру, психологічні особливості, особливості мислення народу як носія вихідної, так і носія мови перекладу тощо. Проблемою такого всебічного вивчення тексту займається такий напрямок в науці як **герменевтика** — “наука, пов’язана з дослідженням, поясненням, тлумаченням філософських, історичних, релігійних, філологічних текстів”. Одним з варіантів перекладу терміна “герменевтика” з грецької мови є “перекладати” [8: 5]. Ця наука займалася “віщуванням оракулів, священних текстів”, зараз її об’єктом стали “юридичні закони і твори класичних поетів” [9]. Як зазначено у Стенфордській енциклопедії з філософії, основним завданням герменевтики є вирішення проблеми трактування тексту [15].

У своїх дослідженнях М. Гайдеґґер розглядає герменевтику “як структуру будь-якого людського розуміння”, науковець вважає, що шляхом до “розуміння, інтерпретування феномена” є попереднє його “розуміння” [31: 181]. З цією ж точкою зору згодні автори Стенфордської енциклопедії, які зазначають, що для того, щоб зрозуміти текст, достатньо розуміти “речення, з яких він складається”, для речень, у свою чергу, необхідно розуміти “слова, з яких вони складаються” [15].

Питання перекладу досліджується с давніх часів та ніколи не втрачало актуальності, оскільки це є основним способом спілкування з іншомовними націями. Як зазначила науковець А. Шпольберг, переклад є не тільки процесом, а й результатом, що часто “розглядається з позиції” різних напрямів, окрім лінгвістики, наприклад, семіотики, теорії комунікації (в нашому випадку велика доля випадає на міжкультурну комунікацію), літератури тощо [12: 96].

Переклад є складним процесом та щодо його визначення існує немало думок. Так, наприклад, О. О. Селіванова визначає його як два напрямки. Перший — “результат перекладацької діяльності, представлений текстом перекладу у фіксованій і нефіксованій формі”, де під фіксованою мається на увазі письмова форма, а під нефіксованою — усна. Другий — “цілеспрямована лінгвопсихоментальна ді-

яльність особистості перекладача як ре-креативної системи". Така діяльність передбачає поєднання двох етапів: "інтерпретацію оригінального тексту та породження" таким чином "тексту перекладу з метою встановлення еквівалентності оригіналу та перекладу" [7: 541].

Отже, у ході комунікативного процесу виникає необхідність врахування не тільки суто мовленнєвих аспектів, а й екстралінгвістичних, як от інтенція адресанта, декодування інформації перекладачем, умови сприйняття та розуміння вихідного тексту адресатом тощо. У ході перекладу важливо враховувати всі вищезазначені особливості та здійснювати аналіз комунікативного процесу, перш ніж переходити до безпосереднього процесу перекладу.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / Львів. держ. ун-т ім. Івана Франка. Центр гуманіт. дослідж., Наук. т-во ім. Шевченка; за ред. М. Зубрицької. — Львів: Літопис, 1996. — 633 с.
2. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации. — М.: Наука, 1982. — 159 с.
3. Базік І. І., Корольова Т. М. Переклад китайськомовних казок англійською та українською мовою // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : Лінгвістичні науки : зб. наук. праць / ред. кол. : Т. М. Корольова (гол. ред.) та ін. ; М-во освіти і науки України. — Одеса : Астропринт, 2018. — № 27. — С. 20–29
4. Макаров М. Л. Основы теории дискурса.– М.: ИТДГК "Гнозис", 2003. — 280 с.
5. Русское и китайское коммуникативное поведение. Вып. 1. — Воронеж: Истоки, 2002. — 76 с.
6. Сдобников В. В. Коммуникативная ситуация как основа выбора стратегии перевода: дис. ... д. филол. н.: спец. 10.02.20 / В. В. Сдобников. — Нижний Новгород, 2015. — 492 с.
7. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. — Полтава: Довкілля-К, 2010. — 844 с.
8. Соболева М. Е. Философская герменевтика: понятия и позиции. — М.: Академический Проект, 2013. — 151 с.
9. Фаренц Н. С. Основи літературознавства: навчальний посібник. — Режим доступу: http://www.big-lib.com/book/59_Osnovi_literatyroznavstva
10. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. — М.: ООО "Издательство АСТ", 2003. — 603 с.
11. Швейцер А. Д. Терория перевода: статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М.: Наука, 1988. — 280 с.
12. Шпольберг А. О некоторых вопросах теории перевода // Актуальні напрями сучасної філології: матеріали міжнародної заочної науково-практичної конференції. — Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2017. — С. 96–99
13. Якобсон Р. О. Лингвистика и поэтика // Структурализм: "за" и "против": сборник научных статей. — М.: Прогресс, 1975. — С. 193–230

14. Shannon C., Weaver W. The Mathematical Theory of Communication. — Urbana, 1949. — 125 p.
15. Stanford Encyclopedia of Philosophy. — Режим доступу: https://plato.stanford.edu/entries/hermeneutics/

ФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВЫ ПЕРЕВОДА АНГЛОЯЗЫЧНОГО ТЕКСТА НА КИТАЙСКИЙ ЯЗЫК

Стоянова Татьяна Владимировна[1]

Государственное учреждение "Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского", Одесса, Украина

Статья посвящена исследованию философского основания для перевода англоязычных документов ЮНЕСКО сферы образования на китайском языке. Английский и китайский языки отличаются не только на разных языковых уровнях, но и в культурологическом аспекте, что обуславливает необходимость изучения структуры коммуникативного акта, его составных. В данном случае коммуникация рассматривается в виде абстрактной схемы, которая передает особенности соотношения всех элементов информационного обмена и имеющихся сопроводительных операций. В статье описан коммуникативный акт с учетом экстралингвистических особенностей. Полноценный двуязычный коммуникативный акт может иметь место только при условии, когда исходное сообщение передается реципиентом, который воспринимает сообщение через призму своего коммуникативного намерения и опыта, приводит к образованию определенного коммуникативного эффекта. В ходе двуязычной коммуникации в коммуникативный процесс вовлечены уже не два человека, а три — добавляется переводчик, который передает исходный текст на другом языке. Двуязычный коммуникативный акт следует рассматривать в совокупности с культурными факторами, влияющими на содержание сообщения при его создании и при его декодировании третьим получателем. В исследовании отмечено, что герменевтика является направлением, которое исследует условия создания текста, толкование его содержания, его философские основы и тому подобное. Целью исследования является определение философского основания исследования проблемы перевода с английского языка на китайский в условиях международной коммуникации. Объектом исследования является перевод документов ЮНЕСКО по защите прав на образование. Предметом исследования является философское основание для перевода с английского языка на китайский

[1] Преподаватель-стажист кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения "Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского".

документов ЮНЕСКО по защите прав на образование в условиях международной коммуникации. Материалом исследования являются документы ЮНЕСКО по вопросам образования на английском и китайском языках.

Ключевые слова: *перевод, коммуникация, коммуникативный акт, двуязычная коммуникация, герменевтика.*

PHILOSOPHICAL BASES OF THE TRANSLATION OF THE ENGLISH TEXT IN CHINESE LANGUAGE

Stoianova Tetiana[1]

State Institution "South Ukrainian National University named after K. D. Ushynsky"

The article is dedicated to the research of the philosophic basis of translation of English UNESCO documents that deal with educational issues into the Chinese language. The English and Chinese languages differ drastically not only on the linguistic level but also on the cultural level, which makes the communicative act and its components necessary to study. In this case, communication is seen as an abstract scheme that renders the peculiarities of the interconnection of all the elements of the information exchange as well as additional operations. The communicative act with its extralinguistic features is described. A bilingual communicative act can take place only if the original message is transmitted when the recipient perceives the message through the prism of his communicative intention and experience, which leads to the formation of a certain communicative effect. During bilingual communication there are three people involved in the communicative process instead of two, the third one being the interpreter that renders the source text into another language. A bilingual communicative act should be considered in combination with the cultural factors that influence the contents of the message when it is created and when it is decoded by the third recipient. It is stated that hermeneutics explores the conditions for creating a text, interpreting its content, its philosophical foundations, etc. The aim of the research is to determine the philosophical basis for the study of the problem of the translation from the English language into the Chinese language in the context of international communication. The object of the research is the translation of UNESCO documents on the protection of the rights to education. The subject of the research is the philosophical foundation for the translation into Chinese from the English UNESCO documents that deal with educational issues in the process of international communication. English and Chinese UNESCO documents that deal with educational issues served as the material for the research.

Key words: *translation, communication, communicative act, bilingual communication, hermeneutics.*

[1] Teacher-trainee of Department of Translation, Theoretical and Applied Linguistics, State Institution "South Ukrainian National University named after K. D. Ushynsky".

REFERENCES

1. Antolohiya svitovoyi literaturno-krytychnoyi dumky KHKH st. / L′viv. derzh. un-t im. Ivana Franka. Tsentr humanit. doslidzh., Nauk. t-vo im. Shevchenka; za red. M. Zubryts′koyi. — L′viv: Litopys, 1996. — 633 s.
2. Zhynkyn N. Y. Rech′ kak provodnyk ynformatsyy. — M.: Nauka, 1982. — 159 s.
3. Bazik I. I., Korol′ova T. M. Pereklad kytays′komovnykh kazok anhliys′koyu ta ukrayins′koyu movoyu // Naukovyy visnyk Pivdennoukrayins′koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. K. D. Ushyns′koho : Linhvistychni nauky : zb. nauk. prats′ / red. kol. : T. M. Korol′ova (hol. Red.) ta in. ; M-vo osvity i nauky Ukrayiny. — Odesa : Astroprynt, 2018. № 27. S. 20–29
4. Makarov M. L. Osnovy teorii diskursa.– M.: ITDGK “Gnozis”, 2003. — 280 s.
5. Russkoye i kitayskoye kommunikativnoye povedeniye. Vyp. 1 — Voronezh: izd-vo “Istoki”, 2002. — 76 s.
6. Sdobnikov V. V. Kommunikativnaya situatsiya kak osnova vybora strategii perevoda: dis. na soiskaniye uch. step. d. filol. n.: spets. 10.02.20 / V. V. Sdobnikov — Nizhniy Novgorod, 2015. — 492 s.
7. Selivanova O. O. Linhvistychna entsyklopediya. — Poltava: Dovkillya-K, 2010. — 844 s.
8. Soboleva M. E. Fylosofskaya hermenevtyka: ponyatyya y pozytsyy. — M.: Akademycheskyy Proekt, 2013. — 151 s.
9. Farents N. S. Osnovy literaturoznavstva: navchal′nyy posibnyk // Rezhym dostupu: http://www.big-lib.com/book/59_Osnovi_literatyroznavstva
10. Khantynhton S. Stolknovenye tsyvylyzatsyy. — M.: OOO “Yzdatel′stvo AST”, 2003. — 603 s.
11. Shveytser A. D. Teroryya perevoda: status, problemy, aspekty / A. D. Shveytser. — M.: Nauka, 1988–280 s.
12. Shpol′berh A. O nekotorykh voprosakh teoryy perevoda // Aktual′ni napryamy suchasnoyi filolohiyi: materialy mizhnarodnoyi zaochnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi. — Odesa: Mizhnarodnyy humanitarnyy universytet, 2017. — S. 96–99
13. Yakobson R. O. Lingvistika i poetika // Strukturalizm: “za” i “protiv”: Sbornik nauchnykh statey. — M.: Progress, 1975. — S. 193–230
14. Shannon C., Weaver W. The Mathematical Theory of Communication. — Urbana, 1949. — 125 p.
15. Stanford Encyclopedia of Philosophy // Rezhym dostupu: https://plato.stanford.edu/entries/hermeneutics/

Стаття надійшла до редакції 12.03.2019

УДК 81’367.633:811.161.1 https://doi.org/10.24195/2616-5317-2019-28-17

浅析表时间意义的俄语前置词

张亚冰[1]

乌克兰南方师范大学孔子学院，敖德萨，乌克兰
E-mail: zhangyabing-17@pdpu.edu.ua
ORCID ID https://orcid.org/0000–0002–8090–8670

本论文的重点之处在于为表时间意义的俄语前置词作了整理和归纳，并详细分析了每一个时间前置词的用法和意义。俄语中的前置词是虚词，属于不变化的词类，总是与名词、代词、数词、名词化的形容词和其他词连用，起一定的辅助作用，是句子不可缺少的成分。本文对表示时间“大约值”，“在……之前”，“在……之后”，“在……时候”等时间意义的前置词进行了详细的分析和阐述，以期学习俄语的学生对表时间意义的俄语前置词能够更为系统的理解和使用。

这篇文章是专门对外国人，如中国使用时间俄语介词的。

现代文学的分析让笔者来识别形成的外国学生的技能，才能正确地构建介词组合，不断提高沟通技巧用俄语沟通的主要方向。

本文在俄语的时间详细介词和实例分析暧昧使用介词，语言它们的语义和文体细微差别，在外国学生的一些错误。该研究结果将有助于开发时间外国观众的俄罗斯介词的基础上他们的母语的学生设备的功能，交际活动的基础研究。

构建表达俄罗斯介词的作用表示了密切关注，需要官方的外国学生作为介词的话 ------ 是最有活力，这些都是不断变化的最开放型办公室单位，数量和质量。

在学生的意识的基本原理的研究介词的时间函数的讲话，学习的时间和他们的价值观，分离同名介词和其他词类的基本介词，学习使用这些功能的话的风格色调。

它的目标掌握现代文学标准的扬声器，因此教他们选择和使用只有那些言论，是“为了填补这个词的真正含义，得到有机结构，形式和文本和语音的轻内在相容性是很重要的。

关键词：*时间意义，前置词，虚词，语言交流*

俄语中的前置词是虚词，属于不变化的词类，总是与名词、代词、数词、名词化的形容词和其他词连用，起一定的辅助作用，是句子不可

[1] 乌克兰南方师范大学孔子学院教师

© 张亚冰, 2019

缺少的成分。本文对这些表示时间意义的前置词按照词意进行详细的分析和阐述。

一、表示时间“大约”值的前置词：около (чего), с (что), до (чего)

（一）前置词около（接二格）表示“大约、大概、左右、上下、接近”。

А. 只能与表示时间的名词连用表示行为持续或完成的大约时间。例如：около двух часов（两个小时左右）、около года（大约一年)。

Б. 仅仅表示行的意义。例如：Вчера около одинадцати я звонила тебе. （晚上11点的时候，我打过电话给你）。

（二） 前置词 с （接四格）表示“大约、大概”。它与时间名词 (час, месяц, год, минута) 第四格连用，表示行为持续的大约时间，如：прожить с полгода（大约住半年）。

（三）前置词до（接二格）表示“大约、大概、将近、约有”。单指行为持续的大约时间，与около表示的时间意义相同。例如：прожить до месяца（大约住一个月）。

二、表示时间“在……之前”的前置词：к, до, по, перед, под

（一）前置词к （接三格）表示“快到……的时候”。

А. к +所指时间表示“快到……的时候”，“将近……的时候”。例如：к зиме（冬天到来之前）。

Б. 句中行为或描述内容一直延续到接近某时期、某事件前才完成或发生转折。例如：явиться к отправлению поезда（在火车开车前来到）。

В. 与有些表示行为和过程的名词连用，表示时间意义。例如：приехать к завтраку（早饭前到）如：к началу урока（快上课时）。

（二）前置词по（接四格）表示“到（包括……在内的）时候为止”。

与表示年龄、日期、时间的数词词组连用，指行为发生及其持续的时间，它与前置词до不同。例如：Этот магазин будет открыт по тридцатое июня. 这个商店开到六月三十日（包括三十日）。Этот магазин будет открыт до тридцатого июня. 这个商店开到六月三十日前（不包括三十日，二十九就停业了）。

（三）前置词перед（接五格）表示“临……之前”。

А. перед与表示时间段或行为、状态的名词连用，十分精确地表示纯粹的时间意义，例如：Перед началом заседания на мониторе в соответствии со списком, проверяем все ли мы здесь. 开会前班长按照名单检查大家是否都齐了。

Б. перед＋所指时间表示“在……以前、在……不久以前”，时间较短。如与前置词 к 相比较，所表示的时间更接近所指时间。例如：

（1）Перед дождём всё небо покрылось тучами. 下雨前不久，天空布满了乌云。

（2）Я приехала в этот город перед Новым годом. 我是新年前不久来到这座城市的。

В. перед一般不能与表示昼夜（早晨、傍晚、夜等）、星期几、月份、四季、年龄及钟点的词和词组连用，如不能说перед утром, перед маем, перед пятью часами等。

（四）前置词под（接四格）表示“在……前夕，临近……”。

前置词под＋所指时间（四格）表示“在……前夕”。前置词под比к更接近所指时间，即под＋所指时间（四格）表示的时间最近。例如：

（1） Под осень вернулся в Москву. 到了秋天，他回到了莫斯科。

（2） К осени вернулся в Москву. 快到秋天的时候，他回到了莫斯科。

（五）前置词до（接二格）表示“在……之前”或“到……时候为止”。

до与表示时间或行为、过程的名词连用，表示行为的期限，即行为终止的时刻。作“在……以前”解时，泛指“在……之前的人和时候”，时间可长、可短，时期可近、可远。具体地说，前置词既可以表示前置词перед, к或под中的任何一个词所表示的时间意义，又可以表示比它们更长的任何一个时间段。因此，在使用до所指时间作状语时，它所表示的时间意义最为模糊。例如：К празднику мы уже приехали домой.

过节之前我们已经回到了家里。这里的до праздника表示под праздник（节日前夕），к празднику（快过节的时间最短）。因此，我们可以这样来表示：до＋перед＋к＋под＋所指时间。距离“所指时间”越近的前置词表示的时间越接近“所指时间”。

三、表示“在……之后”的前置词：после (чего), через (что), спустя (что), по (чём)

（一）前置词после（接二格）表示“某事之后、某一时间之后”。

А. после + 2格的词组专门用来表示时间意义，可以和任何时间、行为过程的名词连用，表示行为发生后。例如：после работы（下班后，工作干完后）。

Б. 与人称名词连用，表示“跟随”意义，例如：выступить после товарища（在同志之后发言）。после Пушкина（在普希金之后）。

在特定的条件下，после与地名连用也可以表示时间意义。例如：Это осознание пришло к ней после т ех дней, что она была в Баку. 这是她在离开巴库以后的那些日子意识到的。

В. после只有两种情况才与时间数量词组连用：

（1）表示“几点钟以后”，例如：Она вернётся домой после пяти часов.

她要五点以后回家。

（2）在数词后有非一致定语。例如： После долгих лет музыкальные вечера у нас были только два раза. 多年之后，我们只开过两次音乐会。

（二）前置词через（接四格）表示“经过多久以后”。

через与表示时间段的名词连用，动词多用完成体，表示时间间隔、前后间隔多长时间。例如：Через неделю температура спала, и она выписалась из больницы. 一星期以后她的烧退了，出院了。

Через год он вернулся на Родину с докторской степенью. 一年以后他获得了博士学位，回到了祖国。

（三）前置词спустя（接四格）表示“过了……、……以后、再过（若干时候）”。 спустя与表示时间概念的名词连用，表示纯粹的时间意义，指某段时间终结时，瞬间发生的行为。例如： После лета по малину в лес не ходят. 莫待无花空折枝。Год спустя его перевели в Киев. 一年后他调到基辅去了。

（四）前置词по（接六格）表示“某事之后”。

по只能与表示行为、过程的名词连用，前置词по＋名词第六格不但表示两个行为（状态）在时间上的先后关系，而且还强调动词谓语表示的行为在另一行为（по＋动名词表示）完成之后立即发生。例如：по зрелом размышлении (经过深思熟虑之后)。

四. 表示时间“在…时候” 的前置词：в, на, за

（一）前置词в（接四格）表示“在……时候”。

А. 前置词в表示“在……时候” 时，用于四格的情况有：

（1） Я хожу на занятия по английскому языку четыре раза в неделю. 我去英语班每周四次。

（2） （2）Больному надо принимать лекарство три раза в день. 病人必须吃药，一天三次。

（3） Б. 与表示星期名称的名词连用，表示“星期几”。例如：

（1）В среду ходят в бассейн. 周三去游泳池。

（2）На прошлой неделе. 在过去的一周。

В. 与季节、气候名词连用。例如：

（1）Рабочие, не боясь трудностей, работали даже в дождь. 谁不害怕困难，即使在雨中工作的工人。

（2）В мороз не ходят на реку, там очень холодно. 河边有霜冻，就不要去了，非常冷。

Г. 与表示某个笼统的或具备某个特征的时间，时刻连用。例如：

（1）Мы живём в век информации. 我们生活在一个信息时代。

（2）В минуту радости. 在欢乐的时刻。

Д. 与顺序数词连用表示“在第几点钟”，“几点多”。例如：

У нас урок начинается в семь часов утра. 我们每天早上七点上课。

Е. 与一天中不同的时间段的词连用。例如：В прошлую ночь（在昨晚）。

（二）前置词в（接六格）表示“在……时候”。

А. Час, год, век,可用“в＋顺序数词＋第六格”结构。例如：

В первом часу мы вышли на улицу. 一点钟，我们出去到街上。

Б. в+“在开始、在中间、在最后”这样始末过程的词。即：в конце, в середине, в половине例如：В конце собрания он выступил. 他在会议结束时发言。

В. в后接表示人生发展的不同阶段、时期的名词，即：в детстве, в молодости, в юности, в старости. 例如：В детстве он уже научился плавать. 他是一个孩子的时候就学会了游泳。

Г. 与某些由形容词连用，即：в будущем, в настоящем. 例如：Учитель сказал, что в будущем из него выйдёт хороший артист. 老师说，在未来他会成为一个好演员。

Д. 与一年中十二月份的名词连用。即：в мае, в январе, в июне. 例如：

В апреле наступает весна. 四月份的时候春天来了。

Е. 当表示在一个时间单位里包含下一级单位多少时。例如：

（1）В неделе семь дней. 一星期七天。

（2）В минуте 60 секунд. 一分钟有60秒。

（三）前置词на（接四格）

前置词на+四格与相应的带序数词的名词连用可用来表示“到底几年、第几昼夜、第几天、第几夜”。例如：На другой день после сдачи экзамена я была у руководителя дома. 考完试的第二天，我去了领导家里。

（四）前置词на（接六格）

前置词на+六格可以用来表示“到第几岁、到第几月、第几星期、第几分钟”，相应得“在……时候”的概念， 例如：На днях у нас бу-

дет публичная защита диссертации. 近几天我们将举行学生论文的公开答辩。

На обратном пути мы оживлённо обменивались впечатлениями о прослушанной опере. 回来的路上我们热烈地交流了观看歌剧的感想。

（五）前置词за（接五格）

前置词за与名词第五格连用表示时间概念时，其基本意义是“在做什么事的时候”。за通常只限于与下列名词连用：завтрак, обед, ужин, еда, чай, игра, разговор, беседа. 例如：За работой он всегда сосредоточен. 工作时他总是全神贯注。

（六）前置词при（接六格）

前置词при与表示行为、过程意义的名词第六格连用表示时间“在……时”，经常表示一个时代，历史时期等。例如：Я узнала от товарища все новости при встрече. 见面时我从同事那儿得知了所有情况。

（七）前置词в, за, на与表示时间概念的名词第四格连用表示“期限”意义。

А. 前置词в表示行为完成的期限，指明“用多少时间完成某事”，“在多少时间内完成某事”，例如：в последнюю неделю（最近一周内）。

Б. 前置词за表示期限，指“多久以来”，“在多少时间内”，表示行为以及行为实现的时间，着重指句子中行为的结果，是在这段时间积累发展而成的，例如：завершить эту работу за два дня(两天内完成这项工作)。

В. 前置词на也表示期限，指明“以多久为限”。但它所表示的不是行为本身完成的期限，而是行为结果的状态延续的期限。用于此意义时连用的动词多是运动动词、状态动词、思维动词，都是表示可能复原的行为，例如：Я хочу попросить у вас эту книгу на две недели. 我想向您借这本书读两周。

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. 承销唐. 任务型语言教学 - 北京 : 高等教育大学出版社, 2004. — 56 - 69 页.
2. 王燕. 任务型教学法在初级对外汉语教学中的运用初探 — 北京: 北京语言大学, 2005. — 14 - 25 页.
3. 龚亚夫, 罗绍谦. 任务型语言教学 — 北京 : 人民教育出版社, 2003. — 112 - 134 页.
4. 陈作红, 王燕. 探索以任务为中心的体验式对外汉语课堂教学模式 - 北京 : 民族教育研究, 2008. — 93 - 98 页.
5. 马建菲. 任务式大纲与汉语交际任务 — 北京 : 语言教学与研究, 2002. — 1 - 4 页

АНАЛІЗ ПРИЙМЕННИКІВ ЧАСУ В РОСІЙСЬКІЙ МОВІ

Чжан Ябін[1]

Державний заклад "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського", Одеса, Україна

Стаття присвячена проблемі використанні прийменників часу російської мови іноземцями, а саме китайцями.

Аналіз сучасної літератури дозволяє автору виявити основні напрями роботи з формування вмінь та навичок в іноземних студентів правильно будувати прийменникові сполучення і постійно покращувати комунікативні навички спілкування російською мовою.

У презентованій роботі детально проаналізовані прийменники часу в російській мові і представлені приклади багатозначного вживання прийменників, їх семантичні і стилістичні відтінки в мові, деякі можливі помилки іноземних студентів. Результати дослідження покликані допомогти в розробці системи навчання прийменникам часу російської мови іншомовній аудиторії з урахуванням рідної мови тих, хто навчається, на системно-функціональній, комунікативно-діяльнісній основі.

Виявлено роль прийменників часу російської мови в побудові висловлювань; специфікована необхідність пильної уваги інофонів до цих службових слів. Встановлено, що прийменники — це найдинамічніший, найвідкритіший тип службових одиниць, у кількісному і якісному складі яких постійно відбуваються зміни.

У дослідженні дано обґрунтування необхідності усвідомлення учнями / студентами функції прийменника часу в мовленні, ознайомлення з основними прийменниками часу і їх значеннями, розмежування прийменників та інших омонімічних частин мови, засвоєння стилістичних відтінків вживання цих службових слів.

Надано рекомендації щодо націлення мовців на засвоєння сучасних літературних норм та їх навчання правильно вибирати й користуватися лише тими мовними зворотами, які покликані наповнити слово правдивим значенням, надати органічної будови, притаманної форми і легкої сполучуваності в текстах та усному мовленні.

Ключові слова: *прийменники часу, функціональні слова, спілкування, речення, мовний зворот.*

[1] Викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

A BRIEF ANALYSIS OF TIME-PREPOSITIONS IN THE RUSSIAN LANGUAGE

Zhang Yabing[1]

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

This article is devoted to the problem of using Russian time-prepositions by foreigners, especially by the Chinese.

An analysis of modern literature allows the author to identify the main areas of the work aimed at foreign students' development of the skills and abilities to correctly build the prepositional combinations and continuously improve the communication skills by means of the Russian language.

In this paper, the time-prepositions in the Russian language have been analyzed in detail; some examples of polysemantic use of prepositions, their semantic and stylistic shades alongside with possible errors made by foreign students are presented. The results of the study are to help in developing a system of teaching Russian time-prepositions to a foreign language audience, taking into account their native language, on the basis of the systemic and functional, communicative and activity-centred basis.

The role of Russian time-prepositions in constructing word combinations has been identified; the need for foreign students' close attention to this secondary part of speech has been specified. It has been stated that prepositions are the most dynamic and open type of secondary language units within the quantitative and qualitative composition of which regular changes take place.

The research substantiates the need that students should be aware of the function of time-preposition in speech; they are to get acquainted with the main time-prepositions and their meanings, to distinguish prepositions and other homonymous parts of speech as well as to learn stylistic shades of time-prepositions.

Some recommendations related to the means of mastering time-prepositions have been given: to target speakers to assimilate modern literary norms and, therefore, to teach them how to choose and use them correctly by means of linguistic keys that are intended to fill the word with true meaning, to give it an organic structure, an inherent form and an easy combinability in the texts and oral speech.

Key words: *time-prepositions, functional words, communication, sentences, word constructions.*

[1] Teacher of Confucius Institute at South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, Odesa, Ukraine.

REFERENCES

1. Cheng Xiaotang. Renwuxing Yuyan Jiaoxue. — BeiJing : Gaodeng Jiaoyu Chubanshe, 2004. — 56–69 y. [In Chinese]
2. WangYan. Renwuxing Jiaoxuefa Zai Chuji Duiwai Hanyu Jiaoxue Zhong De Yunyong Chutan. — BeiJing : Beijing Yuyan Daxue, 2005. — 14 - 25 y. [In Chinese]
3. Gong Yafu, Luo Shaoqian. Renwuxing Yuyan Jiaoxue. — BeiJing : Renmin Jiaoyu Chubanshe, 2003. — 112–134 y. [In Chinese]
4. Chen Zuohong, Wang Yan. Tansuo Yi Renwu Wei Zhongxin De Tiyanshi Duiwai Hanyu Ketang Jiaoxue Moshi. — BeiJing: Minzu Jiaoyu Yanjiu, 2008. — 93–98 y. [In Chinese]
5. Ma Jianfei. Renwushi Dagang Yu Hanyu Jiaoji Renwu. — BeiJing : Yuyan Jiaoxue Yu Yanjiu, 2002. — 1–4 y. [In Chinese]

Стаття надійшла до редакції 12.02.2019

УДК 378.14+372+378.4 https://doi.org/10.24195/2616-5317-2019-28-18

РОЛЬ УСТОЙЧИВЫХ ВЫРАЖЕНИЙ В ПРОЦЕССЕ РАБОТЫ МАГИСТРОВ-ФИЛОЛОГОВ С ИНОЯЗЫЧНЫМИ ТЕКСТАМИ (АНГЛИЙСКИМИ И КИТАЙСКИМИ)

Яблонская Татьяна Николаевна[1]

Государственное учреждение "Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского", Одесса, Украина
E-mail: applle9@gmail.com
ORCID ID https://orcid.org/0000–0002–6801–8704

В статье определена роль устойчивых выражений в процессе работы магистров-филологов с иноязычными текстами (английскими и китайскими). Также рассмотрены типы фразеологических единиц и их отличительные особенности в обоих языках. Доказано, что фразеологическая система английского и китайского языков развивается и тем самым мотивирует магистров-филологов понять национальную и культурную специфику страны изучаемых языков и усиливает их восприятие.

Рассмотрена страноведческая ценность фразеологических единиц и доказано богатство их фразеологического фонда. Также заслуживает внимания тот факт, что английский и китайский языки справедливо считаются одними из самых богатых в мире и благодаря этому у магистров-филологов возникает неподдельный интерес к изучению идиом именно этих двух языков и активной работе с ними. В свою очередь, все события, происходящие в этих странах, с успехом отражают их общественную, политическую, культурную, спортивную, астрологическую и каждодневную стороны жизни.

Установлено, что фразеологическая система английского и китайского языков на сегодняшний день продолжает интенсивно развиваться, приобретать новые отличительные черты и у студентов появляется прекрасная возможность обогатить свою речь великим множеством устойчивых выражений, сделать её более яркой, живой, целостной и

[1] Доктор педагогических наук, профессор, профессор кафедры западных и восточных языков и методики их обучения Государственного учреждения "Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского".

 © Яблонская Т. Н., 2019

экспрессивной. Также доказано, что благодаря использованию устойчивых фраз в речи не только магистры-филологи, но и каждый отдельный житель Туманного Альбиона и Поднебесной в состоянии разнообразить свой внутренний мир и сделать его более красочным и эмоциональным как раз именно благодаря изобилию фразеологических единиц в английском и китайском языках. А сами идиомы, пословицы, поговорки и иносказания имеют яркое метафорическое значение и воплощают в себе национальный колорит стран, языки которых изучаются.

Ключевые слова: *фразеологические единицы, пословицы, поговорки, идиомы, чэньюй.*

Постановка проблемы. Как известно, каждый язык имеет тысячелетнюю историю благодаря огромному количеству выражений, которые оказались, по мнению многих людей, удачными, меткими и красивыми. Обучение иностранному языку предполагает ознакомление с культурными особенностями языка. Благодаря этому и возник особый слой языка — фразеология, а именно совокупность устойчивых выражений, имеющих самостоятельное значение. Страноведческая ценность фразеологических выражений заключается в неоспоримой достоверности их содержания, так как они отражают историю, определенные обычаи, особенности быта и культуры, исторические события, традиции народа, некоторые из которых, возможно, уже и не существуют и сохранились лишь в языке. Англия является настоящим кладезем разных обычаев и традиций, которые бережно хранятся и почитаются на протяжении нескольких столетий. Они полностью отражают менталитет этого консервативного народа, ярко проявляющего свою национальность и патриотизм. Их стремление к изоляции, чувство превосходства над другими выражаются, например, в аспекте “privacy” (in private — конфиденциально, наедине) и фразеологизмах с понятием “home”, что связанно с географическим положением отдаленной от остального света Англии (East or West — home is best — везде хорошо, а дома лучше; My home is my castle — мой дом — моя крепость). Именно поэтому англичане представляют собой замкнутых, но сильных, трудолюбивых и самостоятельных во всем людей. Фразеологизмы используются всеми слоями населения, поэтому мы можем точно сказать, что они отражают национальный характер.

Для китайского языка, так же как и для английского, характерно богатство фразеологического фонда. Фразеологизмы китайского языка — это наследие прошлого, где выражен национальный компо-

нент. Здесь часто запечатлены такие китайские реалии, как яшма, нефрит, дракон, известные китайские герои. Фразеологизмы являются зеркалом народа. В них в полной мере раскрывается национальная специфика языка, его самобытность. Поэтому считаем целесообразным уделить внимание вопросу, связанному с употреблением устойчивых выражений изучаемого языка магистрами-филологами в процессе работы с иноязычными текстами, так как знание иностранных языков предполагает использование в речи различных фразеологических единиц (идиом, пословиц, поговорок и. т. д.).

Анализ последних исследований. Существуют разные мнения по поводу того, как следует определять, классифицировать, описывать и анализировать фразеологические единицы. Изучение английского языка широко распространено в нашей стране. Хорошее знание языка, в том числе и английского, невозможно без знания его фразеологии. Знание фразеологии чрезвычайно облегчает чтение как публицистической, так и художественной литературы. Разумное использование фразеологизмов делает речь более идиоматичной. С помощью фразеологических выражений, которые не переводятся дословно, а воспринимаются переосмыслено, усиливается эстетический аспект языка. “С помощью идиом, как с помощью различных оттенков цветов, информационный аспект языка дополняется чувственно-интуитивным описанием нашего мира, нашей жизни” [2:15].

С точки зрения А. В. Кунина, фразеологическая единица — это сочетание потенциальных слов с полностью переосмысленным значением и сочетание потенциальных слов с действительными словами с частично переосмысленным значением [6].

Согласно словам академика В. В. Виноградова, все фразеологические единицы — это выражения, в которых значение одного элемента зависит от значения другого [4].

Профессор А. И. Смирницкий считает, что фразеологические единицы — это устойчивые сочетания, которые, в отличие от идиом, не обладают экспрессивностью или эмоциональной окраской [8].

Профессор И. В. Арнольд полагает, что этот термин относится только к устойчивым выражениям, которые, напротив, являются экспрессивными и эмоционально окрашенными [3].

Профессор Н. Н. Амосова настаивает на том, что этот термин применим только к тому, что она называет “устойчивые контекстуальные

единицы", т. е. единицы, в которых невозможно заменить ни один из имеющихся компонентов без того, чтобы изменить значение не только всего единства, но также и тех элементов, которые остаются неповрежденными [1].

Фразеология китайского языка широко представлена во всех речевых стилях и особенно в литературно-художественной речи. Многие фразеологизмы появились очень давно, в глубокой древности, и дошли до нас, сохранив свою форму. Другие возникли недавно. И те, и другие приняты обществом, всем знакомы и широко употребляются.

В китайском языке есть особый тип народных речений 歇后语 (xiehouyu), которые М. Г. Прядохин называет недоговоркой-иносказанием. Недоговорка-иносказание состоит из двух частей: первая — иносказание, вторая — раскрытие его смысла. Иногда в недоговорке употребляется только первая или только вторая часть [7].

В. И. Горелов разделил фразеологические единицы китайского языка на изобразительно-выразительные средства и собственно выразительные средства (образные и безобразные) [5]. Собственно выразительные средства в отличие от изобразительно-выразительных средств не связаны с переносным или метафорическим употребление устойчивых словосочетаний. Тем не менее, они обладают эмоционально-оценочными и экспрессивными значениями и оттенками. Эмоционально-оценочное значение может быть позитивным и негативным. Сюда относятся чэнъюй, пословицы и поговорки с буквальным смыслом. К изобразительно-выразительным средствам относят готовые выражения, привычные выражения, пословицы, поговорки, недоговорки-иносказания. Фразеологизмы этой группы употребляются чисто метафорически и имеют в своей основе яркий образ.

Целью статьи является определение роли устойчивых выражений в процессе работы магистров-филологов с иноязычными текстами (английскими и китайскими).

Изложение основного материала исследования. Фразеологизмы в английском языке в своем большинстве являются исконно английскими оборотами. Они закрепились в разговорной речи и приобрели характерный английский колорит, который отражает особенности английской культуры. Они все связаны с традициями, обычаями и поверьями английского народа, а также с преданиями и историче-

скими фактами. Примерами широко распространенных оборотов являются: have a bee in one's bonnet — "носиться с какой-то идеей, быть помешанным на чем-то"; bite off more than one can chew — "взять в рот больше, чем можешь проглотить", то есть взяться за непосильное дело, не рассчитать своих сил; орешек не по зубам, дело не по плечу.

Говоря об английских традициях, считаем необходимым упомянуть, что самым употребляемым в Англии напитком является чай. Англичане очень трепетно относятся к приготовлению чая и к процессу чаепития. Вследствие этого в английском языке существует несколько идиоматических выражений со словосочетанием "cup of tea":

cup of tea (дословно "чашка чая") — особа.

Расширение компонентного состава фразеологизма становится причиной приобретения нового оттенка:

an old cup of tea — старушка;

an unpleasant cup of tea — неприятный человек;

to be one's cup of tea — нравиться;

a storm in a teacup — буря в стакане воды.

Как и каждый народ в мире, англичане трепетно относятся к религии и являются довольно набожными людьми. Этим объясняется наличие в английском языке большого количества идиоматических выражений, ключевыми словами в которых являются "God" ("Бог") и "devil" ("дьявол").

Lord helps those who help themselves — На бога надейся, а сам не плошай;

Man proposes but God disposes — Человек предполагает, а бог располагает;

The devil is not so black as he is painted — Не так страшен чёрт, как его малюют;

The devil knows many things because he is old — Дьявол многое знает, потому что он стар; Старый волк знает толк.

Также у англичан имеется немало пословиц, связанных с именами, поверьями, астрологией. Например:

Tom, Dick and Harry — всякие, каждый, первый встречный;

Black sheep — паршивая овца, позор в семье (По преданию, черная овца была отмечена печатью дьявола);

A rotten apple injures its neighbours — паршивая овца всё стадо портит; в семье не без урода;

Be born under lucky star — родиться под счастливой звездой.

Без сомнения, климат оказывает большое влияние на менталитет народа и, соответственно, находит отражение в разговорной речи, к которой принадлежат идиоматические выражения. Известно, что климат Великобритании отличается пасмурной погодой. Это объясняет наличие большого числа английских пословиц с ключевым словом “rain” (“дождь”):

It never rains but it pours (дословно: Беда обрушивается не дождем, а ливнем) — Беда не приходит одна;

Rain at seven, fine at eleven (дословно Дождь в 7, прояснение в 11) — Семь пятниц на неделе;

Keep something for a rainy day (дословно: Хранить что-нибудь на дождливый день) — Откладывать на черный день.

Таким образом, в пословицах четко просматривается значимость погодных явлений (в данном случае дождя).

Англичане не только умеют обходить все препятствия, избегая ломки, но и сама работа выполняется ими с совершенным спокойствием, так что даже ближайший сосед часто и не подозревает, что рядом с ним кипит гигантская работа. Англичане терпимы к чужому мнению (bite the bullet — мужественно терпеть, iron nerves — железные нервы).

Никто не умеет так строго распределять свое время и деньги, как житель Туманного Альбиона. Он чрезвычайно много работает, но всегда находит время и отдохнуть (to have a whale of a time — здорово провести время).

Что же касается китайского языка, то для него, как уже было выше сказано, характерно богатство фразеологического фонда и, конечно же, разнообразие языковых единиц.

ФЕ подразделяются на собственно выразительные, не связанные с переносным значением, метафорически (не) употребляемые, но тем не менее обладающие эмоционально-оценочными и экспрессивными значениями и оттенками. Например:

骇人听闻 hai ren ting wen — ужасающий;

不可名状 bu ke mingzhuang — неописуемый, невыразимый.

Также они подразделяются на изобразительно-выразительные средства, т. е. создают зрительные образы и употребляются фигурально

(метафорически). Чэнъюй (чхэнюй) является членом предложения, представляя собой целостное по смыслу единство с обобщенно-переносным значением, носящим экспрессивный характер.

Например: 苦尽甘来 ku jin gan lai — на смену неудаче приходит удача (горькое иссякнет, сладкое придет);

朝三暮四 zhao san mu si — мимолетный, эфемерный (утром родиться, вечером умереть);

金口玉牙 jin kou yu ya — знать цену своим словам (золотой рот, яшмовые зубы).

Что касается недоговорок, предложений с усечённой концовкой (歇后语 xiehouyu), то они состоят из двух частей: первая часть представляет собой не что иное, как сравнение, иносказание, загадку, а вторая часть акцентирует внимание на разъяснении сравнения, раскрытии иносказания и разгадке.

Недоговорки имеют эмоционально-оценочное значение, передают субъективное отношение говорящего к предмету мысли. Например:

泥菩萨过河-自身难保。Ni pusa guo he — zi shen nan bao — глиняный бодхисатва переплыл через реку — самому бы уцелеть;

千里送鹅毛-礼轻情意重。Qian li song emao — li qing qingyi zhong. — посылать гусиное перо за 1000 ли — подарок невесом — важно человеческое внимание (рус.: не дорог подарок, дорога любовь);

秀才推磨-不得已而为之。Xiu Cai tui mo — bude yi er wei zhi. — Сю Цай крутит жернов — занимается по необходимости (Смысл: делать что-л. не по своему желанию, а в силу сложившихся обстоятельств);

耗子过街 – 人人喊打 Мышь перебегает через улицу — все кричат “Бей её!” (ополчиться всем миром против кого-либо;

耗子碰见 猫儿 – 难逃 Мышь наткнулась на кошку (трудно убежать, не избежать).

Китайские пословицы谚语(yanyu) и поговорки俗语(suyu) воплотили в себе жизненные наблюдения, опыт и мудрость жителей Китая. Зачастую безличностные, изречения носят поучительный характер. Пословицы谚语yanyu — бытующие в народе устойчивые народные изречения, выражающие мысль простыми словами.

Пословица — краткое образное изречение поучительного характера.

Поговорка — широкое понятие, ходячее выражение.

岁月不饶人suìyuèbùráorén — время никого не пощадит;

Huahǔlèiquǎn — учился одному, а выучился непонятно чему;

Shǔquǎnfèirì — Сычуаньская собака лает на солнце;

Yuèquǎnfèixuě — Гуандунская собака лает на снег.

Главными особенностями китайских пословиц и поговорок являются их способность функционировать в качестве предложения, синтаксическая завершённость, отсутствие личных местоимений, лексические повторы, экспрессивность и субъективное отношение говорящего.

Именно поэтому на занятиях студентам было предложено несколько примеров текстов, связанных с использованием идиом в английском языке. Они должны были найти их самостоятельно и объяснить их суть. Практически все студенты начали достаточно уверенно работать с текстами и большинство из них успешно справились с заданием и быстро распознали идиомы в текстах и пояснили их значение. Однако у некоторых студентов это задание вызвало трудности, так как идиомы имели мало общего с контекстом и явно из него выбивались. И ещё надо учесть тот факт, что студенты начали переводить их дословно. Но, несмотря на это, они приложили усилия и постарались вникнуть в смысл текста и, наконец, также распознали их значение.

После работы с текстами, содержащими различные идиомы, студентам было дано новое задание. Они должны были составить мини-ситуации или диалоги в парах и использовать в них только что изученные идиомы.

Wise Guy

Part I

Last week I was at a party having a great time when a wise guy really started to bother me. The party started off very nicely, there were lots of people and plenty of good food and, of course, everybody was drinking quite a bit. My friends and I were chewing the fat about the past week when this guy joined our conversation. We continued our conversation and everything was very pleasant.

wise guy — умник

to chew the fat — непринуждённо болтать

Part II

A friend of mine was letting off steam about some problems he was having at work. Suddenly, the wise guy asked a loaded question about one

of our colleagues. We thought he was horsing around, so we really didn't answer his question.

to let steam off — выпускать пар

a loaded question — провокационный вопрос

to horse around — дурачиться

Part III

I mean, it's not a good idea to take a dig at a colleague no matter how much you might dislike him. We continued our conversation although it was clear that the new guy really wanted to have a run-in because he kept asking stupid questions.

to take a dig at a colleague — критиковать коллегу

to have a run-in — нарываться

Part IV

It became clear that we weren't going to answer any of his questions. This led him to start talking big about all his projects, business deals and how important he was. In other words, the guy was full of hot air. In fact, he seemed to be a sitting duck for someone.

to talk big — бахвалиться

hot air — сотрясать воздух

Part V

It didn't take long. One of my friends decided he wouldn't pull his punches and started to make fun of everything the guy said. It just got worse and worse. Finally, my friend told the guy to put a sock in it.

to pull one's punches — сдерживаться

to put a sock in it — заткнуться

Также студентам было предложено несколько примеров текстов, связанных с использованием идиом в китайском языке. Они должны были первым делом обратить внимание на названия текстов и попытаться предварительно понять их смысл, после этого ознакомиться непосредственно с самими текстами и объяснить их суть. И опять же, картина была почти такая же, как и в случае работы с английскими текстами. Практически все студенты начали достаточно уверенно работать с текстами и большинство из них успешно справились с поставленным заданием и быстро вникли в суть названий текстов. Однако у некоторых студентов это задание вызвало трудности, так как идиомы имели мало общего с контекстом и явно из него выбивались. Но, несмотря на это, они приложили усилия и

постарались вникнуть в смысл текста и, наконец, также распознали их значение.

После работы с текстами студентам было дано такое же задание, как и с предыдущими текстами. Они вновь должны были составить мини-ситуации или диалоги в парах и использовать в них только что изученные идиомы.

百发百中 (bǎi fā bǎi zhōng)

这个故事发生在楚国王国挣扎的时期。

性格：射手大师名叫杨玉姬。

有一天，一个名叫潘丹的男子来到杨玉姬并邀请他参加射箭比赛。

Pandan知道如何在目标中心一个接一个地射出几支箭，并认为杨玉姬不是他的对手。杨佑基咧嘴一笑，但接受了挑战。

他同时发射了三支箭，每支箭都落在三片柳树的中间，距离射手有一百步。潘丹承认了他的失败，并悲伤地意识到他有限的前景。

百发百中 (bǎi fā bǎi zhōng) — Из ста выстрелов — сто попаданий (неизменно добиваться цели, попадать в самую точку).

按图索骥(an tú suǒ jì)

一个名叫孙杨的人物的故事，他住在Chunchi时期的秦国，他是一个专业人士，负责确定马的品种，质量和状态。

他一见钟情的任何品种的马。可以确定任何马的优缺点。

到了他的晚年，他在“关于马的质量定义的笔记”一书中表达了他对马的所有经验和知识。太阳老人的儿子有意成为父亲的继承人，也是马的主要评估师。从早到晚，他重读了他父亲的关于马质量定义的笔记。

几天后，他相信自己已经掌握了确定马的位置以及父亲和儿子的技能，并随身携带一本书，他去寻找最好的马。

过了一会儿，他发现了一只蟾蜍。看到蟾蜍的前额与一匹美丽的种马前额的描述相吻合，儿子抓住蟾蜍，快乐地赶回家。在家里，他热情地告诉他的父亲：“父亲，看，我找到了最漂亮的马。只有他的蹄子有点小。”孙杨看着蟾蜍，回答说：“的确，这是一匹漂亮的马。只有他喜欢跳得太多，你才能控制他。”

按图索骥(an tú suǒ jì) — не учитывать реальной действительности; в поиске чего-либо или суждении о чем-либо руководствоваться только книжными знаниями; работать по шаблону, слепо подражая готовым образцам; действовать по трафарету, штамповать.

Выводы. Таким образом, английский язык, так же как и китайский, с точки зрения наличия в их обширной системе великого множества

фразеологизмов и фразеологических оборотов являются, пожалуй, одними из самых богатых. Фразеологизмы занимают огромный пласт в их структуре. Все события, происходящие как в Великобритании, так и в Китае, отражаются во фразеологии: политическая жизнь, спорт, культурные события, повседневная жизнь, астрология — вот лишь неполный список тем, отраженных в английских и китайских фразеологизмах. Многие устаревают, но на смену им неизменно приходят новые, живые, яркие и остроумные. Именно они и вызывают у магистров-филологов, изучающих эти два языка, неподдельный интерес к работе с устойчивыми выражениями и заставляют проникать в их суть. Благодаря им речь становится более экспрессивной, образной и эмоциональной; использование идиом в речи значительно экономит время, усиливает восприятие иностранного языка и ещё глубже помогает понять национальную и культурную специфику страны изучаемых языков. Так что можно с уверенностью сказать о том, что фразеологическая система английского и китайского языков с каждым днем будет развиваться, приобретать новые очертания, обогащаться сама и обогащать внутренний мир каждого отдельного жителя Туманного Альбиона и Поднебесной, а также всех тех, кто решил посвятить себя изучению этих двух могучих языков.

ССЫЛКИ И ПРИМЕЧАНИЯ

1. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии / Н. Н. Амосова. — Л.,1989. — 97 с.
2. Аничков И. Е. Труды по языкознанию / И. Е. Аничков. — СПб: Наука, 1997. — 510 с.
3. Арнольд И. В. Семантическая структура слова в современном английском языке и методика её исследования / И. В. Арнольд. — Л.: Просвещение, 1966. — 192 с.
4. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке // Виноградов В. В. Лексикология и лексикография: избр. тр. — М.: Наука, 1986. — 99 с.
5. Горелов В. И. Лексикология китайского языка : учеб. пособие для студентов пед.. ин-тов по специальности иностранные языки / В. И. Горелов. — М.: Просвещение, 1984. — 216 с.
6. Кунин А. В. Фразеология современного английского языка / А. В. Кунин. — М.: Высш. шк.; Дубна: Изд. центр “Феникс”, 1996. — 381 с.
7. Прядохин И. Г. Краткий словарь недоговорок-иносказаний современного китайского языка (现代汉语歇后语用法小词典) / М. Г. Прядохин, Л. И. Прядохина. — М.: Муравей, 2001. — 224 с.
8. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка / А. И. Смирницкий — М.,1998. — 260 с.

РОЛЬ СТАЛИХ ВИРАЗІВ У ПРОЦЕСІ РОБОТИ МАГІСТРІВ-ФІЛОЛОГІВ З ІНШОМОВНИМИ ТЕКСТАМИ (АНГЛІЙСЬКИМИ ТА КИТАЙСЬКИМИ)

Яблонська Тетяна Миколаївна[1]

Державний заклад "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського", Одеса, Україна

У статті визначено роль сталих виразів у процесі роботи магістрів-філологів з іншомовними текстами (англійськими та китайськими). Також розглянуто типи фразеологічних одиниць та їх відмінні риси в обох мовах. Доведено, що фразеологічна система англійської та китайської мови розвивається і тим самим мотивує магістрів-філологів зрозуміти національну і культурну специфіку країн, мови яких вивчаються та підсилює їх сприйняття.

Також розглянуто лінгвокраїнознавчу цінність фразеологічних одиниць і доведено разноманітність їхнього фразеологічного фонду. Заслуговує уваги той факт, що англійську і китайську мови слушно вважають одними з найбагатших у світі і завдяки цьому у магістрів-філологів виникає справжній інтерес до вивчення ідіом саме цих двох мов та активній роботі з ними. У свою чергу, всі події, що відбуваються в цих країнах, з успіхом відображають їх суспільну, політичну, культурну, спортивну, астрологічну і щоденну сторони життя.

Встановлено, що на сьогоднішній день фразеологічна система англійської та китайської мов продовжує інтенсивно розвиватися, здобувати нові відмінні риси і, саме через це, у студентів з'являється чудова можливість збагатити своє мовлення безліччю стійких виразів, зробити його більш яскравим, живим, цілісним та експресивним. Також доведено, що завдяки використанню стійких фраз, ідіом, прислів'їв, приказок та алегорії в мовленні не тільки магістри-філологи, але й кожен окремий житель Туманного Альбіону і Піднебесної має чудову нагоду покращити свій внутрішній світ і зробити його більш барвистим і емоційним якраз саме завдяки великій кількості фразеологічних одиниць в англійській і китайській мовах. А самі ідіоми, прислів'я, приказки та алегорія мають яскраве метафоричне значення і втілюють в собі національний колорит країн, мови яких вивчаються.

Ключові слова: *фразеологічні одиниці, прислів'я, приказки, ідіоми, ченьюй.*

[1] Доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри західних і східних мов та методики їх навчання Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет имені К. Д. Ушинського".

THE ROLE OF SET PHRASES IN THE PROCESS OF MASTER'S DEGREE (PHILOLOGY) STUDENTS FOREIGN TEXTS COMPREHENSION (ENGLISH AND CHINESE)

Tatyana Yablonskaya[1]

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky", Odessa, Ukraine

The role of set phrases in the process of Master's degree (Philology) students foreign texts comprehension (English and Chinese) is determined in the article. The types of phraseological units and their distinctive features in both languages are dealt with. It is proved that phraseological system of the English and the Chinese languages is being developed and also motivates the Master's degree (Philology) students to understand national and cultural specificities of the countries whose languages are studied and increases their perception.

The article proves that both English and Chinese are considered to be one of the richest languages in the world. One can assert it owing to a great variety of phraseological units and phraseological turns. Idioms take a huge layer in their structure. All events, taking place both in Great Britain and China, often reflect social, political, sport, cultural, astrological and everyday life of these countries. Many words become obsolete but a lot of them are replaced by new ones. It happens because a lot of new words are bright, alive and witty. They arouse a genuine interest in the Masters' degree (Philology) students' minds. The students begin to learn them with pleasure and to penetrate in their essence. Their speech becomes emotional, colourful, expressive and figurative. The application of idioms significantly saves time and enhances the perception of a foreign language.

So, one can say with certainty that both languages phraseological system will develop and acquire new shapes. As for the students they will also have a wonderful opportunity of enriching their inner world. It also concerns each individual resident of the Foggy Albion and China. A great exuberance of phraseological stock is peculiar to Chinese and English. Chinese phraseological units are people's mirror. They are also the legacy of the past. Such Chinese realities as dragon, jasper, jade and the well-known heroes are captured in them. Phraseological units in English are mostly traditional. They acquired so-called typical English flavor, which reflects the features of English culture. They are all connected with the traditions, customs and beliefs of the English people, as well as with legends and historical facts. That's why it's expedient to pay attention to the issue, connected with set phrases, idioms, proverbs and sayings.

Key words: *phraseological units, proverbs, sayings, idioms, chenyu.*

[1] Doctor of pedagogical sciences, professor, professor of the Department of West and Oriental Languages and Methods of their Teaching State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky".

REFERENCES

1. Amosova N. N. (1989) Osnovy angliyskoy frazeologii. L. [in Russian]
2. Anichkov I. E. (1997) Trudy po yazikoznaniy. SPb, Nauka [in Russian]
3. Arnold I. V. (1966) Semanticheskaya struktura slova v sovremennom angliyskom yazike I metodika yy issledovaniya. L, Prosveschchenie [in Russian]
4. Vinogradov V. V. (1986) Ob osnovnyh tipah frazeologicheskih yedinits v russkom yazike. M.: Nauka [in Russian]
5. Gorelov, V. I. (1984) Leksikologiya kitayskogo yazika: ucheb. posobie dlya stydentov ped. in-tov po spetsialnosti inostrannye yaziki. M.: Prosveschenie [in Russian]
6. Kunin A. V. Frazeologiya sovremennogo angliyskogo yazika. M.: Vysh. sch., Dubna: Izd. tsentr "Fenix" [in Russian]
7. Pryadohin I. G., Pryadohin M. G. & Pryadohina L. I. (2001) Kratkiy slovar nedogovorok-inoskazaniy sovremennogo kitayskogo yazika. M.: "Muravey" [China-Russian dictionary]
8. Smirnitskiy A. I. (1998) Leksikologiya angliyskogo yazika. M. [in Russian]

Стаття надійшла до редакції 07.02.2019

Відомості про авторів

1. *Аккурт Владислава Євгенівна* — викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського", м. Одеса.
2. *Блідар Олена Олександрівна* — магістрант кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського", м. Одеса.
3. *Глущенко Володимир Андрійович* — доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету, м. Слов'янськ.
4. *Грушко Світлана Петрівна* — кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського", м. Одеса.
5. *Дем'янова Надія Олександрівна* — кандидат філологічних наук, викладач кафедри романської філології ОНУ імені І. І. Мечникова, м. Одеса.
6. *Дерік Ілона Морісовна* — кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського", м. Одеса.
7. *Дін Сінь* — кандидат психологічних наук, доцент гуманітарного інституту Харбінського інженерного університету, співдиректор Освітньо-культурного центру "Інститут Конфуція" Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського", м. Одеса.
8. *Донець Поль Миколайович* — викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського", м. Одеса.
9. *Дружина Тетяна Антонівна* — кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського", м. Одеса.

10. *Жмаєва Наталя Сергіївна* — кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського", м. Одеса.
11. *Іліаді Олександр Іванович* — доктор філологічних наук, професор кафедри перекладу, прикладного та загального мовознавства Центрально-українського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, м. Кропівницький.
12. *Карпенко Максим Юрійович* — кандидат філологічних наук, старший викладач, доцент кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, м. Одеса.
13. *Карпенко Олена Юріївна* — доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, м. Одеса.
14. *Корольова Тетяна Михайлівна* — доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського", м. Одеса.
15. *Науменко Анатолій Максимович* — доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики перекладу і німецької філології Чорноморського державного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв.
16. *Попова Олександра Володимирівна* — доктор педагогічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського", м. Одеса.
17. *Савченко Євгенія Юріївна* — кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського", м. Одеса.
18. *Стоянова Тетяна Володимирівна* — аспірант кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, м. Одеса.
19. *Стоянова Юлія Юріївна* — студентка 4 року навчання факультету іноземних мов Державного закладу "Південноукраїнський на-

ціональний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.

20. *Чжао Лінь* — викладач Освітньо-культурного центру “Інститут Конфуція” Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
21. *Яблонська Тетяна Миколаївна* — доктор педагогічних наук, професор кафедри західних і східних мов та методики їхнього навчання Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.

Вимоги до оформлення наукових праць, що друкуються в "Науковому віснику Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки"

Згідно з постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 15.01.2003 р. за № 7–05/1 зміст наукових статей передбачає:

1) постановку проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;

2) аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;

3) формулювання цілей статті (постановка завдання);

4) виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

5) висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Правила оформлення статті:

На початку статті у лівій частині вказується УДК; в правій частині подаються ініціали і прізвище автора напівжирним курсивом. Назва статті подається з вирівнюванням по центру сторінки великими літерами та виділяється напівжирним шрифтом. Далі трьома мовами — українською, російською та англійською надається резюме, в якому чітко формулюється основний науковий результат, що є новим та обґрунтовується в статті. Так само наводяться ключові слова.

*** Обсяг статті —** до 12 сторінок (0,5 др. арк. — 20 000 знаків).

*** Стандарти —** кегль 14pt, міжрядковий інтервал — 1,5, абзацний відступ — 1,25 см, поля — 2 см, шрифт — Times New Roman**.**

*** Текстовий редактор** — Microsoft Word.

*** Типи виділення —** напівжирний, курсив, напівжирний курсив.

*** Мова статті —** українська, російська, англійська, німецька, китайська.

* **Оформлення довідкового матеріалу** — бібліографічні посилання та примітки у тексті беруться у квадратні дужки. Перша цифра — номер джерела у списку літератури, друга — номер

сторінки. Номер джерела та номер сторінки розділяються двокрапкою, номери джерел — крапкою з комою. У кінці статті — список літератури з підзаголовком "ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ" ("ССЫЛКИ И ПРИМЕЧАНИЯ", "REFERENCES AND NOTES", "ANMERKUNGEN"). Бібліографічні джерела подаються наприкінці статті в алфавітному порядку прізвищ перших авторів заголовків згідно з ДСТУ 7.1–2006 або ДСТУ 8302–2015 та нумеруються. Список літератури має містити лише джерела, на які є посилання в тексті.

Наукові праці і відомості про автора (**українською мовою** прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи, адреса, телефон, e-mail) подаються окремо на диску та один роздрукований примірник надсилається на адресу редколегії (*65020, Одеса, вул. Старопортофранківська, 34, каб. 35, відповідальному секретареві Юхимець Світлані Юріївні, к. пед. н., доценту кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, тел. 0636003399,* e-mail: yukhymets.svetlana@gmail.com).

Матеріали мають подаватися з рецензіями докторів філологічних наук; підпис рецензента має бути завіреним у встановленому порядку.

Текст статті також додається англійською мовою згідно з п. 2.9 Наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17 жовтня 2012 року № 1111.

Редколегія залишає за собою право направляти матеріали на додаткове рецензування відповідним фахівцям, відхиляти статті, що не відповідають вимогам або науковим напрямкам збірника, переносити статті до наступного видання збірника. Відхилені матеріали редакційно-видавничий відділ авторам не повертає.

ЗМІСТ

Аккурт В. Є.
Теоретичні аспекти поняття сугестивності в лінгвістиці 5

Жмаєва Н. С., Блідар О. О.
Лексичне просторіччя як проблема перекладу художнього твору 18

Глущенко В. А.
До питання про методологію досліджень О. О. Потебні 29

Gruschko S. P.
Übersetzung als Mentale Interpretationsaktivität in Linguistik und Literaturwissenschaft 43

Derik I. M.
On Translating Sacred Texts 54

赵琳，丁昕，尤利娅•斯塔娅诺瓦
歧义的类型研究 62

Донец П. Н.
Стилистические средства выражения трансгуманизма в трилогии Уильяма Гибсона “Киберпространство” 72

Дружина Т. А.
Психолінгвістичний підхід до аналізу художнього твору (на матеріалі уривка з роману M. L. Stedman “The Light between Oceans”) 86

Илиади А. И.
Irano — slavica: историко-словообразовательные параллели 95

Карпенко М. Ю.
Лінгвальні аспекти гіпнотичного дискурсу (на матеріалі китайської та англійської мов) 109

Карпенко О. Ю., Стоянова Т. В.
Напрямки асоціативної ідентифікації онімів 118

Korolova T. M., Demianova N. O.
Functional and Semantic Characters of an Address in Ukrainian and French 129

Naumenko M. A.
Der Individualstil des Autors beim Übersetzen 139

Попова О. В.
Тактико-операційний конструкт у відтворенні змісту академічного дискурсу (на матеріалі англійської, китайської та української мов) 149

Савченко Є. Ю.
Фонетичні засоби актуалізації тематичного та рематичного компонентів речення в усному мовленні 165

Стоянова Т. В.
Філософськи основи перекладу англомовного тексту китайською мовою 177

张亚冰
浅析表时间意义的俄语前置词 187

Яблонская Т. Н.
Роль устойчивых выражений в процессе работы магистров-филологов с иноязычными текстами (английскими и китайскими) 196

Відомості про авторів 210

Вимоги до оформлення наукових праць, що друкуються в “Науковому віснику Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки” 213

CONTENTS

Akkurt V. Ye.
Theoretical Aspects of the Concept of Suggestion in Linguistics 5

Zhmayeva N. S., Blidar O. O.
Lexical Colloquialisms as an Issue of Literary Translation 18

Glushchenko V. A.
To the Issue of Methodology of O. O. Potebnia's Researches 29

Gruschko S. P.
Translation as Mental Interpretation Activity in Linguistics and Literature 43

Derik I. M.
On Translating Sacred Texts 54

Ding Xin, Zhao Lin, Stoianova Yu. Yu.
Types Of Linguistic Ambiguity 62

Donets P. N.
Stylistic Means of Expressing Transhumanism in "Sprawl" Trilogy by William Gibson 72

Druzhina T. A.
The Psycholinguistic Approach to the Analysis of the Literary Text (A Case Study of the Text Fragment of the Novel "The Light Between Oceans" by M. L. Stedman) 86

Iliadi A. I.
Irano — Slavica: Historical-Word-Building Parallels 95

Karpenko M. Yu.
The Linguistic Aspects of Hypnotic Discourse (Case Study of English and Chinese Hypnotic Texts) 109

Karpenko O. Yu., Stoianova T. V.
Directions of Associative Identification of Personal Names 118

Korolova T. M., Demianova N. O.
Functional and Semantic Characters of an Address in Ukrainian and French 129

Naumenko A. M.
The Author's Individual Style in Translation 139

Popova O. V.
Tactical-operational Corpus in Reproducing the Academic Discourse Content (on the material of the English, Chinese and Ukrainian Languages) 149

Savchenko Ye. Yu.
Phonetic Means Executing Theme and Rheme Functioning in Speech 165

Stoianova T. V.
Philosophical Bases of the Translation of the English Text in Chinese Language 177

Zhang Yabing
A Brief Analysis of Time-prepositions in the Russian Language 187

Yablonskaya T. M.
The role of set phrases in the process of Master's degree (Philology) students foreign texts comprehension (English and Chinese) 196

Authors 210

Requirements to the content and structure of the articles published in Scientific Research Issues of South-Ukrainian national pedagogical university named after K. D. Ushynsky 213

Українською, російською, англійською, німецькою та китайською мовами

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
вченою радою Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського"
Протокол № 8 від 28.03.2019 р.

Затверджено як фахове видання (збірник наукових праць)
ВАК України 21.12.2015 р. за № 13/28

Збірник зареєстровано у Міністерстві юстиції України як друкований засіб масової інформації
Свідоцтво серія КВ № 24048–13908 ПР від 31.07.2019

Усі матеріали збірника представлені на сайті:
https://www.lingstud.od.ua

Відповідальний за випуск
С. Ю. Юхимець
тел.: 0636003399
E-mail: yukhymets.svetlana@gmail.com

Тираж 100 прим. Зам. № 439 (83).

Адреса редакції:
65020, Одеса, вул. Старопортофранківська, 34, каб. 35
Тел.: 0636003399
E-mail: yukhymets.svetlana@gmail.com

Видавництво і друкарня "Астропринт"
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Тел.: (0482) 37-14-25, 33-07-17, (048) 7-855-855
e-mail: astro_print@ukr.net; www.astroprint.ua; www.stranichka.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.

ISSN 2616–5317. Наук. вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. 2019. № 28. 1–220